

Kırıkkale
Üniversitesi
Sosyal
Bilimler
Dergisi

Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

E-ISSN:2717-6231

ISSN:2146-2879

Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

Kırıkkale University
Journal of Social Sciences

Uluslararası Aile Çalışmaları Kongresi Özel Sayısı

Special Issue of the International Congress
on Family Studies

March 2026 Volume:16 Issue:3

Başeditör

Doç. Dr. Hüda SAYIN YÜCEL

SAYI 3

CİLT
16

MART 2026

Kırıkkale Üniversitesi, Şehitler Kampüsü
Sosyal Bilimler Enstitüsü Merkez Yerleşke
71450, Yahşihan-KIRIKKALE

E-Posta: sbd@kku.edu.tr
Telefon No: +90 0318 357 35 92
Faks: +90 0318 357 35 97

ISSN 2146-2879

e-ISSN 2717-6231

KÜSBD

KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Kırıkkale University Journal of Social Sciences

KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
ULUSLARARASI AİLE ÇALIŞMALARI
KONGRESİ ÖZEL SAYISI

Kırıkkale University, Special Issue of the International Congress
on Family Studies

MART / MARCH 2026

Cilt / Vol: 16

Sayı / Issue: 3

ISSN 2146-2879
e-ISSN 2717-6231

KÜSBD
Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Kırıkkale University Journal of Social Sciences
Yıl/Year: 2026 Cilt/Vol: 16, Sayı/Issue: 3

2011 yılında yayın hayatına başlayan Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Ocak ve Temmuz aylarında yılda iki sayı olarak yayınlanan **ULUSLARARASI** hakemli elektronik bir dergidir. Çok disiplinli bir dergi olan Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi sosyal bilimlerin tüm alanlarına açıktır. Yayımlanan makalelerde belirtilen görüşler yazarlarına aittir. Yazıların yayımlanması, derginin ya da üniversitenin bu görüşleri savunduğu anlamına gelmemektedir.

Kırıkkale University Journal of Social Science is a peer-reviewed **INTERNATIONAL** e-journal, which begin to be published in 2011 and is published twice per year in January and July. Kırıkkale University Journal of Social Science, which is a multidisciplinary journal, welcomes all contributions from all disciplines of social science. The opinions expressed in the articles published are the author's own and do not reflect the view of the journal or university.

ii

Derginin Tarandığı İndeksler/The Journal Is Indexed In

Dergi İletişim ve Yazışma Adresi/Contact Information and Correspondence Address
Telefon No/Phone Number: +90 0318 357 35 92 Faks/Fax: +90 0318 357 35 97
e-mail: sbd@kku.edu.tr
web: <https://kusbd.kku.edu.tr/Idari> <http://dergipark.gov.tr/kusbd>
Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Merkez Yerleşke,
71450, Yahşihan-Kırıkkale

ISSN 2146-2879

e-ISSN 2717-6231

KÜSBD

Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

Kırıkkale University Journal of Social Sciences

Kırıkkale Üniversitesi Uluslararası Aile Çalışmaları Kongresi Özel Sayısı

Kırıkkale University Special Issue of the International Congress on Family
Studies

Yıl/Year: 2026 Cilt/Vol: 16, Sayı/Issue: 3

iii

Baş Editör / Editor in Chief

Doç. Dr. Hüda SAYIN YÜCEL

Editörler / Editors

Doç. Dr. Halis AYHAN

Doç. Dr. Hamdi Gökçe ZABUNOĞLU

Doç. Dr. Ziya TOK

Doç. Dr. Hüda SAYIN YÜCEL

Editör Yardımcıları / Assistant Editors

Arş. Gör. Mustafa TÜRK

Arş. Gör. Ali Uğur KOÇ

ALAN EDITÖRLERİ / FIELD EDITORS

Prof. Dr. Dolunay ŞENOL, (*Sosyoloji/Sociology*)

Prof. Dr. Halil İbrahim GÖKBÖRÜ, (*Tarih/History*)

Prof. Dr. Harun ÇAĞLAYAN, (*İslami İlimler/Islamic Studies*)

Prof. Dr. Kamil ŞAHİN, (*Sosyoloji/Sociology*)

Prof. Dr. Nuray TAŞTAN, (*Sosyal Psikoloji/Social Psychology*)

Prof. Dr. Salim PİLAV, (*Türkçe Eğitimi/Turkish Teaching*)

Prof. Dr. Özgür SELVİ, (*Halkla İlişkiler/Public Relations*)

Doç. Dr. Abdülkadir ZORLU, (*Sosyoloji/Sociology*)

Doç. Dr. Aziz Serkan ARSLAN, (*Hukuk Bilimi/Legal Studies*)

Doç. Dr. Barış DEMİREL, (*Sosyal Hizmet/Social Work*)

Doç. Dr. Biriz ÇAKIR, (*Beslenme ve Diyetetik/ Nutrition and Dietetics*)

Doç. Dr. Duran İÇEL, (*Fransız Dili ve Edebiyatı/French Language and Literature*)

Doç. Dr. Halis AYHAN, (*Uluslararası İlişkiler/International Relations*)

Doç. Dr. Hamdi Gökçe ZABUNOĞLU, (*Hukuk Bilimi/Legal Studies*)

Doç. Dr. Kurt Orkun AKTAŞ, (*İç Mimarlık/Interior Architecture*)

Doç. Dr. Kübra ARSLAN, (*Sosyal Hizmet/Social Work*)

Doç. Dr. Seda SAKARYA, (*Çocuk Gelişimi Eğitimi/ Child Development Education*)

Doç. Dr. Şuayyip YÜCEL, (*Resim/Painting*)

Doç. Dr. Ziya TOK, (*Çeviribilim/Translation Studies*)

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÖZMEN, (*Fars Dili ve Edebiyatı/Persian Language and Literature*)

Dr. Öğr. Üyesi İdris ÇAKIROĞLU, (*Müzik Bilimleri/Musicology*)

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KÜÇÜKÇENE, (*Eğitim/Education*)

Dr. Öğr. Üyesi Naciye GÜVEN, (*Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık/Guidance and Psychological Counseling*)

Dr. Öğr. Üyesi Selim Ozan ÇEKÇİ (*İngilizce Müt. ve Tercümanlık/English Translation and Interpreting*)

YAZIM VE DİL EDİTÖRLERİ / SPELLING and LANGUAGE EDITORS

Türk Dili/Turkish Language, Doç. Dr. Öznur ÖZDARICI (*Kırıkkale Üniversitesi*)

Fransızca/French, Arş. Gör. Abuzer Hamza KAYA (*Kırıkkale Üniversitesi*)

İngilizce/English, Arş. Gör. Ahmet Sadrettin MADEN (*Kırıkkale Üniversitesi*)

Arapça/Arabic, Arş. Gör. Ayşenur UĞURLU YAMAN (*Kırıkkale Üniversitesi*)

BİLİM ve YAYIN KURULU / SCIENCE and EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Ali TAŞ, *Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Türkiye*

Prof. Dr. Asım SALDAMLI, *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Türkiye*

Prof. Dr. Fatih Yahya AYZAZ, *Çukurova Üniversitesi, Türkiye*

Prof. Dr. Deniz Türsel ELİİYİ, *Bakırçay Üniversitesi, Türkiye*

Prof. Dr. Hakan DÜNDAR, *Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye*

Prof. Dr. Harun BAL, *Çukurova Üniversitesi, Türkiye*

Prof. Dr. İsmail AYDOĞAN, *Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye*

Prof. Dr. Mehmet Hacıgökmen, *Selçuk Üniversitesi, Türkiye*

Prof. Dr. Melih ÖZÇALIK, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi*

Prof. Dr. Muhittin ELİAÇIK, *Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye*

Prof. Dr. Mustafa BALCI, *İstanbul Üniversitesi, Türkiye*

Prof. Dr. Mutlu TÜRKMEN, *Bayburt Üniversitesi, Türkiye*

Prof. Dr. Nedim YILDIZ, *İstanbul Üniversitesi, Türkiye*

Prof. Dr. Ömer ANAYURT, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye*

Prof. Dr. Özlem TEKDEMİR DÖKEROĞLU, *KTO Karatay Üniversitesi, Türkiye*

Prof. Dr. Öznur ÖZTOSUN ÇAYDERE, *Gazi Üniversitesi, Türkiye*

Prof. Dr. Ramazan Pars ŞAHBAZ, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye*

Prof. Dr. Salim PİLAV, *Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türkiye*

Prof. Dr. Sevda ASLAN MUCUR, *Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye*

Prof. Dr. Zübeyir TURAN, *Amasya Üniversitesi, Türkiye*

SAYI HAKEMLERİ / REFEREES of VOLUME

- Prof. Dr. Ercan AKTAN (*Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi*)
Prof. Dr. Esra GEDİK (*Yozgat Bozok Üniversitesi*)
Prof. Dr. Mehmet KANAK (*Sivas Cumhuriyet Üniversitesi*)
Prof. Dr. Murat BOYSAN (*Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi*)
Doç. Dr. Havva Nur TARAKCI (*Selçuk Üniversitesi*)
Doç. Dr. Fahri ATASOY (*Gazi Üniversitesi*)
Doç. Dr. Nagihan TUFAN YENİÇIKTI (*Selçuk Üniversitesi*)
Doç. Dr. Rabia ZAMUR TUNCER (*İstanbul Üniversitesi*)
Doç. Dr. Serpil PEKDOĞAN (*İnönü Üniversitesi*)
Doç. Dr. Sezen GÜLEÇ (*Sivas Cumhuriyet Üniversitesi*)
Dr. Öğr. Üyesi Abdulkadir KARABULUT (*Hitit Üniversitesi*)
Dr. Öğr. Üyesi Canan KURT TOPRAKLI (*Kırıkkale Üniversitesi*)
Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul HATİPOĞLU (*Hitit Üniversitesi*)
Dr. Öğr. Üyesi Hatice BAYGUT (*Süleyman Demirel Üniversitesi*)
Dr. Öğr. Üyesi Nezihe OTAY LÜLE (*Gaziantep Üniversitesi*)
Dr. Öğr. Üyesi Sadiye KAYAARSLAN (*Kırıkkale Üniversitesi*)
Dr. Öğr. Üyesi Uğur ATALAR (*Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi*)
Dr. Öğr. Üyesi Ümit AYDOĞAN (*İzmir Katip Çelebi Üniversitesi*)
Dr. Öğr. Üyesi Yasemin ERTAN KOÇAK (*Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi*)
Dr. Öğr. Üyesi Zahide TONGA (*Kırıkkale Üniversitesi*)

Baş Editörden,

Değerli Okurlarımız,

Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2011 yılından bu yana akademik yayıncılık alanında nitelik, etik ve süreklilik ilkeleri doğrultusunda yayın hayatını sürdürmektedir. **Cilt 16, Özel Sayı (Mart 2026)** ile, Uluslararası Aile Çalışmaları Kongresi (23–25 Ekim 2025) kapsamında hazırlanan bu özel sayıyı sizlerle buluşturmaktan memnuniyet duyuyoruz.

Bu özel sayıda yer alan çalışmalar, aile olgusunu sosyal bilimlerin farklı disiplinleri çerçevesinde ele almakta; kuramsal ve uygulamalı yönleriyle güncel akademik tartışmalara katkı sunmaktadır. Kongrede sunulan ve hakemlik süreçlerinden başarıyla geçen makalelerden oluşan bu sayı, hem kongrenin bilimsel çıktılarını kalıcı hâle getirmekte hem de disiplinlerarası etkileşimi destekleyen önemli bir akademik zemin oluşturmaktadır.

Dergimiz, yayın süreçlerinde bilimsel ölçütlere bağlılık, şeffaf hakemlik, araştırma etiği ve uluslararası akademik standartlara uyum ilkelerini temel almaktadır. Bu çerçevede, editöryal işleyişin güçlendirilmesi, yayın süreçlerinin daha izlenebilir ve daha güvenilir hâle getirilmesi yönündeki çalışmalarımız kararlılıkla sürdürülmektedir.

Bu vesileyle, Kırıkkale Üniversitesi ev sahipliğinde 23–25 Ekim 2025 tarihlerinde gerçekleştirilen Uluslararası Aile Çalışmaları Kongresi'nin düzenlenmesine ve bu özel sayının hazırlanmasına sağladıkları katkılar dolayısıyla Kırıkkale Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Ersan Aslan'a, Kongre Başkanları Prof. Dr. Zeynep Tezel'e ve Prof. Dr. Ziya Tok'a, ayrıca Düzenleme Kurulu ve Bilim Kurulu üyelerine teşekkürlerimi sunuyorum. Aynı şekilde, çalışmalarını dergimize gönderen yazarlara, değerlendirme süreçlerinde görev alan hakemlere, editör kurulumuza ve yayın ekibimize de katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Bu özel sayının, aile çalışmaları alanındaki akademik birikime katkı sunmasını ve yeni araştırmalara zemin hazırlamasını temenni ediyorum; tüm okurlarımıza verimli okumalar diliyorum.

Saygılarımla,

Doç. Dr. Hüda SAYIN YÜCEL
Baş Editör

Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Cilt 16, Sayı 3 | Mart 2026

From the Editor-in-Chief,

Dear Readers,

The Kırıkkale University Journal of Social Sciences has been sustaining its publication since 2011 in line with the principles of quality, ethics, and continuity in academic publishing. With **Volume 16, Special Issue (March 2026)**, we are pleased to present this special issue

prepared within the scope of the International Congress on Family Studies (23–25 October 2025).

The studies included in this issue address the concept of family from various disciplines within the social sciences, contributing to current academic discussions through both theoretical and applied perspectives. Consisting of papers presented at the congress and successfully passing peer-review processes, this issue not only preserves the scientific outputs of the congress but also provides an important academic platform that supports interdisciplinary interaction.

Our journal adopts fundamental principles such as adherence to scientific standards, transparent peer-review processes, research ethics, and compliance with international academic publishing criteria. In this regard, efforts to strengthen editorial processes and to ensure more traceable and reliable publication practices are being carried out with determination.

On this occasion, I would like to express my sincere gratitude to the Rector of Kırıkkale University, Prof. Dr. Ersan Aslan; to the Congress Chairs, Prof. Dr. Zeynep Tezel and Prof. Dr. Ziya Tok; and to the members of the Organizing Committee and the Scientific Committee for their valuable contributions to the organization of the International Congress on Family Studies (23–25 October 2025) and to the preparation of this special issue. I would also like to thank our authors, reviewers, editorial board members, and publication team for their valuable contributions.

I hope that this special issue will contribute to the academic literature on family studies and pave the way for further research. I wish all our readers an insightful and productive reading experience.

Sincerely,

Assoc. Prof. Dr. Hüda SAYIN YÜCEL
Editor-in-Chief

Kırıkkale University Journal of Social Sciences
Volume 16, Issue 3 | March 2026

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Baş Editörden.....vii

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLES

Cezayir’de Sosyo-Ekonomik Dönüşümün Aile Yapısına Etkisi (1962-2010)

The Impact of Socio-Economic Transformation on Family Structure in Algeria (1962-2010)

Ahlam AHMAID.....1-19

Beslenme Alışkanlıklarındaki Sosyokültürel Değişimlerin Aile Ruh Sağlığı ve Aile İçi İlişkiler Üzerindeki Yansımaları: Bir Anlatı Derleme

Reflections of Sociocultural Changes in Eating Habits on Family Mental Health and Intra-Family Relationships: A Narrative Review

Yurdağül ÇELİK, Nurcan YABANCI AYHAN.....20-32

Antroposen Çağında Aile Kurumunu Yeniden Düşünmek: Metabolik Çatlak Perspektifinden Nitel Bir İnceleme

Rethinking the Institution of Family in the Anthropocene Era: A Qualitative Examination From the Perspective of Metabolic Rift

Aleyna TAYDAŞ, Günce DEMİR.....33-54

Tv Dizilerinde Aile İlişkilerinin Zygmunt Bauman’ın Akışkan Modernite Teorisi Bağlamında Temsili

The Representation of Family Relationships in Television Series in the Context of Zygmunt Bauman’s Theory of Liquid Modernity

Dilek TURAN EROĞLU.....55-68

Deprem Ailede Yarattığı Psikososyal ve Yapısal Değişimler: Hatay Örneği

Psychosocial and Structural Changes Caused by the Earthquake in Families: The Case of Hatay

Seyfettin BABAT, Gülen BARAN.....69-91

Kadın Girişimci Olma Yolunda: Aile Destek Merkezi (Adem)’deki Kadın Kursiyerlerin Deneyimleri

On the Path to Becoming a Woman Entrepreneur: Experiences of Female Trainee at the Family Support Center (Adem)

İlayda ATASAYAR, Zeynep TEZEL.....92-111

Evli Bireylerin Aile Yılmazlık Algısına İlişkin Nitel Bir İnceleme

A Qualitative Study on Married Individuals’ Perceptions of Family Resilience

Ahmet Furkan DABANLI, Süleyman Barbaros YALÇIN.....112-131

Güçlü Ebeveyn Psikoeğitim Programının Etkililiği

The Effectiveness of The Strengths-Based Parent Psychoeducation Program

Mümine YAZAR, Kübra YILMAZ.....132-154

Kadın Üniversite Öğrencilerinin İletişim Becerilerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi

An Examination of Female University Students Communication Skills According to Various Variables
Mümine TEZDİĞ, Erol YILMAZ.....155-174

CEZAYİR'DE SOSYO-EKONOMİK DÖNÜŞÜMÜN AİLE YAPISINA ETKİSİ (1962–2010)ⁱ

Ahlam AHMAIDⁱⁱ

Öz

Bu çalışma, Cezayir’de aile yapısında son on yıllarda gözlenen dönüşümün ekonomik belirleyenlerini tarihsel-toplumsal bir çerçevede analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışma, sanayileşme ve modernleşme, yapısal uyum politikaları, işsizlik/istihdam dinamikleri, kentleşme ve konut koşulları ile konut refahı (donanım/konfor düzeyi) olmak üzere beş temel değişken üzerinden ilerlemektedir. Araştırma, ikincil veriye dayalı doküman incelemesi ve içerik analizi yaklaşımıyla yürütülmüş; başlıca veri kaynakları olarak Ulusal Çalışmalar, Analiz ve Özel Planlama Merkezi’nin (CENEAP) 2000 tarihli “Cezayir Ailesinin Yapısal Dönüşümü” araştırması ile Ulusal İstatistik Ofisi’nin (ONS) 2008 Genel Nüfus ve Konut Sayımı verileri kullanılmıştır. Bulgular, özellikle 1990’lı yıllarda uygulamaya konulan yapısal uyum programının sosyal koruma mekanizmalarını zayıflatması ve kamu istihdamını daraltmasıyla birlikte, hane halkı gelir dengesinin kırılanlaştığını ve ailelerin tüketim kalıplarının belirgin biçimde daraldığını göstermektedir. Bunun yanı sıra, kırdan kente göçle hızlanan kentleşmenin konut arzı üzerindeki baskıyı artırdığı; konut maliyetleri ve bağımsız konut ihtiyacının evlilik yaşını ve hane büyüklüğünü etkileyerek çekirdek aileleşmeyi güçlendirdiği görülmektedir. Sonuç olarak, söz konusu ekonomik dönüşüm dinamiklerinin karşılıklı etkileşimi, Cezayir ailesini niceliksel olarak küçülmeye, aile içi rollerin yeniden tanımlandığı işlevsel bir dönüşüme ve geleneksel geniş aile modelinden ekonomik koşullara daha duyarlı, daha esnek ancak daha kırılan bir aile formuna yöneltmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cezayir ailesi, sosyo-ekonomik dönüşüm, yapısal uyum programı, kentleşme, konut krizi, ikincil veri analizi.

The Impact of Socio-Economic Transformation on Family Structure in Algeria (1962–2010)

Abstract

This study aims to analyze the economic drivers behind the transformation of the Algerian family in recent decades within a historical-sociological framework. The analysis focuses on five interrelated variables: industrialization and modernization, structural adjustment policies, unemployment and employment dynamics, urbanization and housing conditions, and housing welfare (i.e., improvements in housing equipment/comfort). Methodologically, the study employs secondary data analysis through document review and content analysis. The main data sources are the National Center for Studies, Analysis and Special Planning (CENEAP) report titled *Structural Transformation of the Algerian Family* (2000) and the Office National des Statistiques (ONS) data from the 2008 General Population and Housing Census. The findings indicate that the structural adjustment program implemented during the

ⁱ KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ ULUSLARARASI AİLE ÇALIŞMALARI KONGRESİ-IFSC (23-25/10/2025)’nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur. (It was presented as an oral presentation at the Kırıkkale University International Family Studies Congress-IFSC [23-25/10/2025]).

ⁱⁱ Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Keskin Meslek Yüksekokulu, imi.ahlam23@gmail.com, 0000-0002-4763-5869

1990s—particularly after 1994—contributed to a contraction of public employment and a weakening of social protection mechanisms, thereby increasing households' economic vulnerability and leading to measurable shifts in consumption patterns. In parallel, accelerated rural-to-urban migration intensified urbanization pressures and exacerbated housing constraints; rising housing costs and the growing demand for residential independence affected marriage timing and household size, reinforcing the spread of the nuclear family model. Overall, the mutually reinforcing interaction of these economic dynamics has driven the Algerian family toward a quantitative reduction in household size, a functional reconfiguration of intra-family roles, and a gradual shift from the traditional extended family to a more economically sensitive, more flexible yet simultaneously more fragile family form.

Keywords: Algerian family; socio-economic transformation; structural adjustment program (SAP); urbanization; housing conditions; secondary data analysis.

Extended Abstract

This study examines the transformation of the Algerian family as a reflection of the broader socio-economic transitions that have shaped Algerian society from the second half of the twentieth century through the first decade of the twenty-first century. Grounded in the premise that social structures cannot exist independently of the fundamental dynamics of society, the research conceptualizes the family not as a static or isolated unit but as a dynamic social institution continuously reshaped by economic development, modernization, and cultural change. Within this analytical framework, economic transformations are treated as independent variables, while shifts in family organization, roles, and value systems are understood as dependent outcomes.

The study adopts a descriptive-analytical methodology that combines historical analysis with socio-economic interpretation. It traces the evolution of the Algerian family through key phases of national development following independence, with particular attention to state-led strategies of industrialization, modernization, and urbanization. These processes are examined alongside structural adjustment policies, unemployment, housing conditions, and living standards, all of which constitute critical determinants influencing family structures, gender relations, and intergenerational dynamics.

Findings indicate that industrialization profoundly altered the spatial and economic foundations of family life. State-driven industrial policies implemented during the 1970s and 1980s stimulated large-scale rural-to-urban migration, accelerating the disintegration of extended family networks traditionally rooted in agrarian economies. The emergence of industrial centers generated new forms of wage labor and fostered a working-class identity increasingly detached from kinship-based systems of production and solidarity. This transition from agricultural to industrial employment represented a major rupture in the cohesion of the traditional Algerian family, contributing to the growing predominance of the nuclear family model, particularly in urban settings.

Modernization, understood as both an economic and cultural process, further reshaped family dynamics through the diffusion of new value systems emphasizing education, individual autonomy, and gender equality. State investment in education especially the expansion of female schooling produced significant shifts in women's social roles. Empirical evidence from national demographic surveys reveals a steady increase in female participation in education, the labor market, and public life, accompanied by declining fertility rates. These changes signal a redefinition of women's position within the family, transforming them from primarily dependent roles into active economic and social agents. At the same time, modernization generated tensions between entrenched patriarchal norms and emerging egalitarian aspirations, often manifesting in intergenerational conflicts and negotiations over authority, marriage practices, and gender expectations.

Urbanization played an equally transformative role by reconfiguring patterns of social interaction and weakening traditional communal and tribal ties characteristic of rural life.

Rapid population concentration in urban centers intensified housing shortages and increased living costs, particularly during periods of economic downturn in the 1980s. These constraints compelled families to adapt to smaller living spaces, accelerating the shift from extended to nuclear households. While urban anonymity and reduced social surveillance enabled greater privacy and individual autonomy, they also weakened traditional mechanisms of social control, mutual aid, and collective solidarity that had historically sustained family cohesion.

The structural adjustment policies of the 1990s marked another critical turning point in the transformation of the Algerian family. Introduced under international financial pressure, these neoliberal reforms involved the privatization of public enterprises, reductions in state subsidies, and a contraction of public-sector employment. Such measures had direct and far-reaching consequences for family stability. Rising unemployment—particularly among youth—undermined household economic security, delayed marriage formation, and disrupted traditional life-course transitions. This prolonged youth crisis contributed to demographic shifts, increased reliance on informal employment, migration pressures, and heightened social frustration.

Unemployment and housing shortages emerged as interlinked challenges shaping contemporary family dynamics. Persistent joblessness among educated youth reinforced economic dependence on parents and extended kin, partially reviving traditional forms of familial support while simultaneously intensifying intergenerational tensions. Limited access to affordable housing constrained residential independence, prolonging co-residence and postponing family formation. These material conditions compelled families to renegotiate roles and responsibilities, often prioritizing collective survival strategies over individual aspirations.

Despite these cumulative pressures, the study identifies notable patterns of resilience and adaptability within the Algerian family. Throughout periods of national crisis—particularly during the “Black Decade” of the 1990s—families continued to function as primary units of emotional, social, and economic support. While modernization eroded certain traditional norms, it also generated new forms of solidarity characterized by flexible role arrangements, shared economic contributions, and an increased emphasis on education as a key mechanism for social mobility.

In conclusion, the transformation of the Algerian family reflects a complex interaction between economic policy, cultural modernization, and structural change. Industrialization and urbanization redefined the spatial and occupational foundations of family life, modernization reshaped values and gender relations, and economic crises exposed families to new vulnerabilities. The Algerian family has thus evolved from a predominantly patriarchal and extended structure into a more urbanized, nuclear, and adaptive institution that continues to mediate between tradition and modernity. Understanding this evolution provides valuable insights into the broader dynamics of socio-economic change in post-colonial societies, where modernization remains both a transformative objective and a source of persistent tension.

Giriş

Değişim, varlıkların, olguların ve hayatın tüm alanlarına hâkim olan evrensel bir yasadır. Antik Yunan filozofu Herakleitos, “varlığın yasası değişimdir” diyerek, bu düşünceyi şu ünlü sözüyle açıklamıştır: “Aynı nehre iki kez giremezsin; çünkü her defasında yeni sular akar.” Bu ifade, değişimin hayatın her alanında mevcut olduğunu ve mutlak durağanlığın mümkün olmadığını vurgular. Bu anlayış, birçok sosyal düşünürü, toplumların ve toplumsal süreçlerin hiçbir zaman durağan değil, sürekli değişim ve etkileşim hâlinde oldukları sonucuna götürmüştür.

Aile de diğer toplumsal sistemler gibi bir sosyal kurum olarak hem yapısal hem de işlevsel dönüşümler geçirmiştir. Aile üzerine yapılan önceki çalışmaların büyük bölümü, dünyanın farklı bölgelerinde geleneksel geniş aileden çekirdek aileye geçiş yaşandığını ve bu çekirdek ailenin modern literatürde çağdaş aile olarak tanımlandığını göstermektedir.

Son iki yüzyılda aile yapısında yaşanan bu değişim, özellikle Batı toplumlarında ortaya çıkan birtakım süreçlerin sonucudur: sanayileşme, hızlı kentleşme, kırdan kente iç göç ve dış göç gibi dinamikler, toplumsal yapıyı köklü biçimde etkilemiştir. Birçok sosyolog özellikle evrimci yaklaşımı benimseyenler geliştirmekte olan ülkelerdeki geleneksel toplumların da benzer bir yönelim sergilediğini, yani geniş aileden çekirdek aileye doğru bir geçiş yaşandığını savunmaktadır.

Modernleşme ve sanayileşmenin getirdiği kentsel yaşam biçimi, aile yapısında akrabalar arası ilişkilerin sınırlandırılmasına, ebeveyn otoritesinin göreceleşmesine ve eşler arasında eşitliğin artmasına neden olmuştur. Bu süreçte evlilik geleneklerinde de değişim gözlenmiştir: aile içi evliliklerin azalması, mehir uygulamasının zayıflaması, özgür seçim ve sevgi temelli evliliklerin yaygınlaşması gibi dönüşümler yaşanmıştır.

Bu konuda öne çıkan araştırmalardan biri, Maurisson Barrere’in Avrupa, özellikle Fransa’daki aile yapısını incelediği çalışmadır. Araştırmacı, kadının ev dışı çalışmasının, ev içi görevlerin eşler arasında paylaşımının ve ekonomik dönüşümlerin, aile içi rol dağılımını nasıl yeniden şekillendirdiğini ortaya koymuştur.

Kanadalı sosyolog Renée Dandurand da 1992 yılında Québec bölgesindeki modern ailede gözlenen yeni olguları incelemiştir. Dandurand’a göre ailedeki değişime katkıda bulunan başlıca etkenler şunlardır:

- Demografik ve ekonomik değişimler,
- Evlenme ve doğum yaşının yükselmesi,
- Doğum kontrol yöntemlerinin yaygınlaşması,
- Devletin eğitim, sağlık ve bakım alanlarındaki rolünün genişlemesi,
- Gelişmiş bir mal ve hizmet piyasasının oluşması.

Fransız araştırmacı Céline Clément (2002) ise annenin çalışma hayatına katılımı ile annelik rolü ve çocukların geleceği arasındaki ilişkiyi incelemiş, annenin çalışmasının hem kız hem erkek çocukların işlevsel davranışları üzerinde belirgin bir etkisi olduğunu göstermiştir.

Yine Profesör Jacques Véron gözetiminde yürütülen çalışmalar, gelişmekte olan ülkelerde aile yapısının küçülme eğiliminde olduğunu, aile büyüklüğü ile kentleşme arasında ters bir ilişki bulunduğunu, ancak Arap toplumlarında bazı geleneksel bağların hâlâ sürdüğünü ortaya koymuştur.

Arap dünyasındaki çalışmalardan biri olan Farhat Chouachantbo (veya Mustafa Choufantobo)'nun 1983 tarihli araştırması, petrol öncesi dönemde Körfez toplumlarında ailenin bir üretim birimi olarak geniş aile biçiminde örgütlendiğini, ancak petrol sonrası ekonomik dönüşümle birlikte çekirdek ailenin yaygınlaştığını göstermektedir. Bu dönüşüm, aile içi otoritenin baba, dede ve annenin sorumluluklarına göre yeniden dağılmasına yol açmıştır.

Benzer şekilde, Cezayir ailesi de bu değişim sürecinden etkilenmiş, ancak dönüşümün hızı Batı'ya kıyasla daha yavaş olmuştur. Yine de Cezayir ailesi, geniş aileden çekirdek aileye, oradan da tüketim odaklı küçük aileye doğru bir evrim yaşamıştır.

Bu dönüşümün kökleri, bağımsızlık sonrası dönemdeki ekonomik, toplumsal ve siyasal değişimlere dayanmaktadır. 1970'lerde devletin yoğun sanayileşme ve kalkınma stratejileri doğrultusunda büyük sanayi kompleksleri kurması, kırsal nüfusun kuzey kentlerine göç etmesine yol açmıştır. Bu süreçte kentleşme oranı:

- 1977'de %40,6,
- 1987'de %50'nin üzerinde,
- 1998'de %60,5 düzeyine ulaşmıştır.

Tarım sektöründe çalışanların oranı ise:

- 1964'te %66 iken,
- 1970'te %56'ya,
- 1978'de %50'ye gerilemiştir.

Aynı dönemde nüfus artış oranı yaklaşık %3,4 olarak kaydedilmiştir.

Kırdan kente göç ve ekonomik yapının dönüşümü; konut krizine, evlenme yaşının yükselmesine, eğitime olan talebin artmasına, sağlık hizmetlerinin gelişmesine ve ölüm oranlarının düşmesine yol açmıştır. Ulusal Nüfus Araştırması (ENSP 1970), Ulusal Doğurganlık Araştırması (ENAF 1986) ve Anne-Çocuk Sağlığı Araştırması (EASME 1992) sonuçları, Cezayir'in demografik geçiş kuramının ikinci aşamasına girdiğini göstermektedir: ölüm oranları düşerken doğurganlık oranı da tedricen azalmaktadır.

Bu değişim, aile yapısına da yansımıştır. Geniş ailenin oranı azalmış, dört kişilik hanelerin oranı 1977–1987 arasında %63,4'ten %67'ye yükselmiş, beş ve daha fazla kişilik hanelerin oranı ise %19,9'a düşmüştür. Bu, çekirdek aileye yönelimin açık göstergesidir.

Batı toplumlarında aile yapısındaki dönüşümleri ele alan çalışmaların sayıca fazla olmasına ve Arap toplumlarında aile kurumunu genel bir çerçevede inceleyen bazı araştırmaların bulunmasına rağmen, mevcut literatür Cezayir ailesinin kendi özgül ekonomik ve toplumsal bağlamı içinde geçirdiği dönüşümleri derinlemesine ele alan çalışmalardan yoksundur. Özellikle bağımsızlık sonrasında uygulanan sanayileşme politikalarının, 1980'lerin ortasında yaşanan ekonomik krizin ve 1990'lı yıllarda hayata geçirilen yapısal uyum programlarının, Cezayir ailesinin yapısı ve aile içi işlevler üzerindeki etkileri bütüncül ve sistematik bir biçimde incelenmemiştir. Mevcut çalışmaların büyük bir kısmı ya demografik göstergelere odaklanan sınırlı analizlerle yetinmiş ya da toplumsal dönüşümleri betimleyici bir yaklaşımla ele almıştır. Buna karşılık, ekonomik politikalar, kentleşme süreci, işgücü piyasasındaki değişimler ve konut yapısındaki dönüşümler ile geniş aileden çekirdek aileye ve oradan da tüketim odaklı küçük aile yapısına geçiş arasındaki ilişkiyi analitik bir çerçevede ele alan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu bağlamda, söz konusu çalışma, bağımsızlık sonrasından itibaren yaşanan ekonomik ve toplumsal dönüşümlerin Cezayir ailesinin yapısı, işlevleri ve iç ilişkileri üzerindeki doğrudan yansımalarını tarihsel-toplumsal bir analiz çerçevesinde ele alarak literatürdeki bu boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır.

Araştırma Sorusu ve Alt Araştırma Soruları

Araştırma Sorusu:

Cezayir'de 1962–2010 döneminde yaşanan sosyo-ekonomik dönüşümler, aile yapısını ve aile içi işlevleri hangi mekanizmalar üzerinden ve ne ölçüde etkilemiştir?

Alt Araştırma Soruları:

1. 1986 sonrası petrol fiyatlarındaki düşüşle derinleşen ekonomik kriz; işsizlik, gelir daralması ve hane halkı harcamalarındaki azalma üzerinden evlilik yaşı ve hane büyüklüğünü nasıl etkilemiştir?
2. 1990'lı yıllarda uygulanan yapısal uyum programları (SAP), sosyal koruma mekanizmaları ve kamu istihdamı üzerinde yarattığı değişimler aracılığıyla aile yapısında ne tür dönüşümlere yol açmıştır?
3. Kırdan kente göçle hızlanan kentleşme ve konutta bağımsızlaşma eğilimi, çekirdek ailenin ortaya çıkışı ve yaygınlaşmasında nasıl bir rol oynamıştır?
4. Sanayileşme politikaları ve buna bağlı olarak kadınların eğitim ve işgücüne katılımındaki artış, aile içi rol dağılımını ve toplumsal cinsiyet ilişkilerini nasıl dönüştürmüştür?

Yöntem

Bu çalışma, Cezayir’de aile yapısında gözlenen dönüşümü ekonomik belirleyicileri temelinde inceleyen nitel ağırlıklı bir tarihsel-toplumsal analiz niteliğindedir. Araştırmada, nicel verilerin betimleyici biçimde yorumlandığı ikincil veri analizi ile doküman incelemesi yöntemi birlikte kullanılmıştır. Bu yaklaşım, aile yapısındaki değişimi tekil göstergeler üzerinden değil; sanayileşme, istihdam, kentleşme ve konut politikaları gibi yapısal süreçlerin karşılıklı etkileşimi içinde değerlendirmeye imkân tanımaktadır.

Araştırmanın zaman aralığı 1962–2010 olarak belirlenmiştir. Bu dönem, Cezayir’in bağımsızlığını kazanmasının ardından uygulamaya koyduğu kalkınma ve sanayileşme politikalarının başlangıcını, 1980’lerin ortasında yaşanan petrol kaynaklı ekonomik krizi, 1990’lı yıllarda hayata geçirilen yapısal uyum programlarını ve bu politikaların aile yapısı üzerindeki etkilerinin somut biçimde gözlemlenebildiği süreci kapsamaktadır. Ayrıca, çalışmada kullanılan en kapsamlı ve güvenilir nicel verilerin 2008 Genel Nüfus ve Konut Sayımı’na dayanması, analiz döneminin 2010 yılına kadar sınırlandırılmasını metodolojik açıdan gerekli kılmıştır.

Veri kaynakları olarak başta Ulusal Çalışmalar, Analiz ve Planlama Merkezi (CENEAP) tarafından yayımlanan raporlar, Ulusal İstatistik Ofisi (ONS) genel nüfus ve konut sayımları, resmi istatistikler, uluslararası kuruluş raporları ve konuya ilişkin akademik çalışmalar kullanılmıştır. Bu veriler; istihdam ve işsizlik oranları, sektörlere göre iş gücü dağılımı, kentleşme düzeyi, konut koşulları, hane büyüklüğü ve tüketim kalıpları gibi göstergeler üzerinden analiz edilmiştir.

Araştırma, hipotez testine dayalı nicel bir model kurmak yerine, araştırma soruları çerçevesinde ilerlemiştir. Bu kapsamda, ekonomik krizler, yapısal uyum politikaları, sanayileşme stratejileri ve kentleşme sürecinin aile yapısı, aile içi roller ve hane büyüklüğü üzerindeki etkileri betimleyici ve karşılaştırmalı bir yaklaşımla ele alınmıştır. Elde edilen bulgular, farklı dönemlere ait veriler arasında karşılaştırmalar yapılarak yorumlanmış; böylece ekonomik dönüşüm süreçleri ile aile yapısındaki değişim arasındaki nedensel ilişkiler tarihsel bağlamı içinde ortaya konulmuştur.

Bu yöntemin temel sınırlılığı, analiz edilen döneme ilişkin mikro düzeyli, güncel ve karşılaştırılabilir saha verilerinin sınırlı olmasıdır. Bununla birlikte, farklı kurumlardan elde edilen verilerin birlikte kullanılması ve uzun dönemli bir zaman aralığının kapsanması, çalışmanın analitik gücünü artırmakta ve Cezayir ailesindeki dönüşümün yapısal boyutlarını anlamaya olanak sağlamaktadır.

Bulgular

Sanayileşme ve Modernleşme Politikası

Cezayir, diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi ve özellikle sömürgecilik döneminden çıkmış devletler arasında sanayi, tarım ve kültürel alanlarda bir uyanış gerçekleştirme, toplumunu ve ekonomisini modernleştirme, kapsamlı bir kalkınma süreciyle

çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma çabasına girmiştir. Bu yönelim aynı zamanda eğitim, sağlık, konut gibi alanlarda sömürge döneminden kalan genel yoksunluk durumunu ortadan kaldırmayı da hedeflemiştir. Ulusal egemenliğin geri kazanılmasından sonra Cezayir, Fransız sömürgesinin geride bıraktığı zayıf teknik temellere sahip, dağınık ve az gelişmiş bir sanayi yapısıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu yapı, esas olarak Fransa'nın sanayi çıkarlarını yansıtan, teknolojik bakımdan geri ve üretim kapasitesi sınırlı sanayi dallarına dayanıyordu. Bu işletmeler, yoğunlukla ülkenin büyük şehirlerinde örneğin Cezayir, Oran ve Annaba'da yoğunlaşmıştı. Bu durum, bağımsız Cezayir devletini "sanayileştiren sanayi" politikası olarak bilinen bir sanayileşme stratejisine yöneltmiştir. Bu strateji, ekonomist De Bernis tarafından geliştirilen modele dayanmaktaydı. Bu modele göre, öncelik sermaye yoğun ve büyük yatırımlar gerektiren ağır sanayilere verilmelidir. Bu anlayışın sonucunda devlet, otomotiv, demir-çelik ve petrokimya gibi alanlarda büyük sanayi kompleksleri kurmuştur (Abdülbasit Hasan, 1986).

Bu politikanın temelinde, ağır sanayinin diğer sektörleri (hafif sanayi, tarım, hizmet vb.) harekete geçirecek temel motor olduğu görüşü yatmaktaydı. 1966 yılından itibaren uygulanan bu politika kapsamında, sanayi faaliyetleri ağırlıklı olarak ülkenin kuzey bölgelerinde, özellikle sahil şeridinde ve Konstantin bölgesinde yoğunlaşmıştır. Bununla birlikte, ağır sanayiye verilen bu öncelik beklenen ölçüde istihdam olanakları yaratamamıştır. Büyük sanayi merkezlerinin kuruluşu, kırsal kesimdeki iş gücünün sanayi merkezlerine ve şehirlere göç etmesine yol açmış, ancak bu sanayiler yerel pazarın ihtiyaçlarını tam olarak karşılayamamıştır (Barrère-Maurisson, 1992).

1966 yılı genel nüfus sayımı sonuçları, çalışabilir nüfusun 2.670.000 kişi olduğunu göstermektedir. Bu rakam, toplam nüfusun yaklaşık %21'ine karşılık gelmektedir. Ancak bu grubun yaklaşık 1.670.000'i işsiz durumdaydı, yani %34 oranında işsizlik söz konusuydu. 1966-1977 yılları arasındaki dönemde, ekonomik olarak aktif nüfus oranında kayda değer bir artış yaşanmamıştır; oran yaklaşık %20 düzeyinde sabit kalmıştır. Bu veriler, o dönemde uygulanan sanayileşme politikasının istihdam yaratma kapasitesinin sınırlı olduğunu ve sanayi sektörünün ağırlıklı olarak büyük kentlerde yoğunlaştığını göstermektedir (Benoun, M. el Akbia, 1980).

Tablo 1. 1966–1977 Döneminde Çeşitli Sektörlere Göre İş Gücü Dağılımı

Sektör	1966		1977	
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)
Tarım	852.355	49,4	692.160	29,6
Sanayi	146.920	8,5	391.640	17,2
İnşaat	90.900	5,4	345.816	14,9
Ticaret	109.200	6,3	292.264	12,8
Ulaştırma	107.600	6,2	251.956	11,0
İdare (kamu hizmetleri)	69.970	4,0	128.511	5,6
Diğer sektörler	56.900	3,2	127.117	9,7
Toplam	1.725.944	%100	2.280.364	%100

Kaynak: Abdelatif Benachenhou, *Algérie: Planification et développement*, Cezayir, 1980, s. 222.

Yukarıdaki tablo, tarım sektörünün hâlâ iş gücü dağılımında birincil sırayı koruduğunu, ancak bunun yanında zayıf ve geleneksel bir sanayi tabanının varlığını da açıkça göstermektedir. Bu durum, genel olarak az gelişmiş toplumların karakteristik bir özelliğidir.

Bu nedenle, Cezayir devleti, 1960'ların sonlarından itibaren, özellikle de 1970'li yıllarda, sanayileşme politikası benimseyerek geri kalmışlık döngüsünden çıkmayı ve işsizliği azaltmayı hedeflemiştir. Bu dönemde sanayi sektörü, iş gücünü istihdam etme bakımından tarımdan sonra ikinci sırayı almış; 1977 yılında sanayi sektöründeki iş gücü oranı %17,2'ye yükselmiş, oysa 1966 yılında bu oran yalnızca %10 civarındaydı.

Ayrıca, kamu yönetimi sektörü üçüncü sıradan ikinci sıraya yükselmiştir. Bu durum, devletin bu alana verdiği önemin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bunun yanında, inşaat sektörü de 1977 yılında %14,9 oranında iş gücünü bünyesine katmış, özellikle kırsal kesimden gelen işçiler için önemli bir istihdam alanı oluşturmuştur. Ancak işsizlik olgusu, kırsal bölgelerde kentsel alanlara kıyasla çok daha yüksek düzeyde kalmıştır.

Tarımsal iş gücü oranında on yıllık dönemde gözlemlenen yaklaşık %20'lik düşüş, Cezayir toplumunun derin bir sosyo-ekonomik dönüşüm sürecine girdiğinin açık bir göstergesidir. Çok sayıda kırsal nüfus, tarımsal faaliyetleri bırakarak sanayi sektöründe çalışmaya yönelmiş, bu durum "kırsal göç" (nüzûh Elrifi) olarak tanımlanmıştır. Bu göç

dalgası esasen yoksul, mesleki yeterliliği düşük ve beceri düzeyi sınırlı kesimleri kapsamış, kentlerdeki vasıfsız işlere yönelmiştir.

Kırsal bölgelerdeki zorlu yaşam koşulları, bireyleri asgari geçim kaynakları sağlayacak herhangi bir işe yönelmeye itmiş, bu durumun sonucu olarak da kentlerin çeperlerinde gecekondular ve düzensiz yerleşim alanları yaygınlaşmıştır. Böylece yarı-kentsel (yarı-modern) bir toplum yapısı ortaya çıkmış, bu yapı kırsal değerlerle kentsel davranış kalıpları arasında geçiş özelliği taşımıştır.

Bu değişim, kadının toplumsal konumunda da kendini göstermiştir. Kadınlar giderek daha fazla çalışma yaşamına ve kamusal alana katılmış, erkek egemenliğinin aile içindeki etkisi azalmıştır. Aynı zamanda, yaşam tarzı ve tüketim alışkanlıklarında önemli dönüşümler yaşanmıştır. Aileler artık modern ev eşyalarına, ulaşım araçlarına, restoranlara, sağlık ve eğitim hizmetlerine erişmeye başlamış; bunlar, kırsal kesimde bulunmayan yeni ayrıcalıklar hâline gelmiştir.

Bu ayrıcalıklar, Cezayir'deki kentsel modernleşmenin simgeleri olarak kabul edilmiştir. Sanayileşme politikası, toplumsal davranış biçimlerinde ve ekonomik ilişkilerde köklü bir değişim yaratmış; toplum tarımsal karakterden sanayi ve hizmet temelli yapıya doğru evrilmiştir. Bu dönüşümle birlikte, Cezayir toplumu giderek tüketim odaklı bir yapıya bürünmüştür.

Tarım üretimi, artık nüfusun temel ihtiyaçlarını karşılayamaz hâle gelmiş; bunun yerine ithalat yoluyla gıda ve sanayi ürünlerine erişim artmıştır. Modern gıda maddeleri, ambalajlı ürünler, kozmetik, lüks giyim ve teknolojik ürünler günlük yaşamın parçası hâline gelmiştir.

Bu ekonomik ve toplumsal dönüşüm, Cezayir ailesinin yapısı ve işlevleri üzerinde derin etkiler yaratmıştır. Geniş aile modeli, yerini giderek çekirdek aileye bırakmış; aile bireyleri arasındaki dayanışma azalmış ve her birey kendi gelirine dayalı bağımsız bir tüketici hâline gelmiştir. Böylece baba veya büyükbabanın geleneksel otoritesi zayıflamış; her evli birey kendi bağımsız ailesini kurmaya yönelmiştir.

Bu dönüşüm aynı zamanda aile içi ilişkiler ve akrabalık bağlarını da etkilemiş, rollerin ve sorumlulukların yeniden tanımlanmasına yol açmıştır.

Kırsal bölgelerde uygulanan "kırsal sosyalizm" politikası (tarımsal kooperatifleşme), kırsal alanlarda modernleşmenin önünü açmış; köylüler için konut, okul, cami, kafe, hamam, elektrik ve sağlık hizmetleri gibi yeni imkânlar sağlamıştır.

Ayrıca, bu süreç tüketim alışkanlıklarını da kökten değiştirmiştir. Geleneksel gıda sisteminin yerini, hazır ve paketli ürünlerin tüketimi almış; temizlik malzemeleri, modern mutfak gereçleri, mobilya ve ev ısıtma araçlarına olan talep, ailelerin gelir düzeyine bağlı olarak belirgin şekilde artmıştır.

Yapısal Uyum (Yeniden Yapılandırma) Programı

Ulusal Çalışmalar, Analiz ve Planlama Merkezi (CENEAP), 1998 yılında 2500 aileyi kapsayan bir saha araştırması gerçekleştirmiştir. Araştırmanın amacı, Yapısal Uyum Programı'nın (Yeniden Yapılandırma Programı) Cezayirli aileler üzerindeki etkilerini incelemektir. Bu program, aslında Cezayir'in 1960'lı ve 1970'li yıllarda benimsemiş olduğu kapsamlı kalkınma politikasının bir devamı niteliğindedir. Ancak, 1980'lerin ortasında petrol fiyatlarının düşmesi ve doların değer kaybı, devletin ekonomik ve toplumsal taleplerin tümüne cevap vermesini zorlaştırmış, aynı zamanda dış borç krizini derinleştirmiştir (Office National des Statistiques, 2008). Bu koşullar altında, devletin önünde başka bir seçenek kalmamış ve Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından öngörülen Yapısal Uyum Programı'nı kabul etmek zorunda kalmıştır. Özellikle, devlet gelirlerinin yaklaşık %95'inin hidrokarbon sektöründen gelmesi bu kararı kaçınılmaz kılmıştır. Programın Temel Unsurları (CENEAP, 2000).

Yapısal uyum programının en önemli özellikleri şunlardır:

- Devletin fiyat sübvansiyonlarından ve sosyal korumadan geri çekilmesi,
- Ekonominin kademeli olarak serbestleştirilmesi,
- Özel sektörün güçlendirilmesi ve yeni yatırım fonlarının oluşturulması,
- Ücretlerin ve fiyatların serbest bırakılması,
- Devletin tekeli altındaki dış ticaretin serbestleştirilmesi.

Bunların tamamı, IMF'nin Cezayir'in dış borçlarını yeniden yapılandırması için öne sürdüğü temel koşullar arasında yer almaktaydı.

Ekonomik Sonuçlar

Yapısal uyum programı veya bazı iktisatçıların ifadesiyle "ekonomik reform programları", Cezayir ekonomisi üzerinde kısa vadede bazı olumlu makroekonomik etkiler yaratmıştır.

- Enflasyon oranı 1995 yılında %30 düzeyindeyken, 1996'da %20'ye, 1997-1998 yıllarında ise %10'a düşmüştür.
- Ödemeler dengesi açığı azalmış,
- Döviz rezervleri 1993'te 1,5 milyar dolardan 1997'de 6 milyar dolara yükselmiştir.
- Kamu bütçe açığı ise 1993'te GSYİH'nin %8,6'sından 1997'de %3'e gerilemiştir.
- Ancak bu finansal iyileşme, esas olarak kemer sıkma politikaları sayesinde elde edilmiştir. Bu kapsamda, sağlık, eğitim ve altyapı harcamaları önemli ölçüde azaltılmıştır. Dolayısıyla, Cezayir makro düzeyde mali dengeye ulaşmış olsa da bu durum düşük gelirli sosyal kesimler üzerinde olumsuz etkiler doğurmuştur. Bu etki, özellikle ailelerin tüketim davranışlarında açık şekilde gözlemlenmiştir (Boutefnouchet, 1982).

CENEAP Araştırmasının Bulguları

CENEAP'ın yapısal uyum programının hanehalkları üzerindeki etkisini değerlendiren araştırmasının en önemli sonuçları şöyledir:

1. Ailelerin %91'i, gelirlerin durağan kalması ve hayat pahalılığı nedeniyle tasarruf yapamaz hâle gelmiştir.
2. Aile reislerinin %89'u, 1993 yılından sonra mali yükümlülüklerini yerine getirmekte zorlandıklarını belirtmiştir.
3. Aile reislerinin %66,7'si, okul, sağlık ve diğer zorunlu giderlerini karşılayamadıkları için borçlanmak zorunda kaldıklarını, bu borçların %89'unun ödenemediğini ifade etmiştir.
4. Çok sayıda aile, gıda ürünleri satın almayı bırakmıştır. Bu durum, devletin 1993 sonrasında desteğini çekmesi ve fiyat artışlarının etkisiyle ortaya çıkmıştır. Araştırma sonuçlarına göre:
 - Ailelerin %20,5'i satın alma alışkanlıklarını değiştirmiştir.
 - %42'si, 1993 öncesine göre daha az miktarda gıda satın almaktadır.
 - %14'ü, bazı ürünleri tamamen satın almayı bırakmıştır.
 - %50'si artık et, yağ, şeker, sebze, meyve ve diğer temel ürünleri düzenli olarak alamamaktadır (Bkz. Tablo 2).

Tablo 2. Bazı malların satın alınmasını azaltan veya tamamen satın almaktan vazgeçen aileleri gösteriyor

Ürün	Satın Almayı Azaltanlar (%)	Hiç Satın Almayanlar (%)	Toplam (%)
1. Et ürünleri	56,34	27,96	84,30
2. Şeker ve yağ	46,28	16,92	63,26
3. Meyve	57,12	4,04	61,16
4. İçecekler	38,21	14,52	52,73
5. Süt ürünleri	42,40	9,68	52,08
6. Ekmek	34,86	12,12	46,98
7. Sebzeler	29,94	5,65	35,59
8. Tahıllar	28,54	7,05	35,59
9. Diğer gıdalar	20,52	9,39	29,91
10. Genel toplam	42,24	13,83	56,07

Kaynak: Effets du PAS sur les ménages, CENEAP, 2000

İstihdam ve İşsizlik

İstihdam ve işsizliğin aile üzerindeki etkisinden söz etmeden önce, Cezayir'in işgücü piyasasında yaşanan temel aşamalara değinmek gerekir. Her dönem, ülkenin ekonomik kalkınma evreleriyle yakından ilişkilidir. Bu aşamalar şu şekilde özetlenebilir (Caldwell ve Ruzicka, 1978):

I. Birinci Dönem (1970–1978)

Bu dönem, Cezayir'in sanayileşme politikalarının fiilen uygulanmaya başladığı yılları temsil etmektedir. Devlet, tam istihdamı sağlamak amacıyla yatırımlarını yoğunlaştırmış, her yıl ortalama 100.000 yeni iş imkânı oluşturmuştur. Bu da yıllık ortalama %4,4'lük bir büyüme oranına denk gelmektedir. Bu kapsamlı çabalar sayesinde işsizlik oranı %32,9'dan (1966) %22'ye (1977) gerilemiştir.

II. İkinci Dönem (1980–1989)

Bu dönemde gerçekleştirilen yatırımlar sayesinde yılda yaklaşık 140.000 iş imkânı yaratılmış, bu da yıllık %4,2'lik bir büyüme oranına tekabül etmiştir. Bu sonuç, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1980-1984) döneminde kaydedilmiştir. Söz konusu plan döneminde Cezayir, tarihinin en düşük işsizlik oranını yaşamış ve 1984 yılında işsizlik oranı %8,7'ye düşmüştür. Ancak İkinci Beş Yıllık Plan (1985-1989) döneminde bu oran düşmüş, yılda yalnızca 75.000 yeni iş oluşturulmuştur; bu, bir önceki plan döneminin yaklaşık yarısı kadardır.

Bu gerilemenin temel nedenleri, ülkenin ekonomik kriz sürecine girmesi, petrol gelirlerinin azalması, petrol fiyatlarının çökmesi ve doların değer kaybetmesidir. Bu faktörlerin etkisiyle işsizlik oranı 1985'te %9'dan 1989'da %18,1'e yükselmiştir (Courbage, 1994).

III. Üçüncü Dönem (1990–2000)

Bu dönem, Cezayir ekonomisi için geçiş dönemi olarak değerlendirilmektedir. Ülke, planlı sosyalist ekonomi modelinden piyasa ekonomisine geçmiştir. Bu dönüşüm, 1980'lerin ortalarından itibaren yaşanan şiddetli ekonomik kriz nedeniyle zorunlu hale gelmiştir (Dalal Muhsin, 2008).

- 1994 yılında, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve diğer finansal kuruluşların gözetiminde Yapısal Uyum Programı (Structural Adjustment Program – SAP) uygulanmıştır. Bu program, yatırımların azalmasına, kamu sektöründe çok sayıda çalışanın işten çıkarılmasına ve dolayısıyla işsizlik oranının hızla artmasına yol açmıştır (Dandurand, 1992).

İşsizlik oranı bu dönemde 1990'da %19,7'den 2000'de %29,3'e yükselmiştir. Ayrıca 1990–1994 döneminde yıllık ortalama sadece 50.000 iş yaratılabilmektedir. Kuzey Afrika ülkeleriyle karşılaştırıldığında, örneğin Fas'ta 1998'de işsizlik oranı en fazla %19 düzeyindeyken, Cezayir'in bu dönemde çok daha ağır bir işsizlik krizi yaşadığı söylenebilir (Lahlou, 2000).

IV. Dördüncü Dönem (2001–2008)

Bu dönem, ulusal ekonominin yeniden canlanma süreci olarak tanımlanabilir. Cezayir devleti, özellikle konut, altyapı ve kamu çalışmaları alanlarında büyük ölçekli yatırımlar başlatmıştır. Uygulanan başlıca programlar şunlardır (Fadiya Umar al-Julani, 2004):

- Bir milyon konut programı,
- Doğu–Batı otoyolu projesi,
- Enerji ve elektrik sektöründeki yatırımlar.

Bu projeler, işsizlik oranında belirgin fakat yavaş bir düşüşe neden olmuştur. İşsizlik oranı 2006–2008 yılları arasında %10 ile %15 arasında seyretmiştir.

Konut ve Konut Refahı

Cezayir toplumunun karşı karşıya olduğu en temel toplumsal sorunların başında konut krizi gelmeye devam etmektedir. Devletin, sosyal konut, kiralık konut, katkılı/katılımlı konut programları çerçevesinde kayda değer sayıda konut inşa etme yönünde ciddi çabalar harcamış olmasına rağmen, bu çabalar toplum bireylerinin konut ihtiyacını bütünüyle karşılayamamıştır (Caldwell ve Ruzicka, 1978).

Bağımsızlığın ilk on yıllarından itibaren konut sektöründe dikkate değer bir gelişme yaşanmıştır. Toplam konut birimi sayısı 6,6 milyon birime ulaşmış, bunun 5,3 milyonu dolu konutlardan oluşmuştur. 1987 ve 1998 sayımları karşılaştırıldığında, dolu konut sayısında yaklaşık 1 milyonluk bir artış olduğu, bunun da on yıllık dönemde yıllık ortalama %2,7'lik bir büyümeye tekabül ettiği görülmektedir. 1998–2008 döneminde ise yıllık büyüme hızı %2,6 olmuştur. Bununla birlikte hanehalkı başına düşen konut doluluğu yüksek kalmıştır. Bu oran genel olarak 6,4 kişidir (kentsel alanlarda 6,3; diğer bölgelerde 7,1) ve 1998 sayımında tespit edilen 7,1'lik orana kıyasla ancak sınırlı bir düşüş söz konusudur (Dalal Muhsin al-Marjibi, 1986).

Konut krizinin, ailenin yapısında ve büyüklüğünde meydana gelen değişimde önemli bir rolü olmuştur. Zira çok sayıda Cezayirli genç –daha önce de belirtildiği üzere– konut sıkıntısı sebebiyle evliliği ertelemiş, bu da gelecekte aile sayısında muhtemel bir azalmaya, dolayısıyla genel doğurganlık düzeyinde gerilemeye yol açabilecek bir gelişmedir. Dar ve kalabalık konutlar ile konutların yapısal özelliklerindeki değişim de dolaylı biçimde geniş ailenin çözülmesini ve onun yerini nükleer ya da küçük aile tiplerinin almasını hızlandırmıştır (Fadiya Umar al-Julani, 2004).

Konut refahı düzeyindeki artış da –daha önce temas edildiği gibi– özellikle çekirdek aile üzerinde etkili olmuştur. Pek çok kadın artık geçmişte olduğu gibi zamanının büyük kısmını odun toplama, ahır temizleme, yün eğirme, hayvan sağma, çamaşırları elde yıkama ve evi bütünüyle temizleme gibi ağır ve zaman alıcı işlere ayırmamakta; bunun yerine çocukların eğitimi ve bakımına, ev içi örgütlenmeye ve evlilik kurumunun devamına yönelik asli işlevlere yönelmektedir. Bununla birlikte bugün kırsal alanlardaki birçok konutta kadın, geçmişe

benzeyen geleneksel ev içi rolleri sürdürmekte; buna karşılık kentsel konutlarda kadın çoğu zaman sadece evi temizleme ve yemek hazırlama işlerini yerine getirmektedir. Bunun sebeplerinden biri de hazır ve yarı hazır gıda ürünlerinin pazarda kolayca bulunabilmesidir. Ancak tüm bunlara rağmen “temel ev içi işlev” kadın açısından hâlâ varlığını sürdürmektedir (Guetta & Megdiche, 1993).

Kentleşme

Sosyologlar, kentsel yaşamın –ya da şehirde yaşamının– aileyi; yapısı, otorite ilişkileri, evlilik ve çocuk sahibi olma kararları, tüketim kalıpları ve geleneksel ailevi rollerin sürdürülmesi bakımından derin biçimde etkilediğini belirtmektedir. Kentleşme, yalnızca sanayileşmiş ülkelerin değil, kalkınmakta olan toplumların da tamamına yakını etkileyen küresel bir olgudur. Araştırmacı Jacques Norea’ya göre yakın gelecekte dünya nüfusunun yarısı şehirlerde yaşayacaktır. Oysa geçen yüzyılın başlarında her on kişiden yalnızca biri şehirde yaşamaktaydı. Nüfusun kentlere doğru bu hızlı yığılması, 2030 yılına gelindiğinde kentsel nüfusun toplam içinde belirleyici çoğunluğu oluşturacağına işaret etmektedir (Jacques Véron, 2007).

Cezayir’de kentleşme olgusu özellikle oranlardaki artış açısından bakıldığında görece yenidir. 1886’dan 1956’ya kadar kentleşme oranı %13’ü geçmemiştir; bu da her on yılda yaklaşık %1,7’lik bir artış anlamına gelmektedir. Ancak 1956’dan 1977’ye kadar olan yirmi bir yıllık süreçte kentsel nüfus oranı %40’a yükselmiştir. Bu artış burada durmamış; Ulusal İstatistik Ofisi’nin 2006 yılı verilerine göre kentleşme oranı %60’ın da üzerine çıkmıştır (Jacques Véron, Pence & Légaré, 2004).

Cezayir’deki bu hızlı kentsel büyümenin doğal bir nüfus artışının sonucu olmadığı, bilakis ülke içinde yaşanan iç göçlerin –kırsaldan kente ya da kentler arası yer değiştirmelerin– sonucu olduğu açıktır. 1966 yılında nüfusu 50 binin altında olan pek çok şehir kısa sürede 100 binin üzerine çıkmıştır (Koudiri, 1999).

Annaba, Mostaganem, Blida gibi kentler bu gruba dâhildir. Büyük kentlerde –başta başkent Cezayir, ardından Oran, Konstantin ve Annaba’da– nüfus artışı çok daha belirgin olmuş, başkentte nüfus 4 milyonu aşmıştır. Araştırmacı Muhammed Didiou, Cezayir’deki kentleşmenin esas olarak kırsal kesimden kentlere yönelen nüfus hareketlerinin, başka bir deyişle kırsal göçün, ürünü olduğunu vurgulamakta ve bunun arkasında kalkınma eksikliği ile güvenlikten yoksunluk gibi faktörlerin bulunduğunu belirtmektedir. Ona göre sanayileşme yönelimli kalkınma politikaları, bağımsızlıktan sonra ortaya çıkan ekonomik canlanma ve 1960’ların ortalarından itibaren izlenen sanayi merkezli yerleşim stratejileri, kentleri kırsal nüfus için cazibe merkezine dönüştürmüştür (Kassis, 2003).

Kentleşmenin aile üzerindeki başlıca etkileri (Kouaouaci, 1991).

1. Geniş aileden çekirdek aileye geçiş: Kent konutlarının ailelerin tamamını barındırmaya elverişli olmaması, çok kuşaklı/çok haneli aileleri tek çatı altında yaşama imkânından

yoksun bırakmış, böylece geniş ailelerin önemli bir bölümü nükleer ya da yarı-nükleer ailelere dönüşmüştür.

2. Küçük/çekirdek aile sayısında artış: Devletin iki ya da üç odalı konutlar üretmeye dayalı konut politikası, evlenip ayrı hane kurmayı teşvik etmiş ve çekirdek aileyi yaygınlaştırmıştır.
3. Konut tipinin değişmesi: Artık aileler aynı avluyu ya da aynı büyük evi paylaşmamakta, her bir aile kolu birbirine yakın ama ayrı konutlarda yaşamaktadır; bu durum geleneksel aile dokusunun gevşemesine yol açmıştır.
4. Aile içi otoritenin zayıflaması: Aile bireylerinin aynı mekânda ve aynı zamanda bir arada bulunmaması, ataerkil/ebeveyn otoritesinin etkisini azaltmıştır.
5. Kız çocuklarının eğitime devamı: Şehirselleşen ortamda kızların ortaöğretim ve yükseköğretime devam oranı artmıştır.
6. Kadının kamusal alana çıkışı: Son yıllarda kadınların çalışmak, alışveriş yapmak ya da çeşitli ihtiyaçlarını gidermek üzere dışarı çıkması daha yaygın hâle gelmiştir.

Sonuçlar

Bu çalışmada ele alınan ekonomik dönüşüm dinamikleri, Cezayir'de aile yapısında gözlenen değişimin tekil, parçalı ya da birbirinden bağımsız etkenlerle açıklanamayacağını ortaya koymaktadır. Aksine, söz konusu dönüşüm; tarihsel süreç içerisinde şekillenen, birbirini besleyen ve çok katmanlı biçimde işleyen bir nedensellik zinciri çerçevesinde gerçekleşmiştir. Bu bağlamda sanayileşme ve modernleşme süreci, kırsal üretim ilişkilerinin çözülmesine yol açarak kırdan kente göçü hızlandırmış; bu yoğun demografik hareketlilik, kentleşmenin yalnızca niceliksel bir artış göstermesine değil, aynı zamanda büyük ölçüde plansız ve düzensiz bir karakter kazanmasına neden olmuştur. Hızla büyüyen kentsel nüfus karşısında konut arzının yetersiz kalması, barınma sorununu derinleştirmiş; artan konut maliyetleri, hane halklarını daha küçük, daha sınırlı ve çoğu zaman çok kuşaklı birlikte yaşamı dışlayan mekânsal tercihlere zorlamıştır.

Bu mekânsal ve demografik baskılar, özellikle 1990'lı yıllarda uygulamaya konulan yapısal uyum politikalarıyla birlikte daha da belirginleşmiştir. Kamu sektöründe istihdamın daralması, ücretlerin reel düzeyde gerilemesi ve sosyal devlet mekanizmalarının zayıflaması, ailelerin ekonomik güvenliğini doğrudan etkilemiş; hane halklarının gelir kaynaklarını daha kırılgan hâle getirmiştir. Artan işsizlik oranları ile birlikte geçici, güvencesiz ve kayıt dışı istihdam biçimlerinin yaygınlaşması, aile içi ekonomik dengeyi sarsmış; bu durum, aile bireyleri arasındaki rol dağılımının yeniden tanımlanmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle hane gelirine katkı sağlama zorunluluğu, geleneksel rollerin dönüşmesine ve aile içi ilişkilerin yeniden yapılandırılmasına yol açmıştır.

Bu süreçte konut, yalnızca barınma ihtiyacını karşılayan bir mekân olmaktan çıkarak, refah düzeyinin, toplumsal statünün ve yaşam kalitesinin önemli bir göstergesi hâline

gelmiştir. Konut koşullarındaki bu niteliksel dönüşüm, evlilik kararlarının ertelenmesini, doğurganlık oranlarının düşmesini ve hane büyüklüğünün giderek küçülmesini beraberinde getirmiştir. Böylece ekonomik belirsizlikler ve konutla ilişkili mali baskılar, aile oluşum süreçlerini doğrudan etkileyen belirleyici unsurlar hâline gelmiştir.

Sonuç olarak, sanayileşme ve modernleşme süreciyle başlayan, kentleşme ve konut rejimindeki dönüşümlerle derinleşen, istihdam yapısındaki değişimler ve sosyal koruma mekanizmalarının zayıflamasıyla pekişen bu çok boyutlu ekonomik zincir, Cezayir ailesini hem niceliksel olarak küçülmeye hem de işlevsel açıdan rollerin yeniden tanımlandığı bir yapıya doğru yöneltmiştir. Bu dönüşüm süreci, geleneksel geniş aile modelinin çözülmesini hızlandırırken, ekonomik koşullara daha duyarlı, daha esnek fakat aynı zamanda daha kırılğan bir aile formunun ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

2010 sonrasında Cezayir’de aile yapısındaki dönüşüm, demografik geçişin olgunlaşması ile petrol gelirlerine dayalı makroekonomik dalgalanmaların ve kentleşme-konut rejimindeki sürekliliklerin eşzamanlı etkisi altında daha belirgin bir karakter kazanmıştır. Bu dönemde, kentleşmenin derinleşmesi ve eğitim düzeyindeki artışla birlikte çekirdek aile formu daha yaygın hâle gelirken; hane büyüklüğünde kademeli bir küçülme eğilimi ve aile içi rollerin yeniden tanımlandığı daha esnek bir işlevsel düzen gözlemlenmiştir. Öte yandan 2014 sonrası petrol fiyatlarındaki düşüşün kamu maliyesi üzerinde yarattığı baskı, hane halklarının satın alma gücünü sınırlayan koşulları güçlendirmiş; 2020’de COVID-19 şokuyla birleşen bu kırılğanlık, ailelerin ekonomik risklere karşı uyum stratejilerini (harcama kısıntısı, çoklu gelir kaynaklarına yönelme, enformel istihdamın artan önemi ve kimi durumlarda kuşaklararası dayanışmanın yeniden güçlenmesi) daha görünür kılmıştır. Genç işsizliğinin yüksek seyretmesi ve işgücü piyasasında istikrarsız istihdam biçimlerinin yaygınlığı, evlilik ve hane kurma süreçlerinde gecikmeyi besleyen temel mekanizmalardan biri olarak öne çıkmış; buna paralel biçimde konut arzı, konut maliyetleri ve bağımsız konuta erişim güçlükleri, aile oluşumunu doğrudan etkileyen yapısal bir kısıt olmaya devam etmiştir. Sonuç olarak, 2010’dan günümüze uzanan süreçte Cezayir ailesi, bir yandan daha küçük ölçekli ve kentli bir hane düzenine doğru evrilirken, diğer yandan gelir, istihdam, konut eksenindeki belirsizliklerin yoğunlaştığı dönemlerde akrabalık ağlarına dayalı destek mekanizmalarını kısmen yeniden devreye sokan, ekonomik koşullara duyarlılığı artmış, esnek fakat eşzamanlı olarak daha kırılğan bir aile formu görünümünü sergilemiştir.

Kaynakça

- Abdülbasit Hasan. (1986). *Al-tanmiyya al-ijtimā'iyya*. Maktabat Wahba.
- Barrère-Maurisson, M.-A. (1992). *La division familiale du travail*. Presses Universitaires de France.
- Benachenhou, A. (1980). For autonomous development in the Third World. *Monthly Review*, 32(3), 43–52.
- Benoun, M. E. A. (1980). *Un siècle d'histoire algérienne (1957–1975)*. Office des Publications Universitaires.
- Boutefnouchet, M. (1982). *La famille algérienne: Évolution et caractéristiques récentes* (2nd ed.). SNED.
- Caldwell, J. C., & Ruzicka, L. (1978). The Australian fertility transition. *Population and Development Review*, 4(1), 61–89.
- Centre National d'Études, d'Analyses et de Planification. (2000). *Effets du programme d'ajustement structurel sur les ménages*. CENEAP.
- Clément, C. (2002). *La famille: Rupture et continuités à travers les générations* (Unpublished doctoral dissertation). Université Paris X–Nanterre.
- Courbage, Y. (1994). Évolution démographique et attitudes politiques en Syrie. *Population*, 49(3), 725–750.
- Dalal Muhsin al-Mercibî. (1986). *Qaḍāyā al-taghayyur al-siyāsī wa al-ijtimā'ī fi al-Baḥrayn*. Mu'assasat al-Waḥda.
- Dalal Muhsin. (2008). *Istrāṭijiyat al-taghayyur al-ijtimā'ī wa al-thaqāfi*. Dār Wā'il li-l-Nashr.
- Dandurand, R. B. (1992). La famille n'est pas une île: Changement de société et parcours de vie familiale. In G. Paquet (Ed.), *Le Québec en jeu* (pp. 357–383). Presses de l'Université de Montréal.
- Fadiya Ömer el-Cûlânî. (2004). *Al-usra al-'arabiyya: Taḥlîl ijtimā'ī li-binā' al-usar wa taghayyur ittijāhāt al-ajiyāl*. Al-Maktaba al-Miṣriyya.
- Guetta, M., & Megdiche, C. (1993). Familles, urbanisation et crise du logement en Algérie. *Sociétés contemporaines*, (3), 95–115.
- Kassis, N. (2003). Emploi et comportement démographique. *Revue du CENEAP*, (27), 102–103.
- Kouaouaci, A. (1991). *La question de la population en Algérie*. FNUAP.
- Koudiri, F. (1999). Famille et démographie en Algérie. *Revue du CENEAP*, (13–14), 13–28.
- Lahlou, M. (2000). Les problématiques de l'emploi et de la pauvreté et le programme d'ajustement structurel au Maroc. *Revue du CENEAP*, (17), 43–58.
- Lévy, L. (1999). Les chômeurs dans leurs familles. *Population et Sociétés*, (350), 1–4.
- Office National des Statistiques. (2008). *Recensement général de la population et de l'habitat (RGPH 2008)*. ONS.
- Véron, J. (2007). La moitié de la population mondiale vit en villes. *Population et Sociétés*, (435), 1–4.
- Véron, J., Pence, S., & Légaré, J. (2004). *Âge, génération et contrat social*. INED.

BESLENME ALIŞKANLIKLARINDAKİ SOSYOKÜLTÜREL DEĞİŞİMLERİN AİLE RUH SAĞLIĞI VE AİLE İÇİ İLİŞKİLER ÜZERİNDEKİ YANSIMALARI: BİR ANLATI DERLEMESİ

Yurdağül ÇELİKⁱ, Nurcan YABANCI AYHANⁱⁱⁱ

Öz

Bu çalışma, hızla değişen yaşam koşullarında beslenme alışkanlıklarında gözlenen sosyokültürel dönüşümlerin aile ruh sağlığı ve aile içi ilişkiler üzerindeki olası yansımalarını, mevcut literatür doğrultusunda bütüncül bir bakış açısıyla ele alan bir anlatı derlemesidir. Aile, bireyin ilk sosyalleştiği ve yaşam becerilerini geliştirdiği temel bağlamdır. Aile içindeki yemek zamanları yalnızca biyolojik gereksinimlerin karşılandığı bir an değil; iletişim kurma, birlikte kaliteli zaman geçirme, psikososyal destek sağlama ve kuşaklar arası değer aktarımı için de önemli bir sosyal ritüeldir. Tarihsel süreçle birlikte kadınların iş gücüne katılımının artması, kentleşme, göç, dijitalleşme ve COVID-19 pandemisi gibi etmenler, ortak sofraya pratiklerini dönüştürmüştür; kimi ailelerde birlikte yeme kültürünü güçlendirirken kimilerinde öğünlerin bireyselleşmesini hızlandırmıştır. Derleme kapsamında 2008-2024 yılları arasında yayımlanan 16 kaynak Google Akademik, Ulusal Tez Merkezi, DergiPark, ScienceDirect ve PubMed veri tabanlarında; "aile sağlığı", "beslenme alışkanlıkları", "aile içi iletişim", "aile ruh sağlığı", "ortak yemek kültürü", "çocuk gelişimi" ve "yaşlılık" gibi anahtar kelimelerle taranmıştır. Elde edilen bulgular tematik bir yaklaşımla sentezlenmiştir. Derlenen bulgular, düzenli ortak aile öğünlerinin aile içi bağlılığı ve iletişimi destekleyerek psikososyal iyilik halini güçlendirebileceğine; düzensiz ve bireyselleşmiş yeme örüntülerinin ise iletişim fırsatlarını azaltarak stres ve çatışma örüntülerini artırabileceğine işaret etmektedir. Çocuklar ve yaşlı bireyler gibi kırılgan gruplarda beslenme düzenindeki değişimlerin yansımaları daha belirgin görünmektedir. Sonuç olarak, aile danışmanlığı ve halk sağlığı uygulamalarında sofraya rutini ve yemek zamanı etkileşimlerinin sistematik biçimde değerlendirilmesi; ortak öğün fırsatlarının artırılması ve sağlıklı gıdaya erişimi destekleyen yapısal düzenlemelerin güçlendirilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Aile Sağlığı, Beslenme Alışkanlıkları, Aile İçi İletişim, Ortak Yemek Kültürü, Sosyal Gelişim.

ⁱ KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ ULUSLARARASI AİLE ÇALIŞMALARI KONGRESİ-IFSC (23-25/10/2025)'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur. (It was presented as an oral presentation at the Kırıkkale University International Family Studies Congress-IFSC [23-25/10/2025]).

ⁱⁱ Uzman Aile Danışmanı, Ankara Üniversitesi, yurdaasli@gmail.com, 0009-0002-3767-9697

ⁱⁱⁱ Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü, nyabanci@gmail.com, 0000-0003-1233-246X

Reflections of Sociocultural Changes in Eating Habits on Family Mental Health and Intra-Family Relationships: A Narrative Review

Abstract

This study is a narrative review that discusses, from a holistic perspective, the possible reflections of sociocultural changes in eating habits on family mental health and intra-family relationships in rapidly changing living conditions. The family is the primary context where individuals first socialize and develop life skills. Meal times within the family are not only moments in which biological needs are met; they are also social rituals that enable communication, shared quality time, psychosocial support, and intergenerational transmission of values. Factors such as increased female labor force participation, urbanization, migration, digitalization, and the COVID-19 pandemic have transformed shared meal practices; while some families strengthened the culture of eating together, others experienced an acceleration toward individualized meal patterns. The review covers 16 sources published between 2008 and 2024, identified through searches in Google Scholar, the National Thesis Center, DergiPark, ScienceDirect, and PubMed using keywords such as “family health”, “eating habits”, “intra-family communication”, “family mental health”, “shared meal culture”, “child development”, and “older adults”. Findings were synthesized using a thematic approach. The evidence suggests that regular shared family meals may strengthen family cohesion and communication and support psychosocial well-being, whereas irregular and individualized eating patterns may reduce opportunities for interaction and increase stress and conflict dynamics. Potential effects appear more pronounced for vulnerable groups such as children and older adults. Accordingly, family counseling and public health practices may benefit from systematically assessing meal routines and family interactions around food, enhancing opportunities for shared meals, and strengthening structural measures that improve access to healthy foods.

Keywords: Family Health, Eating Habits, Intra-family Communication, Shared Meal Culture, Social Development.

Extended Abstract

This paper synthesizes findings on how sociocultural changes in eating practices may be associated with family mental health and intra-family relationships by reshaping shared routines, communication patterns, and everyday caregiving within the family system.

The paper's comparative analysis of traditional and modern family food cultures shows a transition from collective meal preparation and shared mealtimes to individualized schedules, ready-made foods, and more frequent eating outside the home. Traditional patterns are characterized by home-prepared meals, intergenerational participation, and dense conversation at the table. Modern patterns, in contrast, involve fragmented mealtimes, greater reliance on processed/packaged foods and fast food, weaker cultural transmission through food, and greater risk of psychosocial strain within the family system.

A central finding is that shared family meals can function as a low-cost protective factor for psychosocial wellbeing. Regular joint meals provide a predictable setting for brief self-disclosure, mutual listening, and informal conflict repair. The discussion emphasizes that modernization brings both opportunities and risks: increased access to nutrition knowledge may facilitate healthier choices, while rapid consumption and individualization can draw family members away from common rituals and increase emotional distance and stress within the household.

Several drivers of change are identified. Urban tempo and long working hours reduce time available for cooking and synchronizing schedules, while technology-enabled delivery services normalize convenience eating. Women's increasing labor-force participation is portrayed as a double-edged dynamic: it can raise health literacy, yet time scarcity may increase reliance on ready-to-eat foods unless domestic responsibilities are renegotiated and meal labor is shared. Economic conditions also shape food access and diet quality, pushing some families toward cheaper, energy-dense products while others can more easily access fresh foods.

Children's development is presented as a primary pathway through which eating practices influence family mental health. The synthesis links regular family meals to healthier dietary profiles and psychosocial benefits mediated by parental modeling and mealtime conversation; in this setting, children learn food norms, self-regulation, and communication skills. Conversely, irregular meal timing, distracted or solitary eating, and frequent fast-food exposure are associated with higher obesity risk and with emotional and behavioral difficulties, including associations with anxiety, depressive symptoms, and reduced self-esteem.

Older adults constitute another sensitive subgroup. As household structures become more nuclear and schedules fragment, older family members may eat alone more often, lose influence over meal decisions, and experience disruptions to long-standing routines. The paper highlights risks of irregular intake, reduced appetite, and feelings of exclusion—particularly when household diets shift toward highly processed, salty, or sugary foods that

conflict with older adults' needs. It also notes that preserving older adults' roles at the table (e.g., involving them in meal planning or preparation) can support purpose and intergenerational connection.

Socioeconomic context is emphasized as a crucial moderator. Unhealthy eating patterns in low-income families frequently reflect structural constraints—higher relative cost of healthy foods, limited time for preparation, and restricted access in disadvantaged neighborhoods—rather than simple preference; these constraints can deepen both health inequality and chronic family stress.

The pandemic period is interpreted as an instructive disruption. Many families temporarily returned to home cooking and shared meals, with potential gains in togetherness and health awareness, but the durability of these changes remains insufficiently studied.

Overall, the review suggests that eating practices and family mental health should be considered as an interconnected system. It points to the potential value of strengthening shared meal opportunities, promoting healthy food access, and integrating routine assessments of meal-time interaction into family-oriented health and counseling services.

As a limitation, the study is a narrative review; therefore, generalization across family types and cultural contexts requires caution. The paper recommends future empirical research to test post-pandemic persistence of shared meals, model how employment arrangements and socioeconomic constraints jointly shape dietary behavior, and evaluate interventions that improve equitable access to healthy foods while protecting family wellbeing.

Giriş

Beslenme alışkanlıkları, yalnızca bireyin fizyolojik gereksinimlerini karşılayan bir davranış örüntüsü değildir; aile yaşamının gündelik ritmini kuran, ilişkisel bağları görünür kılan ve kültürel aidiyeti üreten bir pratik alanıdır. Aile, bireyin ilk sosyalleştiği ve yaşam becerilerini geliştirdiği temel bağlamdır. Bu nedenle sofranın niteliği, yalnızca “ne yendiği” ile değil, “nasıl ve kiminle yenildiği” ile de yakından ilişkilidir.

Aile sağlığı kavramı, aile üyelerinin fiziksel, zihinsel ve sosyal iyi oluşunu ve bu iyi oluşu sürdüren ilişki örüntülerini kapsar. Beslenme, diyabet ve obezite gibi fizyolojik göstergelerin ötesinde; iletişim, bakım rolleri, kuşaklar arası aktarım ve psikososyal dayanıklılık gibi süreçlerle de kesişir. Bu çalışma, beslenme alışkanlıklarında yaşanan sosyokültürel değişimlerin aile içi ilişkiler ve aile ruh sağlığı üzerindeki olası yansımalarını mevcut literatür doğrultusunda bütüncül biçimde ele alan bir anlatı derlemidir. Derleme kapsamında 2008-2024 yılları arasında yayımlanan 16 kaynak Google Akademik, Ulusal Tez Merkezi, DergiPark, ScienceDirect ve PubMed veri tabanlarında ilgili anahtar kelimelerle taranmış; bulgular tematik başlıklar altında sentezlenmiştir.

Beslenme Alışkanlıklarındaki Sosyokültürel Değişimler

Toplumsal değişim dinamikleri, ailelerin beslenme alışkanlıklarını derinden etkilemektedir. Bu bağlamda en dikkat çekici dönüşümlerden biri, geleneksel geniş aile yapısından çekirdek aile modeline geçiştir. Geniş ailelerde bir arada yaşayan kuşaklar, yemek hazırlama ve tüketme süreçlerini kolektif bir deneyim hâline getirmekteydi. Ortak sofralar yalnızca beslenme ihtiyacının karşılandığı bir ortam değil, aynı zamanda aile üyelerinin bir araya gelip sohbet ettikleri, gündelik deneyimlerini paylaştıkları ve kültürel değerleri kuşaktan kuşağa aktardıkları sosyal ritüeller olarak işlev görmekteydi. Ancak çekirdek aileye geçişle birlikte bu geleneksel sofraya kültürü zayıflamış, aile bireylerinin farklı saatlerde bireysel olarak yemek tüketmesi yaygınlaşmıştır. Bu durum, ortak yemek zamanlarının azalmasına, aile içi iletişim ve paylaşım fırsatlarının sınırlanmasına ve yemek kültürünün kuşaklar arası aktarımının kesintiye uğramasına yol açmıştır. Nitekim Adak (2020), geniş aileden çekirdek aileye geçişin aile bağlarını zayıflattığını, sağlıksız beslenme eğilimlerini artırdığını ve kültürel değerlerin korunmasını güçleştirdiğini vurgulamaktadır.

Beslenme alışkanlıklarındaki bir diğer önemli sosyokültürel değişken, kadının iş gücüne katılımının artmasıdır. Geleneksel toplum yapılarında yemek hazırlama sorumluluğu çoğunlukla kadın üzerinde yoğunlaşırken, çift gelirli hanelerde zaman kısıtlılığı ve rol paylaşımı ihtiyacı belirginleşmekte; bu durum ev içi yemek üretiminin azalmasına ve hazır/işlenmiş gıdalara yönelimin artmasına zemin hazırlayabilmektedir (Güler ve Günaylı, 2021). Bununla birlikte bazı ailelerde rol paylaşımının güçlenmesi ve ev içi planlamanın artması, birlikte yemek hazırlama ve yeme pratiklerini de destekleyebilir (Gök ve ark., 2020).

Kentleşme ve modern yaşam tarzı, aile beslenmesini etkileyen başka bir boyuttur. Şehirleşmenin getirdiği hızlı tempo, uzun çalışma saatleri, ulaşım ve diğer günlük uğraşlar, evde yemek pişirmek için ayrılan zamanı azaltmıştır. Bunun yerine, pratik çözümler sunan

fast-food restoranlarından yemek sipariş etme veya hazır paketli gıdaları tüketme alışkanlığı yaygınlaşmıştır. Teknolojik gelişmeler de bu süreci desteklemiş; paket servis uygulamaları ve marketlerin çevrimiçi hizmetleri sayesinde, aileler mutfakta zaman harcamadan beslenme ihtiyaçlarını karşılayabilir hale gelmiştir. Hızlı tüketim kültürünün yükselişi, beslenme pratiklerini bireyselleştirirken aile içindeki etkileşim fırsatlarını azaltmaktadır. (Gök ve ark., 2020) tarafından yapılan bir araştırma, şehir yaşamında artan hızlı yemek tüketiminin, aile üyelerinin birlikte vakit geçirme sıklığını azalttığını ve özellikle aile sofralarının yerine tek başına atıştırmaların geçtiğini ortaya koymaktadır. Fast-food kültürünün yaygınlaşması, bir yandan zaman kazandırsa da diğer yandan aile içi dayanışma ve iletişim kültürünü zayıflatmaktadır (Akbaş, 2024). Özellikle büyük kentlerde yaşayan ailelerde, ortak ev yemekleri geçmişe kıyasla daha seyrek hale gelmiştir.

Ekonomik koşullar da aile beslenmesinde belirleyici bir unsurdur. Gelir düzeyi, ailenin gıdaya erişimini ve besin çeşitliliğini doğrudan etkiler. Daha yoksul aileler genellikle daha ucuz ve işlenmiş gıdalar tüketmeye mecbur kalırken; daha zengin aileler taze, organik ve sağlıklı gıdaları karşılayabilecek durumdadır. Daha yoksul aileler yeterli ve dengeli beslenemediği için birçok kronik ve ruhsal hastalığa yatkındırlar. Seçici gıda tüketimi, daha çok yüksek ekonomik refah seviyesine sahip ailelere özgüdür. Ancak, yüksek ekonomik refah seviyesi yeterli değildir; sağlıklı beslenmek aynı zamanda farkındalık ve doğru bilgiye erişim gerektirir. Gerçekten, bazı daha zengin aileler arasında bile yoğun hızlı gıda tüketimi yaygındır. Bunun sebebi ise uzun çalışma saatlerinden veya aile bireylerinden kaynaklanmaktadır.

COVID-19 pandemisi, son aylarda ani ve dünya çapında bir beslenme davranışı değişikliğine yol açmış benzersiz bir durumdur. Pandemi sürecinde sokağa çıkma kısıtlamaları ve evde geçirilen zamanın artmasıyla birlikte pek çok aile, evde yemek pişirmeye ve hep birlikte sofraya oturmaya geri dönmüştür. (Demir ve Yazgan, 2023), Türkiye’de orta sınıf aileler üzerinde yaptıkları çalışmada pandemi sırasında evde yemek yapma oranının belirgin şekilde arttığını, dışarıda/yolda yeme pratiklerinin ise azaldığını belirtmektedir. Benzer şekilde (Güler ve Günaylı, 2021) nitel araştırmasında, COVID-19 hastalığını geçiren ailelerin bile bağışıklık sistemini güçlendirmek amacıyla daha sağlıklı gıdalara yöneldiğini ve ailece ev yemeklerine ağırlık verdiğini saptamıştır. Bu dönemde bir yandan aile sofraları yeniden buluşma noktası haline gelmiş; ebeveynler ve çocuklar birlikte vakit geçirip yemek pişirmeye başlamışlardır. Nitekim bazı aileler için pandemi, birlikte kaliteli zaman geçirme ve sağlıklı yaşam konularında farkındalığı artıran bir süreç olmuştur. Öte yandan, pandemiyle gelen ekonomik zorluklar ve tedarik zinciri problemleri, özellikle dar gelirli ailelerin beslenme düzenini olumsuz etkileyebilmiştir. Gelir kaybı yaşayan veya işini kaybeden ailelerin daha ucuz ve raf ömrü uzun işlenmiş gıdalara yönelmek durumunda kaldığı; taze sebze-meyve veya protein kaynaklarına erişimde zorlandığı bildirilmiştir. Bu nedenle pandemi, bazı ailelerde sağlıklı beslenme bilincini artırırken, bazılarında imkansızlıklar nedeniyle dengesiz beslenmeyi derinleştirmiştir. Kısacası, pandemi dönemi deneyimi, aile beslenmesinin çevresel koşullara ne denli duyarlı olduğunu gösteren önemli bir örnek olmuştur.

Göç ve kültürel etkileşimler de beslenme alışkanlıklarını şekillendiren faktörler arasındadır. Kırsal bölgelerden kente göç eden veya yurt dışına taşınan aileler, yeni çevrelerine uyum sağlama sürecinde beslenme pratiklerini de yeniden tanımlamak zorunda kalabilirler. Göçle birlikte aileler, bir yandan geldikleri yerin geleneksel mutfak kültürünü korumaya çalışırken diğer yandan yeni toplumun gıda alışkanlıklarına adapte olmaya çalışır. Örneğin, yurt dışına göç eden bir Türk ailesi, hem Türk mutfağının öğelerini evde sürdürmeye çalışabilir hem de bulunduğu ülkenin besinlerine ve yemek saatlerine uyum sağlamak durumunda kalabilir. Bu süreç özellikle kuşaklar arasında farklı deneyimlenir: Yaşlı kuşaklar geleneksel tat ve yöntemleri muhafaza etmek isterken, genç kuşaklar yeni kültürün yemeklerine daha kolay uyum sağlayabilir. Göçün ilk dönemlerinde evde özlem gidermek adına geleneksel yemekler pişirilebilirken, zamanla yeni gıdalar beslenme düzenine eklenir. Bu adaptasyon süreci bazen kültürel kimlik açısından hassas olabilir; zira yemek kültürü, kimlik ve aidiyet duygusunun önemli bir parçasıdır. Göç bağlamında yapılan çalışmalar, ailelerin beslenme pratiklerini yeniden değerlendirirken aslında bir kültürel denge kurmaya çalıştıklarını, bunun da aile içi iletişimi ve kuşaklar arası ilişkileri etkilediğini ortaya koymaktadır (Alpyıldız, 2022).

Yukarıda özetlenen sosyokültürel değişimler, aile beslenmesi ve dolayısıyla aile ruh sağlığı üzerinde çok boyutlu etkiler yaratmaktadır. Bu değişimlerin bazıları olumlu sonuçlar doğururken, bazıları ise olumsuz sonuçlara yol açmaktadır. Bu makalede bu değişimlerin aile içi ilişkiler, çocuk gelişimi, yaşlı bireylerin durumu ve aile içi roller bağlamında yarattığı etkiler detaylı olarak ele alınmaktadır.

Tablo 1. Geleneksel ve modern aile beslenme kültürünün karşılaştırılması (Sosyokültürel özellikler ve olası yansımalar)

Özellik	Geleneksel Aile Beslenme Kültürü	Modern Aile Beslenme Kültürü
Aile Yapısı	Geniş aile (birden çok kuşak bir arada); ortak sofralar	Çekirdek aile; bireyselleşmiş öğün saatleri
Yemek Hazırlama	Kolektif hazırlanır; büyükler (ebeveyn/yaşlılar) öncüdür	Ebeveyn (çoğunlukla çalışan anne) sorumludur; zaman azlığı nedeniyle hazır gıda/dışarıdan sipariş yaygın
Tüketilen Gıdalar	Ev yapımı, doğal ve geleneksel yemekler	İşlenmiş, paketli ve fast-food türü pratik yiyecekler
Aile İçi Etkileşim	Sofrada tüm aile bir arada; sohbet ve paylaşım yüksek	Aile üyeleri farklı zamanlarda yer; birlikte yeme sıklığı düşüktür, iletişim sınırlı
Kültürel Aktarım	Yemek aracılığıyla gelenekler ve değerler yeni kuşağa geçer	Ortak sofralar azaldığı için geleneksel değer aktarımı zayıflar

Fiziksel Sağlık	Genelde mevsimine uygun, dengeli beslenme; obezite vb. daha az	Yüksek kalori – düşük besin değeri tüketim; obezite ve kronik hastalık riski artar
Ruhsal/Sosyal Refah	Aile bağları güçlü, aidiyet hissi yüksek; yemek hazırlığında iş birliği	Aile içi bağlar zayıflayabilir; bireyler arası duygusal mesafe artar, stres artabilir

Tablo 1, geleneksel ve modern aile beslenme kültürleri arasındaki temel farklılıkları özetlemekte; aile yapısı, yemek hazırlama pratikleri, tüketim tercihleri, aile içi etkileşim ve kültürel aktarım boyutlarında olası yansımaları görünür kılmaktadır.

Beslenme alışkanlıklarındaki değişimin çocuk gelişimi açısından yansımaları

Çocukların beslenme alışkanlıkları büyük ölçüde aile ortamında şekillenir. Ebeveyn tutumları, evde sunulan gıdaların niteliği ve ortak öğünlerin sıklığı; çocuğun yeme düzeni, besin çeşitliliği ve yeme davranışı üzerinde belirleyici olabilir (Başay ve ark., 2021). Öğünlerin düzensizleşmesi, ekran karşısında yeme ve hazır gıdaya yönelimin artması; çocuklarda seçici yeme, aşırı atıştırma ya da duygusal yeme gibi örüntülere zemin hazırlayabilir.

Literatür, yüksek enerji yoğunluklu ve düşük besin değerli gıda tüketiminin artmasının çocukluk çağı obezitesi riskini yükseltebildiğini; buna eşlik eden beden algısı sorunları, akran zorbalığı ve özsaygı alanındaki güçlüklerin psikososyal iyilik halini dolaylı biçimde etkileyebileceğini göstermektedir (Başay ve ark., 2021). Bununla birlikte, mevcut çalışmaların önemli bir kısmı kesitsel nitelikte olduğundan, ilişkilerin yönü ve aracı mekanizmalar konusunda temkinli yorum yapmak gerekir.

Öte yandan, değişen beslenme düzeninin çocuklar açısından olumlu yönleri de olabilir. Bazı ailelerde beslenme okuryazarlığının artması, etik/ekolojik duyarlılıklar ve ev içi görev paylaşımı; çocukların yemek hazırlığına katılımını ve sağlıklı seçim yapma becerilerini güçlendirebilmektedir. Çocukların alışveriş ve yemek hazırlığı süreçlerine yaşa uygun biçimde katılması, yalnızca beslenmeyi değil, sorumluluk alma ve aile içi etkileşim alanlarını da destekleyebilir.

Beslenme alışkanlıklarındaki değişimin yaşlı bireyler açısından yansımaları

Ailenin genel sağlığını değerlendirirken, yaşlanan aile üyelerinin sağlığına ağırlık verilmelidir. Yaşlıların beslenme gereksinimleri, örneğin, sıklıkla gençlerden farklıdır ve bu nedenle büyük bir özenle ele alınmalıdır. Geleneksel üç kuşaklı ailede, yaşlılar, saygı duyulan yaşlılar olarak masanın ortasında otururdu. Yemeklerle ilgili kararları genellikle onlar alırdı ve favori tarifleri ezberle bilirdi. Üç neslin bir arada yaşadığı ailelerde büyükanne geleneksel yemekler yapar ve torunlarına öğretirdi. Böylelikle kültürü canlı tutarlardı. Bu nedenle, aile dostu beslenme tarzından kopmuş olmak gerçek bir kültürel kayıptır.

Çekirdek aile yapısının yaygınlaşması ve kent yaşamının hızlanmasıyla birlikte, birçok yaşlı birey çocuklarından ayrı yaşamaya başlamış ya da aynı çatı altında olsalar bile günün büyük bölümünde yalnız kalmıştır. Yalnız yemek yeme, yalnızlık duygusunu artırabilir; iştah azalması, düzensiz öğünler ve beslenme yetersizlikleri açısından risk oluşturabilir (Alpyıldız, 2022).

Aileleriyle birlikte yaşayan yaşlılar da aile beslenme düzenindeki dönüşümden etkilenmektedir. Hazır/işlenmiş gıda tüketiminin artması, tuz, şeker ve doymuş yağ alımını yükseltebilir; yaşa bağlı kronik hastalıklar nedeniyle bu durum daha belirgin sağlık riskleri doğurabilir.

Öte yandan, değişen teknoloji ve beslenme alışkanlıklarının yaşlılar için bazı olumlu yönleri de olabilir. Sağlıklı beslenme alanında bilinçlenmenin artmasıyla, birçok aile, yaşlı üyelerinin beslenmesinin ne kadar önemli olduğunu fark etmiştir. Örneğin onlar için daha yumuşak gıdalar, lif içeriği yüksek yiyecekler veya diyet ürünleri yaşlı aile üyeleri için özel olarak temin edilebilmektedir. Ayrıca pandemi gibi dönemlerde evde kalmanın artması, kuşaklar arası etkileşimi de yükselttiği için, bazı aileler yeniden büyüklerle birlikte yemek pişirmeye başlamıştır. Bu da yaşlı bireylerin hem aktif kalmasına hem de sosyal açıdan desteklenmesine katkı sağlayabilir. Geniş aile buluşmalarının azalması kültürel aktarımı risk etse de iletişim teknolojileri sayesinde annee tariflerinin dijital ortamda paylaşılması, görüntülü aramalarla birlikte yemek yapma gibi yeni çözümler de ortaya çıkmıştır.

Yaşlı bakımı bağlamında aile sağlığını korumak için, ailelerin yaşlı üyelerin beslenme düzenini yakından takip etmesi ve gerektiğinde profesyonel destek alması önemlidir. Aile içinde sağlıklı beslenme alışkanlıklarının benimsenmesi, uygulanması, yaşlılar için de hem fizyolojik hem de psikolojik açıdan rahatlama sağlar. Ayrıca genç kuşakların büyüklerinin bilgi ve deneyimlerinden faydalanması, örneğin geleneksel sağlıklı çorbalar, fermente gıdalar gibi eski kuşaktan gelen besleyici öğelerin tekrar keşfedilmesi mümkün olabilir. Bu açıdan bakıldığında, beslenme alışkanlıklarındaki değişimler her ne kadar yaşlı kuşak için bazı adaptasyon zorlukları yaratsa da doğru yönetildiğinde kuşaklar arası etkileşimi artırmak ve yaşlıların sağlık ihtiyaçlarını karşılamak için fırsatlar da sunmaktadır.

Tartışma

Bu anlatı derleme kapsamında elde edilen bulgular, beslenme pratiklerindeki sosyokültürel dönüşümün aile sistemi içinde yalnızca "tüketim" düzeyinde değil; gündelik ritim, rol paylaşımı, iletişim ve duygulanım düzenleme düzeylerinde de yankılandığını göstermektedir. Bulgular, özellikle ortak aile öğünleri, zaman kıtlığı ve bireyselleşme, kırılan gruplar (çocuklar ve yaşlılar) ile sosyoekonomik eşitsizlikler başlıklarında kümelenmektedir.

Ortak aile öğünlerinin düzenli biçimde sürdürülmesi; aile içi iletişim, aidiyet ve duygusal yakınlık için düşük maliyetli bir "koruyucu rutin" işlevi görebilmektedir (Fruh ve ark., 2011; Gök ve ark., 2020). Sofra, aile üyelerinin gün içindeki stresörleri paylaştığı, karşılıklı destek aldığı ve sorun çözme becerilerini gündelik düzeyde pratik ettiği bir etkileşim sahnesi

olarak değerlendirildiğinde; beslenme düzeni ile aile ruh sağlığı arasındaki bağın daha anlaşılır hale geldiği görülmektedir.

Kentleşme, uzun çalışma saatleri, göç ve dijitalleşme gibi dinamikler, ortak öğünleri zaman ve mekân bakımından parçalayarak “eşzamanlılık” kaybına yol açabilmektedir (Adak, 2012; Çekal, 2008). Kadının iş gücüne katılımının artması, bakım ve yemek hazırlama rollerinin yeniden müzakere edilmesini zorunlu kılmakta; rol gerilimi ve zaman baskısı koşullarında hazır/işlenmiş gıdaya yönelim artabilmektedir (Güler ve Günaylı, 2021). Bu nedenle değişim, tek yönlü bir olumsuzluk olarak değil; aile içi iş bölümü, planlama ve yeni rutinler üzerinden yeniden düzenlenebilen bir uyum süreci olarak da okunmalıdır.

Çocuklar açısından, ebeveyn modelinin ve ev içi yemek düzeninin belirleyiciliği özellikle vurgulanmaktadır (Başay ve ark., 2021). Düzensiz öğünler, ekran karşısında yeme ve yüksek enerji yoğunluklu gıda tüketiminin artması; çocukluk çağı obezitesi riskinin yanı sıra, özsaygı, beden algısı ve akran ilişkileri üzerinden psikososyal iyi oluşu dolaylı biçimde etkileyebilecek bir risk kümesi oluşturabilmektedir. Bununla birlikte literatürde nedensellik ilişkilerini daha güçlü kurabilen uzunlamasına ve müdahale temelli çalışmaların sınırlı olması, bulguların “olası yansımalar” olarak yorumlanmasını gerektirmektedir.

Yaşlı bireyler açısından ise yalnız yeme, toplumsal katılımın azalması ve ev içi rollerin daralmasıyla birlikte ortaya çıkan “görünmezleşme” deneyimi; iştah ve öğün düzeni üzerinde olumsuz yansımalar oluşturabilir (Alpyıldız, 2022). Bu nedenle yaşlı bireylerin beslenme düzeni, yalnızca diyet içeriği üzerinden değil; sosyal temas ve bakım ilişkileriyle birlikte değerlendirilmelidir.

Sosyoekonomik koşullar, beslenme tercihleri üzerinde güçlü bir belirleyici olarak öne çıkmaktadır. Düşük gelirli ailelerde sağlıklı gıdaya erişim sınırlılıkları, ucuz ve işlenmiş gıdalara yönelimi artırarak hem fiziksel sağlık risklerini hem de aile içi stres düzeyini yükseltebilir (Demir, 2021). Bu bulgu, beslenme davranışını yalnızca “bireysel tercih” olarak çerçevelemenin yetersiz kaldığını; yapısal koşulların aile işlevselliği üzerinde dolaylı bir baskı oluşturduğunu düşündürmektedir.

COVID-19 pandemisi, aile beslenme pratiklerinde ani ve eşzamanlı bir değişim yaratması bakımından öğretici bir kırılma noktasıdır. Birçok ailede evde yemek hazırlama ve birlikte yeme fırsatları artarken, ekonomik belirsizlik ve psikolojik stresin yükselmesi bazı hanelerde sağlıksız yeme örüntülerini de pekiştirmiştir (Demir ve Yazgan, 2023; Güler ve Günaylı, 2021). Dolayısıyla pandemi, ev içi rutinlerin koruyucu potansiyelini görünür kıldığı kadar, bu potansiyelin sürdürülebilirliğinin ekonomik ve zamansal kaynaklara bağlı olduğunu da göstermiştir.

Son olarak, bu çalışmanın anlatı derleme niteliği nedeniyle arama stratejisi ve seçme ölçütleri sistematik derleme düzeyinde standardize edilmemiştir. Kaynak sayısının sınırlı olması ve çalışmaların farklı örneklem/kültürel bağlamlarda yürütülmesi, bulguların genellenebilirliğini sınırlandırabilir. Buna karşın derleme; beslenmeyi aile sistemi içinde

ilişkisel ve kültürel bir pratik olarak ele alarak, halk sağlığı ve aile danışmanlığı alanlarında tartışmayı genişleten bir çerçeveye sunmaktadır.

Sonuç

Bu anlatı derleme, beslenme alışkanlıklarındaki sosyokültürel değişimlerin aile ruh sağlığı ve aile içi ilişkiler açısından önemli bir bağlam oluşturduğunu göstermektedir. Ortak öğünler; iletişim, aidiyet ve duygusal düzenleme için koruyucu bir rutin sağlayabilirken, bireyselleşmiş ve düzensiz yeme örüntüleri aile içi etkileşim fırsatlarını azaltarak stres ve çatışma dinamiklerini görünür kılabilmektedir. Sosyoekonomik koşullar ve zaman kısıtlılığı bu ilişkiyi biçimlendiren temel belirleyiciler olarak öne çıkmaktadır.

Sonuçlar, beslenmenin aile sistemi içindeki ilişkisel boyutunun değerlendirilmesinin; halk sağlığı, aile danışmanlığı ve koruyucu ruh sağlığı uygulamalarında yararlı bir giriş noktası sunduğunu düşündürmektedir. Bununla birlikte kanıt düzeyi heterojenliği ve çalışmanın anlatı derleme niteliği nedeniyle çıkarımlar, “olası yansımalar” düzeyinde temkinli biçimde yorumlanmalıdır.

Uygulama Önerileri

- Değerlendirme aşamasında, aileyle birlikte yeme sıklığı, yemek zamanı iletişim örüntüleri, ekran kullanımı ve ev içi rol paylaşımı (alışveriş–hazırlama–sunum) sistematik olarak ele alınabilir.
- Mümkün olduğunda, haftada birkaç kez kısa da olsa ortak öğünlerin planlanması; “mükemmel sofraya” hedefinden ziyade sürekliliğe odaklanılması desteklenebilir.
- Çocuklu ailelerde, ebeveyn modelinin güçlendirilmesi ve çocukların yaşa uygun biçimde alışveriş/yemek hazırlığı süreçlerine katılması teşvik edilebilir.
- Diyet, beden ve kilo konularında yargılayıcı dilden kaçınmak; özellikle ergenlerde beden algısı ve özsaygı alanlarını koruyacak hassas bir iletişim kurmak önemlidir.
- Yaşlı aile üyeleri açısından yalnız yeme ve sosyal izolasyon riskleri değerlendirilmeli; mümkünse ortak öğünler ve sosyal temas fırsatları artırılmalıdır.
- İhtiyaç halinde diyetisyen ve birinci basamak sağlık hizmetleriyle iş birliği kurularak, aileye özgü uygulanabilir beslenme planları geliştirilebilir.

Politika Önerileri

- Sağlıklı ve taze gıdaya erişimi artıran sübvansiyonlar ve yerel üretici destekleri, düşük gelirli hanelerde beslenme eşitsizliklerini azaltabilir.
- Okul ve toplum temelli beslenme okuryazarlığı programları (ebeveyn dâhil), ailelerin kanıta dayalı bilgiye erişimini güçlendirebilir.
- Çocuklara yönelik sağlıksız gıda reklamlarının sınırlandırılması ve dijital platformlarda koruyucu düzenlemeler, davranışsal riskleri azaltmada destekleyici olabilir.

- Birinci basamak ve toplum sağlığı merkezlerinde beslenme danışmanlığı ile aile danışmanlığı hizmetlerinin koordinasyonu güçlendirilebilir.
- Çalışma yaşamında esneklik ve iş–yaşam dengesi uygulamaları, ortak öğünler için zaman kaynaklarını artırarak dolaylı biçimde aile ruh sağlığını destekleyebilir.
- Belediyeler ve yerel yönetimler, topluluk mutfakları/atölyeler ve sağlıklı yaşamı teşvik eden kamusal programlarla aileleri destekleyebilir.

Gelecek Araştırmalar

- Farklı sosyoekonomik düzey ve kültürel bağlamlarda yürütülecek uzunlamasına çalışmalar, nedensel yönelimler ve aracı mekanizmalar konusunda daha güçlü kanıt üretebilir.
- Aile sistemi bileşenlerini (işlevsellik, iletişim, rol paylaşımı, çatışma çözme) ölçen nicel çalışmalar ile derinlemesine nitel araştırmaların birlikte kullanıldığı karma yöntem tasarımları önerilir.
- Çocuk ve ergenlerde beslenme örüntüleri ile psikososyal sonuçlar arasındaki ilişkide beden algısı, akran ilişkileri ve ebeveyn tutumlarının aracılık/ düzenleyicilik rolleri incelenebilir.
- Yaşlı bireylerde yalnız yeme, sosyal izolasyon ve beslenme yetersizliği ilişkisini test eden müdahale çalışmaları (ör. ortak öğün programları) değerlidir.
- Pandemi sonrası dönemde evde yemek hazırlama ve ortak öğün alışkanlıklarının sürdürülebilirliğini belirleyen faktörler araştırılabilir.

Kaynakça

- Adak, N. (2012). Değişen toplumda değişen aile. *Siyasal Kitabevi*.
- Akbaş, A. (2024). Hazır yemek kültürü ve tüketim alışkanlıkları: Modern toplum ve değişen beslenme pratikleri. *Journal of Academic Tourism Analysis*, 5(2), 84-99.
- Alpyıldız, E. (2022). Dijital kültür çağında geleneksel Türk yemek kültürü ve kuşaklararasılık. *Folklor Akademi Dergisi*, 5(2), 311-326.
- Açıkgöz, A., ve ark. (2018). Üniversitede okuyan kız öğrencilerde depresyon prevalansı ve ilişkili faktörler. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 29(3), Çalışma.
- Başay, Ö., Başay, B. K., Erbay, C., Coşkun, O., ve Sağiroğlu, B. (2021). Çocuk ve ergen psikiyatri polikliniğine başvuran olguların beden kitle indeksi, beslenme tutum ve davranışları: duygusal ve davranışsal sorunlarla ilişkisi. *Pamukkale Medical Journal*, 14(2), 402-415.
- Bingör, B. (2016). Küreselleşmenin yemek kültürüne etkileri (Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Çekal, N. (2008). Vardiyalı çalışan kadın işçilerin beslenme alışkanlıkları üzerine bir araştırma. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 14(14), 83-96.
- Demir, Z. (2021). Değişen toplumlarda ailenin değişmeyen özellikleri. Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 21(2), 770-791.
- Demir, N., & Yazgan, Ç. Ü. (2023). Pandemi sürecinde orta sınıfın değişen tüketim pratikleri: Nevşehir ve Eskişehir örneği. *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, 4(2), 101-118
- Evren, B., Açıkgöz, A., & Yıldırım, S. D. (2025). 18-60 yaş grubu kadınlarda beslenme alışkanlığını etkileyen etmenler ve fiziksel aktivite ile beslenme alışkanlığı arasındaki ilişki. *Tıp Fakültesi Klinikleri Dergisi*, 8(1), 49-60.
- Fruh, S. M., Fulkerson, J. A., Mulekar, M. S., Kendrick, L. A. J., & Clanton, C. (2011). The surprising benefits of the family meal. *The Journal for Nurse Practitioners*, 7(1), 18-22.
- Gök, T., İsakova, D., & İnce, C. (2020). Aile yemekleri, yeme davranışları ve fast-food tüketim sıklığı ilişkisi: KTMU örneği. *Journal of Hospitality and Tourism Issues*, 2(2), 216-232.
- Güler, O., & Günaylı, H. (2021). COVID-19 sürecinde değişen beslenme alışkanlıkları: COVID-19 hastalığını geçiren aileler örneğinde nitel durum araştırması. *Journal of Eurasia Tourism Research*, 2(2), 67-81.
- Karakuş, M. (2023). Toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında kadın istihdamı (*Araştırma Raporu, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü*).
- Sunar, L. (2019). Değişen toplumsal koşullarda farklılaşan aile yapısı. *Lacivert Dergi*, (61).
- Yıldırım, F., & Çengel, Ö. (2013). Hızlı gıda tüketimi ve tüketicilerin değerleri ve yaşam tarzlarının ilişkisi üzerine bir araştırma. *AJIT-e: Academic Journal of Information Technology*, 4(10), 7-14.

ANTROPOSEN ÇAĞI'NDA AİLE KURUMUNU YENİDEN DÜŞÜNMEK: METABOLİK ÇATLAK PERSPEKTİFİNDEN NİTEL BİR İNCELEMEⁱ

Aleyna TAYDAŞⁱⁱ, Günce DEMİRⁱⁱⁱ

Öz

Antroposen Çağı, insanların doğal sistemler üzerindeki dönüştürücü etkilerinin jeolojik ölçekte hissedildiği ve toplumsal yapılar ile ekolojik sistemler arasındaki ilişkinin hissedilir biçimde yeniden inşa edildiği bir dönem olarak tanımlanmaktadır. Özellikle son yıllarda Türkiye’de kırsal ekonomilerdeki dönüşüm, Marx’ın ve Foster’in “metabolik çatlak” kavramı çerçevesinde ele alınabilecek derin ekolojik ve sosyal kırılmalıkları ortaya koymaktadır. Ekolojik ve sosyal kırılmalıklar, özellikle aile kurumu üzerinde çok boyutlu etkiler yaratmaktadır. Tarıma dayalı üretim ilişkilerinin çözülmesi, geniş aile yapılarının çözülüşü ve kuşaklar arası kültürel aktarım mekanizmalarında kopukluklar meydana getirmektedir. Gerçekleştirilmiş olan çalışma kapsamında Türkiye’nin 12. Kalkınma Planı ve “2025 Aile Yılı” stratejileri çerçevesinde hem kırsal alanda hem de kentsel alanlarda tarımla uğraşan ailelerin deneyimlerini merkeze alan kapsamlı bir nitel araştırma gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, 10 katılımcı ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır; bu görüşmeler ekonomik dayanışma biçimleri, üretim tüketim ilişkileri, mekânsal aidiyet algısı ve ekolojik farkındalık başlıkları altında değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamında elde edilen bulgular ışığında, aile kurumunun sosyal ve kültürel dokusunun zayıflatıldığını, ekonomik kırılmalıkları derinleştirdiğini ve kuşaklar arası dayanışma mekanizmalarının aşınmasına neden olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, tarım faaliyetlerini sürdürülebilir kılınması ve aile kurumunda dayanışma pratiklerinin güçlendirilmesi için geliştirilmesi gereken politikaların ekolojik ve sosyal bir bakış açısıyla bütüncül olarak ele alınmasının gerekliliği vurgulanmaktadır. Çalışmanın önerileri arasında, kırsal ve kentsel tarım pratiklerini gerçekleştiren ailelerin ihtiyaçlarına duyarlı aile politikaları geliştirilmesi, kültürel hafızanın sürekliliğini destekleyen mekanizmaların kurulması ve kentleşme süreçlerinin sosyal ve ekolojik adalet perspektifiyle yönetilmesi yer verilmektedir. Antroposen Çağı’nın yaratmış olduğu çok katmanlı krizlere karşı hem toplumsal hem de ekolojik olarak aile kurumunun güçlendirilmesi öngörülmektedir. Sonuç olarak, Antroposen Çağı’nda ailelerin çevresel krizlere karşı geliştirdiği uyum stratejileri, yalnızca hayatta kalma çabası olmaktan öte; kültürel süreklilik, toplumsal dayanışma ve ekolojik duyarlılık süreçlerinin bir arada işlediği dinamik bir dönüşümü ifade etmektedir. Ailelerin ekolojik kırılmalıklarını azaltarak toplumsal dayanışma mekanizmalarını güçlendirmeyi ve sürdürülebilir bir

ⁱ KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ ULUSLARARASI AİLE ÇALIŞMALARI KONGRESİ-IFSC (23-25/10/2025)’nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur. (It was presented as an oral presentation at the Kırıkkale University International Family Studies Congress-IFSC [23-25/10/2025]).

ⁱⁱ Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, aleynataydas@gmail.com, 0009-0003-0758-4774

ⁱⁱⁱ Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, gunceyilmaz@gmail.com, 0000-0001-7747-6769

toplumsal yapının inşasını desteklemeyi amaçlayan yeşil politikaların geliştirilmesi önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Antroposen Çağı, Aile İçi İşbölümü, Tarımsal Geçim Stratejileri, Ekolojik Kırılganlık

RETHINKING THE INSTITUTION OF FAMILY IN THE ANTHROPOCENE ERA: A QUALITATIVE EXAMINATION FROM THE PERSPECTIVE OF METABOLIC RIFT

Abstract

The Anthropocene Epoch is characterized as a transformative era in which human impact on natural systems attains a geological scale, fundamentally reconstructing the nexus between social structures and ecological systems. In the specific context of Turkey, the recent transformation of rural economies has unveiled profound ecological and social vulnerabilities that can be rigorously analyzed through the conceptual framework of the “metabolic rift,” as posited by Marx and Foster. These socio-ecological fragilities exert multidimensional pressures on the institution of the family, where the dissolution of traditional agriculture-based production relations has catalyzed the breakdown of extended family structures and the disruption of intergenerational cultural transmission mechanisms. To address these issues, this study presents a comprehensive qualitative inquiry focusing on the experiences of families involved in agricultural practices across rural and urban environments, situated within the strategic framework of Turkey’s 12th Development Plan and the “2025 Family Year” initiatives. Utilizing in-depth interviews with ten participants, the research evaluates four critical dimensions: forms of economic solidarity, production-consumption relationships, perceptions of spatial belonging, and ecological awareness. The findings reveal that the socio-cultural fabric of the family has significantly weakened, thereby deepening economic vulnerabilities and eroding the mechanisms of intergenerational solidarity. The study emphasizes the imperative of developing holistic policies to ensure the sustainability of agricultural activities while reinforcing familial solidarity from an ecological and social standpoint. Proposed recommendations include the design of family policies sensitive to the nuances of rural-urban agricultural shifts, the establishment of mechanisms for cultural memory continuity, and the governance of urbanization through social and ecological justice. Ultimately, adaptation strategies in the Anthropocene must transcend mere survival, fostering a dynamic transformation where cultural continuity and ecological sensitivity converge to build a resilient and sustainable social structure through targeted green policies.

Keywords: Anthropocene Era, Domestic Division of Labor, Agricultural Livelihood Strategies, Ecological Vulnerability

Extended Abstract

The Anthropocene Epoch is defined as a unique historical phase in which human activities have transformed the Earth's biophysical processes on a geological scale, blurring the ontological boundaries between nature and society. In this epoch, humanity has become a defining geological force, leaving permanent traces in the stratigraphic record through radioactive isotopes from nuclear testing, plastic waste, and intensive concretization. At the same time, in this new era, humanity has become the main perpetrator of global crises such as climate change, biodiversity loss, and soil erosion. While the beginning of this period in the world is debated with different thresholds such as the agricultural revolution, the industrial revolution, or the "Great Acceleration" of the 1950s, the basic consensus is that the speed and scale of human intervention represent a radical break from the Holocene period. From a sociological perspective, the Anthropocene is not merely an environmental crisis; it is a process reflecting the destruction wrought on nature by social inequalities, political choices, and economic systems. One of the most powerful theoretical frameworks explaining the structural causes of this crisis, the "metabolic rift" theory, argues that the capitalist mode of production disrupts nature's cyclical processes, severing the material link between humans and the natural environment. This approach, conceptualized by Marx and Foster, treats ecological crises not as technical glitches but as a structural outcome of social relations and a "social rupture."

In the Turkish context, this metabolic rift is embodied by rapid urbanization, the commodification of agricultural land for construction, and the decline of small-scale production. In particular, the severe water shortages experienced in 2025 and the depletion of groundwater in centers such as the Konya Plain have shaken both ecosystems and the economic security of producer families, deepening ecological and social vulnerabilities. In this process, the family institution, the cornerstone of society, is positioned as the "last carrier" actor most affected by the multi-layered transformations created by the Anthropocene and, at the same time, striving to develop micro-scale resistance to these crises. Qualitative research conducted with 10 participants from different generations in the province of Ankara reveals that the dissolution of agriculture-based collective production relations has transformed the family structure from an extended family to a nuclear family and eroded traditional solidarity networks. The research findings show that agricultural heritage is no longer an intergenerational production practice but has been reduced to "economic capital" converted into urban investments in the eyes of younger generations. It shows that agricultural heritage is no longer a production practice but has been transformed into a means of "economic capital" that provides resources for urban investments among younger generations; for example, even young people who have received agricultural engineering education are turning to urban income tools rather than connecting with the land. This situation triggers a power struggle between experience-based traditional knowledge and modern technical education, restructuring intra-family authority relations. The weakening of the direct connection to the

land triggers tension between experience-based traditional knowledge and modern technical education, leading to the reestablishment of intra-family authority and legitimacy relations.

One of the most striking findings of the study is the central role of women's labor as the "invisible carrier" of socio-ecological reproduction. Through practices such as food preparation, care work, and drying and storing surplus products (beans, watermelons, etc.) that cannot be sold at the market, women mitigate the economic effects of ecological crises and create a vital area of resilience for the family economy. This "mobile labor" weaves a network of reproduction between the countryside and the city, reconnecting the broken links between individuals and nature at the micro level. However, without structural support, these practices of solidarity are increasingly fragile. When evaluated in light of Turkey's 12th Development Plan and the strategic goals of the "2025 Family Year," it is essential to develop comprehensive green policies that include agricultural sustainability, social justice, and the improvement of the gendered labor regime in order to strengthen the family in the face of these crises. The protection of family-based agricultural production and the establishment of mechanisms to ensure the continuity of cultural memory are fundamental areas of intervention to reduce the social impacts of the metabolic rift. Ultimately, in the Anthropocene, the family is both a fragile unit directly exposed to ecological risks and the most critical strategic actor in building a sustainable future through traditional knowledge and collective memory.

Giriş

Antroposen Çağı, insan faaliyetlerinin yalnızca toplumsal yapıları değil, aynı zamanda yerkürenin biyofiziksel işleyişini de geri dönülmez biçimde dönüştürdüğü bir dönem olarak kavramsallaştırılmaktadır. Bu çağda doğa ve toplum arasındaki ilişki, klasik çevre-toplum ayrımlarını aşarak, karşılıklı etkileşim ve bağımlılık temelinde yeniden düşünülme zorunlu kılmaktadır. Özellikle kentleşme, tarımsal üretim biçimleri ve aile kurumu arasındaki ilişkiler, Antroposen bağlamında çok katmanlı bir dönüşüm sürecine işaret etmektedir.

Türkiye'de son yıllarda hızlanan kentleşme, kırsal alanlardan kentsel alanlara yönelik yoğun göç hareketleri ve tarım arazilerinin yapılaşmaya açılması hem ekolojik sistemler hem de toplumsal kurumlar üzerinde derin etkiler yaratmaktadır. Bu süreçler yalnızca üretim biçimlerini değil, aynı zamanda aile yapıları, kuşaklar arası ilişkiler ve kültürel aktarım mekanizmalarını da dönüştürmektedir. Bu çalışma, söz konusu dönüşümleri Marx ve Foster tarafından geliştirilen "metabolik çatlak" kavramı çerçevesinde ele alarak, ekolojik ve toplumsal kırılmalıkların aile kurumu üzerindeki yansımalarını analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Kuramsal Çerçeve: Antroposen ve Metabolik Çatlak

Marx'ın kapitalist üretim tarzının doğa ile toplum arasındaki maddi dolaşımı bozduğunu ifade etmek üzere kullandığı metabolizma kavramı, insan emeği aracılığıyla kurulan doğa ve toplum ilişkisinin tarihsel ve toplumsal olarak belirlenmiş bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Marx'a göre kapitalist üretim, doğanın yeniden üretim koşullarını göz

ardı ederek, insan ile doğal çevre arasındaki maddi döngüleri parçalamakta ve bu döngüleri piyasa mantığına tabi kılmaktadır (Marx, 2011). Bu kopuş, yalnızca ekolojik bir sorun değil; aynı zamanda toplumsal ilişkilerin yeniden örgütlenmesine yol açan yapısal bir dönüşüm olarak ele alınmalıdır. Bu kavramsal çerçeve, özellikle John Bellamy Foster tarafından geliştirilerek “metabolik çatlak” kavramı altında ekolojik krizler bağlamında yeniden yorumlanmıştır. Foster, kapitalist üretim ilişkilerinin, doğanın taşıma kapasitesini aşan bir sömürü biçimi yaratarak, insan emeği, üretim süreçleri ve doğal kaynaklar arasındaki bütünlüklü ilişkiyi sistematik olarak zedelediğini ileri sürmektedir (Foster, 1999; Foster, Clark ve York, 2023). Saito'nun da vurguladığı üzere, metabolik çatlak yaklaşımı, çevresel sorunları teknik ya da yönetsel eksiklikler olarak değil, kapitalist toplumsal ilişkilerin yapısal bir sonucu olarak ele alan eleştirel bir perspektif sunmaktadır (Saito, 2020, s.12).

Antroposen Çağı bağlamında metabolik çatlak, yalnızca doğal sistemlerdeki bozulmalarla sınırlı kalmamakta; toplumsal yapıların, mekânsal örgütlenmenin ve gündelik yaşam pratiklerinin dönüşümünde de belirleyici bir rol oynamaktadır. Kapitalist kentleşme ve sanayileşme süreçleri, kırsal alanların üretim ve yaşam mekânı olma niteliğini zayıflatarak, tarıma dayalı üretim ilişkilerinin çözülmesine neden olmaktadır. Harvey'in (2014) belirttiği gibi, kapitalist kentleşme, doğanın metalaştırılması ve mekânın sermaye birikimi doğrultusunda yeniden düzenlenmesi yoluyla ekolojik ve toplumsal eşitsizlikleri derinleştirmektedir.

Türkiye bağlamında bu süreç, özellikle tarımsal üretim alanlarının yapılaşmaya açılması, küçük üreticiliğin gerilemesi ve kırsal nüfusun kentlere yönelmesiyle somutlaşmaktadır. Kırdan kente göç, yalnızca ekonomik bir yer değiştirme süreci değil; aynı zamanda aile yapıları, kuşaklar arası ilişkiler ve kültürel aktarım mekanizmaları üzerinde dönüştürücü etkiler yaratan toplumsal bir olgudur (Keyder, 2018; Buğra & Keyder, 2006). Tarıma dayalı üretim ilişkilerinin çözülmesi, kırsal yaşamın ekonomik ve kültürel sürdürülebilirliğini zayıflatmakta; geniş aile yapılarının çözülmesine ve çekirdek aile formlarının yaygınlaşmasına zemin hazırlamaktadır.

Bu dönüşüm, kuşaklar arası bilgi ve deneyim aktarımını sekteye uğratarak, özellikle tarımsal üretime dayalı kolektif emek pratiklerinin ve dayanışma ağlarının aşınmasına yol açmaktadır. Kırsal alanda aile, yalnızca biyolojik bir birlik değil; üretimin, bakım emeğinin ve kültürel belleğin temel taşıyıcısı olarak işlev görmektedir. Ancak Antroposen koşullarında hızlanan kentleşme ve tarımsal çözülme süreçleri, aile kurumunun bu çok yönlü işlevlerini zayıflatmakta ve aileyi giderek daha kırılgan bir toplumsal birim haline getirmektedir (Tekeli, 2011).

Bu bağlamda metabolik çatlak, Antroposen Çağı'nda aile kurumunun karşı karşıya kaldığı ekolojik ve toplumsal riskleri anlamak açısından güçlü bir analitik araç sunmaktadır. Doğa ile toplum arasındaki kopuş, ailelerin üretimle, mekânla ve kültürel süreklilikle kurduğu ilişkileri de dönüştürmekte; aileyi hem ekolojik krizlerin etkilerine açık hem de bu krizlere karşı potansiyel bir uyum ve dayanışma alanı olarak konumlandırmaktadır.

Antroposen nedir?

Antroposen kavramı, insanlık tarihi açısından yalnızca çevresel değil, aynı zamanda epistemolojik ve etik sonuçlar doğuran önemli bir kırılma noktasına işaret etmektedir. Bu çağda, insan faaliyetlerinin gezegenin doğal sistemleri üzerindeki etkilerini anlamak, bu etkilerin yol açtığı ekolojik krizlere yönelik çözüm yolları geliştirmek ve insanlığın geleceğini sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda yeniden düşünmek zorunlu hale gelmiştir. Antroposen tartışmaları, doğa ile toplum arasındaki ilişkinin niteliğine dair yerleşik kabulleri sorgulamakta ve insanın yeryüzündeki konumunu yeniden tanımlamaktadır.

Bununla birlikte, Antroposen'in bir jeolojik çağ olarak kabul edilip edilmemesi bilim dünyasında halen tartışmalı bir konudur. Bu tartışmanın temelinde, Antroposen'in Uluslararası Stratigrafi Komisyonu (International Commission on Stratigraphy – ICS) tarafından belirlenen jeolojik dönemlendirme ölçütlerini karşılayıp karşılamadığı sorusu yer almaktadır (<https://stratigraphy.org/chart/>). Jeolojik bir çağın tanımlanabilmesi için, yerküre tarihinde küresel ölçekte senkronize olmuş ve stratigrafik kayıtlarda açık biçimde izlenebilen kalıcı değişimlerin bulunması gerekmektedir. İnsanların jeolojik bir etken hâline gelerek gezegenin sistemik işleyişini dönüştürdüğünü ve Dünya'nın insan faaliyetlerinin belirleyici olduğu yeni bir işleyiş rejimine girdiğini ileri süren araştırmacılar, bu doğrultuda jeolojik zaman çizelgesinin son evresinin *Antroposen* olarak adlandırılması gerektiğini savunmaktadır. Ancak Antroposen'in başlangıç tarihine ilişkin bilimsel literatürde henüz ortak bir uzlaşma sağlanmış değildir (Bekaroğlu,2022, s.1136). Tarım devrimi, küreselleşme 1.0, sanayi devrimi ve İkinci Dünya Savaşı sonrası büyük hızlanma, enerji kullanımı ve örgütlenme biçimlerinde köklü değişimler yaratmış; özellikle son yüzyılda insan faaliyetleri gezegen üzerinde jeolojik ölçekte etkiler üretmiştir. (Bekaroğlu,2022, s.1136).

İklim değişikliği, biyoçeşitlilik kaybı, toprak erozyonu, ormansızlaşma ve farklı türlerde çevresel kirlilik, yerkürenin biyofiziksel işleyişini köklü biçimde etkilemektedir. Bu süreçler yalnızca ekolojik dengeleri bozmakla kalmamakta; aynı zamanda yerkürenin jeolojik kayıtlarında kalıcı izler bırakmaktadır. Nükleer silah denemeleri sonucunda ortaya çıkan radyoaktif izotoplar, plastik atıkların ve betonlaşmanın yaygınlaşması, gelecekteki jeologlar tarafından ayırt edilebilir nitelikte yeni stratigrafik katmanların oluşmasına neden olmaktadır.

İnsan kaynaklı bu değişimlerin hızı ve ölçeği, önceki jeolojik dönemlerde gözlemlenen doğal dönüşümlerle karşılaştırıldığında son derece istisnai bir nitelik taşımaktadır. Kısa bir zaman dilimi içerisinde gerçekleşen bu yoğun müdahaleler, Antroposen'i Holosen'den ayıran temel özelliklerden biri olarak değerlendirilmektedir. Ancak tüm bu güçlü kanıtlara rağmen, Antroposen henüz ICS tarafından resmi olarak tanınmış bir jeolojik çağ statüsü kazanmamıştır. ICS, jeolojik zaman ölçeğini belirleyen ve yeni dönemlerin tanımlanmasında nihai yetkiye sahip olan bilimsel organdır ve bu kurum nezdinde Antroposen tartışmaları devam etmektedir.

Antroposen'in resmîyet kazanamamasının önemli nedenlerinden biri çağın başlangıç tarihine ilişkin bilimsel uzlaşma eksikliğidir. Literatürde bu konuda farklı yaklaşımlar

bulunmaktadır. Bazı araştırmacılar, insan ve doğa ilişkilerinde köklü bir dönüşüm yarattığı gerekçesiyle tarım faaliyetlerinin başlangıcını Antroposen'in çıkış noktası olarak kabul etmektedir. İnsanların yerleşik hayata geçerek toprağı kendi isteklerine göre daha verimli, daha düzenli ekmek istemeleri doğa insan ilişkisi arasında önemli bir kırılma ortaya koymuştur. Ancak bazı bilim insanları için tarım toplumuna geçiş Antroposen kırılmayı yaratacak kadar derin bir çatlak oluşturmamaktadır onlara göre; fosil yakıt kullanımının yaygınlaşmasıyla ekolojik etkilerin hız kazandığı Sanayi Devrimi'ni başlangıç olarak öne çıkarmaktadır. Bir başka yaklaşım, nükleer denemelerin başladığı 20. yüzyılın ortalarını, özellikle radyoaktif izotopların küresel ölçekte stratigrafik bir işaret oluşturmasını gerekçe göstererek Antroposen'in başlangıcı olarak değerlendirmektedir. Ayrıca 1950'li yıllarla birlikte tanımlanan "Büyük Hızlanma" dönemi, insan faaliyetlerinin çevresel etkilerinin dramatik biçimde arttığı bir eşik olarak sıklıkla vurgulanmaktadır (Steffen, Crutzen & McNeill, 2007).

Bu farklı başlangıç önerileri, Antroposen'in sınırlarının net biçimde çizilememesine ve dolayısıyla bir jeolojik çağ olarak tanımlanmasında yaşanan güçlüklerin derinleşmesine yol açmaktadır. Başlangıç noktasına ilişkin bu belirsizlik, Antroposen'in bilimsel ve kurumsal düzeyde resmi olarak kabul edilmemesinde belirleyici faktörlerden biri olarak öne çıkmaktadır.

Metabolik Çatlak Nedir?

Marx'a göre Sanayi devrimi ile hız kazanan kapitalizm, kapitalist üretim tarzının da etkisi ile ekolojik krizlere yol açmıştır. Yağmur ormanlarının yerine fabrikaların açılması, daha fazla ürün üretebilmek için doğal kaynakların sonsuzmuş gibi tüketilmesi ekolojik krizin en temel nedenleridir. Bu ekolojik krizlerin çözülebilmesi ancak ekososyolist bir açıdan mümkün görünmektedir (Kovel, 2008: 7). Marx, metabolizma kavramını, insanın doğayla kurduğu ilişkinin basit bir karşılıklı etkileşimden ibaret olmadığını; aksine insan emeği aracılığıyla doğa ve toplum arasında tesis edilen, maddi üretim süreçleri temelinde şekillenen ve tarihsel olarak belirli üretim ilişkileri içinde örgütlenen bir bütünlük olarak kavramsallaştırmaktadır. Bu bağlamda metabolizma, insanın doğal koşulları dönüştürürken aynı zamanda kendi toplumsal varoluşunu yeniden ürettiği, ancak kapitalist üretim tarzı altında bu ilişkinin bütüncül ve dengeli yapısının bozulduğu; ihtiyaçların, ilişkilerin ve üretim süreçlerinin insanın denetiminden kısmen koparak yabancılaşmış, karmaşık, dinamik ve görece özerk bir ilişkiler ağına dönüştüğü bir süreci ifade etmektedir (Foster, 2012, s.213).

Antroposen ve Metabolik Çatlak Kavramlarına Sosyolojik Bakış

Günümüz sosyal bilimlerinde doğa ve toplum ilişkisini anlamak için iki önemli kavram karşımıza çıkmaktadır: Antroposen ve Metabolik Çatlak. Her ikisi de insanın doğa üzerindeki etkisini ve toplum-ekoloji ilişkisini analiz eder, fakat farklı teorik bakış açılarına sahiptir. Kavramların kullanım sıklığı giderek artmakla birlikte etkileri de pek çok alanda tartışma konusu olmaktadır. Bu açıdan sosyolojik bakış açısıyla bu kavramları değerlendirmek, sadece çevresel değişimi anlamakla kalmaz, aynı zamanda bu

değişimin sosyal, ekonomik ve politik kökenlerini ve insan toplumunun doğa ile olan tarihsel ilişkisini de ortaya koymaktadır. Sosyologlar, Antroposen kavramını incelerken sadece fiziksel etkileri değil, sosyal eşitsizlikleri, güç ilişkilerini, politik tercihleri ve ekonomik sistemlerin doğa üzerindeki etkilerini de incelemektedir. Örneğin, kapitalist üretim biçimlerinin doğayı sömürmesi ve iklim değişikliğine yol açması bu çerçevede ele alınmaktadır. Antroposen tartışmaları, iklim krizinin sadece bilimsel bir olgu olmadığını; aynı zamanda siyasi ve sosyal bir sorun olduğunu da açıklamaktadır (Uğur, 2021, s.576). Aynı zamanda kapitalist üretim süreçleri doğa ile insan arasındaki metabolik ilişkiyi de bozmaktadır. Önceleri tarımsal üretim daha sonra ise endüstriyel üretim süreçleri için doğadan alınan hammaddeler yeri doldurulamaz şekilde kullanılmaktadır. Bu sistematik kopuş, ekolojik döngüleri bozar ve uzun vadede çevresel sorunlara yol açar (Foster, 2012). Bu durum metabolik çatlakları oluşturur. Metabolik çatlaklar doğa ve insan arasındaki döngüsellik bozar. Döngünün bozulması kırılmaları yaratır ve geri dönülemez zararları doğurur.

Bir başka deyişle; Antroposen ve metabolik çatlak kavramları, insan toplumlarının doğa ile kurduğu ilişkinin krizli niteliğini farklı ama birbirini tamamlayan teorik düzlemlerde ele alır. Antroposen kavramı, insan faaliyetlerinin gezegenin jeolojik, biyolojik ve iklimsel süreçleri üzerinde belirleyici bir güç hâline geldiğini vurgularken, metabolik çatlak kavramı bu etkinin ardındaki toplumsal ve ekonomik mekanizmaları görünür kılar. Bu nedenle metabolik çatlak, Antroposen'in nedenlerini sosyolojik olarak açıklayan eleştirel bir çerçeve sunar.

Antroposen, çoğu zaman "insan"ı bütüncül bir fail olarak ele alma eğilimindedir. Bu yaklaşım, gezegen üzerindeki tahribatın tüm insanlığın ortak eyleminin sonucu olduğu izlenimini yaratabilir. Ancak metabolik çatlak yaklaşımı, bu genelleştirici anlatıyı sorgular ve ekolojik yıkımın belirli tarihsel üretim ilişkileriyle, özellikle kapitalist üretim tarzıyla bağlantılı olduğunu ileri sürer. Marx'ın toplum ile doğa arasındaki "metabolik ilişki" kavramından hareketle geliştirilen bu yaklaşım, kapitalist üretim biçiminin doğanın döngüsel süreçlerini bozarak kalıcı bir kopuş yarattığını savunur. Böylece Antroposen'de gözlemlenen çevresel krizler, metabolik çatlak kuramı aracılığıyla yapısal ve tarihsel bir bağlama oturtulur.

Bu bağlamda metabolik çatlak, Antroposen'i yalnızca jeolojik ya da çevresel bir dönem olarak değil, aynı zamanda belirli bir toplumsal örgütlenme biçiminin sonucu olarak düşünmeye imkân tanır. Sanayileşme, kentleşme, fosil yakıt temelli üretim ve küresel tarım sistemleri gibi süreçler, doğadan alınan maddelerin yeniden doğaya döndürülmesini engelleyerek ekolojik döngüleri kırılğan hâle getirir. Antroposen'in temel göstergeleri olan iklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik kaybı ve toprak bozulması, bu kopuşun somut sonuçları olarak ortaya çıkar.

Sosyolojik açıdan bakıldığında, Antroposen ve metabolik çatlak arasındaki ilişki, çevresel sorunların teknik ya da bireysel tercihlerle açıklanamayacağını ortaya koyar. Bu sorunlar, üretim-tüketim ilişkileri, ekonomik büyüme ideolojisi ve güç eşitsizlikleriyle

doğrudan bağlantılıdır. Metabolik çatlak kavramı, Antroposen tartışmalarında sıklıkla ihmal edilen sınıfsal, politik ve ekonomik boyutları analize dâhil ederek çevre krizinin toplumsal niteliğini derinleştirir. Böylece Antroposen, insanlığın doğa üzerindeki etkisini tanımlayan bir kavram olmaktan çıkarak, bu etkinin hangi toplumsal koşullar altında ve kimler tarafından üretildiğini sorgulayan eleştirel bir tartışma alanına dönüşür.

Antroposen ve metabolik çatlak, birlikte ele alındığında, modern toplumların doğa ile kurduğu ilişkinin sürdürülemezliğini ortaya koyan güçlü bir sosyolojik çerçeve sunar. Antroposen, krizin ölçeğini ve görünürlüğüne sağlarken; metabolik çatlak, bu krizin yapısal nedenlerini ve toplumsal sorumluluklarını açığa çıkarır. Bu nedenle her iki kavramın birlikte değerlendirilmesi, çevre sosyolojisi ve eleştirel toplumsal teori açısından analitik olarak büyük önem taşımaktadır.

Antroposen ve Metabolik Çatlak Kavramlarına Sosyolojik Bakış

Günümüz sosyal bilimlerinde doğa ve toplum ilişkisini anlamak için iki önemli kavram karşımıza çıkmaktadır: Antroposen ve Metabolik Çatlak. Her ikisi de insanın doğa üzerindeki etkisini ve toplum-ekoloji ilişkisini analiz eder, fakat farklı teorik bakış açılarına sahiptir. Kavramların kullanım sıklığı giderek artmakla birlikte etkileri de pek çok alanda tartışma konusu olmaktadır. Bu açıdan sosyolojik bakış açısıyla bu kavramları değerlendirmek, sadece çevresel değişimi anlamakla kalmaz, aynı zamanda bu değişimin sosyal, ekonomik ve politik kökenlerini ve insan toplumunun doğa ile olan tarihsel ilişkisini de ortaya koymaktadır. Sosyologlar, Antroposen kavramını incelerken sadece fiziksel etkileri değil, sosyal eşitsizlikleri, güç ilişkilerini, politik tercihleri ve ekonomik sistemlerin doğa üzerindeki etkilerini de incelemektedir. Örneğin, kapitalist üretim biçimlerinin doğayı sömürmesi ve iklim değişikliğine yol açması bu çerçevede ele alınmaktadır.

Antroposen tartışmaları, iklim krizinin sadece bilimsel bir olgu olmadığını; aynı zamanda siyasi ve sosyal bir sorun olduğunu da açıklamaktadır (Uğur, 2021, s.576). Aynı zamanda kapitalist üretim süreçleri doğa ile insan arasındaki metabolik ilişkiyi de bozmaktadır. Önceleri tarımsal üretim daha sonra ise endüstriyel üretim süreçleri için doğadan alınan hammaddeler yeri doldurulamaz şekilde kullanılmaktadır. Bu sistematik kopuş, ekolojik döngüleri bozar ve uzun vadede çevresel sorunlara yol açar (Foster, 2012). Bu durum metabolik çatlakları oluşturur. Metabolik çatlaklar doğa ve insan arasındaki döngüsellik bozar. Döngünün bozulması kırılmaları yaratır ve geri dönülemez zararları doğurur.

Bir başka deyişle; Antroposen ve metabolik çatlak kavramları, insan toplumlarının doğa ile kurduğu ilişkinin krizli niteliğini farklı ama birbirini tamamlayan teorik düzlemlerde ele alır. Antroposen kavramı, insan faaliyetlerinin gezegenin jeolojik, biyolojik ve iklimsel süreçleri üzerinde belirleyici bir güç hâline geldiğini vurgularken, metabolik çatlak kavramı bu etkinin ardındaki toplumsal ve ekonomik mekanizmaları görünür kılar. Bu nedenle

metabolik çatlak, Antroposen'in nedenlerini sosyolojik olarak açıklayan eleştirel bir çerçeve sunar.

Antroposen, çoğu zaman "insan"ı bütüncül bir fail olarak ele alma eğilimindedir. Bu yaklaşım, gezegen üzerindeki tahribatın tüm insanlığın ortak eyleminin sonucu olduğu izlenimini yaratabilir. Ancak metabolik çatlak yaklaşımı, bu genelleştirici anlatıyı sorgular ve ekolojik yıkımın belirli tarihsel üretim ilişkileriyle, özellikle kapitalist üretim tarzıyla bağlantılı olduğunu ileri sürer. Marx'ın toplum ile doğa arasındaki "metabolik ilişki" kavramından hareketle geliştirilen bu yaklaşım, kapitalist üretim biçiminin doğanın döngüsel süreçlerini bozarak kalıcı bir kopuş yarattığını savunur. Böylece Antroposen'de gözlemlenen çevresel krizler, metabolik çatlak kuramı aracılığıyla yapısal ve tarihsel bir bağlama oturtulur.

Bu bağlamda metabolik çatlak, Antroposen'i yalnızca jeolojik ya da çevresel bir dönem olarak değil, aynı zamanda belirli bir toplumsal örgütlenme biçiminin sonucu olarak düşünmeye imkân tanır. Sanayileşme, kentleşme, fosil yakıt temelli üretim ve küresel tarım sistemleri gibi süreçler, doğadan alınan maddelerin yeniden doğaya döndürülmesini engelleyerek ekolojik döngüleri kırılğan hâle getirir. Antroposen'in temel göstergeleri olan iklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik kaybı ve toprak bozulması, bu kopuşun somut sonuçları olarak ortaya çıkar.

Sosyolojik açıdan bakıldığında, Antroposen ve metabolik çatlak arasındaki ilişki, çevresel sorunların teknik ya da bireysel tercihlerle açıklanamayacağını ortaya koyar. Bu sorunlar, üretim-tüketim ilişkileri, ekonomik büyüme ideolojisi ve güç eşitsizlikleriyle doğrudan bağlantılıdır. Metabolik çatlak kavramı, Antroposen tartışmalarında sıklıkla ihmal edilen sınıfsal, politik ve ekonomik boyutları analize dâhil ederek çevre krizinin toplumsal niteliğini derinleştirir. Böylece Antroposen, insanlığın doğa üzerindeki etkisini tanımlayan bir kavram olmaktan çıkarak, bu etkinin hangi toplumsal koşullar altında ve kimler tarafından üretildiğini sorgulayan eleştirel bir tartışma alanına dönüşür.

Antroposen ve metabolik çatlak, birlikte ele alındığında, modern toplumların doğa ile kurduğu ilişkinin sürdürülemezliğini ortaya koyan güçlü bir sosyolojik çerçeve sunar. Antroposen, krizin ölçeğini ve görünürlüğünü sağlarken; metabolik çatlak, bu krizin yapısal nedenlerini ve toplumsal sorumluluklarını açığa çıkarır. Bu nedenle her iki kavramın birlikte değerlendirilmesi, çevre sosyolojisi ve eleştirel toplumsal teori açısından analitik olarak büyük önem taşımaktadır.

Türkiye'de Tarım ve Hayvancılığın Antroposen ve Metabolik Çatlak Perspektifiyle Sosyolojik Değerlendirmesi

Son yıllarda Türkiye'de tarım ve hayvancılık faaliyetleri, küresel çevresel değişimlerin ve yerel üretim ilişkilerinin birbiriyle kesiştiği bir döneme girmiştir. Antroposen çağının karakteristik özelliklerinden biri olarak insan etkinliği, özellikle tarımsal üretim ve hayvancılık üzerinden gezegenin jeolojik ve ekolojik süreçlerini dönüştürmeye devam etmektedir. Türkiye'de bu dönüşüm, iklim değişikliğinin artırdığı kuraklık, su kaynaklarının azalması ve toprak bozulması gibi somut çevresel etkilerle birlikte sürmektedir. Örneğin

2025'te yaşanan ülke çapındaki ciddi su kıtlığı, yağışlardaki uzun vadeli azalma ve yeraltı sularının hızla tükenmesi, özellikle Konya Ovası gibi tarım merkezlerinde tarımsal verimliliği olumsuz etkilemiştir; bu durum hem üretici toplumun ekonomik güvenliğini hem de yerel ekosistemleri derinden sarsmaktadır.

Türkiye'deki bu dönüşüm, yalnızca üretim süreçleriyle sınırlı kalmaz; toplumsal ilişkilerde de derin etkiler bırakır. Sürdürülebilirlik arayışları ve çevresel kaygılar, tarımsal üretimde yerel kültürlerin ve bilgi sistemlerinin önemini yeniden gündeme getirirken, modern tarım politikalarının baskın olduğu politik ekonomik çerçevede çiftçilerin özerkliği ise giderek azalır (Ronay Gündüz ve Ertör Akyazı: 2025). Bu durum, üretim ilişkilerinin sadece ekonomik değil aynı zamanda kültürel bir boyutta da kırılanlaşmasına neden olur; geleneksel tarımsal pratiklerin yerini piyasa odaklı, dışa bağımlı üretim modelleri almaya başlar. Hayvancılıkta da benzer eğilimler gözlemlenmektedir. Hayvan üretimi, özellikle büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık, Türkiye'de hem iklim değişikliği baskısıyla hem de pazar odaklı girdi-çıkı ilişkileriyle sınanmaktadır. İklim değişikliğinin hayvansal üretim üzerindeki etkileri, mera alanlarının kuruması, su kıtlığı ve sıcaklık dalgalanmaları gibi unsurlarla hayvancılık faaliyetlerini doğrudan ilişkilendiren bilimsel çalışmalarla ortaya konulmuştur; bu etkileşim, yalnızca üretim verimliliğini değil aynı zamanda kırsal toplumların yaşam biçimini de yeniden şekillendirmektedir (İnan vd., 2025, s.366).

Bu dönüşümler, sosyolojik açıdan metabolik çatlak ile Antroposen'in birbirine bağlı birer olgu olduğunu göstermektedir. Antroposen, Türkiye'nin tarımsal ve hayvansal üretim sistemlerinde insan etkinliğinin gezegensel etkisini görünür kılarken, metabolik çatlak bu etkinin toplumsal üretim ilişkilerine nasıl nüfuz ettiğini açıklar. Böylece çevresel bozulma sadece bir ekolojik kriz olmaktan çıkıp, toplumsal yapıyı yeniden şekillendiren bir süreç hâline gelir; kırsal toplumların ekonomik dışlanması, kültürel erozyon ve üretim odaklı göçler gibi sosyal sonuçlar, bu kırılmanın somut göstergeleridir. Bu nedenle Türkiye'deki tarım ve hayvancılık deneyimi, Antroposen'in toplumsal dönüşümleri ile metabolik çatlağın sosyolojik boyutunu birlikte okuyan disiplinlerarası bir perspektiften değerlendirilmelidir. Böyle bir yaklaşım, çevresel krizleri yalnızca fiziksel değişimlerle değil, toplumsal ilişkilerdeki dönüşümlerle birlikte ele alarak daha kapsamlı bir kavrayış sağlar.

Yöntem

Sosyal bilimlerde nitel araştırmalar, toplumsal olguların nicel göstergelerden ziyade bireylerin deneyimlerini, anlam dünyalarını ve gündelik pratikleri üzerinden anlaşılmasını amaçlayan bir araştırma yaklaşımına dayanmaktadır. Nitel araştırma desenleri arasında yer alan yaşam öyküsü yaklaşımı, bireylerin doğrudan deneyimledikleri olaylar, süreçler ve toplumsal dönüşümler üzerinden geçmişe dair bilgiyi anlamayı amaçlayan bir yöntemdir. Bu desen, yaşanmışlıkların öznel anlatıları aracılığıyla belirli bir dönemin ya da toplumsal olgunun çok katmanlı biçimde çözümlenmesine olanak tanımaktadır (Demir, 2024, s.315).

Gerçekleştirilmiş olan bu çalışmada ise, Antroposen Çağı'nda ekolojik dönüşümler, kentleşme süreçleri ve tarımsal üretimde yaşanan yapısal kırılmaların aile kurumu üzerindeki

etkilerini derinlemesine analiz edebilmek amacıyla nitel araştırma deseni çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, birey ve doğa ilişkilerinin tarihsel, toplumsal ve mekânsal bağlamlarda kurulduğunu savunan yorumlayıcı paradigma temelinde yürütülmüştür. Çalışmanın kuramsal çerçevesi, Marx 'ın ve Foster'ın geliştirdiği "metabolik çatlak" kavramsallaştırmasına dayanmaktadır. Bu yaklaşım, ekolojik krizlerin yalnızca ekolojik krizlerin değil, aynı zamanda toplumsal ilişkiler, üretim biçimleri ve aile yapıları üzerinden yeniden üretildiğini vurgulanmaktadır.

Nitel araştırmalarda, nicel çalışmalarda olduğu gibi evreni istatistiksel olarak temsil edecek geniş örneklem büyüklüklerine ulaşmak temel bir amaç değildir. Bu araştırma yaklaşımında odak noktası, bireylerin öznel deneyimleri, anlamlandırma biçimleri ve algılarıdır. Bu nedenle veri toplama süreci, sınırlı sayıda katılımcı üzerinden derinlemesine bilgi elde etmeyi ve toplumsal olguların çok boyutlu biçimde analiz edilmesini hedeflemektedir (Ertugay,2021, s.63). Araştırmanın evrenini, Ankara ilinde kırsal ve kentsel alanlarda tarımsal üretimle doğrudan ya da dolaylı bir biçimde ilişkili olan aileler oluşturmaktadır.

Örneklem

Örneklem, amaçlı örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Bu kapsamda, kırsal alanda yaşamaya devam eden, kırsal alandan kente göç etmiş ya da kentsel alanda tarımsal üretim pratiklerini sürdüren aile bireyleri araştırmaya dahil edilmiştir. Çalışma kapsamında farklı kuşakları temsil eden toplam 10 katılımcı ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Kuşaklar arası farklılıklar, tarımsal bilgi aktarımı, aile içi dayanışma ve ekolojik farkındalık dönüşümünü inceleyebilmek açısından özellikle gözetilmiştir. Görüşme soruları, Antroposen Çağı üzerine yapılan çalışmalar, metabolik çatlak tartışmaları, Türkiye'nin 12. Kalkınma Planı ve 2025 Aile Yılı politika çalışmaları dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Verilerin Analizi

Görüşmelerden elde edilen veriler MAXQDA 2024 yazılımı programı üzerinden tematik olarak incelenmiştir. Bu doğrultuda, aşağıda yer verilen tematik eksenler tarafından şekillendirilmiştir;

- Aile içi işbölümü ve ekonomik dayanışma
- Tarımsal Üretim ve geçim stratejileri
- Kentleşme, göç ve mekânsal aidiyet
- Ekolojik risk algısı ve çevresel kırılganlıklar
- Kuşaklar arası kültürel ve tarımsal bilgi aktarımı

başlıkları altında analiz edilmiştir. Elde edilen veriler tematik analiz yöntemiyle değerlendirilerek, aile kurumunun Antroposen koşullarındaki dönüşümü ortaya konulmuştur.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma, nitel araştırma deseni çerçevesinde derinlemesine veri üretmeyi amaçlayan sınırlı ölçekli bir saha çalışması olarak tasarlanmıştır. Bu bağlamda çalışmanın bazı yapısal sınırlılıkları bulunmaktadır. Öncelikle araştırmanın örneklem büyüklüğü, nitel araştırma yaklaşımının doğasına uygun olarak sınırlı sayıda katılımcıdan oluşmaktadır. Bu durum, çalışmanın amacı açısından derinlikli veri üretimini mümkün kılmakla birlikte, bulguların nicel anlamda genellenebilirliğini sınırlandırmaktadır.

Araştırmanın coğrafi bağlamı, yalnızca Ankara ili ile sınırlıdır. Bu mekânsal sınırlılık, elde edilen bulguların Türkiye'nin farklı kırsal-ekolojik havzaları, tarımsal üretim modelleri ve bölgesel kültürel örüntüleri açısından doğrudan genellenmesini metodolojik olarak sınırlamaktadır. Dolayısıyla çalışma bulguları, bağlamsal geçerlilik çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Bununla birlikte, araştırmanın nitel yöntemle yürütülmesi, katılımcı anlatılarına dayalı öznel deneyimlerin derinlemesine analizine olanak sağlamakla birlikte, bu anlatıların farklı sosyal bağlamlarda nasıl yeniden üretildiğine ilişkin karşılaştırmalı bir analiz imkânı sunmamaktadır. Bu durum, özellikle kuşaklar arası farklılıklar, kadın emeği pratikleri ve tarımsal üretim stratejilerinin bölgesel çeşitliliği açısından sınırlayıcı bir etki üretmektedir.

Bu sınırlılıklar, çalışmanın bulgularının yorumlanmasında dikkate alınması gereken yapısal koşullar olarak değerlendirilmekte; araştırmanın sonuçları bu çerçevede genelleyci değil, bağlamsal ve analitik bir okuma mantığıyla ele alınmaktadır.

Bulgular

Bu bölümde, araştırma kapsamında katılımcılarla gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerden elde edilen nitel veriler analiz edilmiştir. Bulgular, ailelerin tarımsal bilgi ve pratiklerini nasıl hatırladıklarını, yeniden nasıl ürettiklerini ya da terk ettiklerini bu süreçlerin kentleşme, ekolojik kırılganlık ve aile içi roller bağlamında nasıl anlamlandırıldığına odaklanmaktadır. Görüşmelerden elde edilen veriler, tarımın yalnızca salt bir ekonomik bir faaliyet olarak değil, aynı zamanda ailenin ortak hafızasında ve ayrıca kuşaklararası aktarımın ve mekânsal farklılaşmayla doğayla kurulan ilişkinin önemli bir birleşeni olarak yeniden tanımlandığını göstermektedir. Bu doğrultuda elde edinilen bulgular, tematik başlıklar altında sunulmaktadır.

Tarımsal Mirasın Ekonomik Sermayeye Dönüşümü

Kırsal alanların tarıma dayalı bir ekonomik yapıya sahip olması, bu bölgelerdeki sosyo-ekonomik yaşamın ve toplumsal dönüşümlerin büyük ölçüde tarımsal üretim süreçleri etrafında şekillendiğini göstermektedir. Tarımsal faaliyetlerin niteliği ve tarımdan geçimini sağlayan hanelerin üretim olanakları, kırsal yaşam standartlarını belirleyen temel dinamikler arasında yer almaktadır (Güreşçi,2009, s.55). Öte yandan, Antroposen çağının koşullarının görünürlüğünü kazandığı ekolojik belirsizlik ve tarımsal üretimin sürdürülebildiğine ilişkin kaygılar, genç kuşağın tarımla kurduğu ilişkiyi dolaylı ve mesafeli hale getirmektedir. Bu süreç, aile içinde tarımsal mirasın ve bilginin nasıl değerlendirileceğine dair çatışmaları

görünür kılmaktadır. Bu açıdan aşağıda yer verilmiş olan katılımcının anlatısı, bu dönüşümün aile içi ilişkiler bağlamında ortaya sunmaktadır;

“Genç nesil işi daha teknolojik kısmına bakıyor. Teknolojik ilerlemenin farkında ama tamamen bir yerden sonra güç savaşı başlıyor. Aileden kalan bir miras kaldığı için dolmuş almışlar mesela ziraat mühendisi olana ama toprakla bir pratiği olmadığı için ailesi ona dolmuş almış. (K-5, kentsel alanda yaşıyor.)”

K-5'in anlatısı, tarımsal mirasın üretimle ilişkili bir süreklilikten ziyade, ekonomik güvence sağlayan bir değere indirgenerek yeniden düzenlendiğini göstermektedir. Genç kuşağın tarımı daha çok teknolojik bilgi ve mesleki yeterlilik üzerinden tanımlaması, toprakla kurulan doğrudan ilişkinin zayıflamasına yol açmaktadır. Bu kopuş, aile içinin tarımsal mirasın tarımsal faaliyetlerin sürdürülmesi için değil, daha istikrarlı bir gelir sağlayacağı düşünülen kentsel bir yatırım aracına dönüştürülmesiyle sonuçlanmaktadır. Ziraat mühendisliği eğitimi almış birey için tarımsal pratiğin sürdürülebilir bir seçenek olarak görülmemesi, tarımsal mirasın ekonomik mirasa dönüştüğü bu yeniden konumlandırmayı görünür kılmaktadır.

Tarımsal mirasın nasıl değerlendirileceğine ilişkin kararlar, aile içinde kuşaklararası gerilimlere neden olmaktadır. Deneyime dayalı tarımsal bilgiyle kazanılan teknik bilgi arasında ortaya çıkan gerilim, aile içi otorite ve meşrutiyet ilişkilerinin yeniden kurulmasına yol açmaktadır. Tarımdan çekilme ve tarım dışı yatırımlara yönelme kararları, aile içi güç dengelerinin somut bir göstergesi olarak ortaya çıkmaktadır. Bireylerin kentli yaşam içinde öğrenilmiş oldukları sermayenin sürekli genişleme zorunluluğunun inancı, birey ve doğa arasındaki ilişkinin içkin ve döngüsel bir bağ olmaktan çıkarak giderek dışlamasına yol açmaktadır (Erçandırlı,2021, s.996).

Bu süreçte doğa, insan varlığının maddi yeniden üretiminin temel unsuru olmaktan uzaklaşarak piyasa ilişkileri içerisinde metalaştırılmış bir kanyağa indirgemektedir. Bu bağlamda, Foster'in metabolik çatlak kavramsallaştırılması, bu kopuşun yalnızca ekolojik düzeyde değil, toplumsal ilişkiler ve kuramsal yapılar üzerinden de yeniden üretildiğine işaret etmektedir (Foster,2012). Öte yandan, kırsal alanda yaşamını sürdüren aileler ise tarımsal üretim, piyasa için üretimden ziyade aile içi süreklilik, kuşaklararası aktarım ve toprakla kurulan anlamlı ilişki üzerinden tanımlanmaktadır. Bu bağlamda tarımsal faaliyetler, yalnızca ekonomik bir faaliyet olmaktan öte aile kurumu içinde öğrenilen, aktarılan ve gündelik yaşam pratikleriyle iç içe geçmiş bir faaliyet olarak varlığını sürdürmektedir.

“Aileden gördüğümü devam ettiriyorum. Annem babam öğretti. Şimdi satmıyoruz ama aileyle yapılan, toprakla kurulan anlam çok güzel yapabilirsen o işi... Çocuklara öğretiyorum. Oğlan çiftçi; arpa, yulaf eker, hayvancılara satar. Devlet elimize destek verse, mazot yardımı versin, kurak gelince dayanılmıyor. Pancar dairesine borçluyuz. Sonra ben ailemle bu işi yapsam nedir ki? (K-2, kırsal alanda yaşıyor) “

K-2'in ifade ettiği üzere “ailede öğretilen” bir pratik olarak tanımlanması, tarımsal bilginin formel eğitimden ziyade deneyim ve gündelik pratiklere aracılığıyla aktarıldığına

işaret etmektedir. Aile kurumu ile yapılması biçimiyle anlam kazanması, piyasa odaklı üretim mantığının kısmi bir ayrıştırılmayı da ortaya koymaktadır. Bu durum, tarımın aile içinde bir geçim stratejisinden çok, aile içi sürekliliğin ve kimliğin yeniden inşasında üretilen bir faaliyet bir pratik olarak konumlandığını da göstermektedir.

Öte yandan, katılımcının anlatısında devlet desteğine yapılan vurgu bizzat tarımsal üretimin bu aileler açısından ne denli kırılğan bir zeminde sürdürüldüğünü görünür kılmaktadır. Mazot desteği, kuraklık ve borçluluk gibi durumlar esasen tarımsal faaliyetin bireysel emek ve aile dayanışmasıyla sınırlı kalamayacağını, tarımın sürdürülebildiğinin doğrudan politik ve ekonomik yapılarla da ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, 12. Kalkınma Planı'nda yer alan kırsal kalkınma, tarımsal üretimin sürdürülebilirliği ve aile kurumunun desteklenmesi hedeflerinin saha düzeyinde ne ölçüde karşılık bulunabildiğinin veyahut da öncelik verilmesinin öneminin de tezahürünü yansıtmaktadır.

2025 Aile yılı çerçevesinde vurgulanan aile içi dayanışma, kuşaklar arası bağların güçlendirilmesi ve aile temelli üretim pratiklerinin korunması hedefleriyle de oldukça paraleldir. 2025 Aile yılı kapsamında öne çıkarılan "aile içi dayanışma", "kuşaklar arası bağların güçlendirilmesi" ve "ailenin toplumsal dayanıklıdaki rolü" söylemleri, K-2'in anlatısındaki somut bir karşılık bulmaktadır. Tarımsal üretim, katılımcı açısından yalnızca salt bir ekonomik faaliyet değil aksine aile bireylerini bir arada tutan, bilgi ve kolektif hafızasının aktarıldığı öğretildiği ve pekiştirildiği bir pratik olarak tanımlanmaktadır.

Bu yönüyle aile kurumu, Antroposen çağında öncelikle ekolojik krizlerin etkilerine karşın mikro ölçekte bir dayanıklılık alanı üretmektedir. Bu bağlamda, Antroposen çağında ilan edilen 2025 Aile Yılı, yalnızca aile içi ilişkilerinin güçlendirilmesi hedefleriyle normatif bir çerçeve olarak değil, ailelerin doğayla, üretimle ve kamusal politikalarla kurdukları ilişkilerin yeniden düşünülmesi gerektiren bir müdahale alanı olarak ele alınmalıdır. Katılımcının anlatısı, aileyi ekolojik krizin dezavantajlı grubu olarak değil, bahsedilen krizin gündelik pratikler düzeyinden yönetilmeye çalışan ancak yapısal destekler olmaksızın kırılğanlaşan bir aktör olarak konumlandırmaktadır. Böylece aile, Antroposen çağında hem insan doğa ilişkisinin son taşıyıcısı hem de bu ilişkinin sürdürülebilirliği açısından en fazla yüklenen toplumsal kurum haline de dönüşümünün tezahürünü yansıtmaktadır.

Tarımsal Üretimin Mekânsal ve Aile içi Örgütlenmesi

Emek ve değer ilişkisi tarımsal faaliyet de daha da derinleşen görünmeyen kadın emeğine ve ücretsiz aile işçiliğine dönüşmektedir (Candan ve Özalp Günel, 2013, s.100). Bu açıdan, kadın emeği kırsal üretimin görünmeyen taşıyıcısıdır. Aile içi dayanışma, kırsal yaşamın sürdürülebildiğini sağlamaktadır. Ancak bu dayanışma, çoğu zaman kadınların ev içi ve tarımsal yeninden üretim süreçlerinde üstendikleri yoğun ve görünmez emek üzerinden kurulmaktadır. Yemek hazırlama, üretim alanına destek sağlama, bakım ve temizlik gibi faaliyetler, tarımsal üretimin maddi koşullarını mümkün kılmaktadır. Öte yandan üretimin ekonomik tanımları içerisinde çoğu zaman yer bulamamaktadırlar. Bu durum, kırsal üretimin sürekliliğini cinsiyetleştirilmiş bir emek rejimi üzerine inşa edildiğinin de tezahürünü

içermektedir. Bu anlamda kadın emeği, metabolik çatlağın etkilerinin kırsal yaşamda doğrudan hissedildiği koşullarda, ekolojik ve toplumsal yeniden üretimin başlıca taşıyıcılarından biri haline gelmektedir. Aynı zamanda, tarımsal üretimde güvencesiz çalışma biçimlerinin yaygınlığı ve kadın emeğinin büyük ölçüde görünmez kılınması, kadınların üretim sürecine sağladıkları yoğun katkılara rağmen bu süreçten eşit ve adil biçimde yararlanamadıklarını ortaya koymaktadır (Kaşıkırık, 2022, s. 114).

“Tarımda sadece üretici olarak erkek tarafı yok. Yemeği hazırlamak gibi köydeki kıyafetleri yıkamak gibi işlerde var. Küçük tüpten yemek hazırlanır. Mesela kayınpederim tarlaları ayırmışlar herkes kendi yerini ekip biçiyor yemeği yapıp tarlaya götürüyoruz. Tabi ortak yerlerde var mesela Bala’da o taraf yemek yapıp götüreceğ yakını bir yer olursa da ben yapıp götüreceğim. (K-6, kentsel alanda yaşıyor)”

Yukarıda yer verilen K-6’nın anlatısında aile içinde arazilerin paylaşılması, üretimin bireyselleştiği izlemine verse de ortak aile geçiminin sağlanması veyahut da geleneksel tarımsal faaliyet sürdürülebildiğinin devamının sağlanması için ilişkinin varlığını da göstermektedir. Özellikle kadınlar tarafından üstlenilen bu hareketli emek, tarımsal üretimin mekânsal sınırlarını genişletmekte, kır ve kent arasında dolaşan bir yeniden üretim ağı oluşturmaktadır. Bu süreçte kadınlar, yalnızca ev içi bakım ve yeniden üretim emeğini değil, aynı zamanda tarımsal üretimin gündelik organizasyonunu da üstlenerek, birey ve doğa arasındaki ilişkinin sürekliliğini sağlamaktadır.

“Fasulye vardı tarlamda o satılmadı kurttum getirdim karpuz vardı kurttum getirdim. Eşim sürme yapıyor sular damlama sistemi kurduk ama elektrik fazla geliyor sattığımız onu kurtarmıyor sıcaktan fasulyeler kurudu. Eşim olmadığında el arabasıyla 2-3 kasa getirebilsem getiriyorum. (K-1, kırsalda yaşıyor)”

Yukarıda yer verilen K-1’in anlatısında, kadınların tarımsal üretimde yalnızca tarımsal üretimin gerçekleştirildiği mekânsal alanda emekleriyle değil, aynı zamanda ev içinde sahip oldukları geleneksel bilgi ve beceriler aracılığıyla da üretim sürecine aktif biçimde dahil olduklarını göstermektedir. Pazara sunulmayan ya da ekonomik değer üretmeyen ürünler, kadınların gündelik deneyimlerine dayalı pratikleri sayesinde aile tüketimine ve gelirine yönlendirilmekte veyahut da artı ürün olarak değerlendirilerek kaybın önlenmesini sağlamaktadır. Fasulye ve karpuz gibi ürünlerin kurutulması üretimin tamamen kayba dönüşümünü engelleyen bir yeniden üretim stratejisi olarak öne çıkmaktadır. Katılımcının aktardığı bu pratik, yalnızca sözlü anlatılarla değil, aynı zamanda saha da görüntülenen görsel veriler aracılığıyla da görünür hale gelmektedir.^{iv}

^{iv} (Bknz. Görsel 1.)

Şekil 1. Kırsalda artı ürünün ev içi işlenmesi ve değerlendirilmesi (Katılımcı K-1 tarafından paylaşılan saha görsel)

Yukarıda yer verilmiş olan Şekil 1’ de görüldüğü üzere üretim süreçlerinin kayıplarını telafi eden kurucu bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır. Katılımcılar, tarımsal faaliyetlerin azalmasıyla birlikte aile içi iş bölümünün dönüştüğünü, ekonomik dayanışma pratiklerinin ise giderek kırılgan hale geldiğini ifade etmektedir. Özellikle kırsal alanlardan kente göç eden ailelerde, kuşaklar arası dayanışmanın zayıfladığı, tarımsal bilgi ve kültürel hafızanın aktarımında kopukluklar yaşandığı gözlemlenmiştir. Kentsel alanlarda tarımla ilişkisini sürdüren aileler ise mekânsal aidiyet algılarının belirsizleştiğini ve ekolojik risklere karşı daha savunmasız hale geldiklerini dile getirmiştir. Bununla birlikte, bazı ailelerin ekolojik farkındalık geliştirdiği ve sınırlı da olsa sürdürülebilir tarım pratiklerini sürdürmeye çalıştığı görülmektedir. Bu durum, ailelerin Antroposen koşullarında yalnızca edilgen aktörler olmadığını, aynı zamanda uyum ve direnç stratejileri geliştirdiğini ortaya koymaktadır.

Tarımsal Üretimde Aile İçi Adalet ve Denge Pratikleri

Tarımsal emeğin aile içinde örgütlenişi, rastlantısal tercihlerden ziyade, aile üyelerinin deneyimleri ve hane içindeki konumları temelinde biçimlenen örtük bir düzen üzerinden şekillenmektedir. Bu dağılım, aile üyelerinin fiziksel yeterlilikleri, yaşları ve gündelik sorumlulukları dikkate alınarak, zaman içinde yerleşik bir düzen haline gelmektedir. Araştırma kapsamında gerçekleştirilen görüşmeler çoğu zaman açıkça konuşulmadan, herkes tarafından bilinen ve kabul edilen bir çerçeve içinde çözüldüğünü göstermektedir. Bu yönüyle, emek paylaşımı, dışsal bir otoritenin dayatmış olduğu iş bölümü olmaktan çok, belirsizlik ve kırılganlık koşulları altında ailenin kendi iç işleyişiyle ürettiği bir denge pratiği olarak ortaya çıkmaktadır. Bu pratik, hem üretimin sürekliliğini güvence altına almakta hem de aile içi ilişkinin görece adaletini sağlamaktadır.

“Kayımpederim eşime ve küçük erkek kardeşine eşit olacak şekilde 1,5 ton gübre ya da traktör alacak eşimin payını vermeden alınması gerekiyorsa %50 vermesi gerekiyorsa %5’ini ödüyor eşim. Payı tek bir erkek topluyor. O dağıtıyor ya da alıyor. (K-7, Kırsal alanda yaşıyor)”

Yukarıda yer verilen K-7'nin anlatısında, tarımsal girdilerin maliyetlerinin aile içinde "eşitlik" ilkesine referansla paylaşıldığını göstermektedir. Gübre veyahut da traktör alımı gibi kolektif harcamalarda, eş ve kardeş arasında maddi yükün dengeli biçimde bölünmesi, aile içinde adalet duygusunun korunmasına yönelik bir mekanizma olarak işlemektedir. Ancak bu eşitlik, dağıtımın ve kararın tek bir erkek figürü üzerinden yürütülmesiyle birlikte düşünülmemelidir. K-7'nin anlatısında "payı erkek topluyor, o dağıtıyor ya da alıyor" yaklaşımı, aile içi denge rejiminin cinsiyetleştirilmiş bir otoriteye iç içe geçtiğini ortaya koymaktadır. Böylece tarımsal emek ve kaynak paylaşımı, biçimsel olarak eşitlik ilkesine dayanırken; erkek merkezli bir temsil ve denetim mekanizması üzerinden örgütlenmektedir.

"Hasattan elde edilen paydan bir kardeşin aile tarafı eğer mutfak dolaplarını değiştiriyorsa diğer tarafın da değiştiriliyor adaletsizlik olmasın diyerek. Hak geçmiyor o zaman bir bilgisayar almıyorsa diğer kardeşe de bilgisayar almıyor. (K-7, Kırsal alanda yaşıyor)"

Öte yandan, K-7'nin yukarıda yer verilmiş olan anlatısı, tarımsal üretimden elde edilen değerlerin aile içinde nasıl dolaşıma sokulduğunu ve bu dolaşımın "metabolik çatlak" bağlamında nasıl onarıcı bir işlev üstlendiğini de göstermektedir. Marx'ın kavramsallaştırdığı metabolik çatlak kavramı, insan ile doğa arasındaki döngünün kopuşuna işaret ederken, kırsal bağlamda bu kopuşun aynı zamanda üretim ile yeniden üretim arasındaki ilişkinin kırılma anının da tezahürünü yansıtmaktadır. Hasat, yalnızca doğadan alınan bir değer değil; aile içinde yeniden dağıtılması gereken bir ortak metabolik yansıma olarak işlemektedir.

K-7'nin "hak geçmiyor o zaman" ifadesi, bu düzenlemenin yalnızca ahlaki değil, aynı zamanda metabolik bir hassasiyet taşıdığını göstermektedir. Doğadan çekilen değerlerin aile içinde dengeli biçimde dağılması, Antroposen Çağı'nın karakteristik özelliği olan eşitsiz yoğunlaşmaya karşı yerel bir karşı direnç hareketliliğini de üretmektedir. Böylece aile kurumu, tarımsal çıktıyı bireysel avantajlara dönüştüren birikim yaklaşımına teslim edilmek yerine, onu ilişkisel bir dolaşıma sokarak bahsedilen çatlak derinleştirmemeye çalışmaktadır. Bu yönüyle aile kurumu, Antroposen'in parçalayarak ilerleyen üretim rejimi karşısında, insan – doğa – emek döngüsünü mikro ölçekte yeniden bağlamaya çalışan bir tampon alan işlevi görmektedir.

Tarlada Üretim, Hane İçinde Yeniden Üretim

Kırsal alanda tarımsal üretim giderek bireyselleşen mülkiyet ilişkileri üzerinden tanımlansa da dahada gerçekleştirilen görüşmelerde gündelik pratikler bahsedilen bireyselleşmenin tam anlamıyla karşılık bulmadığını göstermektedir.

"Bizim ailedeki tarlalar ayrılmıştır. Herkes kendine ait olanı ekip biçiyor. Kadınlarda yemeğini yapıp tarlaya götürüyoruz. Bazen tüpü alıp tarlada yemek yapıyoruz. Mesela geçen dönem bizim

tarla da ekim vardı on gün boyunca kardeşlerim, eşim, dostum geldi. Toprağı hirke bırakıyoruz. Toprağın dinlendirilmesi lazım yani havalandırılması lazım. O zaman da kadınlar uzun süre orada kaldığımız için de sadece oranın yemeği değil köydeki insanların kıyafetleri de yıkanır. (K-3, Kırsal alanda yaşıyor)”

K-3'in vermiş olduğu ifadesinde esasen tarımsal üretimin “bireysel mülkiyet” ile “kolektif emek” arasında nasıl eklemlendiğini; özellikle kadın emeğinin tarlayla birlikte hane sınırlarını aşarak nasıl genişlediğini de göstermektedir. Bu bağlamda tarla, yalnızca üretimin gerçekleştiği bir alan değil; hanenin mekânsal olarak genişlediği, üretim ile yeniden üretimin iç içe geçtiği bir toplumsal uzama dönüşmektedir. Böylece bireysel mülkiyet yaklaşımıyla değerlendirilen tarımsal faaliyet, gündelik hayat içinde aile ve akrabalık ağları tarafında yeniden kolektifleştirilmekte; her ne kadar kadınların tarımsal üretim içinde ücretsiz aile işçisi konumuna sıkışmasının temel nedenlerinden biri, Türkiye’de tarım dışı istihdam olanaklarının sınırlı kalmasıdır (Ergün & Özmen Yılmaz,2024, s.1602). Ancak, kadının emeği bu dönüşümün temel taşıyıcısı olarak işlev görmektedir. Sonuç olarak bu gerilim, kırsal faaliyetin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda ilişkisel ve toplumsal bir pratik olarak sürdürüldüğünü göstermektedir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Çağdaş literatürde, dünyanın çok katmanlı bir ekolojik kriz sürecine girdiği yönünde geniş bir uzlaşma bulunmaktadır. Bununla birlikte, bu krizin derinliği, zamansallığı ve toplumsal yapılara sirayet etme biçimleri; özellikle de mevcut toplumsal düzenlerin sürdürülebilirliğini tehdit edecek ölçekte bir çözülmeye yol açıp açmayacağı, günümüzde hâlen kuramsal ve ampirik düzeyde tartışılmaya devam etmektedir (Kanbak,2018, s.194). Özellikle kentleşmeyle birlikte, insanın besin ve enerji döngüsündeki tamamlayıcı rolünü ortadan kaldırmış, birey ve toprak metabolizmasının bütünlüğünü bozmuştur. Bu kesinti, tüketilen öğelerin toprağa geri dönmelerini engelleyerek doğal yenilenme süreçlerini aksatmıştır. Marx’ın kuramsal çerçevesinde bu durum, sosyal metabolizmada bir yarılma olarak tanımlanmaktadır (Özügürlü,2023, s.543). Bu bağlamda, elde edilen bulgular, metabolik çatlak kavramının Türkiye’deki kentleşme ve tarım politikaları bağlamında aile kurumunu anlamada önemli bir analitik çerçeve sunduğunu göstermektedir. Tarımsal üretimin piyasa ve rant odaklı dönüşümü, yalnızca ekolojik dengeyi değil, aile temelli toplumsal örgütlenmeyi de zayıflatmaktadır. Bu bağlamda, aile kurumu Antroposen Çağı’nda hem ekolojik krizlerin taşıyıcısı hem de bu krizlere karşı potansiyel bir dayanışma alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Ailelerin geliştirdiği uyum stratejileri, kültürel süreklilik, toplumsal dayanışma ve ekolojik duyarlılık süreçlerinin iç içe geçtiği dinamik bir dönüşüme işaret etmektedir.

Bu çalışma, Antroposen Çağı’nda kentleşme, tarımsal dönüşüm ve aile kurumu arasındaki ilişkinin yalnızca çevresel bozulma ya da ekonomik yeniden yapılanma çerçevesinde ele alınamayacağını ortaya koymaktadır. Marx ve Foster’ın metabolik çatlak yaklaşımından hareketle yapılan analiz, Türkiye bağlamında tarımsal üretimin piyasa merkezli dönüşümünün ekolojik döngüleri kesintiye uğratmakla kalmadığını; aynı zamanda

aile kurumunun toplumsal yeniden üretim, dayanışma ve kültürel aktarım işlevlerini de yapısal biçimde zayıflattığını göstermektedir.

Bu yönüyle Antroposen, doğa ve toplum arasındaki ilişkinin tarihsel olarak belirli üretim ilişkileri altında yeniden kurulduğu özgül bir toplumsal koşul olarak kavramsallaştırılmaktadır. Araştırma bulguları, tarıma dayalı geçim stratejilerinin çözümlenmesinin aile yapılarında çok katmanlı kırılmalara yarattığını ortaya koymaktadır. Tarımsal mirasın kuşaklar arası ortak bir üretim pratiği olmaktan çıkarak ekonomik bir güvence ya da yatırım aracına indirgenmesi, deneyime dayalı bilginin aktarımını sekteye uğratmakta ve aile içi ilişkileri yeniden yapılandırmaktadır. Genç kuşakların tarımdan uzaklaşması, bireysel tercihlerden ziyade, kent merkezli istihdam rejimleri, eğitim politikaları ve küçük ölçekli tarımın giderek sürdürülemez hâle gelmesiyle ilişkilidir. Bu durum, metabolik çatlağın yalnızca ekolojik bir kopuş değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel bir yarıma olarak işlediğini ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte çalışma, ailelerin Antroposen koşullarında tamamen edilgen aktörler olmadığını da ortaya koymaktadır. Özellikle kırsal alanlarda sürdürülen aile temelli tarımsal pratikler, ekolojik belirsizlikler ve ekonomik güvencesizlikler karşısında mikro ölçekte dayanıklılık ve uyum alanları üretmektedir. Kuşaklar arası işbirliği toprağa dayalı deneyimsel bilgi ve aile içi dayanışma, piyasa mantığının dışında kalan alternatif toplumsal yeniden üretim biçimlerine işaret etmektedir. Ancak bu pratiklerin sürekliliği, yapısal destekler olmaksızın giderek daha kırılabilir bir zemine oturmaktadır.

Çalışmanın önemli katkılarından biri, kadın emeğini sosyo-ekolojik yeniden üretimin merkezi bir unsuru olarak görünür kılmasıdır. Bulgular, tarımsal üretimle birlikte ev içi bakım, gıda işleme ve kayıp önleyici pratiklerin büyük ölçüde kadınlar tarafından üstlenildiğini ortaya koymaktadır. Antroposen bağlamında bu cinsiyetlendirilmiş emek rejimi, ekolojik krizlerin mevcut toplumsal eşitsizlikleri derinleştirdiğini ve çevresel risklerin yönetiminin büyük ölçüde görünmez emek üzerinden gerçekleştiğini göstermektedir.

Bu bulgular ışığında çalışma, aileyi yalnızca korunması gereken normatif bir kurum olarak ele alan politika yaklaşımlarını sorgulamaktadır. 12. Kalkınma Planı ve 2025 Aile Yılı çerçevesinde vurgulanan aile dayanıklılığı söylemi, tarımsal üretimin sürdürülebilirliği, kırsal yaşamın desteklenmesi ve toplumsal yeniden üretimin maddi koşullarıyla birlikte düşünülmeyeceği sürece sınırlı kalmaktadır. Aile temelli tarımsal üretim biçimlerinin korunması, kuşaklar arası bilgi aktarımını destekleyen mekanizmaların oluşturulması ve kadın emeğinin tanınmasına yönelik yapısal düzenlemeler, metabolik çatlağın toplumsal etkilerini azaltmaya yönelik temel müdahale alanları olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışma, Antroposen ve metabolik çatlak perspektiflerini aile kurumu, tarımsal üretim ve toplumsal dönüşüm bağlamında ele alan nitel bir saha araştırması olarak, yeni araştırma alanlarına yönelik önemli tartışma başlıkları üretmektedir. Ancak elde edilen bulgular, daha geniş karşılaştırmalı ve derinleştirici araştırmalarla desteklenmeye açık bir yapı sergilemektedir.

Gelecek araştırmalar açısından, farklı coğrafi bölgelerde yürütülecek karşılaştırmalı saha çalışmalarının, metabolik çatlağın bölgesel üretim ilişkileri, ekolojik kırılmalıklar ve aile yapıları üzerindeki etkilerini daha görünür kılmaya beklenmektedir. Özellikle kuraklık riski yüksek havzalar, tarımsal yoğun üretim bölgeleri ve göç veren kırsal alanlar arasında yapılacak karşılaştırmalı analizler, bağlamsal çeşitliliğin sosyolojik olarak kavranmasına katkı sağlayacaktır. Bunun yanı sıra, bu çalışmada tematik düzeyde ele alınan kuşaklar arası aktarım, ayrı bir araştırma eksenini olarak derinleştirilebilir. Kuşaklar arası tarımsal bilgi aktarımı, ekolojik farkındalık ve üretim kültürünün dönüşümü, uzunlamasına araştırma tasarımlarıyla incelenerek daha güçlü analitik sonuçlar üretilebilir.

Özellikle kadın emeği bağlamında, mikro ölçekli etnografik çalışmaların geliştirilmesi önemlidir. Kadınların tarımsal üretimdeki görünmeyen emeği, bakım pratikleri, yeniden üretim stratejileri ve aile içi örgütlenme süreçleri, mikro-etnografik yöntemlerle incelendiğinde metabolik çatlağın toplumsal yeniden üretim boyutları daha açık biçimde görünür kılınabilecektir. Bu yönüyle gelecek çalışmaların, yalnızca normatif politika önerileri üretmek yerine, bulgulardan doğrudan türetilmiş, yöntemsel olarak derinleşmiş ve tematik olarak ayrılmış araştırma tasarımlarına yönelmesi, Antroposen ve metabolik çatlak literatürünün sosyolojik katkısını güçlendirecektir.

Sonuç olarak bu çalışma, Antroposen'i yalnızca çevresel bir krizler çağı olarak değil, belirli üretim ilişkileri, kentleşme dinamikleri ve güç eşitsizlikleri tarafından şekillenen toplumsal bir durum olarak ele almaktadır. Metabolik çatlak perspektifi, ekolojik bozulma ile aile kurumundaki dönüşümü birlikte analiz etmeye imkân tanıyan güçlü bir sosyolojik çerçeve sunmaktadır. Doğa, toplum ve aile arasındaki ilişkinin yeniden bütünleştirilmesi, teknik çözümlerin ötesine geçen; toplumsal yeniden üretimi, ekolojik sürdürülebilirliği ve sosyal adaleti birlikte gözetilen bütüncül politikaların geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Kaynakça

- Bekaroglu, E. (2022). Antroposen: küresel değişimin politiği. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 62(2), 1130-1149. <https://doi.org/10.33171/dtcjournal.2022.62.2.12>
- Candan, E., & Özalp Günel, S. (2013). Tarımda kadın emeği. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 19(1 ve 2), 93-101.
- Demir, E. (2024). Sosyal bilimlerde nitel araştırma teknikleri üzerine betimsel bir çalışma. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(46), 313-328. <https://doi.org/10.21550/sosbilder.1340355>
- Erçandırılı, Y. (2021). Dünya Metabolizmasında Yarık: COVID-19, Ekoloji ve Neoliberalizmin Diyalektik Birlikteliği Üzerine. *Mülkiye Dergisi*, 45(4), 993-1018.
- Ergün, Z. E., & Özmen Yılmaz, D. (2024). Cinsiyetli ve Çelişkili Bir Kategori Olarak Ücretsiz Aile İşçiliğinin Türkiye'deki Seyri. *Çalışma ve Toplum*, 4(83), 1585-1626. <https://doi.org/10.54752/ct.1569674>
- Ertugay, F. (2019). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma/Esnek Desen Araştırması: Alana İlişkin Zorluklar, Sorunlar ve İmkânlar. *Nitel Sosyal Bilimler*, 1(1).
- Foster, B. J., York, R., Clark, B. (2023). Ekolojik Yarık: Kapitalizmin Gezegene Karşı Yarıışı. İstanbul: MARX21 yayınları
- Foster, J. B. (2012). Marksist ekoloji. (B. Baysal, Çev.) İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Güreşçi, E. (2009). Kırsal göç ve tarım politikası arasındaki ilişki. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (22), 51-67.
- İnan, İ., Turan, M., Bingöl, M. (2025). Çiftlik Hayvanları ve İklim Değişikliği Arasındaki Karşılıklı Etkileşim, *Türkiye Tarımsal Araştırmalar Dergisi*, 12(3): 365-373
- Kanbak, A. G. (2018). Endüstriyel Tarımın Ekolojik Krizine Karşı Kentsel Tarım Bir Çözüm Olabilir Mi? *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(3), 193-204. <https://doi.org/10.18037/ausbd.552556>
- Kaşıkırık, A. (2022). Tarımsal emeğin görünmeyen yüzü: Tarımda kadın temsili üzerine bir araştırma. *UPA Strategic Affairs*, 3(2), 111-131.
- Kovel, J. (2007). The enemy of nature: The end of capitalism or the end of the world?. London: Zed Books.
- Özügürlü, H. Y. (2023). Tarımsal Üretim Ekonomisi Politikası ve Kamu Politikaları. *Politik Ekonomik Kuram*, 7(2), 538-551. <https://doi.org/10.30586/pek.1386546>
- Ronay Gündüz, İ. ve Ertör Akyazı, P., (2025) Türkiye'de agroekoloji: Kırsal yapı değişirken, söylemler çekişiyor. <https://tr.boell.org/tr/2025/10/20/turkiyede-agroekoloji-kirsal-yapi-degisirken-soylemler-cekisiyor>
- Steffen, W., Crutzen, P. J., & McNeill, J. R. (2007). The Anthropocene: Are humans now overwhelming the great forces of nature. *Ambio*, 36(8), 614-621
- Uğur, Aydın. Antroposen: İklim Krizi mi Yoksa Uygurluk Krizi mi? *Reflektif Sosyal Bilimler Dergisi*. 2021, Vol. 2(3), 557-579

TV DİZİLERİNDE AİLE İLİŞKİLERİNİN ZYGMUNT BAUMAN'IN AKIŞKAN MODERNİTE TEORİSİ BAĞLAMINDA TEMSİLİ

Dilek TURAN EROĞLUⁱⁱ

Öz

Geleneksel toplumlarda aile, evlilik ve ebeveynlik toplumsal düzenin en temel kurumları arasında yer almaktadır. Ancak modernleşme süreciyle birlikte bu kurumlar, sürekliliğini yitirerek daha kırılgan ve değişken bir yapıya bürünmüştür. Zygmunt Bauman'ın *akışkan modernite* kuramı, günümüz toplumlarında ilişkilerin ve kurumların kalıcılıktan uzaklaşıp esneklik ve geçicilik üzerinden şekillendiğini vurgular. Bu bağlamda medya, özellikle diziler, aile kurumunun dönüşümünü görünür kılan en önemli temsil alanlarından biridir. Bu çalışmanın amacı, Zygmunt Bauman'ın *akışkan modernite* kavramı çerçevesinde medyada aile kurumunun nasıl temsil edildiğini incelemektir. Özellikle evlilik, boşanma, ebeveynlik gibi aileye ilişkin temel kavramların dizilerde nasıl yansıtıldığı analiz edilerek, günümüz toplumunda aile yapısının dönüşümü kuramsal ve görsel örneklerle ortaya konulmuştur. Bu çalışma, medyada aile temsillerini sosyolojik bir perspektifle ele alarak toplumsal değişim sürecini görünür kılmaktadır. Bauman'ın akışkan modernite kavramı üzerinden yapılan analiz, aile kurumunun günümüzde nasıl dönüşmekte olduğunu ortaya koymak açısından önem taşımaktadır. Ayrıca, medya içeriklerinin yalnızca toplumsal yapıyı yansıtmadığı, aynı zamanda toplumsal değişimi hızlandıran bir unsur olduğunu vurgulaması bakımından çalışmaya kuramsal katkı sağlamaktadır. Bu yönüyle araştırma hem medya sosyolojisi hem de aile sosyolojisi literatürüne katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, özellikle yüksek izlenme oranlarına sahip diziler ve gişe başarısı elde etmiş filmler ele alınmıştır. Popüler içeriklerin seçilmesi, medyanın toplumsal algı ve değerleri şekillendirme gücünü daha net gözler önüne sermektedir.

Anahtar Kelimeler: Medya, Aile, İletişim, Akışkan Modernite, Zygmunt Bauman.

The Representation of Family Relationships in Television Series in the Context of Zygmunt Bauman's Theory of Liquid Modernity

Abstract

In traditional societies, family, marriage, and parenthood are among the most fundamental institutions of the social order. However, with the modernization process, these institutions have lost their continuity and become more fragile and fluid. Zygmunt Bauman's theory of liquid modernity emphasizes that in contemporary societies, relationships and institutions are moving away from permanence and are shaped by flexibility and transience. In this context, media, especially television series, is one of the most important representational platforms that make visible the transformation of

ⁱ KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ ULUSLARARASI AİLE ÇALIŞMALARI KONGRESİ-IFSC (23-25/10/2025) nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur. (It was presented as an oral presentation at the Kırıkkale University International Family Studies Congress-IFSC [23-25/10/2025]).

ⁱⁱ Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, dt eroglu@anadolu.edu.tr, 0000-0002-1760-6127

the family institution. The purpose of this study is to examine how the institution of family is represented in the media within the framework of Zygmunt Bauman's concept of liquid modernity. By analyzing how fundamental family-related concepts such as marriage, divorce, and parenthood are portrayed in television series, the transformation of the family structure in contemporary society is demonstrated through theoretical and visual examples. This study examines media representations of family from a sociological perspective, thus making the process of social change visible. The analysis conducted through Bauman's concept of liquid modernity is crucial for revealing how the institution of family is currently transforming. It also contributes theoretically to the study by emphasizing that media content reflects social structure and also accelerates social change. In this respect, the study aims to contribute to both media sociology and family sociology literature. In this context, we specifically examine high-rated television series and box office successes. The selection of popular content more clearly demonstrates the media's power to shape social perceptions and values.

Keywords: Media, Family, Communication, Liquid Modernity, Zygmunt Bauman.

Extended Abstract

One of Bauman's most well-known contributions is his argument that modern society has evolved from "solid modernity" to "liquid modernity." Modernity was triggered by the terrifying signs and possibilities of the disintegration of durable things and a whirlwind of ephemeral temporality filling the void. But two centuries later, the superiority/inferiority relationship between the values of durability and temporality has been reversed. Through a radical transformation, what is now most valued is the ease with which things can be overturned, discarded, and abandoned; with ties that are easy to untie, obligations that are easy to cancel, and rules that last no longer than the game itself, and sometimes even longer. And we are all embarking on an unstoppable quest for innovation (Bauman, 2000, p. 12).

Bauman has also conducted extensive analyses of consumer society, globalization, and the fragility of social relations. In works such as *Liquid Modernity* (2000) and *Liquid Love* (2003), he discussed the precariousness individuals experience in the context of relationships, love, and family ties. His work is widely cited in the fields of sociology, cultural studies, and media studies. In *Liquid Love* (2003), Bauman states: "In contemporary society, love is seen as a skill that can be learned, and the likelihood of individuals experiencing love multiple times is increasing. He criticizes the simplification of love that leads to one-night stands being categorized as deep relationships. The lowering of standards for what love is, the assumption that love can be commodified and advertised as an experience that provides instant gratification, leads to the proliferation of superficial connections (Bauman 2003, pp. 1-38).

Zygmunt Bauman argues that with liquid modernity, no bond, relationship, or institution is permanent; He states that everything is becoming more temporary, flexible, and fragmented (Bauman, 2000; 2005). In this context, identities are constantly transforming, marriage and family structures are becoming more short-lived or emerging in different forms, and individuals are faced with constant change and uncertainty in their professional lives. Therefore, liquid modernity describes a period in which individuals, on the one hand, feel more freedom, while on the other, they live in a more fragile and precarious social reality.

Bauman (2017) defines liquid modernity as an "interim period" or a period of uncertainty, in which old ways of life are no longer valid, but methods appropriate to new conditions have not yet been developed and implemented. During this phase, individuals

experience that the behaviors and strategies they have learned or become accustomed to from the past are inadequate to cope with today's challenges. Because new and appropriate methods have not yet emerged, they are in a process of transition and adaptation.

This research adopts a qualitative approach. Based on the assumption that cultural products reflect social values, selected TV series and films were evaluated using content analysis. The sample was drawn from both television and international productions. The presentation of family ties was examined within the framework of Bauman's concept of liquid modernity, and the representations were categorized and analyzed.

This study examines media representations of family from a sociological perspective, making the process of social change visible. The analysis, conducted through Bauman's concept of liquid modernity, is important in revealing how the institution of the family is currently transforming. Furthermore, it makes a theoretical contribution to the study by emphasizing that media content not only reflects social structure but also accelerates social change. In this respect, the research aims to contribute to both the media sociology and family sociology literature. The study focuses on media content that most effectively portrays the fragile and resilient representations of family ties in modern society. In this context, we specifically examine high-rated television series and box office successes. The selection of popular content more clearly demonstrates the power of media to shape social perceptions and values, as large audiences gain awareness of the fragility and resilience of ties in modern society by directly experiencing representations of family and relationships. This approach provides a strong basis for analyzing both viewer behavior and the social implications of media representations. This study is framed within the framework of family representations on media. Therefore, by focusing directly on these themes, the study aims to examine the social dynamics that shape the family more analytically.

Giriş

Zygmunt Bauman (1925–2017), 20. yüzyılın önde gelen sosyologlarından biridir ve özellikle modernite, postmodernite, tüketim toplumu ve toplumsal ilişkilerin dönüşümü konularındaki çalışmalarıyla tanınır. Polonya doğumlu olan Bauman, II. Dünya Savaşı sırasında Yahudi kimliği nedeniyle büyük zorluklar yaşamış ve hayatı boyunca sosyal adalet, toplumsal eşitsizlik ve birey-toplum ilişkileri üzerine düşüncüştür.

Bauman'ın en bilinen katkılarından biri, modern toplumun “katı modernite”den “akışkan modernite”ye evrildiğini öne sürmesidir. Modernite, dayanıklı şeylerin parçalanmasının dehşet verici işaretleri ve olasılıkları ve boşluğu dolduran geçici bir geçicilik kasırgasıyla tetiklendi. Ancak iki yüzyıl sonra, dayanıklılık ve geçicilik değerleri arasındaki üstünlük/aşağılık ilişkisi tersine döndü. Köklü bir dönüşümle, artık en çok değer verilen şey, şeylerin altüst edilebilme, elden çıkarılabilme ve terk edilebilme kolaylığıdır; çözülmesi kolay bağlar, iptal edilmesi kolay yükümlülükler ve oynanan oyundan daha uzun sürmeyen, hatta bazen daha da uzun sürmeyen oyun kurallarıyla birlikte. Ve hepimiz durdurulamaz bir yenilik arayışına atıyoruz (Bauman, 2000, s.12). Ona göre, modern toplumdaki aile, iş, kimlik ve ilişkiler artık sabit ve güven verici yapılar değil; geçici, kırılabilir ve değişime açık yapılardır. Bu yaklaşım, toplumsal bağların esnekliği, bireysel özgürlük ve belirsizlik üzerine yoğunlaşır.

Bauman aynı zamanda tüketim toplumu, küreselleşme ve sosyal ilişkilerin kırılabilirliği üzerine de kapsamlı analizler yapmıştır. *Liquid Modernity* (2000) ve *Liquid Love* (2003) gibi eserlerinde bireylerin ilişkiler, aşk ve aile bağları bağlamında yaşadığı güvencesizliği tartışmıştır. Onun çalışmaları sosyoloji, kültürel çalışmalar ve medya çalışmaları alanlarında geniş çapta referans alınmaktadır. *Liquid Love* (2003) de Bauman şöyle ifade eder: Çağdaş toplumda aşk, öğrenilebilen bir beceri olarak görülüyor ve bireylerin aşkı birden fazla kez deneyimlemesi giderek artıyor. Tek gecelik ilişkilerin derin ilişkilerle aynı çatı altında sınıflandırılmasına yol açan aşkın basitleştirilmesini eleştiriyor. Aşkın ne olduğuna dair standartların düşürülmesi, aşkın metalaştırılıp anında tatmin sağlayan bir deneyim olarak ilan edilebileceği varsayımıyla, yüzeysel bağların çoğalmasına yol açıyor (Bauman 2003, s.1-38).

Bauman'a göre modern toplum artık “katı” değil, “akışkan”dır. Katı modernite döneminde evlilik, iş, aile gibi kurumlar kalıcı, güven verici ve ömür boyu sürecek bağlar üzerine kuruluydu. Akışkan modernite ise bireysel özgürlük, tüketim kültürü ve hızlı değişimle karakterize edilir (Bauman, 2000). İlişkiler bir “yatırım” değil, kısa süreli tatmin sağlayan birer “deneyim” olarak görülmektedir. Evlilik, sadece tarafların memnuniyeti sürdüğü sürece devam eder; boşanma, bir başarısızlık değil, yeni bir başlangıç olarak sunulur (Bauman, 2003). Ebeveynlik ise yalnızca çocuklara adanmış bir yaşam biçimi olmaktan çıkarak, bireyin kendi kimliğini ve özgürlüğünü sürdürdüğü bir çerçevede temsil edilir. İnsanlar, ömür boyu sürecek bir mesleğe, değişmez kimliklere ve hayat boyu devam etmesi beklenen evliliklere yöneliyor, toplumsal düzen bu kalıcılık üzerinden inşa ediliyordu. Oysa akışkan moderniteyle birlikte bu yapıların sürekliliği kırılmıştır. Artık hiçbir bağ, ilişki ya da kurum kalıcı değildir; her şey daha geçici, esnek, parçalı ve değişime açık hale gelmiştir.

Kimlikler sürekli dönüşmekte, evlilikler ve aile yapıları daha kısa ömürlü ya da farklı biçimlerde kurulmakta, bireyler iş yaşamında da sürekli değişim ve belirsizlikle karşı karşıya kalmaktadır. Bu bağlamda akışkan modernite, bireylerin hem daha özgür hissettiği hem de daha kırılgan ve güvencesiz bir dünyada yaşadığı bir toplumsal gerçeklik üretmektedir.

Zygmunt Bauman akışkan moderniteyle birlikte hiçbir bağ, ilişki ya da kurumun kalıcı olmadığını; her şeyin daha geçici, esnek ve parçalı hale geldiğini ifade eder (Bauman, 2000; 2005). Bu bağlamda kimlikler sürekli dönüşmekte, evlilik ve aile yapıları daha kısa ömürlü veya farklı biçimlerde ortaya çıkmakta, bireyler iş yaşamında da sürekli değişim ve belirsizlikle karşı karşıya kalmaktadır. Dolayısıyla akışkan modernite, bireylerin bir yandan daha özgür hissettiği, diğer yandan ise daha kırılgan ve güvencesiz bir toplumsal gerçeklik içinde yaşadığı bir dönemi tanımlar.

Bauman (2017), akışkan modernite dönemini, eski yaşam biçimlerinin artık geçerli olmadığı, ancak yeni koşullara uygun yöntemlerin henüz geliştirilip uygulanmadığı bir “ara dönem” veya belirsizlik süreci olarak tanımlar. Bu evrede bireyler, geçmişten öğrendikleri veya alıştıkları davranış ve stratejilerin günümüz zorluklarıyla başa çıkmada yetersiz olduğunu deneyimlerken, yeni ve uygun yöntemlerin henüz ortaya çıkmamış olması nedeniyle bir tür geçiş ve uyum sürecinde bulunmaktadır.

Anthony Giddens (1992), modern ilişkilerdeki dönüşümü açıklarken saf ilişki (pure relationship) kavramını öne çıkarır. Saf ilişki, tarafların ilişkide kalmayı sadece karşılıklı duygusal tatmin ve memnuniyet temelinde seçtiği bir ilişki türüdür. Bu tür ilişkiler, toplumsal normlar, ekonomik gereklilikler veya aile baskısı gibi dışsal zorunluluklara bağlı değildir; ilişki ancak her iki taraf da tatmin ve bağlılık hissettiğinde devam eder. Dolayısıyla saf ilişkiler, bireysel özerklik ve karşılıklı rıza üzerine inşa edilmiş, esnek ve geçici olabilen bağlardır. Modern toplumlarda bireyler, bu tür ilişkiler sayesinde hem kendi kimliklerini özgürce ifade edebilir hem de ilişkilerdeki belirsizlik ve kırılganlıkla başa çıkabilirler (Giddens, 1992, s. 58).

Buna ek olarak, Giddens (1992) confluent love (yoğun veya bağlayıcı aşk) kavramını tanımlar. Confluent love, tarafların ilişkide bulunmayı bilinçli olarak seçtiği, karşılıklı bağlılık ve aktif yatırım gerektiren bir aşk biçimidir. Bu aşk türü, duygusal ve cinsel tatmini sürdürmeyi amaçlar ve ilişkilerin sürekliliği yalnızca tarafların isteğine bağlıdır. Confluent love, geleneksel romantik aşkın ölümsüzlük beklentisinin aksine, ilişkilerin esnek, geçici ve her iki tarafın aktif katılımına dayalı olduğunu vurgular. Bu nedenle modern ilişkilerde yoğun, bilinçli ve karşılıklı emekle şekillenen bağları temsil eder (Giddens, 1992, s. 62).

Bir başka deyişle, saf ilişki, tarafların ilişkide kalmayı yalnızca karşılıklı duygusal tatmin ve rıza temelinde seçtiği bir ilişki türüdür; toplumsal zorunluluklar veya ekonomik baskılar ilişkilerin sürdürülmesinde belirleyici değildir. Confluent love ise tarafların aktif katılım ve bağlılığıyla şekillenen, geçici ve esnek bir aşk biçimidir; ilişki ancak her iki taraf da bunu istiyor ve tatmin sağlıyorsa devam eder. Bu anlayış, Bauman’ın akışkan modernite kavramıyla doğrudan örtüşmektedir. Bauman’a göre modern toplumda ilişkiler ve bağlar artık kalıcı değildir; bireyler, ilişkileri geçici tatmin, özgürlük ve kişisel memnuniyet temelinde

sürdürürler. Giddens'in tanımladığı saf ve yoğun ilişkiler, bu kırılğan ve esnek sosyal yapının bireysel yansımalarını göstermektedir. Böylece hem Giddens hem de Bauman, modern ilişkilerin geleneksel kalıcılıktan uzak, geçici ve bireysel tatmin odaklı olduğunu vurgular.

Medyada aile bağlarının kırılğan ve esnek biçimde sunulması, Bauman'ın (2000, 2003) akışkan modernite kuramıyla örtüşmektedir. Akışkan moderniteye göre modern toplumda ilişkiler ve sosyal bağlar artık kalıcı değildir; evlilik, aile ve diğer toplumsal kurumlar bireysel tatmin, esneklik ve geçici memnuniyet temelinde varlığını sürdürür. Bu bağlamda medyada aileler, sabit ve değişmez yapılar olarak değil, sürekli değişen, yeniden tanımlanan ve çeşitli zorluklarla şekillenen ilişkiler ağı olarak temsil edilir. Ebeveynlik, evlilik ve kardeş ilişkileri gibi aile bağları kırılğan, uyum sağlamak zorunda olan ve bireylerin özgür iradesine bağlı ilişkiler olarak işlenir. Boşanma, yeniden yapılan aile yapıları, bireysel özgürlük arayışı, duygusal tatmin ve kimlik inşası gibi temalar, aile kurumunun esnek ve geçici doğasını medyada görünür kılar. Bu temsiller, hem aile içi ilişkilerin kırılğanlığını hem de bireylerin modern toplumda ilişkilerini sürekli yeniden yapılandırmak zorunda olduklarını ortaya koyar.

Günümüz medya içeriklerinde aile, evlilik ve romantik ilişkiler giderek daha kırılğan, esnek ve geçici biçimlerde temsil edilmektedir. Geleneksel toplumlarda aile ve ilişkiler uzun süreli, güven verici ve sabit yapılara dayanırken, modern toplumda bu yapılar bireysel tatmin, özgürlük arayışı ve geçici memnuniyet temelinde şekillenmektedir (Bauman, 2000, 2003). Ancak medya araştırmaları, bu dönüşümün nasıl ve hangi biçimlerde gerçekleştiğine dair yeterince sistematik analiz sunmamaktadır. Aile bağlarının kırılğan ve akışkan temsillerinin toplumsal algılar, bireylerin ilişki anlayışı ve aile kurumunun dönüşümü üzerindeki etkileri hâlâ yeterince incelenmemiştir. Bu durum, modern toplumda bireylerin ilişkiler ve aile yapıları hakkında nasıl düşünmeye başladıklarını anlamayı güçleştirmekte ve medya ile sosyolojik kuramlar arasındaki ilişkiyi açıklamada önemli bir boşluk yaratmaktadır.

Bu araştırma nitel araştırma yaklaşımı kapsamında tasarlanmış olup içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın amacı, Türk ve yabancı diziler arasında nicel ya da doğrudan karşılaştırmalı bir analiz yapmak değildir. Türk ve uluslararası yapımlar, Bauman'ın akışkan modernite kavramını görünür kılan farklı kültürel bağlamlardaki aile temsillerinin çeşitliliğini göstermek amacıyla örnekleme dahil edilmiştir. Örneklem seçiminde, yüksek izlenme oranına sahip olmaları ve aile ilişkilerini merkeze alan anlatılar sunmaları temel ölçüt olarak belirlenmiştir. Analiz sürecinde evlilik, boşanma, aşkın ticarileşmesi ve ebeveynlik temaları kuramsal çerçeve doğrultusunda kategorize edilerek incelenmiştir.

Bu araştırma, aile kurumunun dönüşümünü medya temsilleri üzerinden ele alarak medya sosyolojisi ve aile sosyolojisi literatürüne kuramsal katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bauman'ın akışkan modernite yaklaşımının medya içeriklerine uygulanması, aile ilişkilerinin güncel temsillerini anlamada bütüncül bir perspektif sunmaktadır. Ayrıca çalışma, yüksek izlenme oranlarına sahip diziler ve popüler filmler üzerinden yapılan analizlerle, medyanın

toplumsal değerler, normlar ve ilişki algıları üzerindeki dönüştürücü etkisini görünür kılmayı bakımından önem taşımaktadır

Yöntem

Bu çalışmada nitel bir yaklaşımla içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada, kültürel ürünlerin toplumsal değerleri yansıttığı kabulünden hareketle seçilmiş dizi ve film örnekleri içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Örneklem, hem ulusal hem de uluslararası yapımlardan seçilmiştir. Seçilen dizilerin ratinglerinin yüksek olması ve aile temasını işlemeleri örneklem olarak seçilmelerinde değerlendirme kriteri olarak kullanılmıştır. Bauman'ın *akışkan modernite* kavramı çerçevesinde aile bağlarının nasıl sunulduğu incelenmiş, temsiller kategorilere ayrılarak analiz edilmiştir.

Bu çalışma, belirli dizi ve film örnekleriyle sınırlıdır. Medyanın geniş yelpazesi düşünüldüğünde, tüm içeriklerin kapsamlı şekilde incelenmesi mümkün değildir. Ayrıca analiz, kuramsal çerçevede Bauman'ın akışkan modernite kavramıyla sınırlı tutulmuştur; farklı sosyolojik çalışmanın kapsamına dâhil edilmemiştir. Bu durum, elde edilen bulguların genellenebilirliğini kısıtlamaktadır.

Bu çalışma, medyada aile temsillerini sosyolojik bir perspektifle ele alarak toplumsal değişim sürecini görünür kılmaktadır. Bauman'ın akışkan modernite kavramı üzerinden yapılan analiz, aile kurumunun günümüzde nasıl dönüşmekte olduğunu ortaya koymak açısından önem taşımaktadır. Ayrıca, medya içeriklerinin yalnızca toplumsal yapıyı yansıtmadığı, aynı zamanda toplumsal değişimi hızlandıran bir unsur olduğunu vurgulaması bakımından çalışmaya kuramsal katkı sağlamaktadır. Bu yönüyle araştırma hem medya sosyolojisi hem de aile sosyolojisi literatürüne katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Bu çalışmada, modern toplumda aile bağlarının kırılma ve esnek temsillerini en etkili biçimde gösteren medya içeriklerine odaklanılmıştır. Bu bağlamda, özellikle yüksek izlenme oranlarına sahip diziler ve gişe başarısı elde etmiş filmler ele alınmıştır. Popüler içeriklerin seçilmesi, medyanın toplumsal algı ve değerleri şekillendirme gücünü daha net gözler önüne sermektedir; çünkü geniş izleyici kitlesi, aile ve ilişki temsillerini doğrudan deneyimleyerek modern toplumda bağların kırılma ve esnekliği hakkında farkındalık kazanır. Bu yaklaşım hem izleyici davranışları hem de medya tarafından sunulan temsillerin toplumsal yansımalarını analiz etmek için güçlü bir zemin oluşturmaktadır.

Medyada aile temsilleri üzerine yapılan bu çalışma, evlilik ve boşanma, aşkın ticarileşmesi ve ebeveynlik temaları çerçevesinde ele alınmıştır. Bu yaklaşımın nedeni, söz konusu temaların aile ilişkilerini şekillendiren temel boyutlar olması ve modern toplumda bireylerin deneyimlediği sosyal, ekonomik ve kültürel değişimlerle doğrudan bağlantılı bulunmasıdır. Evlilik ve boşanma süreçleri, aile yapısının kırılma ve bireyler arası ilişkilerin esnekliğini gösterirken; aşkın ticarileşmesi, romantik ilişkilerin ekonomik ve toplumsal bağlamda nasıl etkilendiğini ortaya koyar. Ebeveynlik temaları ise, aile içi sorumluluk, güç dengeleri ve duygusal bağların çeşitli biçimlerde sınırdışı gözler önüne

sermektedir. Bu nedenle, çalışma doğrudan temalar üzerinden odaklanarak, aileyi şekillendiren sosyal dinamikleri daha analitik bir biçimde incelemeyi amaçlamaktadır.

Bulgular

Tablo 1. Medyada aile temsillerini ele alan diziler ve filmler

Türk Dizileri/Filmler	Yabancı Diziler/Filmler
Evlilik ve Boşanma:	
<p><i>Evlilik Hakkında Her Şey 2021</i></p> <p>Boşanmanın kişisel gelişim ve özgürleşme için bir fırsat olabileceğini gösteren dizi. Boşanmanın aile üyeleri ve özellikle çocuklar üzerindeki etkilerini işler. İzleyici, aile yapısının sabit olmadığını ve ilişkilerin esnek, kırılabilir ve yeniden şekillendirilebilir olduğunu kavrar.</p> <p>Boşanmanın medyada işlenişi, izleyiciyi geleneksel evlilik normlarını ve toplumsal beklentileri yeniden değerlendirmeye yönlendirir. Boşanma, utanç veya başarısızlık olarak değil, modern ilişkilerde olası bir yaşam deneyimi olarak sunulur.</p>	<p><i>The Split İngiltere, 2018–2022</i> Boşanma avukatlarının hem profesyonel hem kişisel yaşamları üzerinden, modern ilişkilerin esnek ve geçici doğasını yansıtır. Modern ilişkilerde boşanmanın kaçınılmaz bir süreç olabileceğini, aile bağlarının kırılabilir ama esnek olduğunu ve bireysel tatminin artık ilişkilerin sürdürülebilirliğinde belirleyici bir faktör olduğunu gösterir.</p> <p><i>Marriage Story ABD, 2019</i> Boşanma sürecinde bireysel kimlik, duygusal tatmin ve ebeveynlik sorumlulukları üzerinden aile bağlarının kırılabilirliğini işler.</p>
<p><i>Kızılçık Şerbeti 2022</i></p> <p>Karakterler sabit kimliklerden ziyade sürekli değişen, esnek ve geçici ilişki biçimlerini deneyimler. Özellikle kadın karakterlerin, bireysel özgürlük ve toplumsal normlar arasında sıkışmışlıkları, modern toplumda aile bağlarının ne kadar kırılabilir ve yeniden inşa edilebilir olduğunu gösterir. Dizideki çatışmalar, bireylerin kendi kimliklerini bulma çabalarının, aile içindeki geleneksel rollerle nasıl çatıştığını ve bu çatışmaların aile bağlarını nasıl etkilediğini ortaya koyar.</p>	<p><i>This Is Us ABD, 2016–2022</i> Geçmiş ve günümüz aile ilişkilerini paralel olarak anlatır; boşanma, kayıp, yeniden yapılan aile ve kuşak çatışmaları üzerinden aile bağlarının kırılabilirliğini gösterir.</p>
<p><i>Bahar 2024</i></p> <p>Dizi, bireysel tatmin ve özgürlük arayışının, aile içindeki geleneksel rollerle nasıl</p>	<p><i>Big Little Lies ABD, 2017–2019</i> Aile içi sınırlar, şiddet ve ihanet üzerinden ilişkilerin kırılabilirliğini işler; toplumsal beklentiler ve bireysel tatmin çatışmasını gösterir.</p> <p><i>The Four Seasons 2025</i></p> <p>Karakterler, sabit ve kalıcı ilişkiler yerine geçici esnek ve sürekli değişen bağlar deneyimlemektedir. Boşanma kararı alan çift ve yeni partnerler aracılığıyla, bireysel</p>

çatıştığını ve bu çatışmaların aile bağlarını nasıl etkilediğini gösterir.

kimlik arayışları ve kişisel tatmin ön plana çıkar.

İstanbul Ansiklopedisi 2025

Aile ilişkilerini modernleşme, kimlik arayışı ve toplumsal dönüşüm bağlamında ele alır. Dizideki karakterler, sabit ve kalıcı ilişkiler yerine geçici ve esnek bağlar kurarak modern toplumun birey üzerindeki etkilerini deneyimlerler.

Transparent ABD, 2014–2019 Aile içi kimlik, cinsiyet geçişleri ve kuşak çatışmaları üzerinden aile bağlarının esnek ve kırılğan doğasını işler.

Aşkın Ticarileşmesi

Aşk-ı Memnu 2008–2010 Zenginlik, miras ve sosyal statü üzerinden işleyen aşk hikâyeleri, duygusal bağların ekonomik ve sosyal çıkarlarla kesişimini gösterir.

Emily in Paris ABD, 2020 Başkarakter Emily'nin iş ve aşk hayatının sürekli pazarlanması, sosyal medya etkisi ve tüketim odaklı romantik ilişkiler üzerinden aşkın ticarileşmesini gösterir.

Kızılıcak Şerbeti 2022 Dizide romantik ilişkiler, sadece duygusal bağlarla değil, aynı zamanda prestij, güç ve sosyal statü üzerinden şekillenmektedir. Karakterlerin bazılarının etrafındaki ilişkiler ve tercihleri, duygusal tatminin yanı sıra ekonomik ve profesyonel çıkarlarla da bağlantılıdır. Bu durum, aşkın tamamen saf bir duygusal bağdan ziyade, toplumsal ve maddi sermaye ile ilişkili olarak ticarileştiğini gösterir.

Gossip Girl ABD, 2007–2012 / 2021 Zengin ve prestijli sosyal çevrede aşkın statü ve imajla ilişkili olarak şekillendiğini, romantik ilişkilerin sosyal sermaye ve prestij üzerinden değer kazandığını gösterir.

İstanbul Gelin 2017–2019 Aile serveti, miras ve statü ilişkileri, romantik bağların yönünü belirler; aşk adeta bir "yatırım" unsuru olarak ele alınır.

The Great Gatsby 2013 Aşk, servet ve toplumsal sınıf temaları ön plandadır. Amerikan rüyası ve alkolün su gibi aktığı, göz kamaştırıcı partilerle dışarıdan görkemli görünen bir hayat izlenmektedir.

Yasak Elma Fox, 2018 Aşk ve ilişkiler, iş, güç ve maddi çıkarlarla doğrudan bağlantılıdır; karakterler çoğu zaman romantik bağları ekonomik kazanç için kullanır

Materialists 2025 Film, aşkın kapitalizm içindeki ticarileşmesini ve modern aşkın karmaşıklığını ele alır.

Yalı Çapkını 2022 Zengin bir ailenin varisinin uygun bir kızla zorla evlendirilmesi, aşkın

Pretty Woman 1990 Bir kadının zengin bir iş adamıyla olan ilişkisini anlatan film, aşkı

ve evliliğin ekonomik çıkarlar ve aile prestijiyle nasıl şekillendiğini gösterir.

ekonomik çıkarlar ve sosyal statü ile ilişkilendirir.

Ebeveynlik:

Kral Kaybederse 2025 Kızlarını para getiren ve evin geçimini sağlayan kişiler olarak gören bir babanın aksi takdirde çocuklarına eziyet etmesini gösterir.

Kızılçık Şerbeti 2022 Farklı sosyal ve kültürel arka planlara sahip iki ailenin çocuklarının evliliği üzerinden, ebeveynlik, geleneksel değerler ve modern yaşam arasındaki çatışmaları ele alır.

İnci Taneleri 2024

Çocuklarıyla uzun süre ayrı kaldığı için, bağ kurmakta zorlanan ve iletişim eksiklikleri yaşanan dizide başka bir karakter çocuğun seçimlerine müdahale ederek, kendi değerlerini ve yaşam tarzını dayatıyor. Bu otoriter ebeveynlik örneği olarak gösteriliyor ve çocuğun bağımsızlık gelişimini sınırlıyor. Ana karakterin evlilik dışı hiç görmediği çocuğu var.

Kızıl Goncalar 2023 Dizide bazı ebeveynler, çocuklarının yaşamlarını ve seçimlerini sıkı bir şekilde kontrol ediyor. Bu müdahale, çocukların bağımsızlık kazanmasını ve kendi kararlarını almasını zorlaştırıyor. Çocuklarının arkadaş seçimlerini ve eğitim tercihlerini ebeveynler belirliyor, özgürlük alanı sınırlı.

Bahar 2024

Çocuklar ile sürekli bir tartışma ve uyumsuzluk ortamı olan dizide ana

Dogtooth 2009, Yunanistan Kendi çocuklarını dış dünyadan izole eden ebeveynlerin, çocuklarını kontrol etme yöntemlerini anlatan bu film, ebeveynliğin aşırı korumacı ve manipülatif yönlerini sorgular. Bazı ebeveynlerin çocuklarını kontrol altında tutmak için ne kadar ileri gidebileceklerini anlatan gerçeküstü bir fikir veren iyi bir hikâyeye.

Bad Parents 2012, ABD Çocuklarının spor takımlarındaki başarıları için aşırı rekabetçi ve müdahaleci olan ebeveynlerin hikayesini anlatan film ebeveynliğin aşırı hırs ve beklentilerini konu alıyor.

Kramer vs. Kramer 1979, ABD Boşanma sürecinde bir baba ve anneden ayrılan çocuğun yaşadığı travmalar. Film, ebeveynin ihmal ve hatalarının çocuk üzerindeki etkilerini işliyor.

We Need to Talk About Kevin 2011, İngiltere Sorunlu bir genç ve annesinin ilişkisi üzerinden, ebeveynin yetersiz ilgi ve aşırı baskısının sonuçları ve ebeveynliğin psikolojik boyutlarını çarpıcı şekilde gösteriyor.

The Squid and the Whale 2005, ABD.

karakterin evlilik dışı uzun yıllar gizlediği karakterin evlilik dışı uzun yıllar gizlediği çocuğu bulunmaktadır.

Boşanma sürecindeki ebeveynlerin çocukları üzerindeki olumsuz etkisi. Ebeveynlerin bencillikleri ve çatışmaları, çocukların gelişimini zorlaştırıyor.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bauman'ın ortaya koyduğu gibi, medyada aile bağları artık ömür boyu sürecek bir güven ilişkisi olarak değil, bireysel özgürlük ve tatmin arayışına bağlı geçici birliktelikler olarak temsil edilmektedir. Dizilerde evlilik "mutluluk varsa" devam eden bir ilişki, boşanma ise yeni bir hayata başlama fırsatı şeklinde işlenmektedir. Ebeveynlik ve çocukluk dahi katı kalıplarından çıkarak, bireyselliği önceleyen akışkan bir yapıya evrilmiştir. Bu durum, medyanın yalnızca toplumsal dönüşümü yansıtmakla kalmadığını, aynı zamanda bu dönüşümün hızlanmasına katkıda bulunduğunu da göstermektedir.

Akışkan modernite, medyada aile temsillerini anlamak için önemli bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Dizilerde evlilik, boşanma, ebeveynlik gibi kavramların geçicilik, esneklik ve bireysel tatmin temelinde sunulması, Bauman'ın ilişkilerin kırılabilirliğine dair vurgularıyla örtüşmektedir. Böylece medya, modern toplumun akışkan yapısını görünür kılmakta ve aile kurumunun dönüşümünü dramatik bir biçimde temsil etmektedir.

Bu çalışma, medyada aile temsillerinin evlilik, boşanma, aşkın ticarileşmesi ve ebeveynlik temaları üzerinden incelenmesi bağlamında, Bauman'ın (2000, 2003) akışkan modernite kuramıyla anlam kazanmaktadır. Bauman'a göre modern toplum, katı modernitenin sabit kurum ve ilişkilerinden uzaklaşarak, ilişkilerin geçici, esnek ve bireysel tatmin temelli olduğu akışkan bir yapıya dönüşmüştür. Bu dönüşüm, medyada aile bağlarının artık ömür boyu sürecek bir güven ilişkisi olarak değil, bireysel özgürlük ve tatmin arayışına bağlı geçici birliktelikler şeklinde temsil edilmesine yansımaktadır (Bauman, 2003).

Dizilerde evlilik, "mutluluk varsa devam eder" anlayışıyla sunulurken, boşanma çoğu zaman yeni bir hayata başlama fırsatı olarak dramatize edilmektedir. Bu durum, Giddens'in (1992) yakın ilişkiler teorisi bağlamında "confluent love" ve "pure love" kavramlarıyla ilişkilendirilebilir. Giddens, modern ilişkilerin karşılıklı tatmin ve bireysel özgürlük temelli olduğunu vurgulayarak, duygusal bağlılıkların artık geleneksel zorunluluklardan bağımsız olarak şekillendiğini belirtmektedir. Medya, bu dönüşümü yalnızca yansıtmakla kalmayıp, aynı zamanda hızlandırıcı bir rol üstlenmektedir; izleyiciler, aile ve ilişki kavramlarını tüketim kültürü ve bireysel tatmin çerçevesinde yeniden yorumlamaktadır (Couldry & Hepp, 2016).

Ebeveynlik temaları da akışkan modernite perspektifiyle değerlendirilmelidir. Dizilerde çocuklar ve ebeveynler arasındaki bağlar, katı rollerden çıkarak daha esnek ve bireyselliği önceleyen bir yapıya dönüşmektedir (Azuma, 2017). Örneğin, ebeveynlerin aşırı kontrolcü veya duygusal olarak yetersiz yaklaşımları, çocukların bağımsız kimlik geliştirme süreçlerini etkileyerek, aile bağlarının kırılabilirliğini gözler önüne sermektedir (Bauman, 2003; Giddens, 1992).

Bu bağlamda medya, hem aile kurumunun dönüşümünü dramatik bir biçimde temsil etmekte hem de izleyicilerin aile ve ilişki anlayışlarını şekillendirmede etkili bir araç olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle yüksek izlenme oranına sahip diziler ve popüler filmler, bireysel tatmin ve geçiciliği ön plana çıkararak, geleneksel aile normlarına yönelik toplumsal farkındalığı artırmaktadır (Livingstone, 2009). Bu durum, aile temsillerinin yalnızca kültürel bir yansıma değil, aynı zamanda modern toplumun sosyal yapısını dönüştüren bir mecra olduğunu göstermektedir.

Akışkan modernite teorisi bağlamında, aile kurumunun korunması, medyanın ve dijital kültürün etkileri göz önünde bulundurularak ele alınmalıdır. Bauman'a (2000, 2003) göre modern ilişkiler geçici, esnek ve bireysel tatmin odaklıdır; bu durum medya aracılığıyla sürekli yeniden üretilmekte ve toplumsal normları şekillendirmektedir. Bu bağlamda aileyi korumak için öncelikle medya okuryazarlığının artırılması önemlidir; aile bireyleri, diziler, filmler ve sosyal medya içeriklerinin ilişkiler ve aile bağları üzerindeki etkilerini eleştirel bir gözle değerlendirmelidir. Ebeveynler, çocuklarla duygusal bağ kurarken, dijital ortamların ve medyanın yaratabileceği yanlış değerleri dengeleyici bir rol üstlenmelidir. Ayrıca, aile içi iletişimin güçlendirilmesi, bireysel özgürlük ile sorumluluk arasında dengeli ilişkiler kurulması ve medyanın dayattığı geçici tatmin kültürüne karşı dayanıklılık geliştirilmesi, akışkan modernite koşullarında aile bağlarının esnek ama sağlam bir şekilde sürdürülmesini sağlar. Bu yaklaşımlar, medyanın dönüşüm hızlandırıcı etkisi altında dahi, aile kurumunun dayanıklılığını ve bireyler arası bağların sürekliliğini destekler.

Bu çalışma nitel bir yaklaşım benimsemiştir; ileride yapılacak araştırmalar nicel veri toplama yöntemleri (anket, ölçek vb.) kullanarak izleyicilerin medya temsillerine yönelik algı ve tutumlarını ölçebilir. Gelecekte yapılacak çalışmalar ayrıca yalnızca televizyon dizileriyle sınırlı kalmayıp, dijital platformlarda yer alan içeriklerle geleneksel televizyon yapımlarını karşılaştırarak akışkan modernitenin medya üretimindeki farklı etkilerini inceleyebilir.

Teşekkür: Dil düzenlemeleri için yazar YZ'ye teşekkür eder.

Kaynakça

- Bauman, Z. (2000). *Liquid modernity*. Foreword to the 2012 edition: Liquid Modernity Revisited s.12 Polity Press.
- Bauman, Z. (2003). *Liquid love: On the frailty of human bonds*. s.1-38 Polity Press.
- Bauman, Z. (2005). *Liquid Life*. Polity Press.
- Bauman, Z. (2017). *Akışkan Modernite, (Çev. Sinan Okan Çavuş), İstanbul: Can Sanat Yayınları*.
- Giddens, A. (1992). *The transformation of intimacy: Sexuality, love and eroticism in modern societies*. Stanford University Press.
- Chambers, D. (2012). *A sociology of family life: Change and diversity in intimate relations*. Polity Press.
- Castells, M. (2009). *Communication power*. Oxford University Press.

DEPREMİN AİLEDE YARATTIĞI PSİKOSOSYAL VE YAPISAL DEĞİŞİMLER: HATAY ÖRNEĞİⁱ

Seyfettin BABATⁱⁱ, Gülen BARANⁱⁱⁱ

Öz

Bu çalışma, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli depremlerin Hatay ilinde yaşayan aileler üzerindeki psikososyal ve yapısal etkilerini aile sistemi ve dayanıklılık yaklaşımları üzerinden incelemektedir. Nitel araştırma deseninde yürütülen çalışmada Antakya ve İskenderun'da depremden doğrudan etkilenen dört aile ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiş, veriler Braun ve Clarke'ın tematik analiz yaklaşımıyla çözümlenmiştir. Analiz sonucunda (i) duygusal ve ilişkisel etkiler, (ii) günlük yaşam ve rutinlerde bozulma, (iii) psikososyal destek ve toplumsal yardım ve (iv) gelecek perspektifi ve dayanıklılık olmak üzere dört ana tema belirlenmiştir. Bulgular, barınma belirsizliği ve zorunlu göçün aile içi rol ve iletişim örüntülerini dönüştürdüğünü; rutin kaybının özellikle çocukların uyum süreçlerini zorlaştırdığını; sosyal destek ağlarının ise koruyucu bir kaynak olarak işlev görmesine rağmen süreklilik göstermediğinde tükenmişlik ve yalnızlık duygularını artırdığını ortaya koymaktadır. Sonuçlar, afet sonrası hizmetlerin birey odaklı müdahalelerle sınırlı kalmaması; aile sistemi düzeyinde psikososyal destek, rutinlerin yeniden kurulması ve dayanıklılığı güçlendiren programlarla bütüncül bir yaklaşımın gerekliliğine işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Deprem, Hatay, Aile Sistemi, Psikososyal etkiler, Dayanıklılık ve Sosyal Destek

Psychosocial and Structural Changes Caused by the Earthquake in Families: The Case of Hatay

Abstract

This study examines the psychosocial and structural impacts of the 6 February 2023 earthquakes centred in Kahramanmaraş on families living in Hatay province through the lens of family systems and resilience approaches. Conducted using a qualitative research design, the study involved semi-structured interviews with four families directly affected by the earthquake in Antakya and İskenderun, and the data were analysed using Braun and Clarke's thematic analysis approach. The analysis identified four main themes: (i) emotional and relational impacts, (ii) disruption of daily life and routines, (iii) psychosocial support and social assistance, and (iv) future perspective and resilience. The findings reveal that housing uncertainty and forced migration transformed roles and communication

ⁱ KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ ULUSLARARASI AİLE ÇALIŞMALARI KONGRESİ-IFSC (23-25/10/2025)'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur. (It was presented as an oral presentation at the Kırıkkale University International Family Studies Congress-IFSC [23-25/10/2025]).

ⁱⁱ Uzm. Aile Danışmanı Dt., Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Gelişimi Bölümü, seyfettinbabat@gmail.com, 0000-0003-2396-8797

ⁱⁱⁱ Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, barangln@gmail.com, 0000-0002-5854-4946

patterns within families; the loss of routine particularly complicated children's adjustment processes; and although social support networks functioned as a protective resource, their discontinuity increased feelings of exhaustion and loneliness. The results indicate that post-disaster services should not be limited to individual-focused interventions; a holistic approach is necessary, including psychosocial support at the family system level, the re-establishment of routines, and programmes that strengthen resilience.

Keywords: Earthquake, Hatay, Family system, Psychosocial effects, Resilience and social support

Extended Abstract

This study explores how the 6 February 2023 Kahramanmaraş-centered earthquakes transformed family life in Hatay, Türkiye, by tracing psychosocial reactions alongside structural changes in everyday living. Rather than treating disaster impact as an individual phenomenon, the analysis adopts a family-systems and resilience lens, emphasizing that stress, loss, and uncertainty reorganize relationships, roles, routines, and coping resources within the household. The focus is on what happens after the acute shock: how families renegotiate safety, cohesion, parenting, and future planning while living with displacement, service disruption, and economic strain.

A qualitative design was used to capture lived experience in depth. Semi-structured interviews were conducted with four volunteer families directly affected in Antakya and İskenderun (coded K1–K4). The families differed in socioeconomic conditions and composition, including nuclear households and an extended family arrangement, enabling comparison of how burdens and coping capacities vary across contexts. Data were analyzed using thematic analysis, moving from repeated readings to coding, theme development, refinement, and reporting. This approach allowed recurrent patterns to be identified while preserving the specificity of each family’s narrative.

Findings clustered around four interlinked themes. The first theme, emotional and relational impacts, reflects a marked deterioration in emotional regulation and interpersonal tolerance. Participants described heightened irritability, anger outbursts, and a “shorter fuse,” alongside withdrawal, sadness, and persistent worry. Communication within couples and between parents and children was frequently strained; disagreements escalated more easily, and some families reported periods of emotional distance. Parents emphasized that the post-earthquake atmosphere reshaped children’s emotional states and behaviors: fear of separation, sleep disturbances, startle responses, clinging, and anxiety were common, with adolescents additionally expressing hopelessness or emotional numbness. Overall, the data suggest that relational stress functioned as both an outcome of trauma and a pathway through which distress circulated among family members.

The second theme, disruption of daily life and routines, captures the structural mechanisms that amplified psychosocial strain. Housing instability, repeated relocations, crowded living conditions, and uncertainty about permanence undermined predictability— an essential component of family functioning. Families described how the loss of ordinary routines (school attendance, work rhythms, household organization, and shared meals) weakened cohesion and increased conflict. Economic disruption and bureaucratic difficulties also intensified tension, sometimes prompting role shifts (e.g., intensified caregiving demands, changes in breadwinning responsibilities, or expanded responsibilities for older children). Importantly, routine disruption was not merely logistical; it operated as a chronic stressor that eroded coping reserves and made emotional recovery more fragile.

The third theme, psychosocial support and community aid, reveals a mixed support landscape. Informal solidarity—neighbors, relatives, and spontaneous community help—was frequently experienced as protective, offering practical assistance and a sense of being seen. However, families reported that support often diminished over time, contributing to feelings of abandonment, loneliness, and exhaustion during the prolonged recovery period. Formal psychosocial services were perceived as limited, hard to access, or unfamiliar; several families relied primarily on self-initiated coping strategies such as keeping busy, mutual encouragement, meaning-making, and focusing on children's needs. The findings indicate that the continuity, accessibility, and cultural fit of psychosocial support are as critical as the initial presence of aid.

The fourth theme, future orientation and resilience, highlights oscillation between despair and rebuilding. Some participants described an inability to imagine the future and a sense of suspended life, while others articulated cautious hope grounded in family solidarity, spirituality, or concrete planning. Resilience appeared as a process rather than a fixed trait: it strengthened when families regained partial stability (housing, work, schooling) and when relational support remained available. The capacity to restore small routines—children's education, daily structure, shared responsibilities—emerged as a practical anchor for hope and agency.

72

The study concludes that post-disaster recovery policies should move beyond individual symptom management toward integrated, family-centered interventions. Effective responses require simultaneously strengthening relational functioning (communication, parenting support, conflict reduction) and rebuilding structural stability (secure housing, education continuity, employment pathways). Recommended actions include sustained community-based psychosocial services (family counseling, group programs, psychoeducation), routine-restoration initiatives in temporary settlements (child-friendly spaces, structured activities, school support), and long-term social and economic assistance designed around families' changing needs. While the sample is small and context-specific, the findings provide grounded evidence that recovery depends on aligning psychosocial care with the realities of disrupted family systems, and on sustaining support long after the immediate emergency phase.

Giriş

6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen Kahramanmaraş merkezli depremler, Türkiye'nin güneyinde bulunan on bir ili etkilemiş, 53.537 kişinin hayatını kaybetmesine, 107.213 kişinin yaralanmasına ve 13,5 milyondan fazla insanın doğrudan etkilenmesine neden olmuştur (Demirbaş-Kurtoğlu, 2023). Bu afet, Türkiye tarihindeki en yıkıcı felaketlerden biri olarak yalnızca fiziksel tahribatlar yaratmakla kalmamış; aynı zamanda bireylerin yaşam pratiklerini, aile yapısını, toplumsal dayanışmayı ve sosyal ilişkileri köklü bir şekilde dönüştürmüştür.

Depremler, ekonomik kayıplar ve fiziksel yıkımlarla birlikte çok yönlü travmatik yaşam deneyimlerine de yol açan olgulardır. Araştırmalar, büyük ölçekli doğal afetlerin bireylerde kaygı, depresyon, travma sonrası stres bozukluğu (TSSB), sosyal izolasyon, uyku bozuklukları ve travmatik yas gibi çok boyutlu psikososyal etkiler yarattığını ortaya koymaktadır (Aker ve Önder, 2025). Özellikle Kahramanmaraş merkezli depremler üzerine yapılan klinik çalışmalarda, TSSB oranının %34'e, depresyonun %25'e ve yaygın anksiyete bozukluklarının %22'ye kadar ulaştığı rapor edilmiştir. Sosyal destek mekanizmalarının güçlü olduğu bölgelerde TSSB riskinin azaldığı görülmektedir (Çıtak ve Dadandı, 2024).

Deprem gibi yüksek mortaliteye sahip afetler, bireylerin psikolojik dayanıklılığını zorlayan faktörleri beraberinde getirir. Yakın kaybı, enkaz deneyimi, zorunlu göç ve barınma belirsizliği ruhsal travmayı artırmaktadır (Galea ve ark., 2005; Tang ve ark., 2017; Sipahioğlu, 2024). Ayrıca cenaze ritüellerine erişememe, kayıpların defnedilememesi gibi durumlar, yas sürecini sekteye uğratarak patolojik tepkilere de yol açabilmektedir (Aker ve Önder, 2025). Afet sonrası ruhsal etkiler yalnızca bireyleri değil, aile sistemlerini de dönüştürmektedir. Galea ve arkadaşlarının (2005) çalışması, sosyal destek eksikliğinin TSSB riskini iki kat artırdığını göstermekte ve travmanın toplumsal bağlamını vurgulamaktadır.

Afetler, aile dinamiklerini çok boyutlu biçimde etkilemektedir (Babuç ve Gökçe, 2023). Travma sonrasında aile içi ilişkilerin yeniden yapılandırılması, afet sonrası iyileşmenin temel boyutudur (Taşdelen-Karçkay, Alkan ve Toprak, 2023). Witting ve ark. (2021), doğal afetlerin yalnızca bireysel süreçleri değil, aile sistemlerinin işlevselliğini de derinden etkilediğini belirtmektedir. Çıtak ve Dadandı (2024), geçici barınma alanlarında mahremiyet eksikliği ve zor yaşam koşullarının aile içi çatışmaları artırdığını; Heoney ve ark. (2024) ise sosyal destek ağlarının psikolojik iyileşmede koruyucu rol oynadığını vurgulamaktadır.

Afetler, çift ilişkilerinde kısa vadede yakınlığı artırsa da bu etkinin geçici olduğu bildirilmektedir (Williamson ve ark., 2021). Uzun vadede ekonomik belirsizlik, barınma ve sosyal destek eksikliği çatışmaları artırarak aile içi şiddet riskini yükseltebilmektedir (Harville, 2011; Lowe, 2012; Williamson ve ark., 2021).

Problem Durumu, Araştırmanın Amacı ve Soruları

Kahramanmaraş merkezli depremler sonrası yapılan çalışmaların önemli bir bölümü bireysel ruh sağlığı göstergelerine odaklanmakta; aile sisteminin (roller, sınırlar, iletişim

örüntüleri, bakım yükü ve destek ağları) afet sonrası nasıl yeniden örgütlendiğine ilişkin nitel ve bağlama duyarlı kanıtlar ise sınırlı kalmaktadır. Hatay gibi yıkımın yüksek, zorunlu göçün yaygın ve sosyal altyapının uzun süre kesintiye uğradığı alanlarda ailelerin gündelik yaşamı yeniden kurma biçimleri, dayanıklılık kaynakları ve kırılabilirlikleri bütüncül olarak ele alınmaya ihtiyaç duymaktadır.

Bu araştırmanın amacı, Hatay örneğinde depremde doğrudan etkilenen ailelerin (i) psikososyal yaşantılarını, (ii) aile içi ilişki ve rollerindeki değişimleri, (iii) barınma/göç ve rutin kaybının aile yaşamına etkilerini ve (iv) sosyal destek ile dayanıklılık pratiklerini nitel veriler üzerinden ortaya koymaktır. Çalışma, bulguları aile sistemi ve dayanıklılık kuramlarıyla ilişkilendirerek afet sonrası aile odaklı müdahale ve politika önerilerine katkı sunmayı hedeflemektedir.

Bu amaç doğrultusunda çalışma aşağıdaki sorulara yanıt aramaktadır:

1. Deprem sonrası aile üyelerinin duygu durumları ve ilişkisel etkileşimleri nasıl değişmiştir?
2. Barınma belirsizliği, zorunlu göç ve rutin kaybı aile işlevselliğini nasıl etkilemiştir?
3. Aileler psikososyal destek ve toplumsal yardımlara nasıl erişmiş; bu kaynakları nasıl anlamlandırmıştır?
4. Ailelerin gelecek perspektifi ve dayanıklılık stratejileri hangi dinamiklerle şekillenmiştir?" belirtmiştir.

Kuramsal Çerçeve

Afetler, aile sisteminde stres yükünü artıran ve mevcut dengeyi sarsan olağanüstü yaşam olaylarıdır. Aile Sistemleri Kuramı, aileyi karşılıklı bağımlı alt sistemlerden oluşan bir bütün olarak ele alır. Bir aile üyesindeki değişimin tüm sistemi etkilediğini, kriz koşullarında rollerin, sınırların ve iletişim örüntülerinin yeniden düzenlendiğini vurgular (Minuchin, 1974; Bowen, 1978). Aile Stresi modelleri (ABCX/Çift ABCX) ise stresör olayın, mevcut kaynaklar ve olaya yüklenen anlam ile etkileşimi sonucunda uyum ya da kriz çıktılarını oluşturduğunu öne sürer (Hill, 1949; McCubbin ve Patterson, 1983). Aile dayanıklılığı yaklaşımı, risk koşullarına rağmen işlevselliğin sürdürülebilmesini mümkün kılan koruyucu süreçleri (anlamlandırma, esnek örgütlenme, açık iletişim, sosyal destek) ön plana çıkarır (Walsh, 2003; Masten, 2021). Bu çalışmada bulgular, aile sisteminin yeniden örgütlenmesi ve dayanıklılık kaynaklarının etkinleşmesi bağlamında yorumlanmıştır.

Literatür Taraması ve Araştırma Boşluğu

Deprem sonrası süreç, kayıp deneyimi, barınma belirsizliği ve zorunlu göç gibi çoklu stres kaynaklarını birlikte üretir. Çalışmalar, büyük ölçekli afetlerin kaygı, depresyon, travma sonrası stres belirtileri, uyku bozuklukları ve travmatik yas gibi çok boyutlu psikososyal sonuçlar doğurduğunu göstermektedir (Galea ve ark., 2005; Tang ve ark., 2017; Aker ve Önder, 2025). Bununla birlikte afetin etkileri bireyle sınırlı kalmayıp aile işlevselliği ve ilişkisel örüntüler üzerinde belirleyici rol oynar.

Afetlerin Psikososyal Etkileri ve Travma

Yüksek mortalite ve yıkım içeren afetlerde kayıp, güvensizlik, belirsizlik ve sürekli tetiklenme, bireysel psikolojik dayanıklılığı zorlayarak aile içi duygusal iklimi etkileyebilir (Galea ve ark., 2005; Aker ve Önder, 2025). Sosyal destek düzeyi, travma sonrası belirtilerin şiddetini azaltan önemli bir koruyucu faktördür (Kaniasty, 2020).

Aile İşlevselliği, İlişkiler ve Şiddet Riski

Afetler bazı ailelerde kısa vadede yakınlığı artırsa da, barınma ve ekonomik belirsizliklerin uzaması çatışmayı ve aile içi şiddet riskini yükseltebilmektedir (Harville, 2011; Lowe, 2012; Williamson ve ark., 2021). Geçici barınma alanlarındaki mahremiyet kaybı ve yaşam koşullarının zorluğu, eşler arası gerilimi ve ebeveynlik yükünü artırmaktadır (Çıtak ve Dadandı, 2024).

Zorunlu Göç, Barınma ve Rutin Kaybı

Zorunlu göç ve barınma kırılganlığı, aile üyelerinde kontrol kaybı ve kronik kaygı duygularını güçlendirmekte; eğitim ve iş yaşamındaki kesintilerle birlikte gündelik yaşamın yeniden kurulmasını zorlaştırmaktadır (Sipahioğlu, 2024; Arslanlı ve ark., 2024; Hock ve ark., 2023). Rutinlerin sürekliliği özellikle çocukların uyum ve iyileşme süreçlerinde koruyucu bir işleve sahiptir (Cordone ve ark., 2025).

Psikososyal Destek, Toplumsal Dayanışma ve Dayanıklılık

Afet sonrası psikososyal destek hizmetleri ve toplumsal dayanışma ağları, ailelerin başa çıkma kapasitesini artırabilir. Ancak desteklerin süreklilik göstermemesi uzun vadede yalnızlık ve tükenmişlik duygularını derinleştirebilmektedir (Ak, 2021; İme ve Dilmaç, 2025). Dayanıklılık literatürü, esnek örgütlenme, açık iletişim ve anlamlandırma süreçlerinin travma sonrası uyumu desteklediğini vurgular (Bonanno, 2004; Bonanno ve Burton, 2013; Bonanno ve ark.2007; Masten, 2021).

Mevcut literatür, afetlerin bireysel ve toplumsal etkilerine ilişkin önemli bir birikim sunmakla birlikte, Hatay bağlamında aile sistemi düzeyinde (iletişim-rol değişimleri, rutin kaybı, sosyal destek ve gelecek algısı) nitel veriye dayalı bütüncül analizlerin sınırlı olduğu görülmektedir. Bu çalışma, deprem sonrası aile yaşamındaki psikososyal ve yapısal değişimleri birlikte ele alarak bu boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır.

Yöntem

Araştırma Deseni

Bu çalışma, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depreminin Hatay ili özelinde aileler üzerindeki psikososyal ve yapısal etkilerini incelemektedir. Bu nitel bir araştırmada Antakya ve İskenderun'da yaşayan ve depremden doğrudan etkilenen dört gönüllü aileyle yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır (Braun ve Clarke, 2006; 2021;2022).

Örnekleme

Çalışma Hatay'ın Antakya ve İskenderun ilçelerinde yaşayan dört aile ile yürütülmüştür. Katılımcılar; yaş, eğitim, gelir ve aile yapısı açısından farklı demografik özelliklere sahiptir. Aileler K1-K4 kodlarıyla tanımlanmıştır. Katılımcılar yaş, gelir, eğitim ve aile yapısı açısından çeşitlilik göstermektedir: K1 Antakya'da; K2, K3 ve K4 İskenderun'da yaşamaktadır. Annelerin yaşları 34-57, babaların yaşları 43-62 arasındadır. Bu durum hem genç çekirdek (K1) hem de yetişkin çocuklu olgun aileleri (K3) kapsamaktadır. Çocukların gelişim dönemleri farklı olduğu için ailelerin karşılaştıkları sorunlar da çeşitlidir: K1'de çocuk bakımı, K2 ve K4'te ergenlik, K3'te ise yetişkin çocuk ilişkileri öne çıkmaktadır. K1, K3 ve K4 çekirdek, K2 ise anneanne ile yaşayan geniş ailedir. Bu fark, özellikle destek mekanizmaları açısından belirleyicidir.

Veri Toplama

Veriler, gönüllü katılımcılarla yapılan yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler aracılığıyla toplanmıştır. Sorular, ailelerin deprem öncesi ve sonrası yaşantılarını karşılaştırmalı biçimde ele alacak şekilde hazırlanmıştır. Görüşmeler sırasında araştırmacı tarafından notlar alınmış, veriler tematik analize uygun biçimde düzenlenmiştir (Guest, Bunce ve Johnson, 2006).

Verilerin Analizi

Analizde Braun ve Clarke'ın (2006; 2021;2022) altı aşamalı tematik analiz modeli kullanılmıştır. Süreç; veriye aşinalık, kodlama, tema oluşturma, gözden geçirme, adlandırma ve raporlama aşamalarını kapsamaktadır.

Bu süreçte araştırmacının refleksivitesi korunmuş, önyargıların etkisini azaltmak için çoklu gözden geçirme yapılmıştır (Ahmed ve ark., 2025).

Benzer kodlar bir araya getirilerek bulgularda paylaştığımız anlamsal bütünlüğü yüksek dört çekirdek tema belirlenmiştir:

Kod sıklığından çok temaların anlamsal derinliği ve teorik katkı potansiyeli dikkate alınmıştır (Braun ve Clarke, 2006; 2021; 2022; Ahmed ve ark., 2025). Böylece ailelerin deneyimlerine dayalı tutarlı bir tematik harita oluşturulmuştur.

Güvenirlilik ve Geçerlik

Çalışmanın bulgularını daha sağlam ve güvenli kılmak için analiz süreci boyunca veriye tekrar tekrar geri dönüldü. Görüşme notları ile kodlar karşılaştırılarak yeniden gözden geçirildi; ortaya çıkan temalar, katılımcıların kendi ifadelerinden seçilen alıntılarla somutlaştırıldı. Ayrıca tematik harita, bütünlük ve uyum açısından bir kez daha kontrol edilerek gerekli düzeltmeler yapıldı. Bulguların farklı bağlamlara aktarılabilmesi için katılımcıların içinde buldukları koşullar ayrıntılı biçimde betimlendi (Nowell ve ark., 2017).

Etik İlkeler

Katılımcılardan bilgilendirilmiş onam alınmış, görüşmelerde kimlik belirleyici bilgiler çıkarılarak K1–K4 kodları kullanılmıştır. Veriler yalnızca araştırma amacıyla değerlendirilmiş ve gizlilik ilkesine uygun biçimde saklanmıştır.

Tablo 1. Katılımcı ailelerin genel özellikleri

Aile Kodu	Yerleşim (Deprem Dönemi)	Aile Yapısı	Çocukların gelişim dönemi / belirgin özellik
K1	Antakya	Çekirdek aile	Okul öncesi/ilk çocukluk; 6–7 ay aile parçalanması
K2	İskenderun	Geniş aile (anneanne ile)	Ergen + küçük çocuk; yoğun duygusal kırılmalık
K3	İskenderun	Çekirdek aile	Yetişkin çocuk; dayanışma vurgusu
K4	İskenderun	Çekirdek aile	Ergen; ebeveynlerde iş yükü ve tükenmişlik

Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışmanın dört aile ile Hatay bağlamında yürütülmesi, bulguların genellenebilirliğini sınırlamaktadır. Veriler öz-bildirime dayalıdır ve görüşmelerin yapıldığı dönemin duygusal yoğunluğu anlatımları etkileyebilir. Ayrıca uzun dönemli izlem verisi bulunmadığından etkilerin zamansal seyrine ilişkin çıkarımlar sınırlıdır.

Görüşmeler katılımcıların öznel anlatımlarına dayandığından sosyal arzu edilirlilik ve duygusal yoğunluk verileri etkileyebilir. Ayrıca veriler depremin hemen sonrasındaki dönemi kapsamaktadır; uzun vadeli etkiler değerlendirilememiştir. Nitel yöntemin doğası gereği araştırmacının yorumlayıcı rolü öznellik riski taşımaktadır (Nowell ve ark., 2017).

Bulgular

Analiz sonucunda dört ana tema belirlenmiştir:

- Duygusal ve İlişkisel Etkiler
- Günlük Yaşam ve Rutinlerde Bozulma
- Psikososyal Destek ve Toplumsal Yardım:

- Gelecek Perspektifi ve Dayanıklılık

Her bir tema diğerleriyle bağlantılıdır. Duygusal ve İlişkisel Etkiler ile Günlük Yaşam ve Rutinlerde Bozulmalar ile doğrudan etkileşim halindedir. Psikososyal destek tüm temalarla ilişkilidir ve merkezi bir rol oynar. Gelecek Perspektifi, hem duygusal/ilişkisel etkilerden hem de destek mekanizmalarından beslenir.

Tablo 2. Temalar, alt temalar ve örnek alıntılar

Tema	Alt temalar	Örnek alıntı (kısa)
Duygusal ve ilişkisel etkiler	İletişim ve destek; duygusal yük; çocuk tepkileri	"Deprem sonrası... tahammül derecesi düşük..." (K1-Baba)
Günlük yaşam ve rutinlerde bozulma	Barınma-göç; eğitim/iş kesintileri; rutin kaybı	"6-7 ay... farklı illerde yaşamak zorunda kaldık." (K1-Baba)
Psikososyal destek ve toplumsal yardım	Hizmete erişim; dayanışmanın rolü; başa çıkma	"Tanıdık tanımadık... bir şeyler yapmak istedi." (K2)
Gelecek perspektifi ve dayanıklılık	Umutsuzluk-belirsizlik; umutlu tutumlar; anlamlandırma	"Geleceğe dair... hayal kuramıyorum." (K1-Anne)

Duygusal ve İlişkisel Etkiler

Deprem sonrasında ailelerde duygusal denge ciddi biçimde bozulmuş, tahammül eşiğinde düşüş, öfke patlamaları ve iletişim sorunları belirginleşmiştir. Özellikle belirsizlik, kayıp duygusu ve güvenlik kaygısı, aile içi uyumu ve psikolojik dengeyi olumsuz etkilemiştir. Bu bulgular, Satici ve arkadaşlarının (2025) deprem sonrası keder, umutsuzluk ve psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada ortaya koyduğu, 'umudu azalan bireylerin hedeflerine ulaşmada zorlandığı ve olumsuz duygulara kapıldığı' sonucuyla örtüşmektedir. Ayrıca, aile içi çatışmaların artması ve iletişim kopuklukları, travmanın ilişkisel boyutunu derinleştirmiştir (Özgen,2025). Aile içi iletişim ve destek dinamiklerinde oluşan farklılıklar, umutsuzluk, karamsarlık öfke, kırılabilirlik ve tahammül düşüklüğü gibi duygusal yük ve etkileri, çocukların verdiği duygusal tepkiler bu temamızın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Aşağıda bu hazırlayıcı faktörler tartışılmıştır.

Aile içi iletişim ve destek dinamikleri

Deprem gibi kriz durumları, aile içindeki rollerin yeniden tanımlanmasına, iletişim biçimlerinin değişmesine ve dayanışma pratiklerinin farklılaşmasına yol açar (Özgen, 2025). Araştırmamızda da bazı ailelerde destekleyici iletişim öne çıkarken bazılarında çatışma,

duygusal uzaklaşma ve tahammül düşüklüğünün belirginleştiği; duygusal uzaklaşma ve çatışma belirginleştiği görülmüştür. Bu durum umutsuzluk, karamsarlık ve kırılabilirlik gibi duygusal yükleri artırmıştır.

K1 Ailesi (Baba): “Deprem sonrası zaman zaman iletişim problemleri yaşıyoruz. Eşimle tahammül derecesi düşük, çatışmalı ve sorunlu bir ilişki yaşamaya başladım.”

K1 Ailesi (anne): “Deprem öncesi daha pozitif ve iyimser iken depremden sonra olumsuz ruh haline büründüm. Daha karamsarım. Umutsuzluğa düşüp ara ara öfke nöbetlerine kapılıyorum. Bu durumun kendimi daha çok sorgulamama, kendime ve çevreme karşı daha öfkeli ve tahammülsüz olmama neden olduğunu fark ettim.”

K2 Ailesi: “Birlikte çok az vakit geçiriyoruz, neredeyse hiç zamanımız olmuyor.”

K3 Ailesi: “Sorunlara birlikte göğüs gererek çözüm üretmek ilerleriz.

“Birbirimizin destekleyen ve eksikliklerini tamamlayan bir aile yapımız var, şakalaşmayı gülmeyi konuşmayı sohbet etmeyi çok severiz.”

K4 Ailesi: “Eşimle iletişimimiz gel-gitli, bazen iyi bazen kötü.”

“Deprem sonrasında kocamla ve çocuğumla daha çok uzaklaştık. Birbirimize daha mesafeli davranıyoruz.”

Bu veriler, özellikle K3 ailesinde dayanışmanın daha güçlü olduğunu, K1 ve K4 ailelerinde ise iletişim zorluklarının öne çıktığını göstermektedir.

Duygusal yük ve psikolojik etkiler

En yüksek düzeyde duygusal kırılabilirlik K2 ailesinde gözlemlenmiştir. Baba, bu süreci şu sözlerle ifade etmiştir: “Yaşadığımız şeyler gerçek olamayacak kadar ağırdı, deprem öncesine dönmem mümkün değil. Hayata karşı daha güvensiz ve karamsarım.”

K1 ailesinde ise, anne “Deprem öncesine göre biraz daha mesafeliyiz, iletişim problemimiz olduğunu düşünüyorum. Aslında bir iletişimimiz var: Saldırgan bir iletişim” diyerek duygularını ifade etmiştir.

K4 ailesinde başlangıçta daha dengeli bir ilişki yapısı olmasına rağmen, deprem sonrası eşler arası tahammülsüzlük artmış, anne “Deprem sonrasında kocamla ve çocuğumla daha çok uzaklaştık” demiştir. K4 ailesinde hekim olan anne hem deprem sonrası yaşadığı stres hem de iş yükünün getirdiği tükenmişlik yüzünden duygusal olarak çok yıprandığını, öfkede artış olduğunu ve çok yemeye başladığını belirtmiştir.

Bu bulgular, deprem sonrası ilişkisel uyumun bozulduğunu, ailelerde duygusal yükün belirgin bir şekilde arttığını göstermektedir. K1, K2 ve K4 ailelerinde gözlemlenen duygusal kırılabilirlik, iletişim sorunları ve eşler arası tahammülsüzlük, deprem sonrası aile içi ilişkilerin olumsuz yönde etkilendiğini göstermektedir. Bu bulgu, nitel araştırma yöntemleri ve tematik analizle yürütülen, depremi doğrudan deneyimlemiş 47 aileden 32 erişkin ve 35 çocukla gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlara dayanan Özgen’in (2025) çalışmasıyla da

örtüşmektedir. Söz konusu çalışmada afetlerin aile içi uyumu zedeleyerek duygusal yükü artırdığı da vurgulanmaktadır.

Çocukların duygusal tepkileri

Deprem sonrasında çocukların duygu durumları, davranışları ve fiziksel alışkanlıklarında (örneğin uyku ve beslenme düzeni, hareketlilik) değişimler gözlenmektedir (Witting ve ark., 2021; Elçi ve ark. 2023). Ancak etkilenme biçimleri ve verilen tepkiler çocuktan çocuğa farklılık göstermektedir. Çocukların ruhsal ve davranışsal tepkilerinde belirgin değişimlere yol açmakla birlikte, aile içi dayanışmanın çocukların iyileşme süreçlerini hızlandırdığı da vurgulanmaktadır (Özgen, 2025).

K1 Ailesi (Baba): Çocuk başlangıçta depremle ilgili olayları yok sayma eğilimi göstermiş, ancak zamanla bu tavır agresif davranışlar, uyurgezerlik, korku ve kaygı belirtilerine dönüşmüştür. Uzun süre parçalanmış bir halde yaşamalarına rağmen çocuğa gereken desteği vermeye çalışmışlar ve aile birliği yeniden sağlandığında daha olumlu gelişmeler yaşamaya başladıklarını belirtmişlerdir.

K2 Ailesi (Anne): “Depremden sonra çocuklar çok duygusallaştı, yeme alışkanlıkları değişti. Ben kendi kaygılarımı yansıtmamaya çalıştım, onları biraz serbest bıraktım. Küçük olanla iletişimimiz daha uyumluydu, ama ergen olanla iletişim kurmakta zorlandım. Yine de ikisine de güven vermeye çalıştım.”

K4 Ailesi: “Oğlum depremden sonra spora karşı ilgisini kaybetti, sanki her şeyi yok saymak ister gibiydi. Ama zamanla toparlanmaya başladı, yavaş yavaş eski rutinine dönüyor. Babası bu konuda destek oldu.”

Bu bulgular, deprem sonrası çocukların hem duygusal hem de davranışsal tepkilerinde belirgin farklılıklar olduğunu göstermektedir. Bazı ailelerde kaçınma ve yok sayma davranışları öne çıkarken, bazı ailelerde ise korku, hassasiyet tepkileri daha belirgin hale gelmiştir.

Günlük Yaşam ve Rutinlerde Bozulma

Deprem sonrasında zorunlu göçler, barınma sorunları ve sosyal etkinliklerdeki azalma, aile üyelerinde yoğun kaygı ve kontrol kaybı duygularını tetiklemiştir. Çocukların sürekli yer değiştirmek zorunda kalmaları ve rutinlerinin kesintiye uğraması, psikososyal uyum süreçlerini olumsuz etkilemiştir (Arslanlı ve ark., 2024; Koçbay ve Dikici Sığırtmaç, 2025). Ayrıca, afet deneyimlerinin şiddetiyle birlikte günlük alışkanlıkların bozulması, ebeveyn ve çocuklar arasındaki etkileşimleri olumsuz yönde etkileyerek çocukların psikososyal iyileşme süreçlerini yavaşlatmakta ve aile içi çatışmaların artmasına yol açmaktadır (Bountress ve ark., 2020). Bu durum, afet sonrası yaşamın yeniden yapılandırılmasında rutinlerin ne kadar önemli olduğunu vurgulayan bir bulgudur (Cordone ve ark., 2025). Karamsar ruh hali ve geleceğe dair belirsizlik, gündelik yaşamın düzenini bozmuş, uyku ve yeme gibi temel alışkanlıkların dengesini etkilemiştir. Böylece “Günlük Yaşam ve Rutinlerde Bozulma” teması şekillenmiştir.

Deprem, ailelerin barınma, iş, eğitim ve sosyal yaşam düzenlerini köklü biçimde değiştirmiştir. Süreç, özellikle güvenlik kaygıları, zorunlu göçler ve belirsizlikler nedeniyle ailelerin günlük yaşam alışkanlıklarında ciddi bozulmalara yol açmıştır.

K1 ailesi (Baba): “Deprem bölgesindeki risklerin uzun süre kendini göstermesi, barınacak yerimizin olmaması ve eşim ile çocuğumun sürekli deprem korkusunu yaşaması nedeni ile onlara güvenli yer arayışına girmek zorunda kaldım. Ancak ben ve eşim çalıştığımız işlerden dolayı farklı illerde yaşamak zorunda kaldık. Bu, 6-7 ay sürdü”

K1 ailesi (Anne): “Deprem sonrası yaşadığımız bu ayrılığın aile birliğimize çok zarar verdiğini gördüm.”

K2 Ailesi (Anne): “Birlikte çok az vakit geçirmeye başladık. Yaşantımız çok düzensizleşti. Hiçbir şey yapamayacak kadar kendimi “mayışık” hissediyorum.”

K3 Ailesi: Yeni bir şehre taşındık. Keşfetmek, ailecek birlikte vakit geçirmek için yer belirleyip geziyoruz.

K4 Ailesi: Şu an planlı aktivitemiz yok, günlük yaşam sadece...

Arslanlı ve arkadaşlarının (2024) deprem sonrası çocukların günlük rutinlerindeki değişimleri incelediği çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmış, düzenin bozulmasının ailelerin psikososyal uyum süreçlerini doğrudan etkilediği vurgulanmıştır.

Barınma sorunları ve göç deneyimi

Deprem sonrası ailelerin en büyük güçlüklerinden biri barınma problemidir. Kimi aileler evlerini kaybettikleri için farklı şehirlerde yaşamak zorunda kalmış, kimi aileler ise defalarca yer değiştirmiştir. Göç, insanlık tarihi boyunca çeşitli nedenlerle yapılan yer değiştirme hareketi olarak tanımlanır. Afet göçü ise doğal ya da insan kaynaklı afetler nedeniyle insanların yaşadıkları yeri terk etmek zorunda kalmalarıdır. Kahramanmaraş merkezli deprem sonrasında göç edenlerin çoğunluğunu barınma, güvenlik, sağlık ve geçim kaygıları taşıyan aileler oluşturmuştur. (Sipahioğlu,2024).

K2 Ailesi: Deprem sonrası evlerine dönememiş, yeni bir yaşam alanına uyum sağlamakta zorlanmıştır. Bir başka şehirde yardım severlerin kendilerine sundukları bir evde yaşamışlardır. Anne, “Şu an planlı aktivitemiz yok, günlük yaşam sadece” diyerek belirsizlik duygusunu dile getirmiştir.

K3Ailesi: Yeni bir şehre taşınmak zorunda kalmış, Ankara’da yaşamaya başlamıştır. Anne, “Konfor alanımızı tamamen terk ettik, alışkanlıklarımızı yeniden kurmaya çalışıyoruz” diyerek değişime uyum çabasını vurgulamıştır.

K1 Ailesi: Depremden sonraki 6-7 ay boyunca aile fertleri farklı şehirlerde dağınık yaşamak zorunda kalmıştır. Baba, “6-7 ay boyunca aile fertleri dağınık yaşamak zorunda kaldı” diyerek bu sürecin aile içi uyumu zorlaştırdığını belirtmiştir. Ayrıca “Depremden sonra sürekli göç etmek zorunda kaldık, düzenimiz tamamen bozuldu.” ifadesiyle, sürekli yer değiştirmenin aile üzerindeki etkisini özetlemiştir.

K4 Ailesi: Meslekleri dolayısıyla bir süre daha İskenderun'da yaşamak zorunda kalmıştır. Ancak baba ve oğul çocuğun eğitiminin devamı için Ankara'da akrabalarının yanına yerleşmişler. Hekim olan anne depresyon bölgesindeki resmi görevi nedeniyle (defin izni vs) İskenderun'da kalmaya devam etmiş. Ancak kendi ifadesiyle yaşadığı tükenmişlikten dolayı emeklilik kararı alıp Ankara'ya gelmiştir. Bu dönemde aile parçalanmış ve birbirlerinden uzaklaşmışlardır.

Araştırmalar da barınma sorunlarının yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda psikolojik etkiler yarattığını; aile üyeleri arasında yabancılaşma ve duygusal mesafe hissini güçlendirdiğini ortaya koymaktadır (Hock ve ark., 2023).

Eğitim, iş ve sosyal hayatta kesintiler

6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri, ailelerin çalışma yaşamını, çocukların eğitimini ve sosyal etkinliklerini doğrudan etkilemiştir. Deprem sonrasında on bir ilde eğitim hizmetleri durma noktasına gelmiş, yüz binlerce öğrenci farklı illere nakledilmek zorunda kalmış ve bu süreç eğitimde sürekliliği ciddi biçimde zedelemiştir. Eğitim alanında hem fiziksel altyapıda hem de psikososyal boyutlarda derin etkiler ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda Millî Eğitim Bakanlığı, UNICEF ve diğer kurumların iş birliğiyle eğitim sürekliliğini sağlamak, öğrenme kayıplarını en aza indirmek ve özellikle çocukların travma sonrası toparlanmalarını desteklemek amacıyla çok yönlü çalışmalar yürütülmüştür (T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2024, s. 432).

K1 Ailesi: Çocuğun okul hayatında uzun süreli kesintiler yaşanmış, sosyal aktiviteler ve oyun düzeni bozulmuştur.

K2 Ailesi: Deprem sonrası evlerine dönmelerine rağmen, sosyal etkinlikler ve planlı aile aktiviteleri neredeyse tamamen sona ermiştir.

K3 Ailesi: Barınma zorlukları ve bir başka şehre yerleşme yüzünden babanın iş sürekliliği sekteye uğratmıştır.

K4 Ailesi: Yeni şehirde hem ebeveynlerin iş hayatı hem de çocuğun eğitim süreçleri yeniden organize edilmeye çalışılmıştır.:

Bu kesintiler, ailelerin günlük yaşamlarındaki denge hissini zedelemiş, özellikle çocuklar için sosyal uyum sorunları doğurmuştur.

Günlük rutinlerdeki bozulmanın psikososyal yansımaları

Deprem sonrası günlük rutinlerin bozulması, aileler için belirsizlik, kaygı ve kontrol kaybı duygularını tetiklemiştir. Planlı aile etkinliklerinin azalması, sosyal destek kaynaklarının zayıflaması ve sürekli göç zorunluluğu, aile üyelerinde geleceğe dair umutsuzluk ve yorgunluk hissini artırmıştır.

K1 Ailesi: "Depremden sonraki ilk 6-7 ay aile içi iletişimimiz sağlıklı değilmiş olup aile içi tahammül derecemiz düşmüş ve arada agresif bir iletişim şekli olmuştur. Özellikle geleceğe dair belirsizlikler ve barınma sorunu çatışmalarımızı şiddetlendirmiştir."

“Deprem öncesinde keyif aldığımız şeylerden keyif almamaya ve çatışma konusu olmayacak şeylerden çatışmalar yaşamaya başladık.”

Bu bulgular, Arslanlı ve arkadaşlarının (2024) çalışmasıyla paralellik göstermekte; günlük yaşam düzeninin kesintiye uğramasının, özellikle çocukların psikolojik iyileşme süreçlerini yavaşlattığı ve aile içi çatışmaları artırdığı anlaşılmaktadır.

Psikososyal Destek ve Toplumsal Yardım

Araştırmada, ailelerin büyük çoğunluğunun deprem sonrası profesyonel psikososyal destek hizmetlerine erişmek yerine kendi başa çıkma stratejilerini geliştirmeyi seçtikleri görülmüştür. Buna karşın, toplumsal dayanışma ve akrabalık bağları birçok aile için koruyucu bir unsur olmuştur. Literatür, sosyal desteğin afet sonrası psikolojik dayanıklılığı artırmada kritik rol oynadığını vurgulamaktadır (İme ve Dilmaç, 2025; Kaniasty, 2020). Ancak bu desteklerin sürdürülebilir olmaması, uzun vadede ailelerde yalnızlık ve tükenmişlik duygularını güçlendirmektedir. Umutsuzluk duygusu içinde kalan aileler, çözüm arayışlarını toplumsal yardımlara ve dayanışma ağlarına yöneltmiştir. “Psikososyal Destek ve Toplumsal Yardım” teması bu bağlamda belirginleşmiştir.

Psikososyal destek hizmetlerine erişim

Araştırmaya katılan ailelerin büyük bir kısmı, deprem sonrasında resmî psikososyal destek hizmetlerine ulaşmayı seçmemişlerdir. Bu durum, ailelerin afetin yarattığı psikolojik travmayı kendi başlarına ya da çevresel dayanışma yoluyla atlattığına çalışmasına neden olmuştur.

K1 Ailesi: Biz hiçbir psikososyal destek almadık, süreci kendi başımıza yürütmeye çalıştık. Çünkü çevreden gelen acıma duygusu içeren ve kıyaslayıcı ifadeler bizi böyle bir destek arayışından uzaklaştırdı.

K2 Ailesi: Çocukların travmalarını atlatabilmeleri için profesyonel destek almamış, ancak çevreden gelen yardımların önemini vurgulamıştır: “Tanıdık tanımadık tüm karşılaştığımız insanlar bir şeyler yapmak istedi.”

K3 Ailesi: Baba, “Yaşadığımız sorunları kendi imkânlarımızla atlattık” diyerek yalnızlığı ve desteğe erişim zorluklarını ifade etmiştir.

K4 Ailesi: Hiçbir psikososyal destek hizmetine ulaşamamış, özellikle çocuklarının travma sonrası süreçlerinde kendileri destek olmaya çalışmışlardır.

Bu bulgular, deprem sonrası psikososyal destek mekanizmalarının gerekliliğini ve önemini ortaya koymaktadır

Toplumsal dayanışmanın rolü

Bu süreçte, toplumsal dayanışma aileler için önemli bir başa çıkma kaynağı olmuştur. Özellikle K2 ve kısmen K3 ailesi, tanıdık veya tanımadıkları insanlardan gelen yardımların duygusal yüklerini hafiflettiğini belirtmiştir.

Deprem sonrası sosyal destek mekanizmalarının bireylerin ruh sağlığını korumada ve dayanıklılığı güçlendirmede vazgeçilmez olduğu yapılan araştırmalarla da desteklenmektedir. Afet sonrası sosyal bağlar güçlenmektedir. Bu durum ailelerin psikolojik dayanıklılığını artırmaktadır. Sosyal yardım ve destek ağları, depremzedelerin dayanıklılığının artmasında önemli bir rol oynamaktadır (İme ve Dilmaç,2025). Ancak araştırmaya katılan ailelerin çoğu, dayanışmanın kısa süreli olduğunu ve zamanla azaldığını ifade etmiştir.

Başa çıkma stratejileri

Aileler psikososyal destek hizmetlerinden yararlanmak yerine, büyük oranda bireysel başa çıkma yöntemleri geliştirmişlerdir.

K1 ve K4 aileleri, süreci içe kapanarak ve tüm çatışmalara rağmen aile içinde dayanışmayı artırarak yönetmeye çalışmıştır.

K2 ailesi, çevreden gelen yardımlar sayesinde psikolojik yükünü hafifletmiş, ancak çocukların duygusal iyileşmesinde daha sistematik destek ihtiyacının devam ettiğini vurgulamıştır.

K3 ailesi, aile içi desteğe rağmen yüksek düzeyde yalnızlık ve izolasyon hissi yaşamıştır.

Bu veriler, afet sonrası psikososyal destek eksikliğinin aileleri kendi başa çıkma mekanizmalarını geliştirmeye zorladığını, ancak bunun sürdürülebilir bir çözüm olmadığını göstermektedir.

Gelecek Perspektifi

Deprem sonrası ailelerin gelecek algısı; kaygı, belirsizlik ve umut arasında gidip gelmektedir. Bazı ailelerde umutsuzluk hâkimken, bazıları dayanışma ve sosyal destek sayesinde daha umutlu bir gelecek hayal etmektedir. Bu farklılık, psikolojik dayanıklılık ve sosyal destek mekanizmalarının gücüyle ilişkilidir (Babuç ve Gökçe, 2024). Umut duygusunun travma sonrası büyümeyi kolaylaştırarak iyileşmeye katkı sunduğu belirtilmektedir (Setiawan ve Setiyawati, 2025). Karamsarlığa rağmen “yeni başlangıç arayışları”, aileleri yeniden umut kurmaya yöneltmiştir.

Görüşmeler, ailelerin gelecek planlarında belirsizlik, kaygı ve umudun iç içe geçtiğini göstermektedir. K1 ailesi geleceğe dair hayal kurmadığını, K4 ailesi ise iş değişikliği ve taşınma isteğini dile getirmiştir. Afet sonrası kayıplar ve sosyal destek eksiklikleri, ailelerin geleceğe bakışını doğrudan etkilemiştir (Babuç ve Gökçe, 2024). Bu durum, umut düzeyi ile psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkiye dair Satıcı ve arkadaşlarının (2025) bulgularıyla da örtüşmektedir.

Umutsuzluk ve belirsizlik duygusu

Deprem, bazı ailelerde geleceğe dair umut kaybına yol açmıştır. Özellikle K1, K2 ve K4 ailelerinde belirsizlik, kaygı ve güvensizlik duyguları öne çıkmaktadır:

K1 Ailesi (Anne): “Geleceğe dair umutlarım depremle birlikte yıkıldı. Geleceğe dair hayal kuramıyorum.”

K1 Ailesi (Baba): “Yabancı bir dil öğrenip çocuğum için güvenli bir ülkeye gitmeyi planlıyorum.”

K2 Ailesi (Baba): “Yaşanan bunca kaybın ardından geleceğe dair umut besleyemiyorum.”

K2 Ailesi (Anne), “Yarını bilmeden yaşamak çok zor.”

K4Ailesi (Anne): “İş değiştirmek, taşınmak ve bu şehirden kurtulmak istiyorum.”

Bu ifadeler, deprem sonrası aile bireylerinin gelecek algısında duygusal çeşitliliği göstermektedir. Aynı aile içinde bile bazı aile bireyleri çözüm ve güvenlik arayışına yönelirken bazıları da umutsuzluk ve belirsizlik yaşamışlardır.

Umutlu tutumlar ve dayanıklılık

K1 ailesi, diğer ailelerden farklı olarak daha umutlu bir tutum sergilemiştir. Baba, güvenli bir gelecek için aktif planlar yapıyor ve gelecek perspektifi geliştiriyor. Aile, çocuğun rutinlerini devam ettirmesi yönünde bir çaba içindedir. 6-7 aylık bir parçalanmışlıktan sonra bir araya gelerek umut ile kaygı arasında salınarak ayakta durmaya çalışmaktadır.

K2 ailesi karşılıklı dayanışma ve sosyal destek unsurlarını daha etkin kullanmıştır.

K2 Ailesi (anne): Depremden dört gün sonra çocuklarımla ve annemle birlikte başka bir şehre gittik. Orada bir hayırsever evini bize açtı. Aynı evde dokuz kişi bir arada yaşadık. Evlerini bize karşılıksız açan, her türlü desteği sunan bu iyi insanların varlığı bize huzur verdi.”

Bu sözler sosyal desteğin afet sonrası psikolojik dayanıklılığı artıran önemli bir faktör olduğunu vurgulamaktadır.

Gelecek perspektifinin psikososyal önemi

Görüşmeler, deprem sonrası geleceğe dair beklentilerin ailelerin psikososyal uyum süreçlerinde belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir: Daha umutlu bir bakış açısına sahip olan K2 ailesinde ise dayanışmanın güçlendirici bir unsur olarak rol oynadığı görülmektedir.

K3 ailesi başlangıçta “neden biz” sorusunu dile getirmiş; fakat zamanla “iyi ki yapmışız, gitmişiz” diyerek yaşamlarına dair değerleri hatırlamıştır. Bu dönüşüm, travma sonrası yaşama yeniden anlam verme çabası ve psikososyal toparlanma göstergesi olarak okunabilir. “Toparlanmak için bizi bizden başkası anlayamaz yine birlik olup üstesinden geleceğiz” diyerek, geleceği inşa etme sürecinde birlikte dayanışmayı temel bir psikososyal kaynak olarak görmektedirler.

Afet sonrası bireylerin psikososyal uyumunda gelecek perspektifi önemli bir rol oynamaktadır. Olumlu bir gelecek beklentisi, bireylerin kayıplarını anlamlandırmalarını, yeniden yapılanma süreçlerine katılımlarını ve psikolojik esnekliklerini olumlu yönde desteklemektedir. Bonanno (2004), bireylerin ağır kayıplar karşısında dahi dayanıklılık gösterebildiklerini ve bunun temelinde umutlu bir gelecek bakışının bulunduğunu vurgular.

Benzer şekilde Bonanno ve Burton (2013), esnek başa çıkma stratejileri ile pozitif gelecek odaklı tutumların psikolojik iyileşmeyi desteklediğini belirtir. Masten (2021) ise, çocuk ve ailelerin dayanıklılığının; aile, okul, toplum ve kültürel sistemlerin etkileşimiyle oluşan çok katmanlı koruyucu süreçler içinde, özellikle umut ve olumlu gelecek perspektifi sayesinde güçlendiğini vurgulamaktadır. Bu bilgiler ışığında, umut ve gelecek odaklı tutumların, travmanın işlenmesi, psikolojik iyileşme ve yeniden yapılanma süreçlerine önemli katkılar sunduğu söylenebilir.

Tartışma

Bu araştırmanın bulguları, Hatay'daki deprem sonrası aile deneyimlerinin literatürle büyük ölçüde örtüştüğünü göstermektedir. Aile bireylerinin yaşadığı korku, kaygı, travma ve yas tepkileri; ilişkilerde gözlenen hem yakınlaşma hem de gerilim biçimleri, afetlerin psikolojik etkilerine dair çalışmalarla paraleldir (Aker ve Önder, 2025). Bu sonuç, afetlerin yalnızca fiziksel değil, derin psikososyal etkiler yarattığını da ortaya koymaktadır.

Aile ilişkilerinde gözlenen değişimler, afetlerin çift ve aile dinamikleri üzerindeki çift yönlü etkisini yansıtmaktadır. Kimi ailelerde dayanışma artarken, ekonomik sıkıntılar ve barınma sorunları nedeniyle çatışmalar da yoğunlaşmıştır. Bu durum, afetlerin ilişkilerde hem destekleyici hem zorlayıcı roller üstlenebileceğini gösteren önceki çalışmalarla uyumludur (Kaniasty, 2020; Williamson ve ark., 2021).

Günlük yaşamın aksamaması ve rutinlerin bozulması, bireylerin yeniden uyum sağlama sürecini güçleştirmiştir. Geçici barınma koşulları, iş ve eğitimde yaşanan kesintiler aile bütünlüğünü zorlamıştır. Özellikle çocukların eğitimden uzak kalması ve sosyal etkileşimlerinin azalması, onların psikososyal gelişiminde olumsuzluklara yol açmıştır (Cordone ve ark., 2025). Bu sonuçlar, afet sonrası dönemde rutinlerin yeniden tesis edilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır (Heanoy ve Brown, 2024).

Psikososyal destek ve toplumsal yardımlar açısından, ilk dönemde yoğun destek sağlanmasına karşın süreç içinde bu desteğin azaldığı görülmüştür. Sosyal destek, afet sonrası stres ve depresyonu azaltan koruyucu bir unsur olarak öne çıkmaktadır (Kaniasty, 2020; Tekin ve ark., 2023). Ailelerin aktardığı "yardımın sürdürülebilir olmaması" durumu, uzun vadeli politikaların önemini göstermektedir (Ak, 2021).

Gelecek algısında ise iki yönlü bir tablo oluşmuştur. Bazı aileler kaygı ve umutsuzluk yaşarken, bazıları travmadan anlam çıkararak yeniden umut geliştirmiştir. Bu bulgu, travma sonrası büyüme kavramıyla örtüşmektedir (Setiawan ve Setiyawati, 2025). Aile içi dayanışma ve güçlü ilişkiler, umudu besleyen temel unsurlar arasında yer almıştır (Rezaei ve Mohammadinia, 2025; Tekin ve ark., 2023).

Hataylı ailelerin deneyimleri afet sonrası sürece dair literatürle paralellik göstermektedir. Duygusal dalgalanmalar, rutin kaybı, destek ihtiyacı ve umut arayışı, afetin çok katmanlı etkilerini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, kültürel bağlamın ve toplumsal dayanışmanın ailelerin başa çıkma biçimlerini belirlemede önemli rol oynadığı görülmektedir.

Tartışma bulguları, aile sistemi ve dayanıklılık çerçevesiyle birlikte değerlendirildiğinde; barınma belirsizliği ve göçün aile sınırlarını ve rollerini yeniden tanımladığı, rutinlerin bozulmasının ebeveynlik yükünü artırdığı ve sosyal destek ağlarının koruyucu işlev gördüğü, ancak süreklilik sağlanamadığında kırılabilirlikleri derinleştirdiği görülmektedir (Walsh, 2003; Kaniasty, 2020).

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmamız, 6 Şubat 2023 depreminin Hatay'daki ailelerde yarattığı psikososyal ve yapısal dönüşümleri ortaya koymuştur. Bulgular, afet sonrası ailelerin duygusal (korku, kaygı, yas) ve yapısal (barınma, geçim, rutin kaybı) açıdan ciddi zorluklar yaşadığını göstermektedir. Aile içi ilişkiler kimi zaman dayanışmayla güçlenmiş, kimi zaman stresle çatışmalara dönüşmüştür. Belirsizlik ve kaygıya rağmen birçok ailede umut ve yeniden düzen kurma çabası gözlenmiştir. Sonuç olarak, afetin aile sistemini çok boyutlu etkilediği ve bütüncül yaklaşımlara ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır.

Öneriler:

1. Aile İçi İletişimin Güçlendirilmesi: Aile danışmanlığı ve terapisi hizmetleri sunulmalı; eş çatışmaları azaltılmalı, ebeveyn-çocuk diyalogu korunmalıdır. Grup çalışmaları iletişimi ve dayanıklılığı artıracaktır.
2. Günlük Rutinlerin Yeniden Kurulması: Çocukların eğitime, yetişkinlerin işe dönüşü hızla sağlanmalıdır. Geçici barınma alanlarında bile oyun, ders, atölye gibi günlük programlar oluşturulmalıdır.
3. Psikososyal Destek Hizmetlerinin Sürdürülmesi: İlk dönem destekleri uzun vadeli planlara dönüştürülmeli; kalıcı psikososyal merkezler kurulmalı, terapiler ve psiko-eğitim seminerleri düzenlenmelidir. Travma belirtileri gösterenler uzman desteği almalıdır.
4. Aile Merkezli Müdahaleler: Afet sonrası programların odağı aile olmalı; travma atlatma, ebeveyn eğitimi ve oyun/sanat etkinlikleri aile planlarına göre bireyselleştirilmelidir.
5. Umudu ve Gelecek Planlamasını Destekleyen Girişimler: Akran destek programları, başarı hikâyeleri, kariyer danışmanlığı, mikro kredi ve hibe destekleriyle umut artırılmalıdır. Gençlere yönelik rehberlik atölyeleri düzenlenmelidir (Toper ve ark., 2025).
6. Kalıcı Sosyal Politika ve Altyapı Önlemleri: Depreme dayanıklı konutlar tamamlanmalı, öğrenim kayıpları telafi edilmeli, istihdam ve mesleki eğitimler desteklenmelidir. Psikolojik destek ve iş yaşamında esneklik sağlanmalıdır. Desteklerin sürdürülebilirliği önemlidir (Yıldırım, 2023).

Bu çalışma, sınırlı sayıda aileyle yapılmış olsa da afetlerin aile yaşamına etkilerine dair derinlemesine bir bakış sunmaktadır. Araştırmacılar için daha geniş örneklerle çalışmalar önerilmektedir. Uygulayıcılar içinse bulgular, afet sonrası psiko-sosyal hizmetlerin

planlanmasında rehber niteliğindedir. Ailelerin duygusal ihtiyaçlarına, günlük düzenin kurulmasına, sosyal destek mekanizmalarına ve gelecek inşasına odaklanan müdahaleler toplum sağlığının korunmasında anahtar rol oynayacaktır. Unutulmamalıdır ki toplumun en temel yapı taşı olan aile, afetlerden en çok etkilenen ama doğru desteklendiğinde en güçlü iyileşme kaynağıdır. Bu nedenle afet yönetiminde ailenin merkeze alınması, bütüncül, sürdürülebilir ve kültüre duyarlı yaklaşımların geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Gelecek araştırmalar için öneriler

İleride daha geniş örneklemelerle (farklı ilçeler, farklı sosyoekonomik gruplar) ve boylamsal tasarımlarla aile işlevselliğinin zaman içindeki değişimi izlenebilir. Çocuk ve ergen odaklı alt çalışmalar ile aile içi şiddet ve bakım yükü gibi hassas temaların etik açıdan güçlendirilmiş tasarımlarla ele alınması önerilir. Nitel bulguların nicel ölçümlerle desteklendiği karma yöntem çalışmalar, müdahale programları için daha güçlü kanıt üretebilir.

Kaynakça

- Ahmed, S. K., Mohammed, R. A., Nashwan, A. J., Ibrahim, R. H., Abdalla, A. Q., Ameen, B. M., ve Khdir, R. M. (2025). Using thematic analysis in qualitative research. *Journal of Medicine, Surgery, and Public Health*, 6, 100198.
- Ak, B. U. (2021). Mental health and psychosocial support in Turkey: Practices, policies and recommendations. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 46–55.
- Aker, T., ve Önder, E. (2025). Posttraumatic stress disorder–related mental health problems and risk factors after an earthquake. *Psychiatry and Clinical Psychopharmacology*, 35(Suppl. 1), S113–S121.
- Arslanlı, S. E., Duru, H. A., Bakır, E., ve Pulat, P. (2024). Exploring the disaster experiences and psychosocial support needs of children affected by the Kahramanmaraş earthquake in Turkey through drawing narratives. *Journal of Pediatric Nursing*, 78, e260–e269.
- Bonanno, G. A. (2004). Loss, trauma, and human resilience: Have we underestimated the human capacity to thrive after extremely aversive events? *American Psychologist*, 59(1), 20–28.
- Bonanno, G. A., ve Burton, C. L. (2013). Regulatory flexibility: An individual differences perspective on coping and emotion regulation. *Perspectives on Psychological Science*, 8(6), 591–612.
- Bonanno, G. A., Galea, S., Bucchiarelli, A., ve Vlahov, D. (2007). What predicts psychological resilience after disaster? The role of demographics, resources, and life stress. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 75(5), 671–682.
- Bountress, K. E., Gilmore, A. K., Metzger, I. W., Aggen, S. H., Tomko, R. L., Danielson, C. K., ... ve Amstadter, A. B. (2020). Impact of disaster exposure severity: Cascading effects across parental distress, adolescent PTSD symptoms, as well as parent-child conflict and communication. *Social Science ve Medicine*, 264, 113293.
- Bowen, M. (1978). *Family therapy in clinical practice*. Jason Aronson.
- Braun, V., ve Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101.
- Braun, V., ve Clarke, V. (2021). *Thematic analysis: A practical guide*. SAGE.
- Braun, V., ve Clarke, V. (2022). Conceptual and design thinking for thematic analysis. *Qualitative Psychology*, 8(1), 3–26.
- Cordone, A., Fairchild, V., ve Cicero, M. X. (2025). Impact of natural disasters on children: Key considerations for pediatricians. *Pediatrics in Review*, 46(4), 189–197.
- Çıtak, Ş., ve Dadandı, İ. (2024). The effect of earthquake exposure on PTSD symptoms mediated by intrusive rumination and moderated by gender: A cross-sectional study on the 2023 Kahramanmaraş earthquake survivors. *BMC Public Health*, 24(1), 2294.
- Demirbaş-Kurtoğlu, H. (2023). *Kahramanmaraş merkezli depremler sonrası depremezelerde posttraumatik stres bozukluğu, depresyon ve anksiyete bozukluğu yaygınlığının araştırılması* [Tıpta uzmanlık tezi, Gaziantep Üniversitesi].
- Elçi, G., Genç, A., Yaşartürk, F., Aktaş, A. K., ve Kaya, G. Y. (2023). Fiziksel aktivitenin depremde çocuklar üzerindeki etkileri hakkında ebeveyn görüşlerinin incelenmesi. *Mediterranean Journal of Sport Science*, 6(1, Cumhuriyet'in 100. Yılı Özel Sayısı), 1123–1133.
- Galea, S., Nandi, A., ve Vlahov, D. (2005). The epidemiology of post-traumatic stress disorder after disasters. *Epidemiologic Reviews*, 27(1), 78–91.
- Guest, G., Bunce, A., ve Johnson, L. (2006). How many interviews are enough? An experiment with data saturation and variability. *Field Methods*, 18(1), 59–82.

- Harville, E. W., Taylor, C. A., Tesfai, H., Xiong, X., ve Buekens, P. (2011). Experience of Hurricane Katrina and reported intimate partner violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 26(4), 833–845.
- Heanoy, E. Z., ve Brown, N. R. (2024). Impact of natural disasters on mental health: Evidence and implications. *Healthcare (Basel)*, 12(18), 1812.
- Hill, R. (1949). *Families under stress*. Harper ve Row.
- Hock, E., Blank, L., Fairbrother, H., Clowes, M., Cuevas, D. C., Cuevas, D., ... ve Goyder, E. (2023). Exploring the impact of housing insecurity on the health and well-being of children and young people: A systematic review. *Public Health Research*, 11(13), 1–71.
- İme, Y., ve Dilmaç, B. (2025). The association between depression, anxiety, stress, and resilience; self-efficacy and social support as mediators among 2023 Türkiye earthquake survivors. *Current Psychology*, 1–8.
- Kaniasty, K. (2020). Social support, interpersonal, and community dynamics following disasters caused by natural hazards. *Current Opinion in Psychology*, 32, 105–109.
- Koçbay, A., ve Sığırtmaç, A. D. (2025). Deprem sonrası göç etmiş okul öncesi dönem çocuklarının sosyal ve duygusal durumlarının incelenmesi. *Yaşadıkça Eğitim*, 39(1), 249–266.
- Lowe, S. R., Rhodes, J. E., ve Scoglio, A. A. J. (2012). Changes in marital and partner relationships in the aftermath of Hurricane Katrina: An analysis with low-income women. *Psychology of Women Quarterly*, 36(3), 286–300.
- Masten, A. S. (2021). Resilience of children in disasters: A multisystem perspective. *Annual Review of Psychology*, 72, 201–226.
- McCubbin, H. I., ve Patterson, J. M. (1983). The family stress process: The Double ABCX model of adjustment and adaptation. *Marriage ve Family Review*, 6(1–2), 7–37.
- Minuchin, S. (1974). *Families and family therapy*. Harvard University Press.
- Nowell, L. S., Norris, J. M., White, D. E., ve Moules, N. J. (2017). Thematic analysis: Striving to meet the trustworthiness criteria. *International Journal of Qualitative Methods*, 16(1), 1609406917733847.
- Özgen, N. (2025). Kahramanmaraş depremi bağlamında aile içi iletişim dinamiklerinin incelenmesi. *Türk Deprem Araştırma Dergisi*, 7(2), 211–224.
- Rezaei, M. A., ve Mohammadinia, N. (2025). The role of society and family in adolescents' disaster resilience: A qualitative study. *BMC Public Health*, 25, 22197.
- Satici, B., Erus, S. M., Benzer, F. M., Deniz, M. E., Tekgül, N., ve Satici, S. A. (2025). Bereavement and resilience in earthquake affected individuals: Serial mediation through psychological distress and hope. *Psychiatric Quarterly*, 1–14.
- Setiawan, I. M., ve Setiyawati, D. (2025). Family functioning and post-traumatic growth among disaster survivors: The mediation role of hope. *Humanitas: Indonesian Psychological Journal*, 22(1), 13–30.
- Sipahioğlu, B. Ö. (2024). Göç ve afet ilişkisi: Deprem göçü. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 15(1, Deprem Özel Sayısı), 292–313.
- T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı. (2024). *Geleceğin inşası: Eğitim 2002–2024*. Millî Eğitim Bakanlığı.
- Tang, B., Deng, Q., Glik, D., Dong, J., ve Zhang, L. (2017). A meta-analysis of risk factors for post-traumatic stress disorder (PTSD) in adults and children after earthquakes. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 14(12), 1537.
- Taşdelen-Karçkay, A., Alkan, D., ve Toprak, B. (2023). Doğal afet bağlamında aile sistemi: Aile ilişkileri, risk ve koruyucu faktörler. *Aile Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*, 6(2), 75–96.

- Tekin, S., Burrows, K., Billings, J., Waters, M., ve Lowe, S. R. (2023). Psychosocial resources underlying disaster survivors' posttraumatic stress symptom trajectories: Insights from in-depth interviews with mothers who survived Hurricane Katrina. *European Journal of Psychotraumatology*, 14(2), 2211355.
- Tekin Babuç, Z., ve Gökçe, A. (2024). 6 Şubat deprem afetinin aile ve sosyal ilişkilere etkisi üzerine nitel bir analiz. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(3), 789–813.
- Toper, F., Yanardağ, R., Koca, M., ve Baydar, V. (2025). Post-traumatic growth in university students after earthquakes: The effect of perceived social support and psychological resilience. *Behavioral Sciences*, 15(9), 1178.
- Walsh, F. (2003). Family resilience: A framework for clinical practice. *Family Process*, 42(1), 1–18.
- Williamson, H. C., Bradbury, T. N., ve Karney, B. R. (2021). Experiencing a natural disaster temporarily boosts relationship satisfaction in newlywed couples. *Psychological Science*, 32(11), 1709–1719.
- Witting, A. B., Bagley, L. A., Nelson, K., ve Lindsay, T. (2021). Natural disasters and the relational study of the family: A 2-decade scoping review. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 52, 101990.
- Yıldırım, S. (2023). 6 Şubat Kahramanmaraş depreminin psikososyal etkisi ve depremzedelere yönelik sürdürülebilir müdahalenin önemi üzerine bir gözlem araştırması. *Anasay*, (24), 133–153.

KADIN GİRİŞİMCİ OLMA YOLUNDA: AİLE DESTEK MERKEZİ (ADEM)'DEKİ KADIN KURSİYERLERİN DENEYİMLERİⁱ

İlayda ATASAYARⁱⁱ, Zeynep TEZELⁱⁱⁱ

Öz

Aile Destek Merkezleri (ADEM) kadınlara girişimcilik eğitimleri başta olmak üzere çeşitli eğitimler (koruyucu-önleyici eğitimler, aile içi etkili iletişim eğitimi, ruh sağlığı eğitimleri, çocuk ve ergen sağlığı eğitimleri, sağlıklı beslenme ve diyetetik eğitimi, kadın hakları eğitimleri, bağımlılıkla ilgili eğitimler, dini eğitimler, doğal afetlerle ilgili eğitimler vb.) vererek destek olmakta ve kadınların toplumda daha aktif rol almalarına aracılık etmektedir. Bu çalışmada ADEM'deki eğitimlerden yararlanan kadınların kurs deneyimleri; aldıkları eğitimlerin kendilerini geliştirmedeki etkisi, eğitim sırasında karşılaştıkları zorluklar ve eğitim sonrası gelecek beklentileri-girişimcilik hedefleri incelenmiştir. Çalışma grubu; Kırıkkale ili Yahşihan Kaymakamlığı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'na bağlı olarak faaliyet gösteren ADEM'deki eğitim ve kurslardan yararlanan ve araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden 15 kadından oluşmaktadır. Araştırmanın verileri, katılımcılarla yüz yüze gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda yarı yapılandırılmış sorulardan oluşan görüşme formu ile elde edilmiştir. Görüşmeler sonucunda elde edilen bulgulara göre; kursiyerler, ADEM'den aldıkları kurslar ve eğitimler sayesinde bilgi ve becerilerini geliştirdiklerini ifade etmişlerdir ve bu gelişim kadınların gelecek planlarına olumlu olarak yansımaktadır. Kadınlar, kurs sürecinde kazanmış oldukları bilgi ve beceriler kapsamında potansiyellerinin farkına varmakta ve özgüven kazanmaktadır. Kursiyerler aldıkları eğitimler sonunda üretim yapabilmekte ve ürettiklerini pazarlama hedefi oluşturmaktadır. Bazı katılımcılar öğrendikleri bilgi ve becerileri almış oldukları diğer eğitimlerle pekiştirerek profesyonelleşme eğilimi göstermektedirler. ADEM'in özellikle dezavantajlı konumda olan kadınların sosyal ve ekonomik hayata katılımını kolaylaştırmada etkili bir rol üstlendiği görülmektedir. Kurs bitiminde girişimci olmak isteyen kadınlara yol gösterici olması bakımından; KOSGEB, İŞKUR, Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği gibi kurumlardan davetli konuşmacılar çağırılarak eğitimler verilebilir ve fırsatlardan haberdar olmaları sağlanabilir. Kariyer planlama, iş planı hazırlama, web sayfası tasarımı gibi kadın girişimciliğini destekleyen eğitimlerin de eğitim programına dâhil edilmesi, uzmanlarla kursiyerlerin söyleşiler adı altında bir araya getirilmesi sağlanabilir.

Anahtar Kelimeler: Kadın girişimci, aile destek merkezi, dezavantajlı kadınlar, hayat boyu öğrenme, sosyal yardımlaşma ve dayanışma

ⁱ KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ ULUSLARARASI AİLE ÇALIŞMALARI KONGRESİ-IFSC (23-25/10/2025)'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur. (It was presented as an oral presentation at the Kırıkkale University International Family Studies Congress-IFSC [23-25/10/2025]).

ⁱⁱ Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, ilaydatasayar@gmail.com, ORCID ID: 0009-0002-6010-9166

ⁱⁱⁱ Öğretim Üyesi (Prof. Dr.), Kırıkkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, ztezel@kku.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-6421-5965

*On the Path to Becoming a Woman Entrepreneur: Experiences of Female Trainee at
the Family Support Center (Adem)*

Abstract

Family Support Centers (ADEM) provide various trainings, primarily women's entrepreneurship training (protective-preventive training, effective family communication training, mental health training, child and adolescent health training, healthy eating and dietetics training, women's rights training, relationship training, religious training, natural disaster training, etc.) primarily focusing on women's entrepreneurship and facilitate women's more active participation in society. This research examines the course experiences of women who benefited from training at ADEM; the impact of the training on their self-development, the challenges they faced during the training and their future expectations and entrepreneurial goals after the training. The study group consists of 15 women who benefited from the training and courses at ADEM, which operates under the Yahşihan District Governorship Social Assistance and Solidarity Foundation in Kırıkkale province, and who voluntarily agreed to participate in the research. The research data was obtained through face-to-face interviews, using an interview formula consisting of questions asked halfway through the interviews. According to the interview results, trainees stated that they improved their knowledge and skills through the courses and training provided by ADEM and this development positively impacted their future plans. Women gained knowledge and skills during the course, enabling them to develop their abilities and build resilience. Among the trainees, some were able to produce goods and set marketing goals after completing their training. They reinforced some of the knowledge they acquired through further training, achieving professionalism. ADEM appears to play an effective role in facilitating the social and economic lives of women, particularly those from disadvantaged backgrounds. At the end of the course, in order to guide women who want to become entrepreneurs, training sessions can be provided by invited speakers from institutions such as KOSGEB, İŞKUR and the Union of Chambers of Craftsmen and Artisans and they can be made aware of the opportunities. Training sessions supporting women's entrepreneurship, such as career planning, business plan preparation and website design, can also be included in the training program and experts and trainees can be brought together in interviews.

Keywords: Female entrepreneur, family support center, disadvantaged women, lifelong learning, social assistance and solidarity

Extended Abstract

Family Support Centers (ADEM) provide various trainings, primarily women's entrepreneurship training (protective-preventive training, effective family communication training, mental health training, child and adolescent health training, healthy eating and dietetics training, women's rights training, relationship training, religious training, natural disaster training, etc.) primarily focusing on women's entrepreneurship and facilitate women's more active participation in society. ADEM are organizations established by the Ministry of Family and Social Services in 2012, primarily to enhance the personal development, employment and economic participation of women living in disadvantaged regions. Initially established in the Eastern and Southeastern Anatolia regions ADEM have expanded throughout Turkey by 2023 and operate under the umbrella of Social Assistance and Solidarity Foundations (SYDV).

This research employs a qualitative approach to explore the knowledge, learning experiences, development, and future indicators of women benefiting from ADEM trainings and courses. The study examines women's experiences with both theoretical and practical training, the impact on their personal development, the challenges encountered during training, and their future expectations and entrepreneurial goals. Additionally, the research observes the feelings and interests of participants, identifies their demands and expectations, and contributes to the development of further training programs offered by ADEM.

The study group consisted of 15 female trainees from ADEM, operating under the Yahşihan District Governorship Social Assistance and Solidarity Foundation in Kırıkkale, who voluntarily agreed to participate. Data were collected through a semi-structured interview form prepared by the researcher and reviewed by experts. The form had two sections. The first section included questions about participants' age, marital status, education level, income, their occupations and those of their spouses, and number of children. The second section focused on participants' experiences with ADEM services, their course experiences, the impact of training on personal development, difficulties encountered, and future expectations and entrepreneurial goals.

According to the findings obtained from the interviews, it was determined that the theoretical and practical trainings provided at ADEM play a supportive role in the personal development of women, that they improve their knowledge and skills thanks to the training they receive, and that this development positively reflects on their future plans. It was also determined that women become aware of their potential and gain self-confidence within the scope of the acquired knowledge and skills. At the end of the training process, the trainees are able to produce goods for their families and close circles and set marketing goals for their products. Some participants show a tendency towards professionalization by reinforcing the knowledge and skills they have learned with other training outside the organization. These results are effective in shaping women's future entrepreneurial plans. It is seen that ADEM plays an effective role in facilitating the participation of women, especially those in disadvantaged positions, in social and economic life.

According to the research results, thanks to the courses and training offered by ADEM, women acquire various knowledge, skills, and experiences. Women trainees turn the knowledge and skills they learn into a profession, and the resulting products generate income. By selling what they produce through social media or with family and friends support, women support their personal development and contribute to the family budget. Women who benefited from ADEM courses stated that their personal development was not limited to their professional lives but also positively affected family relationships and social environment. Women trainees reported that thanks to theoretical training and practical courses, their self-confidence increased, family communication became healthier, family ties strengthened, and their socialization improved, leading to greater integration with their environment.

Reveal domestic responsibilities significantly hinder women's workforce participation. Traditional gender roles and unequal distribution of household tasks often prevent women from pursuing entrepreneurship. Support from family members alleviates domestic burdens and encourages women to pursue entrepreneurial goals. In this context, family support is crucial.

At the end of the course, training sessions can be offered by invited speakers from institutions such as KOSGEB, İŞKUR, and the Union of Chambers of Craftsmen and Artisans to guide women aspiring to entrepreneurship. To increase female trainees' motivation and support their entrepreneurial goals, interviews, panels, or mentoring sessions can connect them with successful female entrepreneurs and experts. Additionally, training on women's entrepreneurship, such as career planning, business plan preparation, and website design, can be included. Local or national e-commerce platforms can be developed in connection with ADEMs, with trainees trained on these platforms. Awareness seminars and workshops on gender roles, shared household responsibilities, and supportive family structures can be provided to women, spouses, and other family members, promoting family support for women.

Giriş

Kadın girişimciliği; toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında ve ekonomik kalkınma sürecinde önemli rol oynamaktadır. Girişimcilik, kadınlar için yalnızca ekonomik bağımsızlıklarını kazanmanın bir yolu olmakla kalmamakta aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitliğini de destekleyen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Dimelik Şenel ve Sevim, 2022).

Kadın girişimciliği; ülkelerin gelişmiş ekonomiye sahip olmalarında, istihdam oranlarını geliştirmede ve milli üretime destek vermede oldukça önemlidir. Kadınların iş hayatına atılması ve girişimci kadın olarak iş kurmaya başlamaları ekonomik açıdan olduğu kadar kadının statüsünün de gelişmesinde oldukça etkilidir (Şahinoğlu, 2024).

Sanayi Devrimi ile birlikte küreselleşen dünyada girişimcilik kavramı tam anlamıyla hâlâ çözülememiş, bir de üzerine kadın girişimciliğini yeterli düzeye ulaşamaması sorun olarak ortaya çıkmıştır (Özdemir, 2020). Sanayi Devrimi'ne kadar kadınlar, ev ve el işleri gibi geleneksel görevlerin ücretsiz emekçileri olarak varlık göstermişlerdir. Sanayileşmenin başlaması ve seri üretime geçişte insan gücüne duyulan ihtiyacın maddi karşılık bulması kadınları da ücretli iş hayatına dâhil etmiştir. Bu bağlamda 1980'lerden itibaren gelişme gösteren girişimcilik faktörü erkeklerin olduğu kadar kadınların da ilgi alanına girmiş, kadınlar beceri ve sahip oldukları yetenekleri bağımsız bir şekilde kendi ayakları üstünde durmak, ekonomik özgürlüklerini kazanmak için kullanmayı amaçlamışlardır (Nayır, 2008). Girişimci kadınların özellikle gelişmekte olan ekonomimizin büyümesinde, istihdamı artırmada ve kalıcı bir üretim ve pazarlama anlayışı ile farkındalık yaratacağı önem arz etmektedir (Soysal, 2010).

Son yıllarda Türkiye'deki kadın girişimciliği önemli bir yükseliş göstermektedir. Kadın girişimci oranı Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre 2002 yılında %13,1 iken, 2023 yılında %17,4'e yükselmiştir. 2002 yılında kadınların iş gücüne katılım oranı %27,9 iken, 2023 yılında %35,8'e; aynı dönem için kadın istihdam oranı %25,3'den %31,3'e yükselmiştir (TÜİK, 2023). Bu artış oranları, kadınların iş dünyasında daha fazla yer aldığını ve kendi işlerini kurma konusunda daha fazla fırsat bulduklarını göstermektedir.

Kadınların çalışma hayatında karşılaştıkları engellerin aşılabilmesi ve kadınların girişimcilik alanında daha fazla yer edinmesini sağlamak için devletin ve özel sektörün sağladığı destekler, yerel yönetimlerin sunduğu imkanlar ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri önemli rol oynamaktadır. Ülkemizde başta Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olmak üzere Tarım ve Orman Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, KOSGEB (Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı), KADEM (Kadın ve Demokrasi Vakfı), KAGİDER (Türkiye Kadın Girişimciler Vakfı), Kalkınma Ajansları, mikro- kredi uygulamaları, İŞKUR (Türkiye İş Kurumu), Kadın Kooperatifleri Platformları ve TOBB Kadın Girişimciler Kurulu vb. kurumlar faaliyet göstermektedir (Çin ve Altun, 2021). Kadınlar, becerilerini kendi ayakları üstünde durmak ve özgürlüklerini ellerine almak için kullanmak istemektedir (Özdemir, 2020).

Kadın girişimciliğini destekleyen projelerin başında kadınların kendi işlerini kurmaya teşvik ve aile ekonomisine destek amacıyla Aile Destek Merkezleri (ADEM) gelmektedir. ADEM'ler, başta dezavantajlı bölgelerde yaşayan kadınların kişisel gelişimini, istihdamını ve ekonomik hayata katılımını artırmak amacıyla 2012 yılı itibariyle Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından faaliyete geçen kuruluşlardır. İlk olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde kurulan ADEM'ler, 2023 yılı itibariyle Türkiye genelinde yaygınlaşarak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) bünyesinde faaliyet göstermektedir (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023). SYDV'ler, dezavantajlı bireylerin desteklenmesi ve toplum dayanışması açısından önemlidir (Hacımahmutoğlu, 2009).

Çalışmanın gerçekleştiği Kırıkkale ili Yahşihan ilçesinde faaliyet gösteren Aile Destek Merkezi, 2022 yılında Yahşihan Kaymakamlığı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'na bağlı olarak kurulmuştur. Kuruluş amacı, 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu kapsamında kadınların devlet ve millet kaynaşmasını sağlamak amaçlı, psiko-sosyal, sosyo-kültürel, mesleki ve kişisel yönden gelişimleri ile toplumsal entegrasyonlarını sağlamaya yönelik faaliyet gösteren merkezlerdir. Çalışma prensipleri ise dezavantajlı kadınlar başta olmak üzere, 20-60 yaş aralığındaki kadınları topluma kazandırma, iş sahasına katılımlarına destek olmaktır. Kurumda Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından gönderilen müfredat doğrultusunda koruyucu-önleyici eğitimler, aile içi etkili iletişim, ruh sağlığı, çocuk ve ergen sağlığı, sağlıklı beslenme ve diyetetik, kadın hakları, bağımlılık, dini, doğal afetler ile ilgili teorik eğitimler verilmektedir. Kurstaki usta öğreticiler, Halk Eğitim Müdürlüğü tarafından görevlendirilmektedir. Kurumda verilen kurslar el sanatları, pastacılık ve spor başlığı altında 2,5-3 aylık süreyle açılmaktadır. Kurslar haftada beş gün olmak üzere saat 10.00-11.00 arasında başlamakta ve 15.00-16.00 aralığında bitmektedir. Kurs bitiminde başarılı olan kursiyerlere Millî Eğitim Bakanlığı onaylı sertifika verilmektedir.

Araştırmanın Problemi

ADEM'ler kadınlara girişimcilik eğitimleri başta olmak üzere çeşitli eğitimler (koruyucu-önleyici, aile içi, ruh sağlığı, sağlıklı beslenme eğitimleri vb.) ile kadınların toplumda daha aktif rol almalarını sağlamaktadır. Alanyazın tarandığında ADEM'lerde verilen eğitimlerden yararlanan kadınların deneyimleri, karşılaştıkları zorluklar ve gelecek beklentileri hakkında yeterli literatür bulunmamaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, ADEM'deki eğitimlerden yararlanan kadınların aldıkları eğitimlerin kendilerini geliştirmedeki etkisi, kadın kursiyerlerin deneyimleri, eğitim sırasında karşılaştıkları zorluklar ve eğitimlerden sonraki gelecek beklentileri-girişimcilik hedeflerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma, yalnızca Yahşihan'a bağlı ADEM'den eğitim alan kadın kursiyerleri kapsayan çalışma grubu ile sınırlandırılmıştır. Araştırmada çalışma grubunu oluşturacak

kadın kursiyerlerde yaş ve medeni durum sınırlaması konulmamıştır. Verilerin toplanması 2025 yılının Şubat-Nisan aylarında gerçekleştirilmiştir.

Yöntem

Araştırma Deseni

Bu araştırmada Aile Destek Merkezi'ndeki eğitimlerden ve kurslardan yararlanan kadın kursiyerlerin bilgi ve becerileri, deneyimleri, düşünceleri ve gelecek beklentileri gibi durumları belirlemek amacıyla nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, bir problem ya da sorunun ortaya çıkarılması ve bu konuda bir teori oluşturulması amacıyla kullanılmaktadır (Okumuş, 2024). Nitel araştırma bireylerin deneyimlerini, tutumlarını ve bilgi akışını anlamayı amaçlamaktadır. Nitel araştırmalarda görüşmeler ve gözlemler dikkate alınır ve bu veriler çerçevesinde temalar oluşturulur. Nitel araştırmalar genellikle açıklayıcı ve teorik çalışmalardır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Bu araştırmada nitel araştırma yaklaşımlarından fenomenolojik çalışma türü kullanılmıştır. Fenomenoloji, bir kavram ya da fenomen ile ilgili insanların duygularını, düşüncelerini ve bakış açılarını anlamak için kullanılan nitel bir araştırma yöntemidir. Fenomenoloji, anlamını tam kavrayamadığımız ancak farkında olduğumuz olayları araştırmayı amaçlayan bir yaklaşımdır (Tekindal ve Uğuz Arsu, 2020).

Bu çalışmada fenomenolojik yaklaşım tercih edilmiştir. Çünkü bu yaklaşım katılımcıların yaşantılarının betimlenmesini ve bu yaşantıların özünün belirlenmesini hedeflediğinden araştırmanın amacıyla doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda fenomenoloji, ele alınan olgunun katılımcıların perspektifinden anlaşılmasına uygun bir çerçeve sunmaktadır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu Kırıkkale ili Yahşihan Kaymakamlığı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'na bağlı olarak faaliyet gösteren Aile Destek Merkezi'ndeki eğitim ve kurslardan yararlanan, amaçlı örneklem yöntemi ile seçilen ve çalışmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden 15 kadından oluşmaktadır. Amaçlı örneklem, sınırlı kaynakların en etkin şekilde kullanılmasını sağlayan bir yöntemdir (Yağar ve Dökme, 2018). Katılımcıların demografik özellikleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

YAŞ	MEDENİ DURUM	EĞİTİM DURUMU	MESLEK	ÇALIŞMA DURUMU	EŞİNİN ÇALIŞMA DURUMU	EŞİNİN MESLEĞİ	ÇOCUK SAYISI	GELİR DÜZEYİ	MEMLEKETİ
-----	--------------	---------------	--------	----------------	-----------------------	----------------	--------------	--------------	-----------

K1	25-34	Evli	Üniversite (Kamu Yönetimi)	Ev Hanımı	Çalışmıyor	Özel Sektör	Kurye	1-3	Orta	Kırıkkale
K2	18-24	Hiç Evlenmemiş	Lise (Grafik ve Fotoğrafçılık)	Ev Hanımı	Çalışmıyor			Çocuğu yok	İyi	Kırıkkale
K3	45-54	Evli	Üniversite (Gıda Teknikerliği)	Ev Hanımı	Çalışmıyor	Kamu Çalışanı	Asker	1-3	Kötü	Kayseri
K4	45-54	Evli	İlkokul	Ev Hanımı	Çalışmıyor	Kamu Çalışanı	Kaloriferci	4-6	Orta	Kırıkkale
K5	25-34	Eşinden Ayrılmış	Lise (Turizm ve Otelcilik-Aşçılık)	Ev Hanımı	Çalışmıyor	Kamu Çalışanı	Belediye Personeli	1-3	Kötü	Kırıkkale
K6	25-34	Evli	Lise	Ev Hanımı	Çalışmıyor	Özel Sektör	İşçi	Çocuğu yok	Orta	Amasya
K7	45-54	Evli	Ortaokul	Ev Hanımı	Çalışmıyor	Emekli	Gar Müdür Yardımcısı	1-3	Kötü	Manisa
K8	35-44	Evli	Üniversite (Sanat Tarihi)	Ev Hanımı	Çalışmıyor	Kamu Çalışanı	Polis Memuru	1-3	Orta	Ankara
K9	25-34	Evli	Lise	Ev Hanımı	Çalışmıyor	Özel Sektör	Laboratuvar Teknisyeni	1-3	Orta	Yozgat

K10	25-34	Evli	Lise	Ev Hanımı	Çalışmıyor	Kamu Çalışanı	Belediye Çalışanı	1-3	Kötü	Kırıkkale
K11	25-34	Evli	Ortaokul	Ev Hanımı	Çalışmıyor	Özel Sektör	Şoför	1-3	İyi	Kırıkkale
K12	25-34	Evli	Lise	Ev Hanımı	Çalışmıyor	Özel Sektör	İnşaat İşçisi	1-3	Kötü	Gaziantep
K13	25-34	Evli	Üniversite (Gastronomi)	Ev Hanımı	Çalışmıyor	Özel Sektör	Makine Mühendisi	1-3	Kötü	Kırıkkale
K14	35-44	Evli	Ortaokul	Ev Hanımı	Çalışmıyor	İşsiz	Çiftçi	1-3	Kötü	Kırıkkale
K15	25-34	Evli	Ortaokul	Ev Hanımı	Çalışmıyor	Özel Sektör	Serbest Meslek	1-3	Kötü	Erzurum

Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada veriler, araştırmacı tarafından hazırlanmış ve uzman görüşü alınmış demografik bilgilerin de yer aldığı yarı yapılandırılmış sorulardan oluşan görüşme formu ile toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formları, katılımcıların deneyimlerini ve düşüncelerini derinlemesine anlamak için kullanılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Nitel araştırmada üç tür veri toplanır: 1. Çevreyle ilgili veri; psiko-sosyal, kültürel, demografik ve fiziksel özelliklere ilişkindir. 2. Süreçle ilgili veri; araştırma süresince neler olup bittiği ve bu olanların araştırma grubunu nasıl etkilediğine ilişkindir. 3. Algılara ilişkin veriler ise; araştırma grubuna dâhil olan bireylerin süreç hakkında düşündüklerine ilişkindir (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Bu üç tür veriyi toplamak için araştırmacı en yaygın olarak üç tür yöntem kullanır; görüşme, gözlem ve yazılı materyallerin incelenmesidir. Nitel yöntemler arasında en sık kullanılanı; insanların bakış açılarını, öznel deneyimlerini, duygularını, değerlerini ve algılarını ortaya koymada kullanılan ve oldukça güçlü bir yöntem olan görüşmedir. Görüşme

sürecinin, gözlem ve yazılı dokümanlardan elde edilen verilerle desteklenmesi aynı zamanda araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğini arttırmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Bu çalışmada araştırmacılar tarafından uzman görüşü alınarak hazırlanan ve iki bölümden oluşan görüşme formu kullanılmıştır. İlk bölümde katılımcılara ilişkin demografik bilgilere (yaş, medeni durum, eğitim durumu, gelir düzeyi, kadınların ve eşlerinin meslekleri ve çocuk sayısı) ilişkin sorular yer almaktadır. İkinci bölümde ise kadın kursiyerlere ADEM'de aldıkları hizmete yönelik 26 açık uçlu soru yer almaktadır. Kursiyerlerle görüşmeler 20-40 dakika arasında planlanmış olup ADEM hizmet binasında araştırmacılar tarafından yüz yüze gerçekleştirilmiştir.

Araştırma sürecinde katılımcıların gizliliği korunmuş ve tüm katılımcılardan yazılı bilgilendirilmiş onam alınmıştır. Katılımcılara, araştırmanın amacı, süreçleri ve sonuçları hakkında detaylı bilgi verilmiş, gönüllü olarak katılım sağlamak isteyen kursiyerlerle görüşme sağlanmıştır. Katılımcıların kimlikleri anonim tutulmuş ve araştırma sırasında elde edilen veriler yalnızca bilimsel amaçlarla kullanılmıştır.

Araştırmada, araştırmacının rolü; sohbet havasında geçen derinlemesine görüşmelerde tarafsız yaklaşım ve doğru iletişim kurarak katılımcılara yöneltilen soruların doğru anlaşılmasına yardımcı olmak ve sorunun ardından ilgili konuları ortaya çıkarmak için destekleyici sorularla katılımcıların genişletilmiş yanıtlar verebilmelerine imkân sağlamaktır.

Verilerin Analizi

Araştırmanın verileri, açık uçlu sorulardan oluşan görüşme formu aracılığı ile sohbet ortamında gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda ses kaydı alınarak elde edilmiştir. Elde edilen verilerin çözümlenmesinde tematik analiz yöntemi kullanılmıştır. Tematik analiz; nitel verilerdeki temaları belirleyerek anlam örüntülerini ortaya çıkarmak amacıyla kullanılan bir analiz yöntemidir (Şad ve ark., 2019). Görüşmeler tamamlandıktan sonra katılımcılar K1, K2,... olarak görüşme sırasına göre kodlanmıştır. Görüşme verileri üzerinde bir değişiklik yapılmadan dökümü yapılmış, ses kayıtları yazılı formata dönüştürülmüştür. Yazılı format üzerinde okumalar yapılarak kodlamalar yapılmıştır. Katılımcıların aynı ya da birbirine yakın, benzer ifadeleri birleştirilerek (K1, K2, K3) verilmiştir. Temaların şekillenmesinde görüşme kayıtlarındaki kavramlar ve kodlar belirleyici olmuştur. Araştırma sürecinde ulaşılan temalar ve alt kodlar Tablo 2.'de sunulmuştur.

Tablo 2. Yapılan Analizler Sonucu Temaların Dağılımı

Tema	Alt Kodlar
I. Bilgi Kaynakları ve Haberdarlık Durumu	I.I. Sosyal Medya ve Dijital Platformlar
	I.II. Sosyal Çevre
	I.III. Halk Eğitim ve SYDV Destekli Yönlendirmeler
II. Kurslara Geliş Nedeni-Katılım Amacı	II.I. Kişisel Gelişim ve Kişisel İlgi-Hobi
	II.II. Sosyalleşme ve Psiko-Sosyal Destek Arayışı

	II.III. Ekonomik Nedenler
III. Kursa Katılım Süresi	III.I. Kısa Vadeli Katılım (1-3 Ay) III.II. Orta Vadeli Katılım (3-6 Ay) III.III. Uzun Vadeli Katılım (6 Ay ve Üzeri)
IV. Uygulamalı-Teorik Eğitim Kurslarının Verimlilik Durumu	
V. Kişisel Gelişim Durumu	V.I. Özgüven Artışı ve Sosyalleşme V.II. Bilgi ve Beceri Kazanımı V.III. Hak Bilinci ve Farkındalık
VI. Aile İçi İlişkilere Eğitimlerin Etkisi Durumu	VI.I. Aile İçi Empati, Sosyalleşme ve İletişim Becerilerinin Gelişimi VI.II. Aile Üyelerinden Gelen Destek ve Olumlu Etki VI.III. Ev İçi Üretkenlik ve Ailede Değer Görme
VII. Ailevi Sorumluluklar ve Girişimcilik Hedefleri	VII.I. Aile Desteğinin Girişimcilik Durumuna Olumlu Katkısı VII.II. Ailevi Sorumluluklar Nedeniyle Girişimciliğe Uzaklık Durumu
VIII. Eğitim Sürecinde Karşılaşılan Zorluklar	VIII.I. Zorlukla Karşılaşmayan Katılımcılar VIII.II. Ulaşım Kaynaklı Zorluklar VIII.III. Öğrenme Zorlukları VIII.IV. Kişisel Problemlerden Kaynaklı Sorunlar
IX. Mekânsal Yeterlilik-Genel Memnuniyet ve Kursiyerler Arası İletişim	IX.I. Kursiyerler Arası İletişim IX.II. Mekânsal Yeterlilik ve Genel Memnuniyet IX.III. Mekânsal Yetersizlik
X. Üretim-Pazarlama ve Satış Deneyimleri	X.I. Satış Deneyimi Bulunmayan Kursiyerler X.II. Geçmişte Yararlandığı Kurslardan Satış Yapan Kursiyerler X.III. Sosyal Medya ve Çevresi Aracılığıyla Satış Yapan Kursiyerler
XI. ADEM Yöneticilerinden-Eğiticilerinden Talep ve Beklentiler	
XII. Tavsiye ve Haberdar Etme Durumu	
XIII. Gelecek Planları-Kariyer ve Girişimcilik Hedefleri	XIII.I. Kişisel Gelişim, Hobi ve Sosyal Çevresi İçin Kullanmak XIII.II. Kendini Geliştirmek ve Üretime Devam Etmek XIII.III. Ustalık Belgesi ve Sertifikalarla Gelecek Hedefi

Bulgular

Bu bölümde kadın kursiyerlerin; bilgi kaynakları ve haberdarlık durumu, istek ve motivasyon durumları, katılım süresi, eğitimden aldıkları verim durumu, eğitime talep durumu, mekânsal ve fiziksel koşullar, üretim ve pazarlama deneyimleri, gelecek planları ve kariyer ve girişimcilik hedefleri ele alınmıştır.

I. Bilgi Kaynakları ve Haberdarlık Durumu

Kadınlar ADEM'de düzenlenen kurslardan sosyal medya ve dijital platformlar aracılığıyla ya da sosyal çevreleri (arkadaşlar, komşular) aracılığıyla haberdar olmuşlardır.

(K1) *"Sosyal medya üzerinden haberdar oldum."*, (K9 ve K11) *"Instagram üzerinden ADEM'i gördüm, merak ettim ve geldim."*. Bu ifadeler sosyal medyanın gücüne vurgu yapmaktadır.

(K3, K13, K14) *"Arkadaşım da buraya kursa geliyordu. Bana söyledi o şekilde haberdar oldum."*, (K6) *"Komşum bana önerdi...geldim."*, (K7) *"ADEM'in önünden hep geçiyordum...arkadaşlarım buranın ne olduğunu söyledi ve geldim."*, ifadeleri kadınlar arasındaki sosyal çevrenin önemini vurgulamaktadır.

İlde faaliyet gösteren Halk Eğitim Kurumları ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) da kursiyerlerin kişisel gelişimlerini ve sosyalleşmelerini sağlamak adına ADEM kurslarına yönlendirme yapmaktadır.

(K2) *"... halk eğitimden duydum ve kursa geldim."*, (K8) *"Pastacılığa merak saldıktan sonra halk eğitime gittim ve beni ADEM'e yönlendirdiler."*. (K12 ve K15) *"SYDV alıyordum. Oradan...ADEM'e geldim."*, (K5) *"SYDV'den aradılar. Mesleki kursların olduğu belirtildi ve geldim."*.

II. Kurslara Geliş Nedeni-Katılım Amacı

Katılımcılar ADEM'e, ilgi-hobi alanlarını keşfederek kişisel gelişimlerine katkı sağlamak, sosyal çevre edinerek yalnızlık hissinden uzaklaşmak, becerilerini ekonomik gelire dönüştürerek kazanç elde etmek amacıyla geldiklerini bildirmişlerdir.

(K1,K3, K8, K9, K11, K13) *"...kendimi geliştirmek ve üretime katkı vermek için becerilerimi geliştirmek istedim, yeni hobiler edinerek ilgimin üzerine gitmek istedim."*.

(K4, K12, K10, K15) *"...sosyalleşmek için geldim, psikolojik olarak burası bizlere çok iyi geldi."*.

(K12, K14) *"...kursu ekonomik zorluklarla başladım, kurs sonrasında bana ve aileme gelir kapısı olur, maddi destek sağlar diye düşündüm."*.

Benzer şekilde Erikli Selek ve Salih (2025) araştırma bulgularına göre kadınların mesleki eğitim ve beceri kursları sayesinde sosyal katılımların güçlendiği, psiko-sosyal

gelişimlerinin ve iyi olma hallerinin desteklendiği, kendilerine olan güvenin arttığı ve aile refahının yükselmesi gibi olumlu etkilerinin bulunduğu belirlenmiştir.

III. Kursa Katılım Süresi

Kursiyerler genel olarak ADEM'deki kursların ve eğitimlerin gün, süre ve katılımcı sayısı açısından yeterli olduğunu belirtmektedir. Kadınlar arasında kurslara katılım süresi en az 1-3 ay, en fazla 6 ay ve üzeri olmak üzere değişiklik göstermektedir. Görüşme sağlanan kursiyerlerin çoğunluğu ADEM'e son 3 aydır gelmektedir (K2, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15). Bazı kadın kursiyerlerin ADEM'e devam süresi ise 3 ile 6 ay arasında değişmektedir (K1, K5, K6). ADEM'in uzun vadeli (6 ay-12 ay) bilgi ve beceri geliştirmeye olanak sağladığı anlaşılmaktadır. (K3, K4 ve K7).

Kurs gruplarındaki katılımcı sayısının fazlalığı hakkında görüş bildirenler olmuştur;

(K8, K10, K11, K12, K13, K14) "...daha küçük gruplarla olsaydı keşke, gruplarda az kişi olması yeterli". Bazı kursiyerler kurs ve ders süresinin daha uzun sürmesini, kursların sayısının ve çeşitliliğinin artırılması yönünde görüş bildirmişlerdir.

(K9, K14) "Tek talebim kurs saatinin uzatılması...756 saate tamamlayıp belge almak isterim.", (K15) "Daha farklı konularda da kurs açılmasını isterdim."

IV. Uygulamalı-Teorik Eğitim Kurslarının Verimlilik Durumu

Kursiyerlerin ADEM'de verilen uygulamalı kurslar arasında en fazla pastacılık (8 kursiyer), punch (4 kursiyer), takı-tasarım (3 kursiyer) kurslarını tercih ettikleri belirlenmiştir. Yapılan analizler sonucunda en çok tercih edilen sektörler sırasıyla gıda (kafe-pastane), tekstil (terzilik), bijuteri (takı-aksesuar) olarak belirlenmiştir.

Kursiyerlere, ADEM'de hangi eğitimlerin-kursların olmasını istedikleri sorulmuştur. Buna göre; en çok talep edilen kurslar sırasıyla aşçılık-pastacılık (7 kursiyer), halk oyunları-müzik (3 kursiyer), dikiş-nakış (2 kursiyer), resim (1 kursiyer) ve spor (1 kursiyer) kursu olmuştur.

En fazla aşçılık ve pastacılık kursuna talep olmasının temel nedeni kursiyerlerin yiyecek-içecek sektöründe onaylı bir belge alarak uzmanlaşmak istemeleridir.

Yapılan görüşmeler sonucunda kursiyerlerin çoğunluğu ADEM'in teorik eğitimlerinden (sağlıklı beslenme ve diyetetik, aile içi ilişki, bağımlılık, doğal afet bilinci, kadın hakları ve dini eğitimler) verim aldıklarını ve eğitimlerin kursiyerler üzerinde olumlu etkisi olduğu, aile ve sosyal yaşamda daha bilinçli olmalarına katkı sağladığı söylenebilir.

(K1, K3) "...sağlıklı beslenme ve çocuk-ergen sağlığı eğitimleri çocuklarımı yetiştirmemde bana katkıda bulundu.", (K12, K13) "...aile içi ilişki eğitimleri çok verimli geçti.", (K8, K14) "Bağımlılık eğitimi faydalı oldu. Çocuklarımız için dikkatle dinledik.", (K15) "Doğal afette neler yapılacağı konusunda bilinçlendik.", (K3) "Kadınlara yönelik eğitimlerden çok memnun kaldım.", (K13) "...dini sohbetler verimli geçti..."

Bazı kursiyerler ise *eğiticinin ilgisizliği, hitap şekli ve tavrını gerekçe gösterip eğitimlerden verim alamadıklarını belirtmişlerdir.*

V. Kişisel Gelişim Durumu

ADEM'de verilen teorik ve uygulamalı eğitimlerin, kursiyerlerde bilgi ve beceri kazandırmada ve geliştirmede önemli katkılar sağladığı belirlenmiştir. Eğitimler sonunda kursiyerlerde; özgüven artışı, psikolojik iyi oluş ve sosyalleşmede olumlu etki sağlandığı anlaşılmıştır.

(K1, K5, K6, K7, K8, K12, K15) *“öncesinde ortamlarda daha pasiftim. Eğitimler sayesinde iletişimsel olarak toparladım ve herkesle konuşmaya başladım.” özgüvenim geri geldi... Sosyal ilişkilerim arttı, dışarıya karşı açıldım.”, Bu ortam ve sosyalleşmek iyi geliyor...”.*

(K14) *“önceden acaba ben yapabilir miyim? diye düşünürken ben de yapabilirim demeyi öğrendim, yapamadıklarımın üzerine gitmeyi öğrendim.”.*

(K2, K4, K9, K11) *“Yanlışlarımı görerek becerilerimi geliştirdim...Yeni teknik bilgiler ve detaylar öğrendim.”.*

VI. Aile İçi İlişkilere Eğitimlerin Etkisi Durumu

Katılımcılar, kurslar ve eğitimler sayesinde bireyler arası ilişkilerinin geliştiğini, empati kurabildiklerini, manevi olarak daha iyi hissettiklerini ve bu durumun aile içi ilişkilerine olumlu yansıdığını ifade etmişlerdir.

(K1, K3) *“Aile içi eğitimler ailemle daha iyi iletişim kurabilmeme yardımcı oldu. Eğitimlerin ve kursların önce manevi olarak kendime ve aileme mutluluk katkısı, sonrasında da az da olsa maddi katkısı oldu.”* (K4, K8, K5) *“Empati yapmayı öğrendim...karşı tarafın duygularını düşünerek hareket etmeye başladım ...bu durumdan eşim ve ailem iyi karşıladi, memnun kaldı.”*

Kadınlar, eğitimlerden edindikleri bilgi ve becerileri ev içi üretimde kullandıklarında hem ailede hem de yakın çevrelerinde destek ve değer gördüklerini ve üreten kadın kimliğini benimsediklerini belirtmişlerdir.

(K10, K11) *“Ben yapıyorum, onlar yiyor....Şu an herkes pastalarımın hayranlıkla bahsediyor...”.*

VII. Ailevi Sorumluluklar ve Girişimcilik Hedefleri

Katılımcılardan iki kursiyer hariç (K10 ve K14) diğerleri ailelerinin ve çevresinin kendilerini çalışan ve üreten bir kadın olma konusunda her zaman maddi-manevi desteklediklerini ifade etmişlerdir.

(K1) *“Sorumluluklar beni fazla etkilemiyor çünkü eşim bu konuda beni zaten destekliyor...”*, (K7, K8, K11) *“Sorumluluklarım benim girişimci kadın olma fikrimi olumsuz etkilemez...”*.

Öte yandan bazı kursiyerler için (K5, K9, K14 ve K15) kadınların iş kurma fikrine karşı en büyük engelin ev içi sorumluluklar (ev işleri, çocuk bakımı) olduğu anlaşılmaktadır. Ev içi rollerde eş ve aile bireyleriyle iş bölümü yapılmamasının, bütün sorumlulukların kadın

tarafından üstlenilmesinin zorlayıcı olduğu ve kadının geri çekilerek hayallerinden vaz geçmesine neden olduğu söylenebilir.

(K5) “Ailem destek olurdu olmasına ama çocuklarım küçük olduğu için şu an çalışıp üretme fikre uzağım.”, (K9, K14) “...hem iş yerinin yükü hem evin yükü hem de annelik sorumluluğu beni zorlar....Acaba kendi işimi açınca evdeki sorumluluklarımı ya yerine getiremezsem korkusu var. Evdeki sorumluluklar da bana baktığı için çalışma hayatının sorumluluklarını yerine getiremem diye çekiniyorum.”

VIII. Eğitim Sürecinde Karşılaşılan Zorluklar

Katılımcıların çoğunluğu kurs saatlerinin uygun olması ve aile bireylerinin anlayışı nedeniyle zorluk yaşamadıklarını (K2, K5, K7, K9, K13 ve K14) belirtirken (K12, K15) ev ile mekân arasında ulaşımda zorluk yaşadıklarını bildirmişlerdir.

(K3) “İlk etapta öğrenmede sıkıntı yaşadım ama değerli hocalarımız sayesinde hepsini aştım” ifadesiyle ilk zamanlarda öğrenme açısından zorluk yaşadığını belirtmektedir. (K1) “...zorluk yaşamadım ama çocuğumun hastalık sürecinde eğitime devam etmek benim için zor oldu.”

IX. Mekânsal Yeterlilik-Genel Memnuniyet ve Kursiyerler Arası İletişim

ADEM'deki kadın kursiyerin birbirleri ile olan iletişimlerinin gayet iyi olduğu gözlemlenmiştir. Yapılan değerlendirme sonucunda kursiyerlerin çoğunluğu mevcut atölye ve mekânın fiziksel koşullardan memnun oldukları ancak bazı kursiyerin yeterli bulmadıkları belirlenmiştir.

(K1, K3, K4, K5, K7) “Yani biraz daha geniş ve büyük alan olsaydı iyi olurdu...malzemeyi, araç-gereci zaten bizler alıyoruz, bari mekân biraz daha büyük olsaydı...”, (K6) Kırıkkale'ye yeni taşındık. Ortama uyum sağlamak için biraz zamana ihtiyacım var, kursiyerlerle de henüz kaynaşamadım.

X. Üretim-Pazarlama ve Satış Deneyimleri

Yapılan değerlendirme sonucunda 7 kadın kursiyerin (K2, K4, K5, K6, K10, K12 ve K15) aldıkları eğitimi üretime çevirmediklerini bildirmişlerdir. Öte yandan 6 kursiyer ise (K1, K8, K9, K11, K13, K14) edindikleri bilgi ve becerilerini üretime çevirdiklerini ve satışını gerçekleştirdiklerini ifade etmişlerdir. Satışların özellikle sosyal medya hesapları üzerinden (Instagram) ve sosyal çevreleri aracılığıyla gerçekleştiği belirlenmiştir.

(K1, K9) “Burada birbirimizden görüp beğendiğimiz modelleri birbirimize sipariş ederek yaptırıyoruz. Sosyal medya üzerinden de satışlarımız oluyor.”, (K11, K13) “Sosyal medya sayfam var, kişiye özel butik pastalar yapıp satıyorum. Eve katkım olduğu için ben dâhil herkes mutlu...”.

XI. ADEM Yöneticilerinden-Eğiticilerinden Talep ve Beklentiler

Kursiyerlerin çoğunluğu ADEM'de yönetici ve eğiticilerden memnun olduklarını, herhangi bir talep ve beklentilerinin olmadığını, eğiticilerin kendilerine karşı anlayışlı, sabırlı ve ilgili olduğunu bildirmişlerdir.

(K3) *“Hepsinden memnun kaldım diyemeyeceğim ama çoğunlukla iyidiler, faydalıydı. Bazı eğitimcilerin daha güler yüzlü ve anlayışlı olmalarını isterdim”.*

XII. Tavsiye ve Haberdar Etme Durumu

Araştırmaya katılan tüm kadın kursiyerler ADEM kurslarını yakınlarına tavsiye ettiklerini-edeceklerini ifade etmişlerdir.

(K1, K10, K14) *“...buraya gelmek bana güzel şeyler kattı. Kadının düşünüp de ortaya çıkaramayacağı hiçbir şey yok... Kadınlara vazgeçmemelerini, üretmeye devam etmelerini söylemek isterim, kadın mutluyorsa ailesi de mutlu, böyle kurumlar kadın ve çocuklar için daha da artırılmalı. Bütün kadınlar ADEM'e gelmeli.”*

XIII. Gelecek Planları-Kariyer ve Girişimcilik Hedefleri

Kursiyerlerin bir kısmı (K2, K4, K7) kurs eğitimleri sonrasında gelecek ile ilgili henüz bir planının-hedefinin olmadığını, kurslardan öğrendikleri bilgi ve becerileri yalnızca kişisel gelişimleri ve sosyal çevreleri için hobi amaçlı kullanmayı düşündüklerini ifade etmişlerdir.

Kursiyerlerden bazıları (K3, K10, K12 ve K15) ADEM'den aldıkları eğitimleri kendi kişisel gelişimleri için faydalı olduğunu belirtmişlerdir.

Kursiyerlerin çoğunluğu, kurs sürecinde elde ettikleri bilgi ve becerileri ilerleyen süreçlerde daha da geliştirerek gelir elde etmek ve profesyonelleşerek mesleki anlamda ilerlemeyi düşünmektedirler.

(K12, K15) *“Kendimi biraz daha geliştirip sonrasında ürettiklerimin satışını yapmak istiyorum.”*, (K3, K5, K6) *“Buradan sonra da üretmeye devam etmek istiyorum. Mutluluğuma mutluluk ve kazancıma kazanç katmak istiyorum.”*, (K1) *“Evimde home-office tarzında bir oda yapmak ya da atölye tarzında küçük bir yer açmak istiyorum...”*, (K8) *“Pastacılığı mesleğim olarak görmek istiyorum. ADEM'den sonra ustalık belgesi de alarak profesyonelleşmek istiyorum.”*, (K9, K11, K13) *“Küçük bir kafe/butik pastane açmak istiyorum...”*, (K5) *“...gerekli belgeleri alarak öğretici olmak istiyorum.”*, (K14) *“Sertifika alıp kurumsal bir işyerinde çalışmak istiyorum.”*

Araştırmanın bulgularına göre; kadın kursiyerlerin, ADEM'den aldıkları eğitimler sayesinde bilgi ve becerilerini geliştirdikleri ve bu durumun gelecek planlarına olumlu yönde yansımakta olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların, kursta kazandıkları bilgi ve beceriler kapsamında kendi potansiyellerinin farkına vararak özgüven kazandıkları, teorik ve uygulamalı eğitimlerin kişisel gelişimlerinde destekleyici rol oynadığı aynı zamanda ileriye yönelik girişimcilik planlarının şekillenmesinde de etkili rol oynadığı düşünülmektedir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

ADEM'in özellikle dezavantajlı konumda olan kadınların sosyal ve ekonomik hayata katılımını kolaylaştırmada etkili bir rol üstlendiği anlaşılmaktadır. Benzer şekilde, Selek ve Salih (2025)'in çalışmasında; kadınların kurslara katılım motivasyonlarında sadece meslek öğrenme ve gelir elde etmek değil aynı zamanda sosyalleşmek, yalnızlık duygusunu

hafifletmek, psikolojik iyi oluş gibi nedenlerin de güçlü bir biçimde etkili olduğu belirlenmiştir.

Araştırmanın bulgularına göre; bazı kadınların ev içi sorumluluklarının çalışma hayatına yönelmelerinde engel teşkil ettiği belirlenmiştir. Ev içi sorumlulukların aile bireyleriyle paylaşılmaması, bütün sorumlulukları kadının üstlenmesi (bakım veren, evi çekip çeviren, sosyal ilişkileri düzenleyen vb.) geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri kadınların çalışma hayatına girme fikrini ve girişimci kadın olma hayalini zorlaştırmaktadır. Kadının aile bireylerinden destek alması durumunda ev içi rolleri hafiflerken aynı zamanda girişimci kadın olma yolunda cesaretlenmektedir. Bu açıdan aile desteğinin önemi kadın açısından büyüktür. Muştı (2023)'nin çalışmasında; kadınlar için girişimcilik faaliyetleri gerek sosyal yaşamda gerekse kültürel anlamda; maddi rahatlık ve bağımsızlık, kendini gerçekleştirme, sosyal çevrenin genişlemesi gibi birtakım avantajlar sunduğu ancak girişimciliğinin en önemli sorununun kadının ailesine karşı duyduğu sorumluluklar ve cinsiyet rollerine ilişkin sorumluluklarından kaynaklanan sorunlar olduğu ifade edilmektedir.

ADEM eğitimleri sayesinde bilgi, beceri ve deneyime sahip olan ve kendini geliştiren katılımcılar bilgi ve becerilerini üretime çevirmekte, gerek sosyal medya hesaplarından gerekse aile-çevre desteği ile ürünlerin satışını yaparak hem kişisel gelişimlerini desteklemekte hem de aile bütçesine katkıda bulunmaktadır.

Gündüz ve Karadeniz (2022)'in araştırma sonuçlarına göre; Malatya Ticaret Odası'ndan eğitim alan kadın katılımcıların girişimcilik faaliyetlerinde bulunmalarının temel nedenleri arasında ilk sırada hayalini gerçekleştirme (%60.5) yer alırken, ikinci sırada kendini geliştirme (%59.2) ve ekonomik açıdan bağımsız olma (%55.8), üçüncü sırada ise aile ihtiyaçlarını karşılama (%33.3) gelmektedir.

ADEM'deki kurslardan ve eğitimlerden yararlanan kadınların kişisel gelişimlerinin sadece mesleki anlamda sınırlı kalmadığı, aynı zamanda aile içi ilişkilerde ve sosyal çevre ile olan ilişkilerde de olumlu değişimler yarattığı söylenebilir. Araştırmaya katılan kadın kursiyerlerin kendilerine olan özgüvenleri yerine gelirken aynı zamanda sosyalleşmekte oldukları, aile içi iletişimin daha sağlıklı hale gelmesiyle birlikte aile bağlarının güçlendiği belirlenmiştir. Karaman ve İnce (2025)'nin bulgularına göre; ADEM'lerde sağlık, aile içi iletişim gibi güncel konuları içeren seminerler sayesinde kursiyerlerin ulaştığı bilgilerin yaşamlarını pozitif yönde etkilediği görülmüştür.

Araştırmaya katılan kadın kursiyerlerin çoğunluğu, kurs sürecinde elde ettikleri bilgi ve becerileri ilerleyen süreçlerde daha da geliştirerek gelir elde etmek ve profesyonelleşerek mesleki anlamda ilerlemeyi düşünmektedir. Kurs bitiminde girişimci olmak isteyen kadınları bilinçlendirmek ve yol göstermek amacıyla KOSGEB, İŞKUR, Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği gibi kurumlardan davetli konuşmacılar çağırılarak eğitimler verilebilir ve fırsatlardan haberdar olmaları sağlanabilir. Kadınların el emeği ürünlerini satabilecekleri, evde üretim yapan kadınların ürünlerini pazarlayabileceği, ADEM'lerle bağlantılı yerel veya ulusal e-ticaret platformları oluşturulabilir ve bu platformlar hakkında eğitimler verilebilir.

Kariyer planlama, iş planı hazırlama, web sayfası tasarımı gibi kadın girişimciliğini destekleyen eğitimlerin kurs eğitim programlarına dâhil edilmesi, kursiyerlerin uzmanlarla ve başarı hikâyesi olan kadın girişimcilerle söyleşi/panel etkinliklerinde bir araya getirilmesi hem kurstan elde edilecek etkiyi ve verimliği arttıracak hem de girişimci olma yolunda ilerlemek isteyen kursiyerlerin motivasyonlarını artırmak ve hedeflerine ulaşılmasında cesaretlendirmek açısından fayda sağlayacaktır.

Acar ve Çetiner (2025)'e göre; kadın girişimciliğinin arttırılmasında eğitim temel bir unsurdur ve eğitim programları sayesinde kadınlar girişimcilik becerilerini geliştirerek ve finansal okuryazarlığını artırarak iş dünyasında daha bilinçli kararlar alabilmektedirler. Uluslararası kuruluşların, kadın girişimci eğitime yönelik projeleri aracılığıyla özellikle STEM (Bilim, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik) alanlarında kadınların eğitim alması, teknolojik yenilik ve girişimcilik açısından büyük bir potansiyel taşımaktadır. Bununla birlikte, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda farkındalık yaratacak kampanyalar da kadınların iş dünyasında var olma cesaretini arttıracak ve cinsiyetle ilgili önyargıların aşılmasını kolaylaştıracaktır.

Turhan (2023) çalışmasında; kadın girişimciler için dijitalleşmenin bir ihtiyaç olduğu, işletme süreçlerinde kadınların dijitalleşme olanaklarından ağırlıklı olarak “pazarlama ve tanıtım” faaliyetlerinde yararlandıkları ve bu süreçte özellikle sosyal medya kullanımının tercih edildiği ve özellikle Instagram platformunun kullanıldığı, kadın girişimcilerin ürünlerini internet ortamında müşteriye sunarak dijitalleşmeden satış odaklı yararlandıkları bildirilmektedir. Pazarlama teknikleri, kalite kontrol, müşteri ilişkileri, iletişim becerileri, işletme yönetimi gibi konularda girişimci kadınlara yönelik düzenlenecek olan eğitim programları ve kadın girişimcilere yönelik verilen teşvikler konusunda yapılacak bilgilendirmelerin de fayda sağlayacağı ifade edilmektedir (Kobal ve ark., 2025).

İlhan ve Oruçlu (2023)'nin çalışmasında dernek ve sivil toplum örgütlerinin önemli çalışmalar yürüttüğü, kadın meclisinin iş kurmak isteyen kadınlara yol ve yöntem gösterdiği, kadınlara ücretsiz projeler hazırlandığı ancak yetersiz kaldığı belirtilmiştir.

ADEM eğitim programında sadece kadınlara değil, eşlere ve diğer aile bireyelerine yönelik olarak da toplumsal cinsiyet rolleri, ev içi sorumluluk paylaşımı ve destekleyici aile yapısı konularında bilinçlendirici seminer ve atölyeler verilebilir.

Kaynakça

- Acar, C.S. ve Çetiner, M. (2025). Kadın girişimciliği: Dünyada ve Türkiye’de mevcut durum, engeller ve fırsatlar. *International Journal of Contemporary Social Sciences*, 1(1), 23-43.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2023). <https://www.aile.gov.tr/sygm/genel-mudurluk/sosyal-yardimlasma-ve-dayanisma-vakiflari/> Erişim Tarihi: 02.06.2025
- Çin, S. ve Altun, F. (2021). Kadın girişimcileri destekleyen sivil toplum kuruluşlarının yerel kalkınma üzerindeki etkisi. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (80), 267-297.
- Dimelik Şenel, A. ve Sevim, U. (2022). Kadın girişimciliği üzerine bir araştırma: Giresun örneği. *JOEEP: Journal of Emerging Economies and Policy*, 7(2), 171-185.
- Gündüz, A. ve Karadeniz, B. (2022). Girişimcilik olgusunun tarihsel gelişimi ve kadın girişimciliği: Malatya ilinde yapılan çalışmanın incelenmesi. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (24), 96-112.
- Hacımahmutoğlu, H. (2009). *Türkiye’deki sosyal yardım sisteminin değerlendirilmesi*. (DPT Uzmanlık Tezi). Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- İlhan, S. ve Oruçlu, F. (2023). Diyarbakırlı kadın girişimciler üzerine bir araştırma. *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, 4(2) 119-133.
- Karaman, M. ve İnce, C. (2025). Dezavantajlı ailelerin sosyal entegrasyonunda aile destek merkezlerinin rolü. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 2025 (Aile Özel Sayısı Cilt-1), 11-48.
- Kobal, H. Y., Şimşek, S. ve Tan, N. (2025). Women’s entrepreneurship in Hakkari: a research on entrepreneurial personality traits. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 16(47), 814-829.
- Muştu, Y. (2023). Dünyada ve Türkiye’de dijital kadın girişimciliği. *Journal of Business in The Digital Age*, 6(1), 53-67.
- Nayır, D. (2008). İşi ve ailesi arasındaki kadın: tekstil ve bilgi işlem girişimcilerinin rol çatışmasına getirdikleri çözüm stratejileri. *Ege Akademik Bakış*, 8(2), 631-650.
- Okumuş, H.İ. (2024). *Nitelik olgusunun beyin göçü ile ilişkisinin incelenmesi: bir nitel araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Özdemir, H. (2020). *Kadın girişimciliğinin ekonomik kalkınma yönünden önemi ve kadın girişimciliğinin önündeki engeller*. (Yüksek Lisans Tezi). Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu.
- Selek, S. E. ve Salih, P. (2025). Aile Destek Merkezlerinin kadın yoksulluğu ve aile refahı üzerindeki etkisi: Nallıhan örneği. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(36), 239-256.
- Soysal, A. (2010). Türkiye’de Kadın girişimciler: engeller ve fırsatlar bağlamında bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65(1), 85-114.
- Şad, S. N., Özer, N., ve Atli, A. (2019). Psikolojide tematik analizin kullanımı. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 873-898.
- Şahinoğlu, E. (2024). *Kadın girişimcilerin karşılaştıkları sorunların tespiti ve bu sorunların kadın girişimciler üzerindeki etkilerinin incelenmesine yönelik bir uygulama: İstanbul ili örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Arel Üniversitesi, İstanbul.
- Tekinal, M. ve Uğuz Arsu, Ş. (2020). Nitel araştırma yöntemi olarak fenomenolojik yaklaşımın kapsamı ve sürecine yönelik bir derleme. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 20(1), 153-172.
- Turhan, M. (2023). Girişimcilikte dijitalleşme: kadın girişimciler üzerinde nitel bir araştırma. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(3), 976-1007.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2023). *İstatistiklerle Kadın*.
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2023-53675> Erişim Tarihi:
02.06.2025

Yağar, F. ve Dökme, S. (2018). Niteliksel araştırmaların planlanması: araştırma soruları, örneklem seçimi, geçerlik ve güvenilirlik. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(3), 1-9.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008), *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, (6. Baskı), Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013), *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, (9. Baskı), Seçkin Yayıncılık, Ankara.

EVLİ BİREYLERİN AİLE YILMAZLIK ALGISINA İLİŞKİN NİTEL BİR İNCELEMEⁱ

Ahmet Furkan DABANLIⁱⁱ, Süleyman Barbaros YALÇINⁱⁱⁱ

Öz

Bu çalışma, evli bireylerin aile yılmazlığı algılarını Walsh Aile Yılmazlığı Modeli çerçevesinde inceleyen nitel bir araştırmadır. Farklı sosyoekonomik düzeylerden evli bireylerle yürütülen yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen bulgular ile evli bireylerin ailede yaşadığı zorlu yaşam olayları, bu olayları nasıl algıladıkları ve bu süreçlerde hangi koruyucu faktörleri devreye aldıkları ortaya konulmuştur. Bulgular, Walsh aile yılmazlığı modelinin üç temel boyutu –inanç sistemleri, örgütsel örüntüler ve iletişim/problem çözme süreçleri– etrafında şekillendiğini ortaya koymuştur. İnanç sistemleri boyutunda zorlukların “ilahi sınav” olarak anlamlandırılması, manevi kaynaklara dayanma ve umudun korunması öne çıkarken; örgütsel örüntülerde eşler arası dayanışma, rol esnekliği, geniş aileden gelen destek/desteksizlik ikilemi ve sınır koyma davranışları belirleyici olmuştur. İletişim süreçlerinde ise açık duygusal paylaşım, birbirini suçlamama, işbirlikçi problem çözme ve aile rutinleri, ailede yılmazlığı güçlendiren unsurlar olarak tespit edilmiştir. Sosyoekonomik düzey, eğitim seviyesi, evlilik süresi ve cinsiyet gibi demografik değişkenler yılmazlık örüntülerini anlamlı biçimde etkilemiştir. Çalışma, Türk kültürü bağlamında maneviyatın, geniş aile dinamiklerinin ve çekirdek aile sınırlarının Walsh modelini zenginleştiren özgün katkılar sunduğunu göstermekte; yerel literatürdeki benzer bulgularla (manevi başa çıkma, esnek rol düzenlemeleri, iletişimde açıklık) yüksek uyum sergilemektedir. Sonuçlar, aile danışmanlığı ve politika önerileri için kültüre duyarlı, çok boyutlu müdahale programlarının gerekliliğini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Aile Yılmazlığı, Nitel Analiz, Türk Aile Kültürü

A Qualitative Study on Married Individuals' Perceptions of Family Resilience

Abstract

This qualitative study examines married individuals' perceptions of family resilience through the lens of Walsh's Family Resilience Model. Based on findings derived from semi-structured interviews with married individuals from diverse socioeconomic backgrounds, the research delineates the adverse life events encountered within the family, the participants' cognitive appraisals of these events, and the protective factors mobilized during such processes. The findings reveal that resilience patterns are

ⁱ KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ ULUSLARARASI AİLE ÇALIŞMALARI KONGRESİ-IFSC (23-25/10/2025)'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur. (It was presented as an oral presentation at the Kırıkkale University International Family Studies Congress-IFSC [23-25/10/2025]).

ⁱⁱ Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü, ahmetdabanlifurkan@gmail.com, 0009-0001-2766-5657

ⁱⁱⁱ Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, barbarosyalcin@erbakan.edu.tr, 0000-0001-8818-8252

structured around the three fundamental dimensions of Walsh's model: belief systems, organizational patterns, and communication/problem-solving processes. In the dimension of belief systems, framing hardships as a "divine trial," relying on spiritual resources, and the maintenance of hope emerged as primary themes. Regarding organizational patterns, spousal solidarity, role flexibility, the dichotomy of extended family support versus lack thereof, and boundary-setting behaviors were found to be decisive. Within communication processes, open emotional sharing, non-blaming interactions, collaborative problem-solving, and family routines were identified as key elements reinforcing family resilience. Demographic variables such as socioeconomic status, educational attainment, marital duration, and gender significantly influenced these resilience trajectories. This study demonstrates that spirituality, extended family dynamics, and nuclear family boundaries provide unique contributions that enrich the Walsh model within the Turkish cultural context, exhibiting high alignment with local literature regarding spiritual coping, flexible role arrangements, and communicative transparency. Consequently, the results underscore the necessity of culturally sensitive, multidimensional intervention programs for family counseling and social policy recommendations.

Keywords: Family resilience, Qualitative research, Turkish family culture

Extended Abstract

This qualitative investigation explores married individuals' perceptions of family resilience, framed by Walsh's Family Resilience Model, through semi-structured interviews with nine participants from varied socioeconomic contexts in Turkey. Employing a phenomenological methodology, the study delves into participants' lived experiences of adversity, their cognitive interpretations of these challenges, and the protective mechanisms activated during crises. The sample, with an average age of about 41 years and mean marital duration of 19 years, was recruited via maximum variation sampling to capture diversity in education (from primary to postgraduate), employment, and socioeconomic levels. Participants had not sought professional psychological support, and all reported resolution of crises without lasting effects. Data collection involved open-ended inquiries aligned with Walsh's key domains: belief systems, organizational patterns, and communication/problem-solving processes. Interviews were audio-recorded, transcribed verbatim, and analyzed using content analysis, encompassing open coding, thematic development, and alignment with Walsh's theoretical constructs. Credibility was bolstered through member checking, expert reviews, and inter-rater reliability assessments.

Findings reveal that family resilience is structured around Walsh's three core dimensions, enriched by Turkish cultural influences including spirituality, extended family involvement, and nuclear family boundary maintenance. In the belief systems domain, participants often construed adversities as "divine tests" or "trials from God," fostering emotional equilibrium and enduring optimism. For instance, one interviewee remarked, "We viewed this as a spiritual examination for us," illustrating how faith-based practices like prayer imbued crises with purpose and drive. This perspective dovetails with sub-themes of optimism preservation and crisis-as-growth opportunities, such as strengthened family unity amid shared hardship. Spirituality served as a vital internal asset, aiding hope sustenance and despair alleviation, especially in cases of prolonged illness or financial strain.

Organizational patterns highlighted spousal unity, adaptive roles, and the dual-edged role of extended family aid. Adversities often reinforced marital bonds, with partners as key emotional anchors: "The crisis truly deepened our connection." Flexibility in roles was prominent among lower-income groups, where women frequently took on additional duties, like entering the workforce or managing homes during spousal health issues. Extended family dynamics presented contrasts: some derived significant benefits from kin support (e.g., financial aid for housing), while others faced neglect or meddling from in-laws, leading to feelings of marginalization. Such experiences prompted boundary establishment, such as geographic relocation to safeguard nuclear family independence, which proved essential in preventing relational breakdowns. Higher socioeconomic participants adeptly utilized external resources like educational and medical institutions, underscoring access inequalities as resilience moderators.

Communication and problem-solving emphasized transparent emotional sharing, blame avoidance, and cooperative strategies. Participants avoided accusations, opting for empathetic exchanges: "We refrained from blaming; we tackled it as a united front." This promoted collaborative decisions and dispute resolution, transforming challenges into relational enhancements. Rituals and routines—e.g., communal dinners, weekend gatherings, or games like chess—were crucial for normalcy restoration and post-crisis bonding, accelerating recovery and supporting sustained well-being.

Demographic factors significantly shaped resilience paths. Lower socioeconomic status amplified reliance on spiritual and kin-based resources, with women exhibiting heightened adaptability through labor inputs. Advanced education correlated with proactive knowledge acquisition and institutional engagement, enabling structured problem-solving. Marital length influenced patterns: briefer unions (6–10 years) emphasized child-focused adjustments, while extended ones (over 20 years) prioritized boundary navigation amid kin pressures. Gender dynamics showed malleability; women typically managed emotional and care aspects, men focused on provisioning, yet crises spurred adaptations boosting overall resilience.

Viewed through Walsh's lens, the results validate the model's relevance in Turkey, while revealing cultural augmentations. Belief systems gained depth from fate-oriented narratives and divine intent, echoing regional research on spiritual coping (Karancı & Alkan, 2006). Organizational resilience emerged via restructuring and resource activation, with boundary strategies mitigating unique extended family strains (Öztürk & Atıcı, 2019). Communication, through non-critical sharing and routines, aligned with Walsh's emphasis on clarity and teamwork (Walsh, 2016). Parallels with Turkish literature affirm spirituality, role versatility, and dialogue as core resilience pillars (Erdem & Safi, 2018; Özdemir & Şimşek, 2019), though this study uniquely spotlights institutional roles in mitigating socioeconomic gaps (Prime et al., 2020).

The discussion integrates these elements, portraying family resilience as a complex, culture-infused phenomenon. Spirituality stands out as a primary safeguard, facilitating sense-making and hope in adversity, akin to Masten's (2014) "ordinary magic" view of resilience. Organizational adaptability counters persistent stressors like poverty, while communication converts trials into growth avenues (Patterson, 2002). This work extends Walsh's framework by incorporating Turkish nuances: the mixed blessings of extended kin ties and the need for nuclear autonomy. Limitations include possible retrospective biases in self-reports, limited sample size reducing transferability, and geographic confinement. Future research might employ mixed methods to measure resilience quantitatively and broaden participant diversity.

In summary, the findings underscore the value of culturally sensitive family interventions, recommending holistic programs that blend spiritual elements, boundary skills, and communication enhancement. Policy recommendations advocate improved institutional access (e.g., unified school-health initiatives) to bolster vulnerable families. This research

contributes to the field by illuminating Turkish families' adversity navigation, offering practical guidance for family welfare promotion.

Giriş

Yılmazlık bireysel düzeyde, zorluklar karşısında uyum sağlayabilme ve toparlanabilme kapasitesi olarak görülürken, aile düzeyine taşındığında “aile yılmazlığı”, bir bütün olarak ailenin stres ve krizlere karşı sistemin harekete geçirilmesiyle dayanabilme ve yeniden denge kurabilme sürecini ifade eder (Sabah, Aljaberi, Martin, Lee ve Lin, 2025). Aileler, yaşam döngüleri boyunca beklenmedik krizler, kronik hastalıklar, ekonomik sıkıntılar, göç veya kayıplar gibi çeşitli zorlu yaşam olaylarıyla karşılaşır. Aile yılmazlığı, bu zorluklara rağmen ailenin işlevselliğini sürdürme, uyum sağlama ve hatta bu deneyimlerden güçlenerek çıkma kapasitesini ifade eder (Walsh, 2015). Bu kavram, bireysel yılmazlığın ötesinde, ailenin bir sistem olarak stres ve travmaya karşı gösterdiği olumlu uyumu merkeze alır. “Yılmazlık”, kavramın orijinal İngilizce karşılığının “Resilience” temel anlamını en iyi yansıtan terim olarak kabul edilir. Kavramın özü, sadece zorluğa “direnme” (Dayanıklılık) veya “sağlam kalma” (Sağlamlık) yeteneği değil, aynı zamanda zorluktan sonra “geri dönebilme” ve “olumlu yeniden uyum” yeteneğini de içermesidir (Luthar, Cicchetti, ve Becker, 2000). Türk akademik alan yazını, bireysel düzeydeki “Psychological Resilience” kavramının çevirisinde Gizir ve Aydın (2006)’ın öncü çalışmalarında “Psikolojik Sağlamlık” veya “Psikolojik Yılmazlık” gibi terimleri kullanmış olsa da “Family Resilience” kavramında “Aile Yılmazlığı” terimi, alandaki en kabul görmüş ve yaygın kullanıma sahip çeviri olmuştur (Buluş ve Bağcı, 2016; Özbay ve Aydoğan, 2012.; Günaydın ve Akaroğlu, 2022; Kaner ve Bayraklı, 2010). Bu çalışmada aile yılmazlığı kavramının yaygın kullanımı referans alınmıştır.

Bir aile, güçlü bir uyum ve anlam duygusuna, başa çıkma ve problem çözme becerilerine hem maddi hem de duygusal yılmazlığa, etkili iletişime ve genişletilmiş bir destek sistemine sahipse; yaşanan zorlukların sonucu büyüme ve güçlenme olabilir (Chapin, 2011). Her aile, kendi yapısı, kaynakları ve kısıtlamalarının yanı sıra zorlukları ve fırsatları açısından benzersizdir. Aileler, kaynakları, değerleri, işlevsel kalıpları ve yapısal düzenlemeleri açısından büyük farklılıklar gösterir (Walsh, 2015). Sağlıklı aileler de krizler yaşar; fark eden şey koruyucu ve toparlayıcı süreçleri devreye sokabilmeleridir (Black ve Lobo, 2008). Ekonomik zorluklar aile ilişkilerini zora sokarak çatışmaların, depresyonun ve kopuklukların artmasına neden olabilmektedir. Ancak birçok dezavantajlı aile, zorluklar karşısında olağanüstü bir direnç göstermektedir. Düşük ekonomik kaynaklar, ayrımcılık ve sosyal dışlanma, özellikle kırsaldan gelenler olmak üzere birçok aile için engeller oluşturmaktadır. Ancak birçok aile, yılmazlığı besleyen güçlü kültürel kimlikleri ve destek sistemleri ile sistemlerini geliştirmektedir (Walsh, 2015). Yılmazlık aile ilişkilerinin merkezinde yer alan bir kavramdır. Ailelerin karşılaştıkları zorluklara rağmen işlevselliklerini sürdürebilmeleri, ebeveynlik biçimleri, ilişkisel destek ağları ve kültürel bağlamla şekillenir. Bu nedenle aile yılmazlığı, bireysel yılmazlığın ötesinde, ilişkisel bağların sürekliliğini sağlayan özgün bir sistemsel özellik olarak değerlendirilmelidir (Coyle, Nochajski, Maguin, Safyer, DeWit ve Macdonald, 2009). Walsh'un aile yılmazlığı çerçevesi; organizasyonel kalıplar, iletişim kalıpları ve inanç sistemleri olarak 3 ana kavram üzerinden ailenin zorlayıcı yaşantılara karşı birlikte oluşunu vurgular (Walsh, 2015, 2016b).

Aile ilişkilerinin kalitesi, çocukların duygusal ve sosyal uyumunu doğrudan etkiler. Ebeveynlikte sergilenen tutarlılık ve destekleyici davranışlar, çocukların dışsal stres faktörlerine karşı daha güçlü bir direnç geliştirmesine olanak tanır. Bu durum, aile yılmazlığının bireysel düzeyde değil, ilişkisel düzeyde işlediğini göstermektedir (Coyle, Nochajski, Maguin, Safyer, DeWit ve Macdonald, 2009). Bireylerde güvenli bağlanma stiline sahip olunması ile aile yılmazlığı kapasitesi arasında pozitif ve anlamlı ilişki olduğu ve benlik saygısının bu aile yılmazlığı yordamada aracılık rolüne sahip olduğu ortaya konmuştur (Kara ve Kandemir, 2021). Aile yılmazlığı kültürel olarak şekillenen bir süreçtir. Türk kültüründe maneviyat, geniş aile desteği ve kolektif yas tutma pratikleri, yılmazlık kapasitesini artıran belirleyici faktörler olarak öne çıkar (Yıldırım ve Arslan, 2022).

Bu çalışma, Walsh'un evrensel olarak kabul gören modelini referans alarak gerçekleştirilen ve Türk aile yapısının zorluklar karşısındaki özgün yanıtlarını kendine has özellikleri (örneğin, güçlü geniş aile bağları, manevi değerlerin yoğunluğu, toplumsal beklentiler) ile inceleyen nitel bir araştırma ortaya koymayı amaçlamaktadır. Elde edilen deşifre temaları, Türk ailesinin yılmazlık süreçlerinde maneviyat, geniş aile dinamikleri (destek ve çatışma), eş desteği ve fedakârlık gibi unsurların modelin boyutları üzerindeki görüngüsünü araştırmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, mevcut nitel bulgular Türk ailelerinin özgün başa çıkma stratejilerini ve kültüre özgü destek mekanizmalarını ortaya koyarak, alana pratik ve kuramsal katkılar sunacaktır. Çalışmanın, Türk aileler için Walsh aile yılmazlığı modeli boyutlarına ek olarak kültüre duyarlı içerikler açısından katkı sunması beklenmektedir.

Ulusal literatür incelendiğinde, aile yılmazlığı olgusunun nicel araştırma yöntemleri kullanılarak stres, evlilik doyumu ve psikolojik sağlamlık gibi değişkenler üzerinden incelendiği görülmektedir (Günaydın ve Akaroğlu, 2022; Buluş ve Bağcı, 2016). Ancak, evrensel bir çerçeve sunan Walsh Aile Yılmazlığı Modeli'nin inanç, örgütlenme ve iletişim boyutlarının; Türk kültürüne özgü dinamiklerle (geniş aile müdahaleleri, manevi başa çıkma stratejileri ve esnek rol dağılımları) nasıl şekillendiğini evli bireylerin kendi anlatıları üzerinden derinlemesine inceleyen nitel araştırmalar oldukça sınırlıdır. Literatürdeki bu metodolojik ve kültürel boşluktan hareketle bu araştırmanın problemi, 'Evli bireylerin deneyimledikleri zorlu yaşam olayları karşısında aile yılmazlığı süreçleri, Walsh Aile Yılmazlığı Modeli çerçevesinde nasıl anlamlandırılmakta ve yapılandırılmaktadır?' şeklinde belirlenmiştir. Bu çalışma, Türk kültüründe ailelerin kriz anlarındaki özgün başa çıkma stratejilerini gün yüzüne çıkararak literatürdeki bu boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır.

Yöntem

Araştırma Deseni

Bu çalışma, Froma Walsh'un (2015, 2016) Aile Yılmazlığı Modeli'nin Türk aile yapısı üzerindeki görüngüsünü (fenomenini) derinlemesine incelemek amacıyla nitel araştırma

yöntemi ile desenlenmiştir. Çalışmada, ailelerin zorlu yaşam olayları karşısındaki öznel deneyimlerini, anlamlandırma süreçlerini ve uyum mekanizmalarını bütüncül bir bakış açısıyla ortaya koymayı sağlayan fenomenolojik yaklaşım benimsenmiştir (Creswell, 2013; Walsh, 2016). Bu yaklaşım, ailelerin kriz döneminde kullandığı bilişsel, örgütsel ve iletişimsel süreçleri, kuramsal çerçeveye uygun olarak ayrıştırmayı mümkün kılmıştır. Bu yöntem, bulguların Walsh boyutlarıyla entegrasyonunu sağlayarak, sonraki tartışmada literatür bağlantılarını kolaylaştıracaktır.

Çalışma Grubu ve Demografik Özellikler

Çalışma grubu, maksimum çeşitlilik örnekleme stratejisi kullanılarak belirlenmiştir (Patton, 2015). Katılımcılar, evlilikleri süreci içinde ciddi bir zorlu yaşam olayı (kronik hastalık, kaza, maddi kriz, geniş aileden kaynaklı çatışma vb.) tecrübe etmiş ve bu olay sonrasında aile bütünlüğünü koruma veya yeniden yapılandırma sürecine girmiş dokuz yetişkin bireyden (K1-K9) oluşmaktadır.

Araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyen bireyler dahil edilmiştir. Araştırma grubunda toplam 9 kişi bulunmaktadır. Araştırmaya katılan bireylerin yaş ortalamaları 41'dir. Ortalama olarak evlilik süreleri 19 yıldır. Araştırmaya katılan bireylerin 2'si ilköğretim, 3'ü lise, 3'ü üniversite ve 1'i ise lisansüstü mezundur. Araştırma grubunda yer alan bireylerden biri hariç, diğerleri çalışmaktadır. Bireylerin 5'i aileye giren kazancın aile geçimi için yeterli olmadığını, 2'si aile geçimi için yeterli olduğunu, 2'si aile geçiminden fazla olduğunu belirtmişlerdir. Araştırma grubuna yer alan bireyler kalıcı bir sorunlarının olmadığını belirtmişlerdir. Ayrıca araştırma grubunda yer alan aileler, bu zamana kadar profesyonel bir psikolojik yardım almamışlardır

Çalışma grubunun demografik çeşitliliği, Walsh Modeli'nin Türk kültüründeki farklı katmanlarda nasıl işlediğini incelemek açısından önemlidir (Özgüven, 2012):

Evlilik Süresi: Katılımcılar, evlilik sürelerine göre üç farklı kategoriye (6-10 yıl, 11-20 yıl ve 20+ yıl) dağılmıştır. Bu çeşitlilik, ailelerin gelişimsel döngüsünün farklı aşamalarında (Carter ve McGoldrick, 2005) yılmazlık süreçlerinin nasıl değiştiğini karşılaştırmalı olarak analiz etme imkânı sunmuştur. Özellikle uzun evlilik süresine sahip (20+ yıl) katılımcıların deneyimleri, geniş aile ilişkileri ve geleneksel rol dağılımı temalarını derinleştirmede kritik rol oynamıştır.

Sosyo-ekonomik Düzey (SED): Çalışma grubunun, düşük, orta ve yüksek SED gruplarını içermesi, kriz türlerinin (örneğin, düşük SED'de maddi krizlerin baskın olması) ve kaynak seferberliğinin (özellikle dış desteklere erişimin) yılmazlık üzerindeki etkilerini incelemeyi desteklemiştir (Patterson, 2002).

Veri Toplama Aracı ve Süreci

Veri toplama aracı olarak, araştırmacı tarafından Walsh Aile Yılmazlığı Modeli'nin üç ana boyutunu (İnanç Sistemleri, Örgütsel Süreçler, İletişim ve Problem Çözme Süreçleri) temel alarak geliştirilen 9 adet açık uçlu sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu

kullanılmıştır. Görüşme soruları, aile üyelerinin kriz anındaki bilişsel çerçevelmelerini (zorluğa anlam verme), davranışsal tepkilerini (esneklik ve rol değişimi) ve etkileşim biçimlerini (açık iletişim ve ortak problem çözmeye) detaylıca ortaya çıkarmayı hedeflemiştir.

Nitel araştırmada güvenilirlikte, ortamda meydana gelen her şeyi veri olarak kaydetmek önemlidir. Bu nedenle görüşme esnasında ses kayıt cihazı ile detaylı kaydın alınması güvenilirliği sağlama yollarından biri olarak kullanılmıştır. Aynı zamanda, araştırma sürecinin detaylı olarak tanımlanması ve kaydedilen verilerin analiz sürecinde psikolojik danışmanlık alanından akademisyenlerden ve nitel araştırma yöntemlerinde uzman akademisyenlerden görüş alınarak, güvenilirlik sağlanmaya gidilmiştir. Bu aşamada belirli kategorilere yapılan içerik analizi için uzman görüşleri alınmıştır. Görüşme yoluyla elde edilen veriler, 4 kategori ve alt kategori içerisinde tanımlanmıştır. Görüşmelerden elde edilen kodlar ve ifadeler için katılımcılardan içeriği doğrulayıcı geri dönütler alınmıştır.

Veri Analizi

Görüşme deşifrelerinden elde edilen kapsamlı veriler, nitel analiz yöntemlerinden biri olan içerik analizi kullanılarak incelenmiştir (Krippendorff, 2018). Analiz süreci aşağıdaki adımlarla yürütülmüştür:

Verilerin Kodlanması: Deşifre edilen metinler satır satır incelenerek, katılımcı ifadelerinin özünü yansıtan açık kodlar (örneğin, "zorluğu sınav olarak algılama", "iletişim odaklı rutinler", "kök aile bağı") oluşturulmuştur.

Temaların Oluşturulması: İlgili kodlar bir araya getirilerek daha geniş kapsamlı temalar (örneğin, "İnanç Sistemleri", "Organizasyon Süreçleri") oluşturulmuştur.

Kuramsal Temalandırma: Oluşturulan temalar, Walsh'un (2003) belirlediği Ailenin İnanç Sistemleri, Ailenin Örgütsel Süreçleri ve İletişim ve Problem Çözme Süreçleri olmak üzere üç ana kuramsal boyut ve Ailenin Gücünü Artıran Rutinler olarak bir ek boyut altında kategorize edilmiştir. Bu, bulguların Walsh Modeli ile entegre edilmesini ve kuramsal tartışmanın zeminini oluşturmasını sağlamıştır.

Analiz sürecinin güvenilirliğini sağlamak amacıyla, araştırmacı tarafından elde edilen kod ve temaların tutarlılığı, görüşme yapılan katılımcılardan alınan dönütler ve alanda uzman bir araştırmacının görüşü alınarak uzman onayı yoluyla kontrol edilmiştir.

Bulgular

Türkiye'de aile yılmazlığı çalışmalarında sık görülmüş temalar arasında manevi başa çıkma (dua, dini inanç), geniş ailenin çift ilişkisine müdahalesi veya destek sunma biçimleri, ekonomik zorluklar karşısında esnek rol düzenlemeleri ve iletişimde açık konuşma/çatışma yönetimi yer alır (Karancı ve Alkan, 2006; Erdem ve Safi, 2018; Özdemir ve Şimşek, 2019). Bu çalışmanın bulguları, manevi inancın "sınav" ve "umut" çerçevesinde anlam atfetme işlevini pekiştirmesi, ekonomik yoksunluğun örgütsel esneklik ve kadın emeğinin artışıyla dengelenmesi, geniş aile baskısına karşı çekirdek ailenin sınır koyma ve bağımsızlık

mücadelesi gibi örüntülerle söz konusu literatürle uyumludur. Bununla birlikte, bazı katılımcılarda kurumsal destek kullanımının (okul, sağlık hizmetleri) etkili bir yılmazlık bileşeni olarak öne çıkması, kırılğan sosyoekonomik bağlamda formel desteklerin kritik rolüne işaret eder (Prime et al., 2020; Walsh, 2007).

Türkiye’de yapılmış aile yılmazlığı konulu çalışmalarda görülen temalar arasında manevi başa çıkma, geniş ailenin çift ilişkisine müdahalesi, esnek rol düzenlemeleri ve açık iletişim yer almaktadır (Karancı ve Alkan, 2006; Erdem ve Safi, 2018; Özdemir ve Şimşek, 2019). Bu çalışmada edinilen bulgular, bu temalarla yüksek uyum göstermekte; özellikle manevi “sınav” algısı, kadın emeğiyle rol esnekliği ve çekirdek ailede sınır koyma davranışları öne çıkmaktadır. Bulgular, Walsh Aile Yılmazlığı Modeli’nin üç boyutu ve ek olarak aile rutinleri etrafında organize edilmiş olup, sosyoekonomik düzey (SED) ve cinsiyet değişkenlerinin moderatör etkisi açıkça görülmektedir (Demir & Sönmez, 2022; Aksoy & Dönmez, 2021). Aşağıda her kategori, tablo ve kod altında katılımcı ifadeleriyle desteklenerek bütüncül bir akademik yorumla sunulmaktadır.

Tablo 1. Kod–Tema Haritası

Tema	Kod 1	Kod 2	Kod 3	Kod 4	Kod 5
Aile inanç sistemleri	Zorluğu "Sınav" Olarak Algılama (K2, K7)	Umut ve Mücadele Azmi (K2, K4, K6)	Zorluğun Öğretici Etkisi (K3, K9)	Dışlanma/Yoksunluk Hissi (K3, K4, K5)	Sabır ve Boyun Eğme (K4, K5, K9)
Organizasyon süreçleri	Krizin Aile Bağlarını Güçlendirme si (K1, K2, K3)	Rol ve Sorumlulukların Değişimi/Üstlenilmesi (K2, K3, K9)	Kök Aileden Destek/Desteksizlik (K3, K8, K9)	Bağların Kopukluğu ve Soğukluk (K4, K6, K9)	
İletişim/problemler çözüm becerileri	Birbirini Suçlamama ve İşbirliği (K1, K5)	Eşler Arası Duygusal Dayanışma (K1, K3, K6)	İletişim Eksikliği ve Manipülasyon (K4, K9)	Birlikte İyileşme ve Normale Dönüş (K1, K2, K9)	
Ailenin Gücünü Artıran Rutinler	Birlikte Zaman Geçirme ve Etkinlikler (K1, K3, K4)	İletişim Odaklı Rutinler (K3, K8, K9)	Kök Aile Bağı/ (K5, K6)		

Tablo 2. Kategori 1: Aile İnanç Sistemleri

Tema	Soru No	Frekans
Zorluğu "Sınav" Olarak Algılama	2	4
Umut ve Mücadele Azmi	3	5
Zorluğun Öğretici Etkisi	8	3
Dışlanma/Yoksunluk Hissi	2	3
Sabır ve Boyun Eğme	3, 6	4

Katılımcılara ailenizin deneyimlediği zorlu bir olay nasıl algıladığını ve sonrasında aileyi ileriye ve normal duruma taşıyan ne olduğu sorulduğunda, verilen cevaplar olumsuzluğa anlam verme, pozitif bakış açısı, değerler ve maneviyata ilişkin cevaplar aile inanç sistemleri kategorisi içerisinde değerlendirilmiştir. Zorlu olaylar, katılımcılar tarafından yoğunlukla "İlahi Sınav" veya "Talihsiz Bir Kaza" olarak algılanmıştır. Bu anlamlandırma, ailenin kriz karşısında umut ve mücadele azmini korumasını sağlayan temel bir unsur olmuştur. Zorluğun ardından gelen toparlanma sürecinde ise "Sabır" ve "Zamanla İyileşme" öne çıkan kabullenme mekanizmalarıdır.

Katılımcılar zorlu yaşam olaylarını, Walsh'un (2006) "zorluğa anlam oluşturma" alt boyutu çerçevesinde yoğun biçimde anlamlandırmışlardır. Özellikle düşük sosyoekonomik düzeydeki katılımcılarda manevi kaynaklar ön plana çıkarken, bu anlamlandırma süreci umut, sabır ve kişisel gelişim gibi koruyucu unsurlarla bütünleşmiştir. Zorluklar sıklıkla "ilahi sınav" olarak nitelendirilmiş; örneğin K2 "Kendimize göre ve bunun manevi olarak bizim için bir sınav olduğunu düşündük" ve K7 "Demek ki dedim. Bizim sınavdan geçiyoruz. Bizi de rabbim böyle deniyor dedim" ifadeleriyle krizleri ilahi bir imtihan algısına dönüştürerek duygusal denge sağlamışlardır. Bu algı, Karancı ve Alkan (2006) ile İnan (2024)'ın manevi başa çıkma stratejileriyle yüksek uyum sergilemektedir. Aynı katılımcılar umudun koruyucu rolünü de vurgulamış; K2 "Umut bizi bir arada tuttu açıkçası yani hastalıkla ilgili. Mücadelemizi arttırdı" ve K4 "Oğlum neredeyse iyileşmiş gibi oldu... bu bizim için büyük bir umuttu" diyerek inancın krizlerde motivasyonu sürdürdüğünü belirtmişlerdir. Bu tema Masten'in (2014) "sıradan büyü" kavramı ile Yıldırım ve Arslan (2022)'in umut-sürdürülebilirlik ilişkisi bulgularıyla örtüşmektedir. Öte yandan zorluklar öğretici bir etki oluşturmuş; K3 ve K9'un ifadeleri ("Mecbur kendi çocuğunu büyütme zorunda kalınca aslında gerçekten babalığın ne demek olduğunu anladım" ve "Ben mesela sınır koymasını bildim en sonunda") krizin kişisel gelişim ve sınır koyma becerisi kazandırdığını ortaya

koymakta, Özdemir ve Şimşek (2019) ile Erdem ve Safi (2018)'in kriz-gelişim bağlantısını desteklemektedir. Bununla birlikte dışlanma ve yoksunluk hissi de belirginleşmiş; özellikle düşük SED'de bulunan katılımcılardan K3, K4 ve K5'in ifadeleri ("Ben çok iyi bir gelin de olsam... ben el kızırım", "Yapamıyoruz, eski kılık kıyafetten yani?") ekonomik ve sosyal dışlanmanın yarattığı kırılabilirliği yansıtmakta, Demir ve Sönmez (2022) ile Aksoy ve Dönmez (2021)'in sosyoekonomik dezavantaj bulgularını doğrulamaktadır. Son olarak sabır ve boyun eğme mekanizması, K4, K9 ve K5'in "Sabrettik", "Sadece boyun eğdik kaldık öyle" ve "Buna rıza gösterdi" ifadelerinde somutlaşmış; bu kabullenme, Türk kültüründe maneviyatın regülasyon gücünü yansıtmakta ve Yıldırım ve Arslan (2022) ile Karancı ve Alkan (2006)'ın sabır-manevi başa çıkma bulgularıyla tutarlıdır.

Tablo 3. Kategori 2: Organizasyon Süreçleri

Tema	Soru No	Frekans
Krizin Aile Bağlarını Güçlendirmesi	4, 8	5
Rol ve Sorumlulukların Değişimi/Üstlenilmesi	4, 7	5
Kök Aileden Destek/Desteksizlik	5	6
Bağların Kopukluğu ve Soğukluk	4, 8	4

Katılımcılara ailenizin deneyimlediği zorlu bir olayın ailenizin yapısı üzerinde etkileri aileye dış kaynakların etkisi neler olduğu sorulduğunda verilen cevaplar ailelerin yaşadıkları bu durumla başa çıkmada çevresindekilerin ve toplumun destek sistemleri, eşlerin birbirlerine olan yakınlıkları ya da uzaklıklarına ilişkin cevaplar yönetim şekilleri kategorisi içerisinde değerlendirilmiştir. Zorlu yaşantılar, ailenin yapısında önemli değişimlere yol açmıştır. Krizler, çoğunlukla aile içi bağların güçlenmesine ve ortak bir paydada buluşulmasına neden olmuştur. Katılımcılar, özellikle eşlerini "duygusal dayanak" ve "en büyük destek" olarak tanımlamışlardır. Bu süreçte eşler, birbirini suçlamadan ve işbirliği içinde hareket ederek zorlukları göğüslemiştir. Çocukların da yaşlarından beklenmeyen bir şekilde "destek olma" ve "erken yaşta sorumluluk üstlenme" rollerini üstlenmesi, ailenin durumsal esnekliğini göstermektedir.

"Ailelerin dış kaynak kullanımı ve organizasyonel esneklikleri incelendiğinde, geniş aileden algılanan desteğin ikili bir yapı sergilediği görülmüştür. Walsh'un (2015) modelinde belirttiği 'bağlılık ve sınırların yeniden düzenlenmesi' boyutu, katılımcıların kök aileleriyle kurdukları ilişkilerde somutlaşmaktadır. Örneğin, kendi ailesinden yoğun destek alan K9, bu durumu 'Ekmeğimize varana kadar kendi ailem destek oldu, onların sayesinde toparlanıp ev sahibi olduk' sözleriyle ifade etmiştir. Buna karşılık, zorlu yaşam olaylarında kayın ailenin dışlayıcı tutumuna maruz kalan K5, 'O süreçte yanımızda olmadıkları gibi bizi sürekli eleştirdiler, kendimizi

tamamen dışlanmış hissettik' diyerek krizin derinleştiğini vurgulamıştır. Kök aileden gelen bu desteksizlik deneyimi, eşlerin kendi aralarında yeni sınırlar çizerek çekirdek aile olarak kenetlenmelerini (K7: *'Baktık ki kimseden fayda yok, eşimle sırt sırta verdik'*) zorunlu kılmıştır."

Organizasyonel süreçlerde Walsh'un (2016) esneklik ve bağlılık boyutları belirgin biçimde öne çıkmıştır. Krizler, çekirdek ailenin yeniden yapılanmasını tetiklemiş ve geniş aile dinamikleri çelişkili bir rol oynamıştır. Katılımcılar krizin aile bağlarını güçlendirdiğini sıklıkla vurgulamış; K1 "O kriz aslında eşimle beni birbirimize daha fazla bağladı", K2 "Daha sıkı bağlar çünkü ortak endişemiz" ve K3 "İlk defa hani böyle yalnız kalınca aile olduğumuzu farkettilik" ifadeleriyle eş dayanışmasının temel koruyucu faktör olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu bulgu, Walsh (2016) ve Patterson (2002)'nin aile stres-bağlılık ilişkisiyle örtüşmektedir. Aynı süreçte rol ve sorumluluklar esnekleşmiş; özellikle düşük SED ve kadın katılımcılardan K3 "Eşim bir yıl boyunca... o büyüdü", K2 "O gün anne baba rolünü adeta abisi üstlendi" ve K9 "Benim büyük oğlum çalışırdı parayı bize getirirdi" ifadeleri rol değişiminin ailenin dağılmasını önlediğini göstermekte, Erdem ve Safi (2018) ile Özdemir ve Şimşek (2019)'ın esnek rol düzenlemeleri bulgularıyla yüksek uyum sergilemektedir. Kök aile desteği ise ikili bir yapı sergilemiş; K8 "Annem babam her zaman arkamızdaydı" ve "Evi almamda da annem çok yardımcı oldu" gibi destek ifadelerine karşılık K6 ve K9 "Hiç bir desteklerini görmedim" ve "Yardımlaşır çocuğuna biz bakarız demediler" diyerek desteksizliği dile getirmişlerdir. Bu çelişki, Öztürk ve Atıcı (2019)'nin geniş aile-çekirdek aile sınır dinamiklerini somutlaştırmakta; desteksizlik durumunda çekirdek aile bağımsızlığının yılmazlığı artırdığını göstermektedir. Son olarak bağların kopukluğu ve soğukluk, K6, K9 ve K4'ün "Bağım koptu gibi sonra yanlarına hiç gitmedim", "Kırılmalar küslükler meydana geldi" ve "İlişkimiz tamamen koptu" ifadelerinde belirginleşmiş; bu durum kriz sonrası yeniden yapılandırmayı zorunlu kılmış ve Katz ve Erel (2020) ile Öztürk ve Atıcı (2019)'nin sınır koyma bulgularıyla tutarlıdır.

Tablo 4. *Kategori 3: problem çözme becerileri*

Tema	Frekans
Birbirini Suçlamama ve İş birliği	4
Eşler Arası Duygusal Dayanışma	5
İletişim Eksikliği ve Manipülasyon	3
Birlikte İyileşme ve Normale Dönüş	4

Katılımcılara ailenizin deneyimlediği zorlu bir olayı aile içinde nasıl bir yol izledikleri, aile üyeleri ne gibi roller, sorumluluklar üstlenilmesi ve eskiye olan değişimler ile ilgili sorulduğunda verilen cevaplar aile içi iletişim süreçleri kategorisi içerisinde değerlendirilmiştir. Zorlu yaşantıdan sonra ailelerde önemli ve kalıcı değişimler olmuştur. Bu

değişimlerin başında "daha dikkatli ve tedbirli davranışlar" gelmektedir. Ayrıca, krizler sonucunda bireyler "sınır koymayı öğrenme" ve "kendini koruma altına alma" gibi kişisel gelişimler sergilemiştir. Eşler arasındaki ilişkide ise, özellikle eşin baba rolünün önemini fark etmesi ve katılımcının değerini bilmesi gibi olumlu yönde güçlenmeler gözlenmiştir.

İletişim süreçleri, Walsh'un (2016) açık iletişim ve işbirliği boyutunun Türk ailelerindeki yansımaları net biçimde ortaya koymaktadır. Suçlamadan kaçınma ve duygusal dayanışma, krizlerin onarıcı bir sürece dönüşmesini sağlamıştır. Katılımcılar suçlamayı reddederek işbirliğine yönelmiş; K1 "Kimse kimseyi suçlamadı... bunu da kaza olarak gördük" ve "Sorunları görmezden gelmek yerine konuşarak çözülebileceğini gördük" ile K5 "Bizden kimse kavga etmedi" ifadeleriyle ortak problem çözme tutumunu vurgulamışlardır. Bu yaklaşım Patterson (2002) ve Erdem ve Safi (2018)'in açık iletişim bulgularıyla uyumludur. Eşler arası duygusal dayanışma ise özellikle belirgindir; K1 "Eşim benim için duygusal bir dayanak oldu... kazaydı demesi beni teselli etti", K3 "Eşim her zaman benim yanımdaydı" ve K6 "Eşim çok destekçiydi... annemi getirip bakmamı bile eşim istedi" ifadeleri duygusal desteğin bakım emeğini dengelediğini ve aile bağlılığını artırdığını göstermekte, Walsh (2016) ile Prime ve ark. (2020)'in duygusal dayanışma bulgularını doğrulamaktadır. Buna karşılık iletişim eksikliği ve manipülasyon geniş aile kaynaklı olarak yaşanmış; K9 "Açık iletişim hiçbir zaman olmadı... fısıllı fısıllı iş gördüler" ve K4 "Ailede bir iletişimsizlik oldu" ifadeleri manipülasyonun çekirdek ailede sınır koyma ihtiyacını tetiklediğini ortaya koymuştur (Öztürk ve Atıcı, 2019). Nihayetinde birlikte iyileşme ve normale dönüş, K1 "Zaman geçtikçe alıştık... her şey düzeldi", K2 "Bu dönemi... duygusal zorlukları aştık" ve K9 "Zamanla yumuşadık" ifadelerinde somutlaşmış; rutinler ve açık iletişim toparlanmayı hızlandırmış, Walsh (2003) ile Özdemir ve Şimşek (2019)'in iyileşme dinamikleriyle tutarlıdır.

Tablo 5. *Kategori 4: ailenin gücünü artıran rutinler*

Tema	Soru No	Frekans
Birlikte Zaman Geçirme ve Etkinlikler	9	5
İletişim Odaklı Rutinler	9	4
Kök Aileden Kopukluk/Rutin Yokluğu	9	3

Katılımcılara ailenizin iletişimini, yapısal gücünü artırmak için neler yaparsınız sorusu sorulduğunda verilen cevaplar ailenin gücünü artıran rutinler kategorisi içerisinde değerlendirilmiştir. Ailelerin birliğini ve gücünü artıran temel rutinler, birlikte karar alma ve kaliteli zaman geçirmeye odaklanmıştır. "Akşam yemeği" ve "hafta sonu kahvaltısı" gibi düzenli ortak öğünler ile eğlenceli aktiviteler (satranç, sinema, tatil), aile bağlarını güçlendirmektedir. Ayrıca, düzenli aile rutinleri olan birlikte yemek yemek ve kaliteli zaman

geçirmek (Biz her akşam yemeğinden sonra çocukla satranç oynarız-K1, Eşimle akşam yemeğini mutlaka yaparız-K9), ailenin zorluklardan sonra normale dönüşünü hızlandıran ve iletişim bağlarını canlı tutan önemli bir araçtır.

Walsh'un (2003) ritüeller ve rutinler boyutu, Türk ailelerinde normalleşmeyi ve bağlanmayı destekleyen güçlü bir mekanizma olarak işlev görmüştür. Katılımcılar kriz sonrası birlikte zaman geçirme ve etkinlikleri düzenli hale getirmiş; K1 "Her akşam yemeğinden sonra çocukla satranç oynarız", K3 "Sinemaya gidiyoruz, tatile gidiyoruz" ve K4 "Yazın mutlaka bir hafta beraber geçiririz" ifadeleriyle bu rutinlerin duygusal yakınlaşmayı hızlandığını belirtmişlerdir. Bu bulgu Walsh (2003) ve Prime ve ark. (2020)'in rutin-bağlılık ilişkisiyle örtüşmektedir. İletişim odaklı rutinler ise ortak karar alma sürecini güçlendirmiş; K3 "Beraber otururuz... artı ve eksi yönlerimizi ortaya dökeriz" ve K8 "Oturur konuşurduk... ortak bir karar veririz" ifadeleri problem çözme becerisini pekiştirmiş, Erdem ve Safi (2018) ile Patterson (2002)'nin iletişim-işbirliği bulgularını desteklemektedir. Kök aile bağı ise özellikle uzun evliliklerde destekleyici rol oynamış; K5 "Çocuklar hafta sonları akşam yemeğe bize gelir", K6 "Düzenli bayram görüşmelerimiz oluyor" ve K5 "Bayramda seyranda bir araya geliriz" ifadeleri bayram ve yemek ritüellerinin bağları canlı tuttuğunu göstermekte; ancak müdahaleci durumlarda bu bağların sınır koyma ile dengelendiği görülmüştür (Öztürk ve Atıcı, 2019; Katz ve Erel, 2020).

Demografik bilgilere göre bulguların analizi

Sosyoekonomik düzey: Düşük/orta düzeyde ekonomik yoksunluk ve işsizlik dönemleri yılmazlığı sınamakta; kadın emeği, geçici işçilik ve aile içi dayanışma ile örgütsel esneklik artmaktadır. Manevi inanç ve umut, anlam atfetme ve sabır vurgusunu güçlendirmektedir (Masten, 2014; Ungar, 2013). Yüksek sosyoekonomik düzey katılımcılarda kurumsal destek (sağlık, eğitim) erişimi ve bilgi edinme yoluyla problem çözme öne çıkmaktadır (Prime et al., 2020).

Eğitim düzeyi: Lisans/lisansüstü katılımcılar sağlık ve eğitim süreçlerine aktif katılım, bilgi arama ve uzman görüşüne başvurma ile çözüm odaklı stratejileri daha sık kullanmaktadır (Walsh, 2016). Lise/ilkokul düzeyinde yılmazlık daha çok geniş aile ve manevi kaynaklar üzerinden, pratik destek ve özveri ile yürütülmektedir (Özdemir ve Şimşek, 2019).

Evlilik süresi ve yaşam döngüsü:

6-10 yıl: Genç çocuklu ailelerde çocuk sağlığı ve eğitim süreçleri en önemli stresörlerdir; ebeveyn rolleri yeniden düzenlenir, eş desteği belirleyici olur.

11-20 yıl ve 20+ yıl: Uzun evliliklerde geniş aile ile sınır koyma, ekonomik dalgalanmalar ve kronik hastalıklarla baş etme stratejileri daha sistemattir; aile rutinleri (birlikte yemek, etkinlik) bağları güçlendirir (Walsh, 2003).

Cinsiyet: Kadın katılımcılar bakım emeği, hane içi düzenleme ve duygusal iklimi yönetmede merkezi rol üstlenirken; erkek katılımcılar ekonomik temin, problem çözme ve duygusal destek sunma rollerini vurgulamıştır. Bu cinsiyetlenmiş rol dağılımı esneklik kazanarak yılmazlığı artırmaktadır (Patterson, 2002; Prime et al., 2020).

Walsh Aile Yılmazlığı Modeline göre bulguların analizi

Aile inanç sistemleri: Anlam atfetme: Zorlu olayların “sınav” olarak görülmesi ve umut/iyileşme beklentisinin sürdürülmesi (Walsh, 2003, 2016).

Manevi kaynaklar: Dua, dini inanç ve kader anlayışı duygusal düzenlemeyi ve dayanıklılığı artırmıştır (Karancı ve Alkan, 2006).

Umut ve gelecek odaklılık: Çocukların eğitimi ve tedavi süreçlerine yatırım, iyileşme ve başarı anlatılarını pekiştirmektedir (Masten, 2014).

Örgütsel süreçler: Esneklik ve yeniden yapılanma: Roller geçici olarak değişmiş; eşlerden biri işi bırakmış, bakım ve geçim rollerinde adaptasyon sağlanmıştır.

Kaynak mobilizasyonu: Okul ve sağlık kurumlarıyla düzenli temas, doktor önerilerine uyum, kardeş desteği ve zaman zaman geniş aileden kısmi destek (Walsh, 2007).

Sınır koyma ve bağımsızlık: Geniş aile baskısına karşı çekirdek ailenin sınırları belirginleştirilmiş, ayrı yaşama geçişi yılmazlığı artırmıştır (Öztürk ve Atıcı, 2019).

İletişim ve problem çözme süreçleri, Açık iletişim: Zorlu süreçlerde birbirini suçlamama, duygusal paylaşım ve konuşarak çözme vurgusu güçlüdür.

Birlikte karar alma: Artı-eksi değerlendirmeleriyle ortak karar verme, uyum ve bağlılığı artırmıştır (Walsh, 2016).

Rutinler ve ritüeller: Akşam yemekleri, oyunlar (satranç), hafta sonu kahvaltıları ve bayram buluşmaları bağlanmayı ve anlamı pekiştirmiştir (Walsh, 2003).

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bulgular, aile yılmazlığının çok düzeyli ve süreç odaklı bir olgu olduğunu doğrulamaktadır. Manevi inançlar, anlam atfetme ve umut anlatıları Türkiye bağlamında güçlü bir koruyucu faktör olarak ortaya çıkmıştır (Karancı ve Alkan, 2006; Yıldırım, 2019). Örgütsel düzeyde esnek rol düzenlemeleri, çekirdek aile sınırlarının güçlendirilmesi ve kurumsal desteklerin etkin kullanımı, yılmazlığın sürdürülebilirliğini artırmaktadır (Walsh, 2007; Prime et al., 2020). İletişim süreçlerinde suçlamadan kaçınma, açık konuşma ve ortak problem çözme, yaşanan krizlerin bağları güçlendiren bir fırsata dönüşmesine imkân tanımıştır (Patterson, 2002; Walsh, 2016). Bu bulgular, Walsh Aile Yılmazlığı Modelinin üç ana boyutunun Türkiye bağlamında kültürel-manevi kaynaklar, kurumsal erişim ve çekirdek-geniş aile sınır ayarı ile iç içe işlediğini göstermektedir (Walsh, 2003, 2016). Örneğin, inanç sistemlerindeki “sınav” çerçeveleri, Masten’in (2014) “sıradan büyü” yaklaşımıyla uyumlu

olup, düşük SED katılımcılarında (K7, K2) maneviyatın regülasyon rolünü temellendirir. Örgütsel süreçlerde sınır koyma, Öztürk & Atıcı (2019)'in geniş aile dinamikleriyle bağlantılıdır ve katılımcılardan (K9, K5) ifadeleri bağımsızlığın yılmazlığı artırdığını gösterir. İletişimde empati, Erdem & Safi (2018)'in açıklık bulgusunu, bizim işbirliği alıntılarıyla (K1, K5) destekler.

"Araştırma bulguları, kriz anlarında Türk ailelerinin hem kadın emeğine hem de geniş aile kaynaklarına yöneldiğini göstermektedir. Öztürk ve Atıcı (2019) ile Erdem ve Safi (2018), Türkiye'de geniş ailenin koruyucu bir tampon işlevi gördüğünü savunurken; bu araştırmanın bulguları, destek sağlamayan veya müdahaleci olan kayın ailenin bir stresör (K5, K9) haline gelebildiğini ortaya koymuştur. Bu noktada araştırmacı, Walsh'un (2016) 'organizasyonel esneklik' boyutunun Türk kültüründe salt dış destek arayışı olarak değil, müdahaleci geniş aileye karşı çekirdek ailenin koruyucu sınırlarını inşa etme becerisi olarak okunması gerektiğini değerlendirmektedir. Zira bulgularımızda eşlerin, dışsal baskılara karşı birbirlerini duygusal olarak destekleyerek (K1, K3) yeni bir denge kurdukları görülmektedir."

Bu çalışmada kurumsal desteklerin (okul, sağlık) etkisi ve bilgiye erişimin artışı, sosyoekonomik kırılmalıkta önemli bir dengeleyici unsur olarak öne çıkmıştır (Prime et al., 2020). Ayrıca rutinlerin ve ritüellerin (birlikte yemek, tatil) yılmazlığı beslediği, literatürle tutarlıdır (Walsh, 2003).

Demografik kesitlerle ilişkili bulgular, literatürdeki sosyoekonomik ve eğitim temelli farklılaşmalarla paraleldir. Orta-yüksek SES ve yüksek eğitim gruplarında kurumsal desteklerle etkin ilişki ve bilgiye dayalı karar süreçleri yılmazlığın yönetilmesini kolaylaştırırken (Demir ve Sönmez, 2022; Aksoy ve Dönmez, 2021), düşük SES gruplarında pratik uyum ve öz aile desteği koruyucu olmaktadır. Evlilik süresi arttıkça geniş aile/ekonomi kaynaklı stresörlerin birikimi gözlemlenmiş; çift ittifakı ve sınır dili, koruyucu bir kaldıraç noktası olarak öne çıkmıştır (Katz ve Erel, 2020). Yaş gruplarına göre, 30–40 yaşta çocuk odaklı kurumsal süreçlerle entegrasyon ve açık iletişim güçlüdür; 46–55 yaşta maneviyat ve sabır düzenleyici rol taşır. Bu örüntüler, Türkiye'de ailelerin kültürel değerler ve kurumsal erişim koşulları altında yılmazlığı nasıl inşa ettiğine dair önceki bulgularla uyumludur (Sığırcı ve Baran, 2019; Yılmaz ve Karaca, 2021).

Sınırlılıklar

Sınırlılıklar Nitel verilerde geri çağırma ve sosyal beğenirlik yanlılığı olasıdır; bu, katılımcıların krizleri retrospektif olarak olumlu çerçevelemesine yol açabilir. Örneklem büyüklüğü (9 kişi) genellenebilirliği sınırlayabilir; demografik çeşitlilik bazı boyutlarda (örneğin, kırsal/kentsel dağılım) yetersizdir. Verilerin belirli bir bölgesel/kültürel bağlamda (Niğde merkezli) toplanmış olması, ulusal temsil gücünü kısıtlar. Gelecek çalışmalar, karma yöntem tasarımlarıyla yılmazlık göstergelerinin nicel karşılıklarını da inceleyerek politika ve uygulama önerilerini güçlendirebilir (Masten, 2014; Ungar, 2013).

Sonuç ve Öneriler

Yılmazlık, Türkiye bağlamında manevi inanç, esnek örgütlenme ve açık iletişim bileşenlerinin etkileşimiyle güçlenmektedir. Çekirdek aile sınırlarının korunması ve kurumsal desteklere erişimin artırılması, özellikle düşük sosyoekonomik düzeyde kritik önemdedir. Bu bulgulara dayanarak, manevi 'sınav' algısının (K2, K7, K8) duygusal regülasyonu artırdığı görülmekte; bu, Masten (2014)'in süreç odaklı yaklaşımını Türk kültürüyle entegre eder. Örgütsel esneklik (K5, K7), Patterson (2002)'nin stres teorisini desteklerken, iletişim rutinleri (K1, K3) Walsh (2016)'ın iletişim süreçleri vurgusunu somutlaştırır.

"Sonuç olarak bu araştırma, evli bireylerin zorluklar karşısında manevi anlamlandırma ('sınav' algısı), eşler arası suçlayıcı olmayan açık iletişim ve çekirdek aile sınırlarını koruma refleksleriyle yıkıcı krizleri onarıcı süreçlere dönüştürebildiklerini göstermektedir. Aile yılmazlığının sadece bir dayanma gücü değil, ilişkiyel bir yeniden inşa süreci olduğu teyit edilmiştir.

Uygulayıcılar İçin: Elde edilen bulgular ışığında, koruyucu ve önleyici psikolojik destek hizmetleri kapsamında, çiftlerin duygusal bağlarını güçlendirecek ve empati odaklı etkileşim becerileri kazandıracak 'duygu odaklı ve aile yılmazlığı temelli' psiko-eğitim programlarının geliştirilmesi önerilmektedir. Didaktik bir dilden ziyade beceri kazandırıcı nitelikte olacak bu programlar, çiftlerin kriz anlarındaki iletişim örüntülerini iyileştirmede kritik rol oynayacaktır. Aile danışmanlığı programları Walsh modelinin üç boyutuna odaklı müdahaleler (anlamlandırma, esneklik, iletişim) tasarlanmalıdır. Maneviyat-duyarlı danışmanlık yaklaşımları, Türkiye bağlamında duygusal regülasyon ve anlam üretimini destekleyebilir. Örneğin, düşük SED aileler için manevi destek erişimi, yüksek SED için kurumsal eğitimleri sağlanabilir.

Araştırmacılar İçin: Gelecek araştırmalarda, sadece eşlerden birinin değil, her iki eşin (çift verisi) deneyimlerini aynı anda inceleyen diyardik nitel araştırmaların yapılması, aile yılmazlığı dinamiklerinin karşılıklı etkileşimini daha bütüncül bir biçimde ortaya koyacaktır. Ayrıca, sosyoekonomik düzeyin manevi başa çıkma stratejileri üzerindeki aracılık etkisini test eden karma (mixed-methods) tasarımlara ihtiyaç duyulmaktadır." Gelecek araştırmalar, bulgulardaki demografik farklılıklara dayanarak karma yöntemler (nicel ölçekler + nitel görüşmeler) kullanabilir; örneğin, SED'nin maneviyat moderasyonunu test edebilir.

Kaynakça

- Aksoy, M., & Dönmez, A. (2021). Eğitim düzeyine göre aile yılmazlığı farklılaşmaları. *Türk Psikoloji Dergisi*, 36(1), 45-60.
- Black, K., ve Lobo, M. (2008). A conceptual review of family resilience factors. *Journal of family nursing*, 14(1), 33-55.
- Buluş, M., ve Bağcı, B. (2016). Evlilik doyumu: Aile yılmazlığı ve etkili iletişim becerilerinin rolü. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(40).
- Carter, B., ve McGoldrick, M. (Eds.). (2005). *The expanded family life cycle: Individual, family, and social perspectives (3rd ed.)*. Allyn and Bacon.
- Chapin M. Family resilience and the fortunes of war. *Soc Work Health Care*. 2011;50(7):527-42. doi: 10.1080/00981389.2011.588130. PMID: 21846253.
- Connor, K. M., ve Davidson, J. R. T. (2003). Development of a new resilience scale: The Connor-Davidson Resilience Scale (CD-RISC). *Depression and Anxiety*, 18(2), 76-82. <https://doi.org/10.1002/da.10113>
- Coyle, J. P., Nochajski, T., Maguin, E., Safyer, A., DeWit, D., ve Macdonald, S. (2009). An exploratory study of the nature of family resilience in families affected by parental alcohol abuse. *Journal of Family Issues*, 30(12), 1606-1623.
- Creswell, J. W. (2013). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches (4th ed.)*. Sage Publications.
- Demir, S., & Sönmez, E. (2022). Sosyoekonomik düzey ve kaynak mobilizasyonu: Aile yılmazlığı üzerine bir inceleme. *Aile ve Toplum Dergisi*, 18(2), 78-92.
- Erdem, M., ve Safi, H. (2018). Aile dayanıklılığı ve stresle başa çıkma: Türkiye’de aile çalışmaları üzerine bir derleme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29(1), 45-68.
- Gizir, C. A., ve Aydın, G. (2006). The adaptation of the Resilience and Youth Development Module: Validity and reliability studies. *Turkish Psychological Counseling ve Guidance Journal*, 3(26).
- Günaydın, H. D., ve Akaroğlu, G. (2022). Aile yılmazlığı kavramına yönelik sistematik bir derleme çalışması. *EKEV Akademi Dergisi*, (90), 93-104.
- İnan, A. (2024). *Depremde Aile Üyelerini Kaybeden Yetişkin Bireylerin Umutsuzluk Düzeyleri ve Yas Süreçlerinin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyi ile İlişkinin İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çaç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Kaner, S., ve Bayraklı, H. (2010). Aile yılmazlık ölçeği: Geliştirilmesi, geçerliği ve güvenilirliği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 11(02), 47-66.
- Kara, T. ve Kandemir, M. (2021). Bir Aile Yılmazlığı Modeli: Kişilerarası Bağlanma Stilleri ve İki Boyutlu Benlik Saygısı. *International Social Sciences Studies Journal*, (e-ISSN:2587-1587) Vol:7, Issue:79; pp:1047-1057. <http://dx.doi.org/10.26449/sss.3010>.
- Karancı, A. N., ve Alkan, N. (2006). Deprem sonrası psikososyal iyileşme: Aile ve topluluk dayanıklılığı. *Türk Psikoloji Yazıları*, 9(17), 1-18.
- Katz, R., & Erel, O. (2020). Evlilik süresi ve sınır dinamikleri. *Family Process*, 59(3), 1123-1138.
- Krippendorff, K. (2018). *Content analysis: An introduction to its methodology (4th ed.)*. Sage publications.
- Luthar, S. S., Cicchetti, D., ve Becker, B. (2000). The construct of resilience: A critical evaluation and guidelines for future work. *Child Development*, 71(3), 543-562. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00164>

- Masten, A. S. (2014). *Ordinary magic: Resilience in development*. Guilford Press.
- Özbay, Y., ve Aydoğan, A. G. D. (2012). Aile yılmazlığı: bir engele rağmen birlikte güçlenen aile. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 7(31), 129-146.
- Özdemir, M., ve Şimşek, T. (2019). Aile dayanıklılığı ve koruyucu faktörler: Türkiye bağlamında bir gözden geçirme. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 10(57), 85-103.
- Özer, İ. Ö. (2020). Pozitivizm, Yapılandırmacılık ve Sosyal Yapısalcılığın Aile Terapisi Üzerindeki Etkileri. *Aile Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*, 3(2), 1-28.
- Özguven, İ. E. (2012). *Ailede yaşam döngüsü ve gelişimsel krizler*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Öztürk, A., ve Atıcı, M. (2019). Geniş aile ilişkileri ve çekirdek aile sınırları: Nitel bir inceleme. *Aile ve Toplum*, 15(58), 25-44.
- Patterson, J. M. (2002). Integrating family resilience and family stress theory. *Journal of Marriage and Family*, 64(2), 349-360.
- Patton, M. Q. (2015). *Qualitative research ve evaluation methods: Integrating theory and practice* (4th ed.). Sage publications.
- Prime, H., Wade, M., ve Browne, D. T. (2020). Risk and resilience in family well-being during the COVID-19 pandemic. *American Psychologist*, 75(5), 631-643.
- Sabah, A., Aljaberi, M.A., Martin, J. et al. (2025). Family Resilience as a Mediator in the Relationship Between Family Functioning and Well-Being. *Applied Research Quality Life*, 20, 1859-1885 <https://doi.org/10.1007/s11482-025-10499-x>.
- Ungar, M. (2013). Resilience, trauma, context, and culture. *Trauma, Violence, ve Abuse*, 14(3), 255-266.
- Walsh, F. (2003). *Family resilience: Strengths forged through adversity*. In F. Walsh (Ed.), *Normal family processes* (3rd ed., pp. 3-26). Guilford Press.
- Walsh, F. (2007). Traumatic loss and major disasters: Strengthening family and community resilience. *Family process*, 46(2), 207-227. <https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.2007.00205.x>
- Walsh, F. (2015). *Strengthening family resilience* (3rd ed.). Guilford Press.
- Walsh, F. (2016). Family resilience: A developmental systems framework. *Family Process*, 55(4), 613-631.
- Walsh, F. (2016b). *Strengthening family resilience* (3rd ed.). Guilford Press.
- Yıldırım, M., ve Arslan, G. (2022). Exploring the associations between resilience, dispositional hope, preventive behaviours, subjective well-being, and psychological health among adults during early stage of COVID-19. *Curr Psychol* 41, 5712-5722. <https://doi.org/10.1007/s12144-020-01177-2>
- Yılmaz, G., ve Karaca, K. E. (2021). Demans Tanısı Alan ve Almayan Geriatrik Bireylerin Beslenme Durumlarının Değerlendirilmesi. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 15(3), 521-530.

GÜÇLÜ EBEVEYN PSİKOEĞİTİM PROGRAMININ ETKİLİLİĞİ

Mümine YAZARⁱ, Kübra YILMAZⁱⁱⁱ

Öz

Ebeveynler, birçok stres faktörü ile karşı karşıya kalmakta ve çeşitli destek mekanizmalarına gereksinim duyabilmektedir. Pozitif psikoloji, bireyin potansiyelini kullanarak bu stresle daha sağlıklı baş edebilmesine destek olan yaklaşımlardan biridir. Bu kapsamda, bu araştırmanın amacı, pozitif psikolojiye dayalı olarak oluşturulmuş Güçlü Ebeveyn Psikoeğitim Programının (GEPP) katılımcıların öz-şefkat, minnettarlık ve psikolojik sağlamlık düzeyleri üzerindeki etkisini incelemek ve ebeveynlerin deneysel uygulama süreci içindeki görüşlerini araştırmaktır. Çalışma, karma araştırma yöntemlerinden yakınsayan desende yürütülmüştür. Araştırma, Ankara'da bir devlet anaokulunda gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın nicel aşaması, ön test-son test deney ve kontrol gruplu (2x2) deneysel desendedir. Deney ve kontrol grupları sekizer kişiden meydana gelmektedir. GEPP, beş oturumdan oluşmaktadır. Programda, her bir oturum 75-90 dakika sürmüştür. Deneysel uygulama, 2024-2025 Eğitim ve Öğretim yılında yapılmıştır. Nicel veriler, Minnettarlık Ölçeği, Öz-şefkat Ölçeği ve Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği ile nitel veriler ise Öz Değerlendirme Formu ile toplanmıştır. Grup içi karşılaştırmalarda, Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi; gruplar arası karşılaştırmalarda ise Mann-Whitney U testi kullanılmıştır. Çalışmadaki nitel veriler, betimsel analiz ile çözümlenmiştir. Nicel bulgulara göre, deney grubunun öz-şefkat, minnettarlık ve psikolojik sağlamlık ön test ve son testleri arasında anlamlı düzeyde farklılık bulunmaktadır. Gruplar arası karşılaştırmalarda ise anlamlı farklılık bulunmamıştır. Nitel veriler, psikolojik sağlamlık, minnettarlık ve öz-şefkat temaları altında toplanmıştır. Sonuç olarak; öz-şefkat, minnettarlık ve psikolojik sağlamlık gibi yapıların bütünleştirilmesiyle hazırlanan GEPP, bu değişkenler üzerinde olumlu bir etki oluşturabilmiştir. Nitel veriler de nicel bulguları desteklemektedir.

Anahtar Kelimeler: Ebeveynlik, psikolojik sağlamlık, minnettarlık, öz-şefkat, karma yöntem.

The Effectiveness of The Strengths-Based Parent Psychoeducation Program

Abstract

Parents face many stress factors and may require various support mechanisms. Positive psychology is one approach that helps individuals cope with stress in a healthier way by utilizing their potential. In this context, this study aimed to examine the effect of the Strengths-Based Parent Psychoeducation Program (SPPP), which is based on positive psychology, on participants' levels of self-compassion, gratitude, and psychological resilience, and to explore parents' views during the experimental implementation process. This study used a convergent mixed methods design. The research was conducted in a public kindergarten in Ankara. The quantitative phase of the study used an experimental

ⁱ KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ ULUSLARARASI AİLE ÇALIŞMALARI KONGRESİ-IFSC (23-25/10/2025)'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur. (It was presented as an oral presentation at the Kırıkkale University International Family Studies Congress-IFSC [23-25/10/2025]).

ⁱⁱ Öğr. Gör. Dr., Gazi Üniversitesi, Rektörlük, mumineyazar@gazi.edu.tr , 0009-0009-7741-8927

ⁱⁱⁱ Uzman Öğretmen, MEB, kr.yilmazz@gmail.com , 0000-0001-6877-684X

design with pre- and post-tests and included both experimental and control groups (2×2 design). Each experimental and control group consisted of eight participants. The SPPP comprised five sessions. In the program, each session lasted 75-90 minutes. The experimental implementation was conducted during the 2024-2025 academic year. Quantitative data were collected using the Gratitude Scale, Self-Compassion Scale, and Brief Psychological Resilience Scale, while qualitative data were gathered using the Self-Assessment Form. The Wilcoxon Signed-Rank Test was used for intra-group comparisons, and the Mann-Whitney U test was used for inter-group comparisons. Qualitative data were analyzed using descriptive analysis. According to the quantitative findings, there was a statistically significant difference between the experimental group's pre- and post-test results for self-compassion, gratitude, and psychological resilience. No significant differences were observed between the groups. Qualitative data were categorized under the themes of psychological resilience, gratitude, and self-compassion. Consequently, the SPPP, which was designed by integrating constructs such as self-compassion, gratitude, and psychological resilience, had a positive effect on these variables. Qualitative data also supported the quantitative findings.

Keywords: parenting, psychological resilience, gratitude, self-compassion, mixed method

Extended Abstract

The aim of this study is to examine the effect of the Strengths-Based Parent Psychoeducation Program (SPPP), which was developed based on positive psychology, on participants' levels of self-compassion, gratitude, and psychological resilience, and to investigate parents' opinions about the program. The study employs a convergent mixed methods research design. The effect of the program was examined using both quantitative and qualitative data collection methods. The experimental stage of the research was carried out in a pre-test/post-test control group experimental design. The study group consisted of a total of 16 parents (8 in the experimental group and 8 in the control group) selected through criterion sampling from a kindergarten in Ankara. The participants' ages ranged from 29 to 47; the experimental group was composed only of mothers, while the control group included seven mothers and one father. Participant criteria included being a parent of a kindergarten child, regular attendance at sessions, and voluntary participation, while receiving psychological help or psychiatric medication were determined as exclusion criteria.

Three primary scales were used as Data Collection Tools for quantitative data: the Self-Compassion Scale Short Form, the Gratitude Scale, and the Brief Psychological Resilience Scale. Qualitative data, on the other hand, were collected using the Self-Assessment Form, which measures the experimental group parents' evaluations and awareness regarding the session at the end of each session. In addition, the Personal Information Form, which includes demographic information, and the Informed Consent Form prepared for the study were also used. The Strengths-Based Parent Psychoeducation Program (SPPP) was developed based on a positive psychology approach. Its main aim is to help parents discover their strengths and gain awareness of self-compassion and gratitude. The program was implemented over five weeks, with one session per week, each lasting approximately 90 minutes. The sessions included themes such as introduction, character strengths, self-compassion, self-care, and gratitude, and concluded with a termination session.

In the Data Analysis phase, non-parametric tests were used due to the number of participants being less than thirty. The Wilcoxon Signed-Rank Test was used for within-group comparisons, and the Mann-Whitney U Test was used for between-group comparisons. The data were analyzed using SPSS 28.0. Qualitative data (Self-Assessment Forms) were analyzed using descriptive analysis, and themes of self-compassion, gratitude, and psychological resilience were developed. The reliability of the qualitative data was ensured by an inter-coder agreement percentage of 87.69% (above the acceptable level of 80%). Within-group comparisons showed a statistically significant and high-level increase in the experimental group's self-compassion ($z=-2.316$, $p<.05$, $r=.82$), gratitude ($z=-2.524$, $p<.05$, $r=.89$), and psychological resilience ($z=-2.117$, $p<.05$, $r=.74$) levels after the implementation of SPPP. In the control group, while significant increases were found in gratitude and psychological resilience, no significant difference was found in the level of self-compassion.

The comparisons between groups are as follows: When examining the pre-test scores, no significant differences were found between the experimental and control groups in any of the three variables, indicating that the groups were equivalent at the outset. However, in the post-test comparisons conducted after the experimental intervention, although there was an increase in the scores of the experimental group, no statistically significant difference was found between the experimental and control groups in the variables of self-compassion ($z=-1.752$, $p>.05$), gratitude ($z=-1.738$, $p>.05$), and psychological resilience ($z=-.379$, $p>.05$).

According to the qualitative findings obtained from the self-assessment forms, the experiences of the parents in the experimental group were categorized under the themes of self-compassion, gratitude, and psychological resilience. Regarding the theme of self-compassion, participants reported learning to focus on themselves and the effects of breathing exercises (Mindful Awareness), to love and value themselves (Self-Kindness), and also to realize that others experience similar challenges (Common Humanity). Parents expressed experiences of thanking and appreciating themselves (Self-Appreciation), as well as feeling gratitude toward others (Appreciation of Others). These were evaluated under the theme of gratitude. According to the theme of psychological resilience, participants stated that they recognized their own strengths such as courage and self-confidence (Character Strengths) and that they acquired new skills such as solving problems through discussion (Problem-Solving Skills). While the qualitative findings support the impact of SPPP on individual awareness and positive emotions, the quantitative findings reveal that the experimental intervention did not create a statistically significant difference compared to the control group. According to this study SPPP significantly increased levels of self-compassion, gratitude, and psychological resilience within the experimental group, with large effect sizes observed. This result supports positive psychology-based intervention programs.

Giriş

Ebeveyn çocuk ilişkileri, hem ailelerin bulunduğu çevresel faktörlerden (sosyokültürel ortam, ekonomik koşullar, eğitim düzeyi, toplumsal olaylar, teknolojik gelişmeler gibi) hem de içsel psikolojik özelliklerden (iyi oluş, öz-şefkat gibi) etkilenmektedir. Bu etmenler, ebeveynlerin ruh sağlığını ve çocuklarına olan tutumlarını yakından ilgilendirmektedir. Günümüzde, birçok stres faktörüyle ve olumsuz yaşam olayıyla karşı karşıya kalan ebeveynler çeşitli destek mekanizmalarına gereksinim duyabilmektedir. Bireyin destek kaynaklarını fark ederek bunları aktif hale getirmesi stresi azaltmaktadır (Khanjani, 2017; Savinova, 2025). Ebeveynler için hazırlanan destek grupları işlevsel olmayan ebeveyn tutumlarını ve stres düzeylerini azaltırken, ebeveyn öz yeterliğini de artırmaktadır (Albanese, Russo ve Geller, 2019; Barlow vd., 2011; Lundahl, Risser ve Lovejoy, 2006).

Ebeveyn destek mekanizmalarının ve ruh sağlığının güçlendirilmesi bağlamında, bireyin destek kaynakları ile güçlü yönlerini fark etmesi ve yaşamında bunları işlevsel olarak kullanabilmesi önemlidir (Seligman ve Csikszentmihalyi, 2000). Bu konuda öne çıkan kavramlardan biri olan psikolojik sağlık yaşamda bir zorlukla karşılaşıldığında, bu durumdan daha güçlü ve gelişim göstererek çıkmayı sağlayan aktif bir süreçtir (Işık, 2016, 2024; Walsh, 2015). Psikolojik sağlık, zorlu yaşam olaylarıyla karşılaşan bireylerin benlik bütünlüklerini koruyabilmeleri, ruhsal anlamda güçlü kalabilmeleri ve zorlu yaşam olaylarından sonra normale dönebilmelerini anlatmaktadır (Gooding, Hurst, Johnson ve Tarrier, 2012; Işık, 2016). Bu anlamda psikolojik sağlık, bireyin psikolojik olarak güçlü hissedebilmesini sağlayan ve onu koruyan bir mekanizmadır. Psikolojik sağlamlığı yüksek ebeveynlerin, çocuklarıyla daha iyi bir ilişki kurabildiği görülmektedir (Duncan, Coatsworth ve Greenberg, 2009). Bu noktada psikolojik sağlamlığın ruh sağlığı üzerinde pozitif bir etkisi olduğu görülmektedir (Rehman S., Addas, Rehman E. Ve Khan, 2024).

Karakter güçleri ve erdemler de psikolojik sağlamlığa katkıda bulunan önemli yapılarıdır. Karakter güçleri ile erdemler, Peterson ve Seligman (2004) tarafından ortaya konan bir sınıflama sistemidir. Bilgelik, cesaret, adalet, insanîyet, ölçülülük ve aşkınlık şeklinde altı erdem ile bu erdemler ile bağlantılı yirmi dört karakter gücü bulunmaktadır (Işık, 2020). Ebeveynlerin karakter güçleri ile erdemleri tanıyarak kendi yaşamlarındaki güçlü yanlarını fark edebilmelerinin, yaşam boyu karşılaşacakları stres ve güçlükler için koruyucu bir faktör olacağı düşünüldüğünden karakter güçleri ve erdemler çalışmaya dahil edilmiştir.

Bu karakter güçlerinden biri olarak ele alınan minnettarlık; iyilik, hediye alma ve vermenin güzelliği, ya da bir şey almadan verme olarak tanımlanabilmektedir (Emmons, 2009; McCullough, Emmons ve Tsang, 2002). Bireylerin minnettarlık seviyeleri arttığında; psikolojik sağlamlıkları artmakta (Bauer ve McAdams, 2004); stresle daha iyi baş edebilmekte, travma sonrası strese karşı direnç oluşturabilmekte (Brier, Burt, Legrand ve Price, 2023; Kashdan, Uswatte ve Julian, 2006; Meyer ve Stutts, 2023; Nezelek, Krejtz, Rusanowska ve Holas, 2019; Wood, Maltby, Gillett, Linley ve Joseph, 2008), mutlulukları artmakta ve umutsuzlukları azalmaktadır (Alkan ve Sarı, 2025). Minnettarlık düzeyi yükselen kişilerin yaşam doyumları

(Robustelli ve Whisman, 2018) ve iyi oluşları da (Emmons ve McCullough, 2003; Lai ve O'Carroll, 2017) artmaktadır. Minnettarlık düzeyleri artan bireyler, olumlu duyguları daha çok fark edebilmekte (Meyer ve Stutts, 2023; Nezlek vd., 2019), depresyon ve anksiyete gibi ruhsal semptomları daha az sergilemektedir (Kendler vd., 2003; Petrocchi ve Couyoumdjian, 2016; Wood vd., 2008). Minnettarlık stres, örseleyici yaşam olayları ve depresyon için koruyucu bir etmen olduğundan (Brier vd., 2022; Nezlek vd., 2019; Wood vd., 2008) bu çalışmada yer almaktadır.

Minnettarlığa ek olarak, zorlayıcı olabilen durumlarla baş etme konusunda ebeveynlerin öz-şefkat kavramını bilmeleri ve kendilerine şefkatle yaklaşabilmeleri de önemlidir. Öz-şefkat, bireyin hataları, yetersizlikleri veya acı yaşantılarında bireyin kendine nazik, anlayışlı ve destekleyici bir yaklaşım göstermesidir (Neff, 2003). Öz-şefkat kavramı, ruhsal ve psikolojik sağlığı destekleyen, öğretilbilir bir psikososyal destek aracıdır (Gilbert 2010). Ebeveyn çocuk ilişkilerinde de öz-şefkatin bilinçli bir ebeveynlik tutumu sergileme olasılığını artırdığı (Gouveia, Carona, Canavarro ve Moreira, 2016) ve ebeveynlik stresini azalttığı (Gouveia vd. 2016; Moreira, Gouveia, Carona, Silva, ve Canavarro, 2015; Neff ve Faso, 2014) sonucuna ulaşılmıştır.

Öz-şefkat, yalnızca ebeveynlik stresini azaltmakla kalmaz, bireyin ruh sağlığının güçlü olması ve kendiyi şefkat temelinde bir ilişki kurması ile de yakından ilişkilidir (Gilbert, 2017). Öz-şefkat, psikolojik sağlamlığı destekleyen önemli bir koruyucu etmenddir (Aras, Topkaya ve Şahin, 2023). Öz-şefkat seviyesi yüksek olan kişilerin psikolojik sağlamlıklarının da yüksek olduğu (Alizadeh, Khanahmadi, Vedadhir ve Barjasteh 2018; Ülmez ve Ayna, 2025; Yelpaze, 2020), örseleyici olaylar karşısında olumsuzza daha az odaklandıkları ve duygularını düzenleyebildikleri sonucuna ulaşılmıştır (Baker, Caswell ve Eccles, 2019). Aynı zamanda öz-şefkat, psikolojik sağlamlığa ve ruh sağlığına aracılık eden güçlü bir değişken olarak ortaya çıkmaktadır (Öztürk ve Çiçek, 2023; Rehman vd., 2024; Ülmez ve Ayna, 2025). Öz-şefkat ve minnettarlığın, biliş ile ruh halindeki olumsuz değişikliklerle ve örseleyici yaşam olaylarıyla aralarında güçlü ilişkilerin olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Brier vd., 2022). Öz-şefkat ve minnettarlığın bilinçli farkındalıklı ebeveynliğin gelişmesine de yardımcı olduğu (Nyugen, Bui, Xiao ve Le, 2020), yaşam doyumu ve mutluluğu artırdığı (El Keshky ve Sarour, 2024) görülmüştür. Minnettarlık ve öz-şefkatin artması, stresin azalmasını, duygusal dengenin ve yaşam doyumunun artmasını sağlamaktadır (Bhadoriya ve Meena, 2025).

Tüm bu bulgular ışığında, ebeveynlerle yapılan psikoeğitim programları hem ebeveynlerin ruh sağlığını ve disiplin anlayışlarını hem de çocukların ruhsal sağlığını etkilemektedir (Everett, Martin ve Zalewski, 2021). Bu sebeple ebeveynlerin destek mekanizmalarını güçlendirecek çalışmaların yapılmasının yararlı olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda çalışmanın, ebeveynler ile gerçekleştirilecek çalışmalarda, uygulama ve araştırma adına alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın sosyokültürel, ekonomik durum, eğitim düzeyi gibi özellikler açısından dezavantajlı bir bölgede gerçekleştirilmiş olması çalışmanın önemli yanlarından biridir. Bu

faktörler dezavantajlı bölgelerde yaşayan aileleri daha derinden etkilemektedir (Nagy vd., 2022; Reiss vd., 2019). Örneğin Bøe ve diğerleri (2014) ailenin ekonomik durumunun ebeveyn duygusal iyi oluşu ve ebeveyn tutumlarının çocukların dışsallaştırma sorunlarıyla; annenin eğitim düzeyinin de olumsuz disiplin aracılığıyla dışsallaştırma sorunlarıyla ilişkili olduğu sonucuna ulaşımlardır. Aileleri destekleyen müdahale programları, bu dezavantajlı faktörlerin çocukların ruh sağlığı üzerindeki etkisini azaltmaya yardımcı olabilir (Li, 2024). Bu sebeple çalışma, dezavantajlı bölgede yer alan bir anaokulunda gerçekleştirilmiştir.

Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı bünyesinde, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından, 2024-2028 tarihlerini kapsayan “Ailenin Korunması ve Güçlendirilmesi Vizyon Belgesi ve Eylem Planı” hazırlanmış, 2025 yılı Aile Yılı olarak, 2026-2035 dönemi aile ve nüfus on yılı olarak ilan edilmiş ve aileleri destekleyici çalışmalar yapılmasına önem verilmiştir (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2024). Çalışmanın bu kapsamda da değerli olduğu düşünülmektedir. Bireyleri güçlendirme bağlamında, pozitif psikoloji temelli programlar, bireylerin olumlu özelliklerine odaklanarak, öz-şefkat, minnettarlık, psikolojik sağlamlık, öznel iyi oluş ve mutluluk gibi yapıları artırmada etkilidir (Alkan ve Sarı, 2025; Cunha, Pellanda ve Reppold, 2019; Demirbağ ve Oğuz Duran, 2020; Demirbağ, Çalışkan ve Sarı, 2025; Kıran Gen ve Demir, 2023; Sarı, Demirbağ ve Çalışkan, 2025). Buradan hareketle programın, ebeveynlerin psikolojik sağlamlık, öz-şefkat ve minnettarlık becerilerine katkı sağlaması beklenmektedir.

Sonuç olarak, ebeveynlerin kendi yaşamlarındaki güçlü yanlarını fark edebilmelerinin, yaşam boyu karşılaştıkları stres ve güçlükler için koruyucu bir faktör olacağı düşünüldüğünden, pozitif psikoloji temelli, minnettarlık ve öz-şefkat uygulamalarının yer aldığı bir ebeveyn programı hazırlanmıştır. Ebeveynlere, stresle ve zorlayıcı olabilen duyguları ile baş etme konusunda öz-şefkat kavramını bilmelerinin, program boyunca bu konuda uygulamalar yapmalarının, psikolojik sağlamlıklarını artırma konusunda destek olacağı ön görülmüştür. Programda, ebeveynlerin bu konudaki farkındalıklarının ve becerilerinin artması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, güçlü ebeveyn psikoeğitim programının, ebeveynlerin psikolojik sağlamlık, minnettarlık ve öz-şefkat düzeyi üzerindeki etkisini ve katılımcıların deneyimlerini incelemektir. Çalışmanın alt problemleri şunlardır:

1. Deney grubunun psikolojik sağlamlık, minnettarlık ve öz-şefkat düzeyleri ön test ve son test ölçümleri arasında manidar bir farklılık var mıdır?
2. Deney ve kontrol gruplarının psikolojik sağlamlık, minnettarlık ve öz-şefkat düzeyleri arasında manidar bir farklılık var mıdır?
3. Deney grubundaki ebeveynlerin uygulama sürecindeki deneyimleri nelerdir?

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Bu araştırma, Güçlü Ebeveyn Psikoeğitim Programının (GEPP) ebeveynlerin öz-şefkat, minnettarlık ve psikolojik sağlamlık düzeylerine etkisini incelemektedir. Programın etkisi, nicel ve nitel veriler ile incelenmiştir. Bu amaçla çalışma, karma yöntemlerden yakınsayan desende tasarlanmıştır. Bu desende, nitel ve nicel veriler eş zamanlı şekilde toplanarak bütünleştirilir ve veriler üzerinden bir çıkarım yapılır (Creswell, 2022). Bu çalışmada da deneysel işlem sonucu ulaşılan veriler, nicel analiz yöntemleri ile deneysel çalışmanın etkisine ilişkin veriler ise nitel analiz yöntemleri ile çözümlenmiştir.

Deneysel aşama, deney ve kontrol gruplu, ön test ve son test deneysel desendedir. Bu desende, deneysel uygulama öncesinde ve sonrasında veri toplama araçları uygulanır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2021). Deneysel işlemde önce katılımcılardan bir ön test ölçümü alınmıştır, psikoeğitim programı bittikten sonra da bir ölçüm alınarak katılımcıların değişimi değerlendirilmiştir.

Çalışma Grubu

Çalışma, Ankara'da bir anaokulunda gerçekleştirilmiştir. Deney ve kontrol grubundaki katılımcıların yaşları 29 ile 47 arasında değişmektedir. Deney grubundaki katılımcıların eğitim düzeyleri şöyledir: İki ortaokul, altı lise. Deney grubunun tamamı annelerden oluşmaktadır. Kontrol grubundaki katılımcıların eğitim düzeyi ise şu şekildedir: bir ilkokul, bir ortaokul, beş lise ve bir lisans mezunu. Kontrol grubunda bir baba yedi anne bulunmaktadır. Katılımcılar, ölçüt örnekleme yöntemiyle seçilmiştir (Onwuegbuzie ve Collins, 2007). Deney grubuna katılabilme kriterleri şu şekildedir: 1) Anaokulu dönemindeki çocuğun ebeveyni olmak. 2) Oturumlara düzenli olarak katılabilecek olmak. 3) Gönüllü Katılım Formunu imzalamak. Katılımcı dışlama ölçütleri ise şunlardır: 1) Psikoeğitim programı sürecinde psikolojik yardım alıyor olmak, 2) Psikiyatrik tanı almış olmak, 3) Psikiyatrik ilaç tedavisinin sürmesi.

Veri Toplama Araçları

Öz-şefkat ölçeği kısa formu.

On bir maddeden oluşan ölçek, katılımcıların öz-şefkat düzeylerini ölçmektedir. Türkçe uyarlamasını Yıldırım ve Sarı'nın (2018) yaptığı Öz-şefkat Ölçeği, Neff (2003) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek, tek faktörlü bir yapıdan oluşmaktadır. Öz-şefkat Ölçeğinin iç tutarlılık katsayısı .75'tir. Ölçekten alınan toplam puan, kişilerin öz-şefkat düzeyini ifade etmektedir.

Minnettarlık ölçeği.

Ölçek McCullough vd. (2002) tarafından geliştirilmiştir. Türkçe uyarlama çalışması Yüksel ve Oğuz-Duran (2012a) tarafından gerçekleştirilmiştir. Uyarlama çalışmaları hem üniversite öğrencileri ile (Yüksel ve Oğuz-Duran, 2012a) hem de yetişkinlerle (Yüksel ve Oğuz-Duran, 2012b) yapılmıştır. Altı maddeden oluşan ölçek, katılımcıların minnettarlık

seviyelerini ölçmektedir. Ölçek, tek faktörlü bir yapıdan oluşmaktadır. Madde toplam korelasyonları, .27-.77 arasında değişmektedir. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .67'dir.

Kısa psikolojik sağlamlık ölçeği.

Kişilerin psikolojik sağlamlık seviyelerini tespit etmek için Smith vd.'nin (2008) geliştirdiği Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeğinin (KPSÖ) uyarlama çalışmaları Doğan (2015) tarafından gerçekleştirilmiştir. Altı maddeden oluşan ölçek beşli Likert şeklindedir. Ölçekte iki, dört ve altıncı maddeler tersten kodlanır. Ölçekten alınan yüksek puan psikolojik sağlamlık seviyesinin yüksekliğini anlatmaktadır. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik araştırmalarında dört grup ile çalışılmıştır. Açıklayıcı faktör analizi ile ölçeğin yapı geçerliği incelenmiştir. İç tutarlık katsayısı .83 olarak hesaplanan ölçeğin, test tekrar test güvenilirlik katsayısı ise .62 ile .69 arasındadır (Doğan, 2015).

Kişisel bilgi formu.

Çalışma için hazırlanan ebeveynin eğitim düzeyi, mesleği, ebeveyn ve çocuğun yaşları gibi demografik özelliklerinin bulunduğu formdur.

Öz değerlendirme formu.

Oturumların sonunda deney grubuna katılan ebeveynlerin oturumla ilgili değerlendirmelerinin alınması amacıyla hazırlanmıştır. Oturuma ilişkin farkındalık kazandırmak, oturumu özetlemek, oturum kazanımlarını pekiştirerek geleceğe dair hedef oluşturmak ve katılımcılar tarafından öğrenilenlerin analizini yapmak amacıyla hazırlanmıştır. Formda, "Bu oturumda kendiniz ile ilgili fark ettikleriniz nelerdir?", "Bu oturum öğrendiğiniz hangi bilgiyi denemek istiyorsunuz?" soruları yer almaktadır.

Bilgilendirilmiş onam formu.

Form, araştırmanın amacı, süreci, veri toplama koşulları ve kendi hakları konusunda katılımcılara bilgi vermeyi amaçlamaktadır. Katılımcıların kişisel bilgileri ile araştırma boyunca sahip oldukları haklarını anlatmaktadır. Form, Gazi Üniversitesi Etik Komisyonu tarafından önerilen "Katılımcılar İçin Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formu" örnek alınarak hazırlanmıştır.

Güçlü ebeveyn psikoeğitim programı (GEPP).

Programın temel amacı, ebeveynlere pozitif psikoloji yaklaşımına dayalı kendilerinin güçlü olan özelliklerini keşfetmeleri, öz-şefkat ve minnettarlık konusunda farkındalık kazandırmaktır. Program, pozitif psikoloji yaklaşımı temelinde hazırlanmıştır (Emmons, 2009; Işık, 2016, 2020, 2024; Seligman ve Csikszentmihalyi, 2000; Peterson ve Seligman, 2004). GEPP, haftada bir oturum şeklinde beş hafta boyunca uygulanmıştır. Oturum süreleri yaklaşık 90 dakikadır. Programda oturumlar, bir önceki oturumun özetlenmesi, varsa ev ödevleri ile ilgili paylaşım yapılması, mevcut oturumun amaçlarına uygun olan etkinlikler ile ilgili uygulamalar, oturumun değerlendirmesi ve bir sonlandırma etkinliği şeklinde sürdürülmüştür. Tablo 1'de oturumların temaları, içeriği ve kazanımlarına yer verilmiştir.

Tablo 1. Güçlü ebeveyn psikoeğitim programı, oturumların temaları, içeriği ve kazanımları

Oturum	Temalar	İçerik	Kazanımlar
1.	Tanışma	Tanışma, grup kuralları Psikolojik sağlamlık ve karakter güçlerini tanıma Nefes egzersizi	Üyelerin liderle ve birbirleri ile tanışmaları Üyelerin grup süreci hakkında bilgi sahibi olmaları Üyelerin psikolojik sağlamlık kavramını öğrenmesi Üyelerin karakter güçleri ifadesini tanıması Üyelerin nefes egzersizi ile tanışması
2.	Karakter Güçleri ve Erdemler	Karakter güçlerim etkinliği Ağaç gibi yaşamak öz-şefkat etkinliği Ağaç kökleri gevşeme egzersizi	Üyelerin karakter güçleri ve erdemleri bilmeleri Üyelerin kendi karakter güçlerini fark edebilmeleri Üyelerin öz-şefkati deneyimlemeleri Üyelerin gevşeme egzersizi deneyimlemesi
3.	Öz-şefkat ve Öz bakım	Ev ödevlerinin değerlendirilmesi Öz-şefkat ve öz bakım etkinlikleri	Üyelerin kendi gereksinimlerini bilmeleri Üyelerin şefkat, öz-şefkat, öz bakım kavramlarını tanıması ve deneyimlemesi
4.	Minnettarlık	Ev ödevlerinin değerlendirilmesi Minnettarlık çalışma etkinliği Minnettarlık listesi	Üyelerin minnettarlığı deneyimlemesi Üyelerin minnettarlık listesi yapmaları Üyelerin minnettarlık günlüğü tutmaya başlamaları
5.	Sonlandırma	Grup sürecinin değerlendirilmesi Sürecin olumlu duygularla sonlandırılması	Üyelerin süreçteki deneyimlerini ve kazanımlarını fark etmeleri Kazanımları günlük yaşama aktarma planları yapmaları Üyelerin olumlu duygularla süreci sonlandırmaları

Verilerin Toplanması

Çalışma için üniversite etik komisyonundan izin alınmasının ardından, Ankara'da çalışmaya uygun olan okul belirlenmiş ve idareden gerekli izin alınarak çalışmanın duyurusu yapılmıştır. Ardından araştırmaya katılmaya gönüllü olan ve dâhil etme kriterlerine uygun olan bireyler araştırmaya dahil edilmiştir. Psikoeğitim programı uygulaması için; katılımcılara çalışmanın amacı, süresi ve süreç ile ilgili bilgi verilmiş ve gönüllü bilgilendirilmiş onam formu imzalatılmıştır. Ölçekler ön test olarak uygulanmıştır, deneysel işlemin ardından son test uygulanmıştır. Aynı zamanda oturumların sonunda deney grubunda yer alan üyelerden

öz değerlendirme formu ile nitel veriler toplanmıştır. Araştırmanın deneysel uygulama aşaması 2024-2025 Eğitim ve Öğretim yılında yapılmıştır.

Etik Kurul Beyanı

Bu çalışma, Gazi Üniversitesi Rektörlüğünün 28.05.2025 tarihli ve E-77082166-604.01-1250614 sayılı yazısında belirtilen, Gazi Üniversitesi Etik Komisyonunun 27.05.2025 tarih ve 09 sayılı toplantısında alınan onay ile gerçekleştirilmiştir (Araştırma Kod No: 2025 – 926).

Veri Analizi

Çalışmada, deney ve kontrol gruplarının kendi içindeki ön test son test karşılaştırmalarında, Wilcoxon İşaretili Sıralar Testi kullanılmıştır. Grupların birbirleri ile olan karşılaştırmaları Mann-Whitney U testi ile yapılmıştır (Pallant, 2011). Araştırmadaki katılımcı sayısının otuzdan az olması sebebiyle parametrik olmayan testler kullanılmıştır (Pallant, 2011; Tabachnick ve Fidell, 2014). Veriler SPSS 28.0 ile analiz edilmiştir. Etki büyüklüğü Rosenthal'ın $r = z / \sqrt{N}$ formülü kullanılarak hesaplanmıştır (Büyüköztürk, 2015; Pallant, 2011).

Deney grubundan alınan öz değerlendirme formları ile ulaşılan nitel bilgiler betimsel analiz ile çözümlenmiştir. Betimsel analizde, araştırmanın kuramsal yapısı doğrultusunda hareket edilir (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Çalışmada, öz değerlendirme formlarıyla elde edilen nitel bulgular iki araştırmacı tarafından ayrı olarak kodlanmış, daha sonra bir araya getirilmiştir. Bu kodlar, literatürde birbiri ile ilgili olan kategorileri ve temaları oluşturmuştur. Şekil 1’de bu temalar ve kategoriler bulunmaktadır. Nitel verilerin geçerliği ve güvenilirliğini artırmak amacıyla çalışmada amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmış ve doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Aynı zamanda zengin betimleme, akran incelemesi ve uzman görüşü yaklaşımları kullanılmıştır (Creswell, 2012). Kodlayıcılar arası güvenilirlik hesaplaması için, Miles ve Huberman’ın (1994) formülü kullanılmıştır. Bu formül “Uzlaşma Güvenirliği Yüzdesi=Kodlayıcı Görüş Birliği/(Kodlayıcı Görüş Birliği + Kodlayıcı Görüş Ayrılığı)*100” şeklindedir. Bu formül doğrultusunda, bu çalışmada kodlayıcılar arası uzlaşma ve güvenilirlik katsayısı, toplam güvenilirlik değeri için ayrı ve temalar için ayrı olacak şekilde hesaplanmıştır. Öz-şefkat teması için kodlayıcılar arası güvenilirlik 88.46’dır. Minnettarlık teması için 88.88 olarak; psikolojik sağlamlık teması için ise 86.66 olarak hesaplanmıştır. Kodlayıcılar arasındaki genel güvenilirlik katsayısı ise 87.69 olarak bulunmuştur. Kodlayıcılar arasındaki görüş birliği yüzdesinin .80 ve üzerinde olması uygun görülmektedir (Miles ve Huberman, 1994). Buna göre, çalışmanın genel güvenilirlik değerinin ve temaların güvenilirlik değerlerinin uygun olduğu ifade edilebilir.

Bulgular

Nicel Bulgular

Grup içi karşılaştırmalar.

Deney ve kontrol gruplarının ön test ve son test ölçümleri Wilcoxon İşaretili Sıralar Testi ile incelenmiştir.

Tablo 2. Deney grubunun öz-şefkat (ÖŞ), minnettarlık (M) ve psikolojik sağlamlık (PS) ön test ve son test puanlarının grup içi karşılaştırılmasına ilişkin Wilcoxon işaretli sıralar testi bulguları

Ön Test-Son Test	N	Sıra Ortalamaları	Sıra Toplamları	z	p	r	
ÖŞ	Negatif Sıra	1	1,50				
	Pozitif Sıra	7	4,93	34,50	-2,316	,021*	0,82
	Eşit	0					
M	Negatif Sıra	0	,00	,00			
	Pozitif Sıra	8	4,50	36,00	-2,524	,012*	0,89
	Eşit	0					
PS	Negatif Sıra	1	1,50	1,50			
	Pozitif Sıra	6	4,42	26,50	-2,117	,034*	0,74
	Eşit	1					

(* $p < .05$, $n=8$)

Tablo 2'ye göre, deney grubunun; öz-şefkat ($z=-2,316$, $p < .05$), minnettarlık ($z=-2,524$, $p < .05$) ve psikolojik sağlamlık ($z=-2,117$, $p < .05$) ön test-son test ölçümleri arasında istatistiksel olarak manidar bir farklılık vardır. Buna göre katılımcıların deneysel işlem sonrasında öz-şefkat, minnettarlık ve psikolojik sağlamlık düzeyleri artmıştır. Öz-şefkat için etki büyüklüğü, 0.82; minnettarlık için etki büyüklüğü, 0.89; psikolojik sağlamlık için ise etki büyüklüğü 0.74 olarak hesaplanmıştır. Buna göre öz-şefkat, minnettarlık ve psikolojik sağlamlık için yüksek düzeyde etki büyüklüğü olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Cohen, 1988).

Tablo 3. Kontrol grubunun öz-şefkat (ÖŞ), minnettarlık (M) ve psikolojik sağlamlık (PS) ön test ve son test puanlarının grup içi karşılaştırılmasına ilişkin Wilcoxon işaretli sıralar testi bulguları

Ön Test-Son Test	N	Sıra Ortalamaları	Sıra Toplamları	z	p	
ÖŞ	Negatif Sıra	6	5,00	30,00		
	Pozitif Sıra	2	3,00	6,00	-1,689	,091
	Eşit	0				
M	Negatif Sıra	0	,00	,00		
	Pozitif Sıra	8	4,50	36,00	-2,552	,011*
	Eşit	0				
PS	Negatif Sıra	6	5,50	33,00	-2,106	,035*

Ön Test-Son Test	N	Sıra Ortalamaları	Sıra Toplamları	z	p
Pozitif Sıra	2	1,50	3,00		
Eşit	0				

(* $p<.05$), $n=8$)

Tablo 3, kontrol grubunda bulunan katılımcıların ön test ve son test öz-şefkat puanı ölçümlerinde anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmadığını göstermektedir ($z=-1,689$, $p>.05$). Ancak ön test-son test minnettarlık ($z=-2,552$, $p<.05$) ve psikolojik sağlamlık ($z=-2,106$, $p<.05$) ölçümleri arasında istatistiksel olarak manidar bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Gruplar arası karşılaştırmalar.

Deney ve kontrol gruplarının öz-şefkat, minnettarlık ve psikolojik sağlamlık ön test-son test puanları karşılaştırmaları Tablo 4'tedir.

Tablo 4. Deney ve kontrol gruplarının öz-şefkat (ÖŞ), minnettarlık (M) ve psikolojik sağlamlık (PS) ön test-son test puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin Mann Whitney u testi bulguları

Puan Grupları	Gruplar	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p	
Ön Test	ÖŞ	Deney	8	7,06	56,50	-1,218	,223
	Kontrol	8	9,94	79,50			
	M	Deney	8	7,50	60,00	-,850	,396
		Kontrol	8	9,50	76,00		
	PS	Deney	8	6,81	54,50	-1,429	,153
		Kontrol	8	10,19	81,50		
Son Test	ÖŞ	Deney	8	10,56	84,50	-1,752	,080
		Kontrol	8	6,44	51,50		
	M	Deney	8	10,56	84,50	-1,738	,082
		Kontrol	8	6,44	51,50		
	PS	Deney	8	8,94	71,50	-,379	,705
		Kontrol	8	8,06	64,50		

(* $p<.05$)

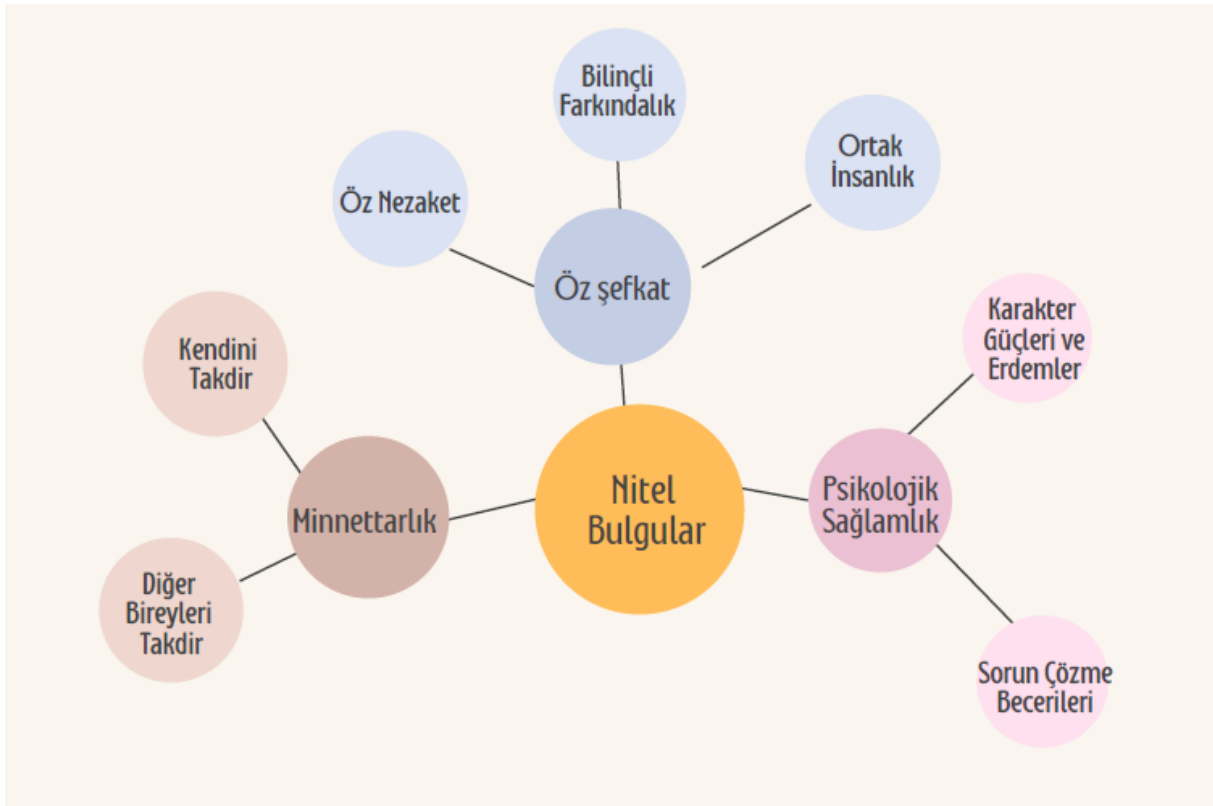
Tablo 4'te görüldüğü gibi, deney ve kontrol grupları öz-şefkat ($z=-1,218$, $p>.05$), minnettarlık ($z=-,850$, $p>.05$) ve psikolojik sağlamlık ($z=-1,429$, $p>.05$) ön test ölçümlerinde anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Bu bulguya göre, deneysel müdahale öncesinde

gruplar bu değişkenler açısından birbirine denktir. Deney ve kontrol grupları öz-şefkat ($z=-1,752$, $p>.05$), minnettarlık ($z=-1,738$, $p>.05$) ve psikolojik sağlamlık ($z=-,379$, $p>.05$) son test puanları arasında da istatistiksel olarak manidar bir fark yoktur. Bu bulguya göre, deneysel müdahale sonrasında, deney grubundaki öz-şefkat, minnettarlık ve psikolojik sağlamlık puanları sıra ortalamaları artsa da kontrol grubu ile karşılaştırıldığında anlamlı fark bulunmamıştır.

Nitel Bulgular

Deney grubu katılımcılarından (K) oturumlardan sonra deneyimleri ve farkındalıkları ile ilgili öz değerlendirme formu ile toplanan veriler fenomenolojik yaklaşımla analiz edilmiştir. Analizler sonucunda, öz-şefkat, psikolojik sağlamlık ve minnettarlık temaları oluşturulmuştur. Şekil 1’de bu temalar ve kategoriler yer almaktadır.

Şekil 1. Nitel bulgular, temalar ve kategoriler

Öz-şefkat teması, grup çalışması boyunca katılımcıların öz-şefkat hakkında öğrendiklerini, deneyimlerini ve farkındalıklarını ifade etmektedir. Katılımcıların psiko eğitim süresince kişisel farkındalık, kendine odaklanma, kendilerini dinleme, duygu ve düşüncelerine ilişkin farkındalıkları, bedensel duyuları ve bu konudaki deneyimleri “Bilinçli Farkındalık” kategorisini oluşturmuştur. Nefes ve gevşeme egzersizi deneyimleri de bu kategorinin oluşumunda etkilidir. “Öz Nezaket” kategorisinde; kendini sevme, hatırlama, kendine zaman ayırma, öncelik verme, değer verme, kendi iyilik halini fark etme ve gerektiğinde kendine öncelik tanıma gibi deneyimleri yer almıştır. Öz-şefkat temasının diğer

kategorisi olan “Ortak İnsanlık” katılımcıların diğer bireylerin de benzer hisleri ile düşüncelerini görme ve onlar için de çaba harcama konusundaki ifadelerinden oluşmuştur.

Öz-şefkat temasının bilinçli farkındalık kategorisi için katılımcıların ifadeleri şu şekildedir: K6: “Bu oturum kendime, duygu ve düşüncelerime odaklanmayı öğrendim.”, K5: “Nefes ve gevşeme egzersizlerinin beni rahatlattığını gördüm.” K3: “Günlük hayatta kendi duygularımı ve isteklerimi düşünmediğimi fark ettim.”. Öz nezaket kategorisi için doğrudan alıntılar: K7: “Grup süreci boyunca, kendimi sevmeyi, değer vermeyi ve aşırı fedakârlığın gereksiz olduğunu öğrendim.” K2: “Kendime de vakit ayırmaya başlayacağım.” K4: “Kendimi motive etmeyi, kendimi sevmeyi ve kendime derman olmayı denemek istiyorum.” K2: “Huzurlu ve mutlu olmak için önce kendimizden başlamamız gerek.” K8: “Karşımdaki insana sunduğum şefkati kendime sunmadığımı fark ettim.” Ortak insanlık kategorisi için doğrudan alıntılar: K2: “Gruptakilerle benzer düşüncelere sahip olduğumuzu anladım.” K5: “Başkası tarafından düşünülmenin ne kadar güzel olduğunu anladım.”

Minnettarlık teması, “Kendini Takdir” ve “Diğerlerini Takdir” kategorilerinden oluşmaktadır. Katılımcıların kendine teşekkür etme, kendini takdir etme, başkalarına borçlu hissetmeden sağlıklı bir minnettarlık duygusu yaşama ile ilgili deneyimleri kendini takdir kategorisinde yer almaktadır. Başkalarının iyilik ve mutluluk halini gözeterek takdir ve şükran konusundaki yaşantıları da diğerlerini takdir kategorisinde toplanmıştır.

Minnettarlık temasındaki kendini takdir kategorisi için örnek alıntılar: K2: “Kendime teşekkür etmeyi öğrendim.”, K1: “Kendime karşı minnettarlık duyduğum alanları fark ettim.” K6: “Minnet duygusunun başkasına karşı borçlu hissetmemek olduğunu öğrendim.”, K7: “Kendimi takdir etmem gerektiğini anladım.” Diğerlerini takdir kategorisi için alıntılar: K4: “Beklentiye girmeden mutlu etmek ne kadar güzelmiş.”, K5: “Başkalarının mutluluğuyla mutlu olmanın güzelliğini fark ettim.”

Psikolojik sağlamlık teması, katılımcıların karakter güçleri ile erdemler ve sorun çözme becerileri kategorilerinden oluşmaktadır. Sorun çözme becerileri kategorisi altında katılımcıların, bakış açısını değiştirme, hayatlarındaki yanlış uygulamaları sürdürmeme, denemekten vazgeçmeme, duygusal farkındalık ve iletişim konularında deneysel müdahale süresince edindikleri kazanımlar ve deneyimleri yer almaktadır. Karakter güçleri kategorisi de katılımcıların, umut, adalet, cesaret, kendi güçlü yönlerini görme, özgüven, başarı, kararlılık gibi uygulama sürecinde fark ettikleri birçok olumlu özelliği içermektedir.

Psikolojik sağlamlık temasında karakter güçleri için örnek alıntılar şu şekildedir: K2: “Bu oturum kendimdeki güçlü yönleri gözden geçirdim.” K5: “Cesur olduğumda yapamayacağım şeyin olmadığını fark ettim.” K8: “İsteyince her şeyi başarabilirim, başardıkça güçlü olduğumu hissettim.” K3: “Kararlı, kendine güvenen bir insan olunca daha mutlu olduğumu fark ettim.” Aynı temadaki sorun çözme kategorisi için örnek alıntılar ise şunlardır: K6: “Sorunlarımı konuşarak çözebileceğimi anladım.”, K7: “Karşılaştığım olumsuz durumların ben izin vermediğim sürece beni yıpratamayacağını fark ettim.”, K4: “Aslında güçlü olduğumu ve sorunlarımı çözebileceğimi anladım.”

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Araştırmadaki, nicel bulgulara göre; deney grubunun öz-şefkat, minnettarlık ve psikolojik sağlık puanları istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yükselmiştir. Buna göre, GEPP ebeveynlerin öz-şefkat, minnettarlık ve psikolojik sağlık düzeyi üzerinde olumlu bir etki oluşturabilmiştir. Gruplar arası karşılaştırmalarda ise, deney grubu ile kontrol grubunun öz-şefkat, minnettarlık ve psikolojik sağlık son testleri arasında manidar bir farklılık bulunmamıştır. Deney grubundaki öz-şefkat, minnettarlık ve psikolojik sağlık puanları artsa da kontrol grubu ile karşılaştırıldığında, manidar seviyede bir fark ortaya çıkmamıştır. Çalışmadaki nitel bulgular öz-şefkat, minnettarlık ve psikolojik sağlık temaları altında ifade edilmiştir. Burada ortaya çıkan sonuçlar, deneysel müdahalenin deney grubu üzerindeki etkilerini göstermektedir.

Deney grubundaki farklılıklara göre, GEPP'nin bu psikolojik değişkenler üzerindeki etki büyüklükleri (r) yüksektir bir başka ifade ile programın çalışmadaki ebeveynler için olumlu ve güçlü bir etkisi olmuştur. Program, ebeveynlerin öz-şefkat geliştirmelerine, yaşama ilişkin olumlu bir bakış açısı kazanarak kendileri ile başkalarına minnettarlık duyabilmelerine ve zor durumlarla başa çıkma becerilerinin gelişmesine (psikolojik sağlık) yardımcı olmuştur. Bu sonuç, müdahale programlarının ebeveynlerin psikolojik sağlık (Kıran Gen ve Demir, 2023; Neff ve Germer, 2013) öz-şefkat (Beaumont, Rayner, Durkin ve Bowling, 2017; Kıran Gen ve Demir, 2023; Neff ve Germer, 2013; Maratos vd. 2019) ve minnettarlık (Cunha vd., 2019; Demirbağ ve Oğuz-Duran, 2020; Diniz vd., 2023; Emmons ve McCullough, 2003) becerilerini artırdığını gösteren araştırmaları desteklemektedir.

Son testlerde, kontrol grubunun öz-şefkat düzeylerinde manidar bir fark bulunmamasına rağmen, minnettarlık ve psikolojik sağlık puanları artmıştır. Bu bulgular, öz-şefkatin bilinçli bir iç gözlem ve pratik gerektiren bir yapı olduğunu (Neff, 2003), kontrol grubunda öz-şefkatin doğal süreç ya da sosyal etkileşim ile daha zor gelişebildiğini ve öz-şefkatin gelişebilmesi için daha yapılandırılmış müdahalelerin gerekli olabileceğini düşündürmektedir. Kontrol grubunun minnettarlık ve psikolojik sağlık puanlarındaki anlamlı artışı, deney grubunun program sonucu ulaşılan yararın kontrol grubunun kendiliğinden gelişimini aşamamasına neden olmuştur. Bu bulgu, Cohen'in (1988) etki büyüklüğü kılavuzuna göre yorumlanan yüksek bireysel etkiye rağmen, gruplar arası karşılaştırmada istatistiksel anlamlılığın sağlanamadığını ifade etmektedir. Kontrol grubunda minnettarlık ve psikolojik sağlık düzeylerindeki artış, katılımcıların birbirleri ile sosyal etkileşimde bulunma, ebeveynlik yaşantılarının getirdiği doğal öğrenmeler gibi dışsal faktörlerle kendi çabalarıyla gelişmiş olabilir. Özellikle minnettarlık uygulamaları günlük yaşam pratiklerine kolayca uyum sağlayabildiği (Emmons ve McCullough, 2003) için, ebeveynlerin bu yönlerinin güçlenmiş olması mümkündür. Literatürde deney ve kontrol gruplarının birbiri ile sosyal etkileşime girdiği küçük gruplarda kontrol grubunda da minnettarlığın arttığı (Demirbağ ve Oğuz-Duran, 2020) görülebilmektedir.

Ön test puanları karşılaştırıldığında, araştırmadaki deney ve kontrol gruplarının uygulama öncesinde psikolojik sağlık, minnettarlık ve öz-şefkat değişkenleri açısından da istatistiksel olarak denk olması, araştırmacının iç geçerliliğini artırıp müdahalenin etkilerini

daha sağlıklı değerlendirme olanağı sağlamaktadır. Ancak, son testlerde deney grubunun puanlarının sıra ortalamaları artsa da deney ile kontrol grupları arasında manidar bir fark bulunmamıştır. Örneklemin az sayıda olması, istatistiksel güç eksikliğine yol açmış olabilir. Çalışmada, deney grubundaki etki büyüklükleri yüksektir, bu yüzden daha büyük bir örneklem ile çalışılması gruplar arası farkın anlamlı çıkmasını destekleyebilir. GEPP beş haftadan oluşmaktadır, daha uzun süreli müdahale programları yapılabilir. Programın süresi, ebeveynlerin tutum ve davranışlarını uzun süreli değiştirmek ve bu becerileri kontrol grubundan daha iyi sergilemek için yetersiz kalmış olabilir.

Deney grubu katılımcılarından öz değerlendirme formları ile toplanan ve fenomenolojik yaklaşımla analiz edilen nitel veriler, öz-şefkat, psikolojik sağlamlık ve minnettarlık temalarını oluşturmuştur. Bu nitel bulgular, nicel sonuçları güçlendirmekte ve derinleştirmektedir. GEPP sonrası katılımcıların süreç boyunca yaşadıklarını ve farkındalıklarını kendi ifadeleriyle ortaya koyan bu temalar programın hedeflerinin ve uygulanan müdahale programının katılımcılar tarafından içselleştirildiğini ve deneyimsel bir farkındalık yarattığını göstermektedir. Bu bağlamda GEPP'nin katılımcılar için anlamlı ve yaşantısal bir öğrenme süreci sağladığı ifade edilebilir.

Öz-şefkat temasında yer alan bilinçli farkındalık kategorisi için katılımcıların (K6, K5, K3) nefes egzersizleri ve duygu/düşünce farkındalığı gibi yaşantıları, deneysel müdahalenin öz-şefkat puanlarının artışı ile tutarlıdır. Öz nezaket ve ortak insanlık kategorileri, kendini sevme (K7, K2) ve başkalarıyla benzerlikleri görme (K2, K5) ifadeleri, programın katılımcılarda Neff'in (2003) Öz-şefkat Modelinde belirttiği öz-şefkatin üç bileşenini de geliştirdiğini gösterir. Bu bulgular öz-şefkat uygulamalarının bulunduğu araştırmalarda, katılımcıların öz-şefkat (Beaumont vd., 2017; Demirbağ vd., 2025; Kıran Gen ve Demir, 2023; Maratos vd. 2019) düzeyinin geliştiğini gösteren bulgular ile uyumludur.

Minnettarlık temasında, kendini takdir ve diğerlerini takdir kategorilerinde yer verilen ifadelerden katılımcıların (K2, K1) süreç boyunca kendine teşekkür etmeyi öğrendiklerini ve borçlu hissetmeme (K6) farkındalığı kazandığı görülmektedir. Aynı zamanda minnettarlığın içsel bir süreç olduğunu ve minnettarlığın sağlıklı dışsal bileşenlerinin de katılımcılarda geliştiği gözlenmektedir. Bu bulgu, müdahalenin katılımcıların minnettarlık düzeyini neden güçlü bir şekilde artırdığını açıklamaktadır. Literatürdeki çeşitli müdahale programlarının minnettarlık becerilerini (Cunha vd., 2019; Demirbağ ve Oğuz-Duran, 2020; Diniz vd., 2023; Emmons ve McCullough, 2003) geliştirdiğini ifade eden araştırmalar bu sonucu desteklemektedir.

Karakter güçleri ve sorun çözme kategorilerinden oluşan psikolojik sağlamlık temasında, katılımcıların güçlü yönleri görme (K2, K5), özgüven ve kararlılık (K3) ile ilgili ifadeleri ve yaşantıları yoluyla, programın pozitif psikoloji bileşenleri ile psikolojik sağlamlık düzeyinin arttığı görülmektedir. Katılımcılardaki bakış açısını değiştirme (K7) ve iletişimde sorun çözme (K6) gibi kazanımları, deneysel işlemin psikolojik sağlamlığın önemli bir boyutu olan başa çıkma becerilerini desteklediğini ortaya koymaktadır. Bu bulgu ise müdahale

programlarının ebeveynlerin psikolojik sağlamlık (Kıran Gen ve Demir, 2023; Neff ve Germer, 2013) düzeyine olumlu etki eden araştırmalar ile benzerdir.

Çalışmanın küçük örneklem ile yapılması özellikle gruplar arası karşılaştırmalarda istatistiksel gücü sınırlamakta bu da bulguların genellenebilirliğini kısıtlamaktadır. Araştırmada izleme ölçümü olmadığı için müdahalenin kalıcılığı incelenmemiştir. Bunlar çalışmanın sınırlılıklarındandır. Gelecek araştırmalar, bu sonucu desteklemek için daha büyük örneklerle ve programın uzun süreli etkilerini inceleyen takip çalışmalarıyla gruplar arası farkın anlamlı hale gelip gelmediğini araştırabilir. Farklı özelliklere sahip örneklerle (klinik tanılı bireyler, farklı yaş grupları gibi) benzer programlar uygulanabilir.

Çalışma, öz-şefkat, minnettarlık ve psikolojik sağlamlık gibi pozitif psikolojik yapıların bir arada olduğu bütünleştirilmiş bir psikoeğitim programının, bu değişkenler üzerindeki etkisini araştırarak literatüre katkı sağlamaktadır. Nitel veriler, bu yapıları derinlemesine anlamlandırma olanağı sağlamıştır. Program, ebeveynler ile çalışılan okul, iş yeri, aile danışmanlığı merkezleri, psikolojik danışmanlık merkezleri gibi ortamlarda bireylerin iyi oluşunu, ruh sağlığını ve duygusal dayanıklılığını artırmak için uygulanabilir. Sonuç olarak, GEPP deney grubu içinde öz-şefkat, minnettarlık ve psikolojik sağlamlık düzeylerini artırmada başarılı bulunmuştur. Bu bulgular programın ebeveynlerin psikolojik sağlamlık, minnettarlık ve öz-şefkat gibi yapıları üzerinde olumlu bir etki oluşturabildiğini göstermektedir.

Kaynakça

- Albanese, A. M., Russo, G. R., ve Geller, P. A. (2019). The role of parental self efficacy in parent and child well being: A systematic review of associated outcomes. *Child: Care, Health and Development*, 45(3), 333-363. <https://doi.org/10.1111/cch.12661>
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2024). *Ailenin Korunması ve Güçlendirilmesi Vizyon Belgesi ve Eylem Planı*. <https://ulusaleyem.aile.gov.tr/media/m1garif1/ailenin-korunmasi-ve-gu-c-lendirilmesi-vizyon-belgesi-ve-eylem-planı.pdf> Erişim tarihi:16.07.2025
- Alizadeh, S., Khanahmadi, S., Vedadhir, A., ve Barjasteh, S. (2018). The relationship between resilience with self-compassion, social support and sense of belonging in women with breast cancer. *Asian Pacific journal of cancer prevention: APJCP*, 19(9), 2469.
- Alkan, D., ve Sarı, T. (2025). The effects of a brief gratitude group intervention on adolescents' hopelessness and happiness in a school setting post-covid-19. *Discov Psychol* 5, 94 <https://doi.org/10.1007/s44202-025-00373-0>
- Aras, N. Y., Topkaya, N., ve Şahin, E. (2023). Yetişkin bireylerde cinsiyet, çocukluk çağı travmaları, yaşamda anlam, öz-şefkat ve psikolojik sağlamlık arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İçtimaiyat*, 7(1), 1-1.
- Baker, D. A., Caswell, H. L. ve Eccles, F. J. R. (2019). Self-compassion and depression, anxiety, and resilience in adults with epilepsy. *Epilepsy ve Behavior*, 90, 154-161.
- Barlow, J., Smailagic, N., Bennett, C., Huband, N., Jones, H., ve Coren, E. (2011). Individual and group-based parenting programs for improving psychosocial outcomes for teenage parents and their children. *The Cochrane Database of Systematic Reviews*, 1(3), 1-76. <https://doi.org/10.1002/14651858.CD002964.pub2>
- Bauer, J. J, McAdams, D. P. (2004). Growth goals, maturity, and well-being. *Dev Psychol*, 40(1):114–27. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.40.1.114>.
- Beaumont, E., Rayner, G., Durkin, M., ve Bowling, G. (2017). The effects of compassionate mind training on student psychotherapists. *The Journal of Mental Health Training, Education and Practice*, 12(5), 300-312.
- Bhadoriya, D., ve Meena, S. (2025). Nurturing the self: how gratitude and self-compassion foster inner kindness. *International Journal of Indian Psychology*, 13(2). <https://doi.org/10.25215/1302.040>
- Bøe, T., Sivertsen, B., Heiervang, E., Goodman, R., Lundervold, A. J., ve Hysing, M. (2014). Socioeconomic status and child mental health: The role of parental emotional well-being and parenting practices. *J Abnorm Child Psychol*, 42, 705–715 (2014). <https://doi.org/10.1007/s10802-013-9818-9>
- Brier, Z. M. F., Burt, K. B., Legrand, A. C., ve Price, M. (2023). An examination of the heterogeneity of the relationships between posttraumatic stress disorder, self-compassion and gratitude. *Clinical Psychology ve Psychotherapy*, 30(3), 566–574. <https://doi.org/10.1002/cpp.2815>
- Büyüköztürk, Ş. (2015). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, O. E., Karadeniz, S., ve Demirel, F. (2021). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences*. NY: Erlbaum.
- Creswell, J. W. (2012). *Educational research: planning, conducting and evaluating quantitative and qualitative research*. Boston: Pearson.
- Creswell, W. J. (2022). *A concise introduction to mixed methods research*. California: SAGE.

- Cunha, L. F., Pellanda, L. C., ve Reppold, C. T. (2019). Positive psychology and gratitude interventions: A randomized clinical trial. *Frontiers in psychology*, 10, 584. | <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00584>
- Çiçek, H., ve Öztürk, F. (2023). Psikolojik sağlamlığın işgören performansı üzerindeki etkisinde öz-şefkatin aracı rolü. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 363-381. <https://doi.org/10.31592/aeusbed.1230105>
- Demirbağ, T., ve Oğuz Duran, N. (2020). Effect of the “Thank You-T” gratitude education program (TYGEP-T) on gratitude levels of Turkish elementary school teachers. *İlköğretim Online*, 595-611. <https://doi.org/10.17051/ilkonline.2020.692975>
- Demirbağ, T., Çalışkan, S., ve Sarı, T. (2025). Ebeveynlere Yönelik Pozitif Psikoterapinin Denge Modeline Dayalı Çevrimiçi Öz-Şefkat Uygulaması: Bir Pilot Çalışma. *Aile Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*, 8, 60-92. <https://doi.org/10.58434/apdad.1762020>
- Diniz, G., Korkes, L., Tristão, L. S., Pelegrini, R., Bellodi, P. L., ve Bernardo, W. M. (2023). The effects of gratitude interventions: A systematic review and meta-analysis. *Einstein (São Paulo)*, 21, eRW0371. https://doi.org/10.31744/einstein_journal/2023RW0371
- Doğan, T. (2015). Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği'nin Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması, *The Journal of Happiness ve Well-Being*, 3(1), 93-102.
- Duncan, L. G., Coatsworth, J. D., ve Greenberg, M. T. (2009). A model of mindful parenting: implications for parent-child relationships and prevention research. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 12(3), 255-270.
- El Keshky, M. ve Sarour, E. (2024). The relationships between work-family conflict and life satisfaction and happiness among nurses: a moderated mediation model of gratitude and self-compassion. *Frontiers in public health*, (2)12. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2024.1340074>
- Emmons, R. A., McCullough, M. E. (2003). Counting blessings versus burdens: an experimental investigation of gratitude and subjective well-being in daily life. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(2):377-89. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.84.2.377>.
- Emmons, R.A. (2009). *Teşekkür Ederim*. (Çev.N.Kül). İstanbul: Doğan Kitap.
- Everett, Y., Martin, C. G., ve Zalewski, M. (2021). A systematic review focusing on psychotherapeutic interventions that impact parental psychopathology, child psychopathology and parenting behavior. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 24(3), 579-598. <https://doi.org/10.1007/s10567-021-00355-3>
- Gilbert, P. (2010). *Compassion focused therapy: Distinctive features*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203851197>
- Gilbert, P. (Ed.). (2017). *Compassion: Concepts, research and applications*. London: Taylor ve Francis.
- Gooding, P. A., Hurst, A., Johnson, J., ve Tarrier, N. (2012). Psychological resilience in young and older adults. *International Journal of Geriatric Psychiatry*, 27(3), 262-270.
- Gouveia, M. J., Carona, C., Canavarro, M. C., ve Moreira, H. (2016). Self-compassion and dispositional mindfulness are associated with parenting styles and parenting stress: The mediating role of mindful parenting. *Mindfulness*, 7(3), 700-712. <https://doi.org/10.1007/s12671-016-0507-y>
- Işık, Ş. (2016). Işık, Ş. (2016). *Lisede grup rehberliği etkinlikleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Işık, Ş. (2020). *Karakter güçleri ve erdemler*. Ankara: Pegem Akademi.
- Işık, Ş. (2024). *İyi oluş yolculuğu*. Ankara: Pegem Akademi.

- Kashdan, T. B., Uswatte, G., Julian, T. (2006). Gratitude and hedonic and eudaimonic well-being in Vietnam war veterans. *Behav Res Ther.* 44(2):177-99. <https://doi.org/10.1016/j.brat.2005.01.005>.
- Kendler, K S., Liu, X., Gardner, C. O., McCullough, M. E., Larson, D., Prescott, C. A. (2003). Dimensions of religiosity and their relationship to lifetime psychiatric and substance use disorders. *Am J Psychiatry*, 160:496-503. <https://doi.org/10.1176/appi.ajp.160.3.496>.
- Khanjani, M. (2017). The impact of positive psychotherapy on decreasing the college students; stress, anxiety, depression and increasing their well-being. *Clinical Psychology Studies*, 8(28), 97-110. <https://doi.org/10.22054/jcps.2017.8158>
- Kıran Gen, K., ve Demir, V. (2023). Şefkatli Zihin Psiko-Eğitim Programının Kadınların Psikolojik Sağlık, Mutluluk ve Öz-Şefkat Düzeylerine Etkisi. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 9(2), 395-426. <https://doi.org/10.21798/kadem.2023.140>
- Kirby, J. N., Day, J., ve Sagar, V. (2019). The 'Flow' of compassion: A meta-analysis of the fears of compassion scales and psychological functioning. *Clinical Psychology Review*, 70, 26-39.
- Lai S. T. ve O'Carroll R. E. (2017). 'The three good things' -The effects of gratitude practice on wellbeing: a randomized controlled trial. *Health Psychol Update*, 26(1):10-8.
- Li, Y. (2024). Examining the impact of low socioeconomic status on the well-being of children. *Regional-Educational Research and Reviews*, 6(7), 809. <https://doi.org/10.32629/rerr.v6i7.2601>
- Lundahl, B., Risser, H. J., ve Lovejoy, M. C. (2006). A meta-analysis of parent training: Moderators and follow-up effects. *Clinical Psychology Review*, 26(1), 86-104. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2005.07.004>
- Maratos, F. A., Montague, J., Ashra, H., Welford, M., Wood, W., Barnes, C., ... ve Gilbert, P. (2019). Evaluation of a compassionate mind training intervention with school teachers and support staff. *Mindfulness*, 10, 2245-2258
- McClain, J. (2021). *The Self-Compassion Workbook for Teens: Mindfulness and Compassion Skills to Overcome Self-Criticism and Embrace Your True Self*. California: New Harbinger Publications.
- McCullough, M. E., Emmons, R. A. ve Tsang, J. (2002). The grateful disposition: A conceptual and empirical topography. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82, 112-127 <https://doi.org/10.1037/0022-3514.82.1.112>
- Meyer, H. H., ve Stutts, L. A. (2023). The impact of single-session gratitude interventions on stress and affect. *The Journal of Positive Psychology*, 19(2), 315-322. <https://doi.org/10.1080/17439760.2023.2170823>
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. CA: Sage Publications.
- Moreira, H., Gouveia, M. J., Carona, C., Silva, N., ve Canavarro, M. C. (2015). Maternal attachment and children's quality of life: The mediating role of self-compassion and parenting stress. *Journal of Child and Family Studies*, 24(8), 2332-2344. <https://doi.org/10.1007/s10826-014-0036-z>
- Nagy, E., Moore, S., Silveira, P. P., Meaney, M. J., Levitan, R. D., ve Dubé L. (2022). Low socioeconomic status, parental stress, depression, and the buffering role of network social capital in mothers. *J Ment Health*. 31(3):340-347. <https://doi.org/10.1080/09638237.2020.1793118>
- Neff K. D., Faso D. J. (2014). Self-compassion and well-being in parents of children with autism. *Mindfulness*, 6(4), 938-947. <https://doi.org/10.1007/s12671-014-0359-2>
- Neff, K. (2003). Self-Compassion: An Alternative Conceptualization of a Healthy Attitude Toward Oneself. *Self and Identity*, 2(2), 85-101. <https://doi.org/10.1080/15298860309032>

- Neff, K. D., ve Dahm, K. A. (2015). Self-compassion: What it is, what it does, and how it relates to mindfulness. In B. D. Ostafin, M. D. Robinson ve B. P. Meier (Eds.), *Handbook of mindfulness and self-regulation* (pp. 121–137). Springer.
- Neff, K. D., ve Germer, C. K. (2013). A pilot study and randomized controlled trial of mindful self-compassion training. *Journal of Clinical Psychology*, 69(1), 28–44. <https://doi.org/10.1002/jclp.21923>
- Nezlek, J.B., Krejtz, I., Rusanowska, M. ve Holas, P. (2019). Within-person relationships among daily gratitude, well-being, stress, and positive experiences. *J Happiness Stud* 20, 883–898 (2019). <https://doi.org/10.1007/s10902-018-9979-x>
- Nguyen, T. M., Bui, T. T. H., Xiao, X., ve Le, V. H. (2020). The influence of self-compassion on mindful parenting: A mediation model of gratitude. *The Family Journal*, 28(4), 455-462. <https://doi.org/10.1177/10664807209504>
- Onwuegbuzie, A. J. ve Collins, K. M. (2007). A typology of mixed methods sampling designs in social science research. *The Qualitative Report*, 12(2), 281-316. <https://nsuworks.nova.edu/tqr/vol12/iss2/9>
- Peterson, C., ve Seligman, M. E. P. (2004). *Character strengths and virtues: A handbook and classification*. American Psychological Association ve Oxford University Press.
- Petrocchi N, ve Couyoumdjian A. (2016). The impact of gratitude on depression and anxiety: the mediating role of criticizing, attacking, and reassuring the self. *Self Identity*, 15(2):191–205. <https://doi.org/10.1080/15298868.2015.1095794>
- Rehman, S., Addas, A., Rehman, E., ve Khan, M. N. (2024). The mediating roles of self-compassion and emotion regulation in the relationship between psychological resilience and mental health among college teachers. *Psychology Research and Behavior Management*, 17, 4119–4133. <https://doi.org/10.2147/PRBM.S491822>
- Reiss F, Meyrose A-K, Otto C, Lampert T, Klasen F, Ravens-Sieberer U (2019) Socioeconomic status, stressful life situations and mental health problems in children and adolescents: Results of the German BELLA cohort-study. *PLoS ONE* 14(3): e0213700. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0213700>
- Robustelli, B. L, Whisman M. A. (2018). Gratitude and life satisfaction in the United States and Japan. *J Happiness Study*, 19:41–55. <https://doi.org/10.1007/s10902-016-9802-5>.
- Sarı, T., Demirbağ, T. ve Çalışkan, S. (2025). Building resilience through a self-help psychoeducation program based on positive psychotherapy: A pilot study with young adults in Türkiye. *ADV RES SCI* 6, 179–189. <https://doi.org/10.1007/s42844-025-00164-5>
- Savinova, A. (2025). Anxiety as a stress-coping strategy in positive psychotherapy: case report. *The Global Psychotherapist*, 5(2), 121-126 <http://doi.org/10.52982/lkj281>
- Seligman, M. E. P. ve Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology: An introduction. *American Psychologist*, 55(1), 5-14 <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.5>
- Smith, B. W., Dalen, J., Wiggins, K., Tooley, E., Christopher, P., ve Bernard, J. (2008). The brief resilience scale: Assessing the ability to bounce back. *International Journal of Behavioral Medicine*, 15, 194–200 <https://doi.org/10.1080/10705500802222972>
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2014). *Using multivariate statistics*. Harlow: Pearson Education.
- Ülmez, İ., ve Ayna, Y. E. (2025). The mediating role of self-compassion in the relationship between psychological resilience and life satisfaction in young adults. *MTÜ Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 5(1), 137-152.

- Walsh, F. (2015). *Strengthening family resilience*. NY: Guilford publications.
- Wilson, A. C., Mackintosh, K., Power, K., ve Chan, S. W. (2019). Effectiveness of self-compassion related therapies: A systematic review and meta-analysis. *Mindfulness*, 10, 979-995. <https://doi.org/10.1007/s12671-018-1037-6>
- Wood, A.M., Maltby, J., Gillett, R., Linley, P.A. ve Joseph, S. (2008). The role of gratitude in the development of social support, stress, and depression: Two longitudinal studies. *Journal of Research in Personality*, 42, 854–871. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2007.11.003>
- Yelpaze, İ. (2020). Üniversite öğrencilerinde psikolojik sağlamlığın yordayıcısı olarak bilişsel esneklik: Öz-şefkatin aracılık rolü. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(2), 535-549.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, M. ve Sarı, T. (2018). Öz-Şefkat Ölçeği Kısa Formu'nun Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18 (4), 2502-2517 <https://doi.org/10.17240/aibuefd.2018.18.41844-452171>
- Yüksel, A., ve Oğuz Duran, N. (2012a). Turkish adaptation of the Gratitude Questionnaire. *Eğitim Araştırmaları-Eurasian Journal of Educational Research*, 46, 199-216
- Yüksel, A., ve Oğuz Duran, N. (2012b). Minnettarlık Ölçeğinin yetişkinlere uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışmaları. *Çağdaş Eğitim Dergisi Akademik*, 1(1), 31-40.

KADIN ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN İLETİŞİM BECERİLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİⁱ

Mümine TEZDİĞⁱⁱ, Erol YILMAZⁱⁱⁱ

Öz

Bireylerarası etkileşim, insan yaşamının temel bileşenlerinden birini oluşturmaktadır. Özellikle üniversite dönemi, genç yetişkinlerin yoğun sosyal etkileşimler yaşadığı ve iletişim becerilerinin belirgin şekilde anlam kazandığı kritik bir gelişim evresini temsil etmektedir. Bu süreçte, aile yapısı ve sosyodemografik özellikler bireylerin iletişim becerilerinin gelişiminde temel belirleyiciler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma, kadın üniversite öğrencilerinin iletişim becerilerinin sosyodemografik faktörlerle ilişkisini sistematik olarak incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, Kırıkkale Üniversitesi'nin 12 fakültesinde öğrenim gören 608 kadın öğrenci üzerinde yürütülmüş kesitsel bir çalışmadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak geçerlik ve güvenilirliği kanıtlanmış "İletişim Becerileri Ölçeği" ve "Kişisel bilgi Formu" kullanılmıştır. Verilerin analizinde öncelikle normallik dağılımı incelenmiş ve verilerin normal dağılım göstermediği belirlenmiştir. Bu nedenle analizlerde non-parametrik testlerden yararlanılmıştır. İki grup karşılaştırmalarında Mann-Whitney U testi, ikiden fazla grup karşılaştırmalarında ise Kruskal-Wallis testi kullanılmıştır. Anket sonuçları istatistiksel olarak analiz edilmiştir. Fakülteler arasında, anne ve babanın birliktelik durumu, annenin eğitimi düzeyi ve arkadaşlık kurmada güçlük gibi değişkenlerde iletişim becerileri açısından istatistiksel bağlamda anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir ($p < 0.05$). Ancak babanın eğitim düzeyi, anne ve babanın çalışma durumlarında ise anlamlı farklılıklar tespit edilmemiştir. Araştırma bulguları, üniversite öğrencilerinin iletişim becerilerinin fakülte türü, aile yapısı ve sosyodemografik özellikler gibi değişkenlere göre anlamlı farklılıklar gösterdiğini ortaya koymaktadır. Özellikle Eğitim Fakültesi öğrencilerinin diğer fakültelere kıyasla daha yüksek iletişim becerisi puanları elde etmesi, mesleki eğitimin bu becerilerin gelişimindeki rolünü destekler niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: İletişim Becerileri, Aile, Üniversite Öğrencileri

An Examination of Female University Students Communication Skills According to Various Variables

Abstract

Interpersonal interaction constitutes one of the fundamental components of human life. The university period, in particular, represents a critical developmental stage where young adults engage in intensive social interactions and where communication skills gain significant meaning. During this process, family structure and sociodemographic characteristics emerge as key determinants in the development of individuals' communication skills. This study aims to systematically examine the relationship between female university students' communication skills and sociodemographic factors. The research

ⁱ KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ ULUSLARARASI AİLE ÇALIŞMALARI KONGRESİ-IFSC (23-25/10/2025) nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur. (It was presented as an oral presentation at the Kırıkkale University International Family Studies Congress-IFSC [23-25/10/2025]).

ⁱⁱ Sosyal Çalışmacı, Kırıkkale Üniversitesi, Engelsiz Yaşam Birimi, m.tezdig@kku.edu.tr, 0000-0002-6850-7532

ⁱⁱⁱ Prof. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, erolyilmaz@kku.edu.tr, 0000-0002-6689-1745

is a cross-sectional study conducted with 608 female students from 12 faculties at Kırıkkale University. The data collection instruments included the validated and reliable "Communication Skills Scale" and a "Personal Information Form." In the data analysis process, the normality distribution was first examined, and it was determined that the data did not follow a normal distribution. Therefore, non-parametric tests were utilized in the analyses. The Mann–Whitney U test was employed for comparisons between two groups, while the Kruskal–Wallis test was used for comparisons involving more than two groups. The survey results were statistically analyzed. Statistically significant differences in communication skills were found across faculties and in variables such as parental cohabitation status, mother's education level, and difficulty in making friends ($p<0.05$). However, no significant differences were detected in father's education level or parents' employment status. The research findings reveal that university students' communication skills show significant variations according to faculty type, family structure, and sociodemographic characteristics. Notably, students from the Faculty of Education achieved higher communication skill scores compared to other faculties, supporting the role of professional training in developing these skills.

Keywords: Communication Skills, Family, University Students

Extended Abstract

Communication skills constitute one of the core competencies that enable individuals to interact effectively in academic, social, and professional contexts. In higher education settings, these skills are of particular importance with regard to students' academic adjustment, interpersonal relationships, psychological well-being, and overall academic achievement. University students who possess strong communication skills are able to express themselves more effectively, establish healthier social relationships, and adapt more easily to academic and social demands. In this respect, examining communication skills in relation to various sociodemographic and individual variables provides valuable insights for educational planning and student support services. The present study aims to examine the communication skills of female university students across several variables and to contribute to the existing literature by identifying factors related to communication competence in higher education.

In this study, data collected through a survey method within a thesis conducted by Tezdiğ (2025) were utilized, and the study was conducted as a cross-sectional quantitative research based on the relational survey model. The study group consisted of 608 female undergraduate students enrolled in 12 different faculties at Kırıkkale University during the data collection period. Participants were selected using appropriate sampling methods, and only those who voluntarily agreed to participate were included in the study. Ethical principles, including voluntary participation, confidentiality, and informed consent, were strictly observed throughout the research process.

Data were gathered through two data collection tools. The first tool was a researcher-designed Personal Information Form used to collect information on participants' sociodemographic attributes, such as parents' educational background, employment status, and selected aspects of social relationships. The second instrument was the Communication Skills Scale, which was restructured by Owen and Bugay (2014) based on the Communication Skills Evaluation Scale originally developed by Korkut (1996). This scale is designed to assess university students' communication competencies in a multidimensional manner. In the present study, the Cronbach's alpha reliability coefficient of the scale was calculated as .889, indicating a high level of internal consistency and reliability.

Prior to data analysis, the distributional properties of the data were examined. In line with these findings, both parametric and non-parametric statistical techniques were employed. When the assumptions required for parametric analyses were not satisfied, group comparisons were conducted using the Mann-Whitney U test, the non-parametric counterpart of the independent samples t-test. For analyses involving more than two groups, relevant and suitable statistical methods were employed. Additional statistical analyses were carried out to ascertain the specific groups exhibiting significant differences.

The findings revealed that the communication skills of female university students differed significantly according to several sociodemographic variables. In particular, significant associations were found between students' communication skill levels and parental

education level as well as parental employment status. Students whose parents had higher levels of education demonstrated stronger communication skills. Similarly, meaningful differences were observed based on whether parents were employed, suggesting that family-related factors play an important role in the development of communication competencies.

In addition, a significant relationship was identified between communication skills and students' social interaction experiences, particularly with regard to establishing and maintaining friendships. Students who reported difficulties in forming friendships were found to have lower levels of communication skills compared to those who did not experience such difficulties. This finding highlights the role of communication skills in facilitating social integration and peer relationships within the university environment. Students with higher levels of communication competence were more effective in expressing their thoughts and emotions, understanding others, and engaging in positive interpersonal interactions.

Overall, the results of the study emphasize that communication skills are a key factor influencing both the academic and social functioning of female university students. Enhancing communication skills may contribute to improved academic adjustment, stronger social relationships, and greater psychological well-being. From an educational perspective, these findings suggest that universities should implement structured communication skills training programs and psychosocial support initiatives, particularly for students who experience social or interpersonal difficulties.

In conclusion, this study provides empirical evidence on the communication skills of female university students at Kırıkkale University and their relationships with various sociodemographic and social variables, thereby contributing to the existing literature. The findings underscore the importance of institutional efforts aimed at fostering communication competencies in higher education settings. Future research may benefit from including male students in the sample, employing longitudinal research designs, or examining additional psychological variables to further explore the determinants and outcomes of communication skills.

Giriş

İnsan yaşamının sosyal temelini oluşturan iletişim, bireyin psikolojik iyi oluşunu doğrudan etkileyen karmaşık bir süreçtir. Üniversite dönemi özellikle genç yetişkinlerin sosyal çevrelerini genişlettiği, yeni ilişkiler kurduğu ve iletişim becerilerinin yaşam kalitesi üzerindeki belirleyici rolünü deneyimlediği kritik bir gelişim evresidir. Bu dönemde bireylerin sosyal uyumlarını ve psikolojik dayanıklılıklarını şekillendiren etkenler arasında aile yapısı ile çeşitli sosyodemografik özelliklerin önemli bir rolü bulunmaktadır.

Bireyin yaşamını sürdürebilmesi ve uyum sağlayabilmesi, çevresiyle kurduğu ilişkilerin niteliğiyle yakından bağlantılıdır. İnsan, fiziksel, zihinsel ve duygusal ihtiyaçlarını güvence altına almak için çevresindeki kişilerle denge kurmaya çalışan, sosyal ve dinamik bir varlıktır (Vatankhah vd., 2013). Bu varlık, aynı zamanda değişen dünyayla uyum sağlama ve farklı kültürlerle etkileşim içinde olma sürecini de aktif bir şekilde deneyimlemektedir.

Dijital çağda her gün büyük miktarda bilgi iletilmekte, alınmakta ve analiz edilmektedir. Etkili iletişim, yalnızca bilgi aktarmak değil, aynı zamanda bu bilginin ardında yatan duyguları da anlamaktır. Bu beceri, okul, iş ve sosyal yaşamda ilişkileri güçlendirir, iş birliğini artırır ve problem çözme sürecini kolaylaştırır (Ansari vd., 2022). İletişim, günümüz dünyasında her alanda etkin bir biçimde varlık göstererek, toplumsal, kültürel ve teknolojik açılardan farklı biçimlerde kendisini ortaya koymaktadır. Ayrıca iletişim becerileri günümüzde yalnızca akademik başarı açısından değil, aynı zamanda bireylerin mesleki gelişimi ve istihdam edilebilirliği açısından da önemli bir yetkinlik olarak değerlendirilmektedir (Wu vd., 2023). Bu durumda iletişimin birçok farklı anlamlarda kullanıldığı görülmektedir.

Türk Dil Kurumu sözlüğü tanımında iletişim, "duygu, düşünce ya da bilgilerin her türlü yöntemle başka bireylere iletimi; bildirişim, haberleşme, iletişim" olarak ifade edilmektedir (Türk Dil Kurumu, 2025). Başka bir ifadeyle iletişim, "bilgiyi üretme aktarma ve anlamlandırma sürecidir" (Dökmen, 2008). İletişim, kişilerarası ilişkilerin temel taşı olarak her bireyin yaşamında kritik bir rol oynar. Bireyler, sahip oldukları duygu ve düşünceleri iletişim aracılığıyla ifade ederek hem kendi mutluluklarını şekillendirme hem de içinde buldukları sosyal çevrenin refahına katkıda bulunma imkânı elde ederler (Bingöl ve Demir, 2011). İletişim becerileri ise, "bireyin, sahip olduğu duygu, düşünce ve bilgileri karşısındakine aktarabilmesi, etkin bir şekilde dinleme yapabilmesi, empati kurabilmesi, sözlü veya sözsüz yollarla ilişki geliştirebilmesi ve bu ilişkiyi sağlıklı biçimde sürdürebilmesi yetkinliği" olarak tanımlanmaktadır (Gündüz, 2023). Başka bir yaklaşıma göre iletişim becerileri, bireyin toplumsal rolünün sorumluluklarını kabul etmesine ve özellikle kişilerarası ilişkileri kendine veya başkalarına zarar vermeden etkili bir şekilde sürdürebilmesi başta olmak üzere, günlük ihtiyaç ve talepleriyle baş etmesine yardımcı olmasıdır (Shahri vd., 2014).

İletişim becerileri, kişilerarası nitelikleri ve sosyal yetenekleri içeren, hedeflere ulaşmak için gerekli olan özelliklerdir. Bu beceriler "soft skills" olarak adlandırılır. Çünkü bireylerin başkalarını "okuyabilmesini" sağlayan duygular veya öngörülerle ilişkilidir. Hemen hemen

tüm mesleklerde ihtiyaç duyulan bu beceriler, iş ortamında etkili iletişim kurmak ve eyleme geçebilmek açısından kritik öneme sahiptir. Bazı kişiler bu becerilere doğuştan sahip olsa da bazıları için bu yetkinliklerin gelişmesi daha fazla çaba gerektirir. Yükseköğretim kurumlarında ise, öğrenciler çoğunlukla yalnızca akademik başarıya odaklanmakta, “soft skills” olarak adlandırılan bu iletişim ve sosyal becerileri geliştirmeye yeterince önem vermemektedir (Hawamleh ve Al-Mafraq, 2019).

Üniversite ortamı, bireylerin yalnızca akademik bilgi ve becerilerini geliştirdikleri bir yer olmayıp aynı zamanda sosyal, duygusal ve psikososyal anlamda olgunlaşmalarına da katkı sağlayan bir süreci kapsar. Üniversite öğrencilerinin kişilerarası uyum düzeyi, çok boyutlu bir etkileşim süreci sonucunda şekillenmekte olup, bu sürecin belirleyici unsurlarından biri bireylerin sahip olduğu iletişim becerileridir. İletişim becerileri, bireyin duygusal ihtiyaçları doğrultusunda kendini ifade edebilmesine, çevresindeki bireylerle etkili iletişim kurabilmesine ve empati yapabilmesine olanak tanır. Bu tür etkileşimler hayatın her döneminde farklı biçimlerde ortaya çıkabilmekle birlikte, en belirgin şekliyle ergenlik döneminde gözlemlenir. Ergenlik sürecinde anne ile kız çocuğu arasındaki ilişki, karmaşık ve yoğun duygusal dinamikleri içeren bir nitelik taşır. Kız çocuklarının sağlıklı bir ergenlik geçirmesi, özellikle anne ile kurulan duygusal bağın güçlü olmasıyla yakından ilişkilidir. Bununla birlikte, yetişkin çocuklar arasında kadınların aile içi sorunlara karşı daha duyarlı olduğu ve kişiler arası çatışmaları içselleştirme eğiliminin erkeklere kıyasla daha yüksek olduğu belirtilmektedir (Kelley vd., 2008). İletişim becerilerinin ve eğitimsel uyumun öğrencilerin akademik iyi oluşunu geliştirmedeki önemi göz önüne alındığında, bu becerileri etkileyen faktörleri tanımak ülkenin eğitim sistemi açısından temel bir gereklilik olarak görülmektedir (Shalian, 2021).

Alan yazını incelendiğinde, iletişim becerilerinin gelişiminde ailesel faktörlerin önemine işaret eden çok sayıda çalışmanın bulunduğu görülmektedir. Balcı ve Yılmaz'ın yaptığı araştırma (2019), ebeveynlerin eğitim düzeyi ve aile içi iletişim kalitesinin bireylerin sosyal becerileri üzerinde anlamlı bir etken olduğunu ortaya koymuştur. Benzer durumda, Durualp ve Aral'ın çalışması (2018), aile bütünlüğünün korunduğu ortamlarda yetişen bireylerin daha yüksek düzeyde iletişim becerisine sahip olduğunu göstermiştir. Eğitim ortamının iletişim becerileri üzerindeki etkisine ilişkin olarak ise, Milli ve Yağcı'nın araştırması (2017), öğretmen adaylarının iletişim becerilerinin diğer bölüm öğrencilerine kıyasla daha gelişmiş olduğunu ortaya koymuştur. Bu durum, mesleğe yönelik eğitim süreçlerinin iletişim becerilerinin gelişiminde belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir.

Sosyodemografik değişkenlerden anne ve baba eğitim düzeyinin öğrencilerin iletişim becerileri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunmamıştır. Kaya ve Sarıcam'ın (2020) üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada, annenin eğitim düzeyi ve baba eğitim düzeyinin iletişim becerileri açısından anlamlı bir fark yarattığı sonucuna varılmıştır. Bu bulgu, anne ve babanın çocuk yetiştirme sürecindeki birincil rolünün iletişim becerilerinin kazanılmasındaki etkisini destekler niteliktedir. Ancak literatürdeki bazı çalışmalar, öğrencilerin iletişim becerileri ve akademik bağlılıkları ile ebeveynlerinin eğitim düzeyleri

arasında anlamlı bir bağın olmadığını ortaya koymaktadır (Ergüney ve Tepe, 2023). Bu durum, söz konusu değişkenler arasındaki ilişkinin tutarlı bir şekilde gözlemlenemediğine işaret etmekte olup, farklı araştırma bulgularının varlığına dikkat çekmektedir.

Arkadaşlık ilişkileri bağlamında ise, Balcı ve Ersanlı' nın çalışması (2006), sosyal ilişki kurmada güçlük yaşayan bireylerin iletişim becerilerinin de sınırlı kaldığını göstermiştir. Bu durum, sosyal etkileşim fırsatlarının iletişim becerilerinin gelişimindeki kritik rolünü ortaya koymaktadır. Başka bir çalışmada ise üniversite öğrencilerinin iletişim becerileri, akademik süreçlerde ve sosyal etkileşimlerde önemli bir rol oynamaktadır. Üniversite yaşamı boyunca öğrenciler sunumlar, grup çalışmaları ve sosyal etkileşimler aracılığıyla iletişim becerilerini aktif biçimde kullandığına değinmektedir (Iksan vd., 2012).

Alan yazınında yer alan bu araştırmalar genel olarak değerlendirildiğinde, iletişim becerilerinin hem bireysel gelişim hem de mesleki uygulamalar açısından oldukça önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Etkili iletişim, özellikle sosyal ilişkilerin yönetilmesi, sorunların çözülmesi ve akademik ya da profesyonel ortamlarda sağlıklı etkileşimlerin sürdürülebilmesi için temel bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır.

Üniversite öğrencilerinin iletişim becerilerini ele alan araştırmalar incelendiğinde, bu çalışmaların çoğunlukla farklı sosyodemografik değişkenlerle ilişkileri genel öğrenci örneklemi üzerinden değerlendirdiği görülmektedir. Bununla birlikte, özellikle üniversite ortamında eğitim gören kadın öğrencilerin iletişim beceri düzeylerinin sosyodemografik değişkenler bağlamında ele alındığı araştırmaların sınırlı olduğu dikkat çekmektedir. Türkiye'de farklı fakültelerde öğrenim gören öğrencilerin iletişim becerilerinin karşılaştırmalı olarak incelendiği çalışmalar da yeterli düzeyde bulunmamaktadır. Bu doğrultuda, Kırıkkale Üniversitesi'nde öğrenim gören kadın öğrencilerin iletişim beceri düzeylerinin belirlenmesi ve bu becerilerin çeşitli sosyodemografik değişkenler açısından incelenmesi, alanyazındaki bu eksikliğin giderilmesine katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Elde edilen bulguların, üniversite öğrencilerinin iletişim becerilerini geliştirmeye yönelik eğitim ve uygulamalara rehberlik edeceği düşünülmektedir.

Araştırmanın Problemi

Bu araştırmanın temel problemi, Kırıkkale Üniversitesi lisans bölümlerinde öğrenim gören kız öğrencilerin iletişim beceri düzeylerinin ne düzeyde olduğunun ve bu düzeyin çeşitli sosyodemografik değişkenlere göre farklılaşp farklılaşmadığının belirlenmesidir.

Bu temel problem doğrultusunda araştırma şu sorulara yanıt aramaktadır:

1. Kırıkkale Üniversitesi'nde öğrenim gören kız öğrencilerin iletişim beceri düzeyleri nasıldır?
2. İletişim beceri düzeyleri; sınıf düzeyi, bölüm/fakülte, anne-baba eğitim durumu ve benzeri değişkenlere göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

3. Öğrencilerin iletişim beceri düzeyleri ile bazı bireysel özellikleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Araştırmanın Önemi

İletişim becerileri, bireyin akademik başarısı, sosyal uyumu, mesleki yeterliliği ve psikososyal iyi oluşu açısından temel bir yetkinlik alanıdır. Literatürde üniversite öğrencilerinin iletişim becerilerini inceleyen çok sayıda çalışma bulunmakla birlikte, bu çalışmaların önemli bir kısmı farklı üniversitelerde, karma örneklemeler üzerinde yürütülmüş ve çoğunlukla belirli bölümlerle (örneğin sağlık bilimleri veya eğitim fakültesi öğrencileriyle) sınırlandırılmıştır.

Ancak:

- Belirli bir devlet üniversitesinde,
- Farklı fakültelerde öğrenim gören,
- Sadece kız öğrencileri kapsayan,
- Güncel verilerle yürütülmüş kapsamlı bir betimleyici çalışma sayısı sınırlıdır.

Bu araştırma, Kırıkkale Üniversitesi örneğinde kız öğrencilerin iletişim beceri düzeylerini bütüncül biçimde ortaya koyarak alandaki bu boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Ayrıca elde edilen bulgular:

- Üniversite bünyesinde planlanabilecek iletişim becerisi geliştirme programlarına,
- Psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetlerine,
- Kadın öğrencilerin sosyal ve akademik gelişimini destekleyici uygulamalara bilimsel dayanak oluşturma potansiyeline sahiptir.

Dolayısıyla bu çalışma, hem kuramsal literatüre güncel ve yerel veri sağlaması hem de uygulamaya dönük öneriler geliştirmeye zemin hazırlaması bakımından önem taşımaktadır.

Araştırma Sınırlılıkları

Bu araştırma bazı sınırlılıklar çerçevesinde değerlendirilmelidir. Öncelikle çalışma yalnızca Kırıkkale Üniversitesi'nde öğrenim gören lisans düzeyindeki kadın öğrenciler ile sınırlandırılmıştır. Bu nedenle elde edilen bulguların farklı üniversitelerde öğrenim gören veya farklı cinsiyet gruplarındaki öğrencilere genellenmesi sınırlı olabilir.

Araştırmada veriler anket tekniği kullanılarak katılımcıların öz bildirimlerine dayalı olarak toplanmıştır. Bu durum katılımcıların kendi algı ve değerlendirmelerine bağlı yanıt vermeleri nedeniyle ölçümlerde yanlılık oluşma ihtimalini beraberinde getirebilir.

Ayrıca araştırmanın kesitsel bir tasarıma sahip olması, değişkenler arasındaki ilişkilerin belirli bir zaman diliminde incelenmesine olanak sağlamış olup nedensel çıkarımlar yapılmasına izin vermemektedir.

Gelecek araştırmalarda farklı üniversitelerde öğrenim gören öğrencileri kapsayan daha geniş örneklerle çalışmalar yapılması önerilmektedir. Bunun yanı sıra iletişim becerilerinin farklı cinsiyet grupları açısından karşılaştırmalı olarak incelendiği araştırmalar alana katkı sağlayabilir. Ayrıca nitel araştırma yöntemleri veya karma araştırma desenleri kullanılarak öğrencilerin iletişim becerilerinin gelişimini etkileyen faktörlerin daha derinlemesine incelenmesi mümkün olabilir.

Yöntem

Kırıkkale Üniversitesi'nde lisans bölümlerinde okuyan eden kız öğrencilerin iletişim beceri düzeylerini incelemeyi amaçlamıştır. Çalışma, cinsiyet değişkeninin kontrol edilmesi ve örneklem homojenliğinin sağlanması amacıyla yalnızca kadın öğrencilerle sınırlandırılmıştır. Çalışma, kesitsel tasarımda yürütülmüş, ilişkisel tarama modeline dayalı nicel bir çalışmadır. Çalışmada kullanılan İletişim Becerileri Ölçeği, ölçek geliştiricisinden alınan yazılı izin doğrultusunda kullanılmıştır.

Araştırmanın örneklem grubu, tabakalı rastgele örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Bu yöntem, evrenin daha geniş bir temsilini sağlayarak örnekleme hatasını azaltmakta ve bulguların genellenebilirliğini artırmaktadır. Aynı zamanda örneklemin heterojen yapısını güçlendirerek, elde edilen verilerin evreni daha tutarlı ve güvenilir biçimde yansıtmasına olanak tanımaktadır (Baltacı, 2018). Araştırma kapsamında, çalışmanın örneklemini 2023-2024 akademik yılında Kırıkkale Üniversitesi'nde lisans bölümlerinde okuyan toplam 608 kız öğrenci oluşturmaktadır. Katılımcılar, üniversite bünyesindeki 12 fakültenin (Dış Hekimliği Fakültesi, Hukuk Fakültesi, Eğitim Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, İslami İlimler Fakültesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Tıp Fakültesi ve Veteriner Fakültesi) seçilmiştir.

Kırıkkale Üniversitesi'nin resmî internet sitesinde Ekim 2023 itibarıyla yayımlanan verilere göre, lisans düzeyinde eğitim alan kız öğrenci sayısı toplam 11.243 olarak kaydedilmiştir. Çalışma, %5'lik (0,05) bir örnekleme hatası düzeyiyle yürütülmüştür. Araştırmaya lisans düzeyinde öğrenim gören ve çalışmaya gönüllülük esasını kabul eden öğrenciler dâhil edilmiştir. Çalışma kapsamında öğrencilerin katılımcıların kişilik haklarına ve özel hayatlarına yönelik ihlal oluşturabilecek nitelikte herhangi bir soruya yer verilmemiştir.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veri toplama aşamasında, tabakalı rastgele örnekleme yöntemiyle belirlenen katılımcılara iki temel araç uygulanmıştır: Kişisel Bilgi Formu ve iletişim becerilerini değerlendirmek amacıyla Owen ve Bugay (2014) tekrardan geliştirmiş olduğu "İletişim Becerileri Ölçeği". Çalışmada veri toplama yöntemi olarak anket tekniği benimsenmiş olup, gerekli veriler hem internet tabanlı hem de yüz yüze uygulanan anketler aracılığıyla

toplanmıştır. Bu kapsamda farklı fakültelerden 64 öğrenciye çevrim içi anket uygulanmış, 544 öğrenciye ise yüz yüze anket uygulaması gerçekleştirilmiştir.

Kişisel bilgi formu.

Katılımcıların sosyodemografik özelliklerini belirlemek amacıyla düzenlenen formda; ebeveynlerin eğitim durumu, öğrenim gördükleri fakülte, ebeveynlerin çalışma durumu ve ebeveynlerin birliktelik durumu ile öğrencinin arkadaşlık kurmada güçlük çekme durumu gibi çeşitli sorular yer almaktadır.

İletişim becerileri ölçeği.

Araştırmada kullanılan İletişim Becerileri Ölçeği, üniversite öğrencilerinin iletişim beceri düzeylerini ölçmek üzere Owen ve Bugay (2014) tarafından, Korkut'un (1996) geliştirdiği İletişim Becerileri Değerlendirme Ölçeği temel alınarak uyarlanmış bir formdur. Ölçek, dört alt boyutu olup toplam 25 maddeden oluşmaktadır. 5'li Likert tipi derecelendirme üzerinden yanıtlanmaktadır. Ölçekten alınabilen puan aralığı 25 ile 125 olarak değişmekte ve yüksek puanlar, bireyin iletişim becerilerinin daha gelişmiş olduğunu göstermektedir. Ölçeğin alt boyutları: İletişim İlkeleri ve Temel Beceriler (İİTB), Kendini İfade Etme (KİE), Etkin Dinleme ve Sözel Olmayan İletişim (EDSOİ), İletişim Kurmaya İsteklilik (İKİ). Ölçeğin güvenilirlik analizlerine göre, alt boyutlarına ilişkin iç tutarlılık değerleri .64 ile .79 arasında değişmektedir. Ölçeğin tamamı için hesaplanan iç tutarlılık katsayısı ise .88'dir. Ayrıca, düzeltilmiş madde-toplam korelasyonunun .81 olduğu görülmüştür. Alt boyutlara ait madde-toplam korelasyon katsayılarının .70 ile .76 aralığında olduğu sonucuna varılmıştır. Bu araştırmadaki ölçeğin Cronbach's Alpha güvenilirlik katsayısı 0,889 olarak tespit edilmiştir.

Veri Analizleri

Araştırmada elde edilen verilerin iletişim becerileri puan dağılımlarının normallik durumu Kolmogorov-Smirnov testi ile sınanmıştır. Verilerin normallik dağılımını sağlamadığı belirlenmiş olduğundan analizlerde non-parametrik testler kullanılmıştır. İki grup karşılaştırmalarında Mann-Whitney U testi, ikiden fazla grup karşılaştırmalarında ise Kruskal-Wallis testi uygulanmıştır. Yapılan analizlerdeki anlamlılık düzeyini 0,05 şeklinde kabul etmiş olup, analiz sonuçları "Bulgular" bölümünde tablolar halinde özetlenmiştir.

Bulgular

Araştırma kapsamında yer alan 608 kadın öğrenciden elde edilen veriler, iletişim becerilerinin çeşitli değişkenler temelinde değerlendirilmesi amacıyla istatistiksel olarak analiz edilmiştir. Bu analizler neticesinde oluşturulan tablolar, çalışmanın bu bölümünde sistematik bir sırayla sunulmuştur. Anket uygulaması sonucunda toplanan puanlamalara ilişkin detaylı bulgular, aşağıda yer alan tablolarda gösterilmiştir.

Tablo 1. İletişim becerileri ölçek puanının devam ettiği fakülteye göre analiz

Fakülteler	n	\bar{X}	ss	Min	Max	S. O	Sd.	H	p	Fark
Diş Hekimliği Fakültesi ¹	50	3,78	0,57	1,04	4,80	256,21				
Hukuk Fakültesi ²	51	3,90	0,39	2,96	4,80	295,30				
Tıp Fakültesi ³	51	3,91	0,46	2,88	5,00	298,15				
Veteriner Fakültesi ⁴	51	3,89	0,47	2,44	4,64	299,84				
Eğitim Fakültesi ⁵	51	3,94	0,48	2,44	4,80	323,15				
Sağlık Bilimleri Fakültesi ⁶	51	4,02	0,54	2,08	4,92	348,36				
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi ⁷	50	4,03	0,47	2,64	4,84	356,61	11	26,086	0,006	12-6 12-7
Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi ⁸	50	3,88	0,44	2,44	4,64	295,20				12-11
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ⁹	50	3,88	0,45	2,60	4,84	288,26				
İslami İlimler Fakültesi ¹⁰	52	3,92	0,43	3,00	4,80	301,20				
Güzel Sanatlar Fakültesi ¹¹	51	4,07	0,37	3,36	4,76	358,09				
Spor Bilimleri Fakültesi ¹²	50	3,67	0,58	1,96	4,92	231,84				

*p<0,05, **p<0,01

Tablo 1 incelendiğinde, araştırmaya katılan öğrencilerin öğrenim görülen fakülteye göre İletişim Becerileri Ölçeği, iletişim puanlarının dağılımları Kolmogorov-Simironov ile sınanmış ve verilerin normal dağılım varsayımını karşılamadığı tespit edilmiştir (K-S¹= 0,124, p=0,054>0,05; K-S² = 0,099, p=0,200>0,05 ; K-S³ = 0,066, p=0,200>0,05 ; K-S⁴ = 0,136, p=0,020<0,05 ; K-S⁵ = 0,127, p=0,040<0,05 ; K-S⁶ = 0,095, p=0,200>0,05; K-S⁷ = 0,116, p=0,090>0,05; K-S⁸ = 0,106, p=0,200>0,05; K-S⁹ = 0,066, p=0,200>0,05; K-S¹⁰ = 0,077, p=0,200>0,05; K-S¹¹ = 0,084, p=0,200>0,05; K-S¹²= 0,137, p=0,020<0,05). Verilerin normal dağılım göstermemesi nedeniyle parametrik test koşulları sağlanamamış ve nonparametrik analiz yöntemlerine başvurulmuştur. Kruskal-Wallis testi ile yapılan karşılaştırmada, fakülteler arasında iletişim beceri puanları açısından istatistiksel bağlamda anlamlı farklar olduğu belirlenmiştir (p = 0,006). Gruplar arası farklılıkların kaynağını belirlemek üzere Mann-Whitney U testi yapılmış ve Bonferroni düzeltmesi ile anlamlılık düzeyi p<0,05 olarak değerlendirilmiştir.

Bu bulgulara göre, fakülteler arasındaki bu farklılık, eğitim müfredatlarının iletişim becerilerini geliştirmeye yönelik içeriğiyle ilişkilidir. Sağlık, sosyal ve güzel sanatlar alanlarındaki fakültelerde iletişim odaklı derslerin daha fazla yer alması, öğrencilerin

puanlarını olumlu etkilemiş olabilir. Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin daha düşük puan alması ise bu alandaki müfredatta iletişim becerilerine yeterince yer verilmemesiyle açıklanabilir.

Tablo 2. İletişim becerileri ölçek puanının anne ve babanın birliktelik durumuna göre analiz

Anne ve Babanın birliktelik durumu	n	\bar{X}	ss	Min	Max	S. O	Sd.	U	p	f
Berber ¹	565	3.90	0.48	1.04	5.00	299.81				
Boşanmış ²	43	4.05	0.43	3.00	4.72	366.10	1	9498.500	0.017	var

*p<0,05, **p<0,01

Tablo 2 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin anne ve baba birliktelik durumuna göre İletişim Becerileri Ölçeği, iletişim beceri puan dağılımları Kolmogorov-Simirnov ile sınanmış ve verilerin normal dağılım varsayımını karşılamadığı tespit edilmiştir (K-S₁ = 0.068, p=0.000<0.05 ; K-S₂ = 0.128, p=0.074>0.05). Normal dağılım varsayımının sağlanmaması durumu bağımsız örneklem t testi testinin normallik varsayımının ihlaline sebep olmuştur. Bağımsız örneklem t-testinin parametrik varsayımlarının karşılanmadığı durumlarda kullanılan non-parametrik alternatif test olan Mann-Whitney U testi sonuçları çerçevesinde çalışmaya dahil olan bireylerin İletişim Becerileri Ölçeği, iletişim puanı bakımından anne ve baba birliktelik durumunda istatistiksel bağlamda anlamlı bir fark bulunmaktadır (p = 0.017<0.05).

Bu bulgu, anne ve babası birlikte olan öğrencilerin iletişim becerilerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Araştırmacıya göre bu durum, aile içi iletişimin tutarlılığı ve ebeveyn desteğinin sürekliliği ile ilişkilidir. Ebeveyn ayrılığı yaşayan öğrencilerde ise iletişim süreçlerindeki kopukluklar beceri gelişimini olumsuz etkileyebilmektedir. Bu sonuçlar, aile yapısının iletişim becerileri üzerindeki belirleyici rolünü ortaya koymaktadır.

Tablo 3. İletişim becerileri ölçek puanının annenin eğitimi düzeyine göre analiz

Anne Eğitim Düzeyi	n	\bar{X}	ss	Min	Max	S. O	Sd.	H	p
Okuryazar değil ¹	31	3,74	0,73	1,04	4,92	262,74			
İlkokul mezunu ²	183	3,85	0,50	1,96	4,92	283,03			
Ortaokul mezunu ³	104	3,93	0,49	2,44	4,84	312,30	4	7,236	0,124
Lise mezunu ⁴	170	3,96	0,42	2,44	4,92	324,93			
Üniversite ve üzeri ⁵	120	3,94	0,45	2,76	5,00	312,33			

Tablo 3 incelendiğinde, araştırmaya katılan öğrencilerin annenin eğitim düzeyine göre İletişim Becerileri Ölçeği, iletişim puanlarının dağılımları Kolmogorov-Simirnov ile sınanmış ve verilerin normal dağılım varsayımını karşılamadığı tespit edilmiştir ($K-S^1 = 0,196$, $p=0,004 < 0,05$; $K-S^2 = 0,060$, $p=0,200 > 0,05$; $K-S^3 = 0,068$, $p=0,200 > 0,05$; $K-S^4 = 0,086$, $p=0,200 > 0,05$; $K-S^5 = 0,060$, $p=0,200 > 0,05$). Araştırmada Kruskal-Wallis testi ile yapılan analiz sonuçları, katılımcıların İletişim Becerileri Ölçeğinden alınan puanlar ile annenin eğitim düzeyi arasında istatistiksel bağlamda anlamlı bir ilişki olmadığını göstermektedir ($p = 0,124$). Bu bulgu, bireylerin iletişim becerisi puanının, annenin eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermediğine işaret etmektedir.

Bu bulgu, iletişim becerilerinin annenin eğitim düzeyinden bağımsız olarak gelişebileceğini göstermektedir. İletişim becerilerinin, bireyin sosyal çevresi ve üniversite yaşamındaki etkileşimleri gibi çok boyutlu faktörlerden etkilenmesi bu sonucu açıklayabilir. Bu nedenle, anlamlı bir farklılık bulunmaması iletişim becerilerinin yalnızca aile eğitim düzeyiyle sınırlı olmadığını düşündürmektedir.

Tablo 4. İletişim Becerileri Ölçek puanının babanın eğitimi düzeyine göre analiz

Baba Eğitim Düzeyi	n	\bar{X}	ss	Min	Max	S. O	Sd.	H	p
Okuryazar değil ¹	10	3,56	1,18	1,04	4,68	287,60	4	5,685	0,224
İlkokul mezunu ²	108	3,82	0,48	2,44	4,80	271,06			
Ortaokul mezunu ³	100	3,91	0,50	1,96	4,92	306,20			
Lise mezunu ⁴	208	3,95	0,46	2,44	4,92	320,11			
Üniversite ve üzeri ⁵	182	3,93	0,43	2,44	5,00	306,50			

Tablo 4 incelendiğinde, araştırmaya katılan öğrencilerin baba eğitim düzeyine göre İletişim Becerileri Ölçeği, iletişim puanlarının dağılımları Kolmogorov-Simirnov ile sınanmış ve verilerin normal dağılım varsayımını karşılamadığı tespit edilmiştir ($K-S^1 = 0,227$, $p=0,154 > 0,05$; $K-S^2 = 0,060$, $p=0,200 > 0,05$; $K-S^3 = 0,069$, $p=0,200 > 0,05$; $K-S^4 = 0,092$, $p=0,000 < 0,05$; $K-S^5 = 0,054$, $p=0,200 > 0,05$). Kruskal Wallis testi sonuçları çerçevesinde, çalışmaya dahil olan bireylerin İletişim Becerileri Ölçeği, iletişim puanı bakımından baba eğitim düzeyinde istatistiksel bağlamda anlamlı bir fark tespit edilmemiştir ($p = 0,224 > 0,05$).

Bu bulgu, iletişim becerilerinin baba eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermediğini ortaya koymaktadır. Bu durum, iletişim becerilerinin yalnızca aile içi eğitim düzeyiyle değil, bireyin sosyal çevresi ve deneyimleriyle şekillendiğini düşündürmektedir.

Tablo 5. İletişim becerileri ölçek puanının anne çalışma durumuna göre analiz

Anne Çalışma Durumu	n	\bar{X}	ss	Min	Max	S. O	Sd.	H	p
Çalışıyor ¹	161	3,89	0,49	1,04	4,76	301,15	2	2,763	0,251
Çalışmıyor ²	408	3,90	0,48	1,96	4,92	301,50			
Emekli ³	39	4,05	0,49	3,20	5,00	349,71			

Tablo 5 incelendiğinde, araştırmaya katılan öğrencilerin anne çalışma durumuna göre İletişim Becerileri Ölçeği, iletişim puanlarının dağılımları Kolmogorov-Simirnov ile sınanmış ve verilerin normal dağılım varsayımını karşılamadığı tespit edilmiştir ($K-S^1 = 0,115$, $p=0,000<0,05$; $K-S^2 = 0,066$, $p=0,000<0,05$; $K-S^3 = 0,086$, $p=0,200>0,05$). Kruskal-Wallis testi analizi, araştırmaya katılan bireylerin İletişim Becerileri Ölçeğinden aldığı puanlar ile annelerinin çalışma durumu arasında istatistiksel bağlamda anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir ($p = 0,251$). Bu bulgu, annenin çalışıyor ya da çalışmıyor olmasının, bireylerin iletişim becerileri üzerinde anlamlı bir etkisinin bulunmadığını ortaya koymaktadır.

Bu bulgu, annenin çalışma durumunun iletişim becerileri üzerinde belirleyici bir etkisinin olmadığını göstermektedir. İletişim becerilerinin, aile yapısından ziyade bireyin sosyal etkileşimleri ve deneyimleriyle şekillenmesi bu durumu açıklayabilir.

Tablo 6. İletişim becerileri ölçek puanının babanın çalışma durumuna göre analiz

Baba Çalışma Durumu	n	\bar{X}	ss	Min	Max	S. O	Sd.	H	p
Çalışıyor	393	3,92	0,48	1,04	5,00	308,87			
Çalışmıyor	35	3,97	0,51	2,08	4,76	331,13	2	2,311	0,315
Emekli	180	3,87	0,48	1,96	4,92	289,79			

Tablo 6 incelendiğinde, araştırmaya katılan öğrencilerin baba çalışma durumuna göre İletişim Becerileri Ölçeği, iletişim puanlarının dağılımları Kolmogorov-Simirnov ile sınanmış ve verilerin normal dağılım varsayımını karşılamadığı tespit edilmiştir ($K-S^1 = 0,067$, $p=0,000<0,05$; $K-S^2 = 0,146$, $p=0,057>0,05$; $K-S^3 = 0,079$, $p=0,009<0,05$). Kruskal Wallis test sonuçları çerçevesinde, çalışmaya dahil olan bireylerin İletişim Becerileri Ölçeği, iletişim puanları açısından baba çalışma durumunda istatistiksel bağlamda anlamlı olarak fark bulunmamaktadır ($p = 0,315>0,05$).

Bu bulgu, baba çalışma durumunun iletişim becerileri üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Bu durum, iletişim becerilerinin daha çok bireysel deneyimler ve sosyal etkileşim süreçleriyle şekillendiğini düşündürmektedir.

Tablo 7. İletişim Becerileri Ölçek puanının arkadaşlık kurma düzeyine göre analiz

Arkadaşlık kurmada güçlük çekme durumu	n	\bar{X}	ss	Min	Max	S. O	Sd.	H	p	f
Evet ¹	43	3.55	0.62	1.04	4.48	189.24				
Hayır ²	375	4.02	0.44	1.96	5.00	345.48	2	57.468	0,000	1-2, 3-2
Bazen ³	190	3.78	0.45	2.44	4.80	249.70				

Tablo 7 incelendiğinde, araştırmaya katılan öğrencilerin arkadaşlık kurmada güçlük durumuna göre İletişim Becerileri Ölçeği, iletişim puanlarının dağılımları Kolmogorov-Simirnov ile sınanmış ve verilerin normal dağılım varsayımını karşılamadığı tespit edilmiştir ($K-S^1 = 0.114$, $p=0.186>0.05$; $K-S^2 = 0.073$, $p=0.000<0.05$; $K-S^3 = 0.043$, $p=0.200>0.05$). Kruskal Wallis test sonuçları çerçevesinde çalışmaya dahil olan bireylerin İletişim Becerileri Ölçeği, iletişim puanı bakımından arkadaşlık kurmada güçlük durumu bazında istatistiksel olarak anlamlı olarak fark bulunmaktadır ($p = 0.000<0.05$). Gruplar arasındaki farklılığın hangi yönde olduğunu ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilen Mann-Whitney U testinin sonuçlarına göre (Bonferroni düzeltmesine göre " $p<0.05$ ") Evet-Hayır, Bazen-Hayır grupları arasında farklılık olduğu gözlenmektedir.

Bu bulgu, arkadaşlık kurmada güçlük yaşayan öğrencilerin iletişim becerilerinin daha düşük olması, iletişim yeterliliği ile sosyal ilişkiler arasındaki karşılıklı etkileşimi göstermektedir. Arkadaşlık kurmakta zorlanan bireylerin, duygu ve düşüncelerini ifade etme, empati kurma ve sosyal ipuçlarını doğru okuma gibi temel iletişim becerilerinde de eksiklikler yaşaması muhtemeldir. Bu durum, iletişim becerilerinin yalnızca bireysel bir yeterlilik değil, aynı zamanda sosyal ilişkilerin kurulmasını ve sürdürülmesini sağlayan temel bir araç olduğunu ortaya koymaktadır..

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmada öğrencilerin İletişim Becerileri Ölçeğinden aldığı puanların çeşitli sosyodemografik değişkenler doğrultusunda anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği analiz edilmiştir. Ulaşılan bulgular, iletişim becerilerinin özellikle bazı bireysel ve çevresel faktörlerle ilişkili olabileceği sonucunu ortaya koymuştur.

Öncelikle öğrenim görülen fakülte değişkeni açısından elde edilen sonuçlar, öğrencilerin iletişim becerilerinin fakülteye göre anlamlı biçimde farklılaştığını ortaya koymuştur. Bu durum, eğitim programlarının niteliği, öğrencilerin ders içerikleri veya mesleki yönelimleri gibi değişkenlerin iletişim becerilerinin gelişiminde etkili olabileceğini düşündürmektedir. Özellikle sosyal bilimler temelli programlarda etkileşim, sunum, tartışma ve grup çalışması gibi iletişim gerektiren öğrenme ortamlarının daha sık kullanılması, bu farklılıkların oluşmasında belirleyici olabilir. Literatürde de fakülte veya bölüm temelli öğrenme ortamlarının öğrencilerin iletişim becerilerini etkilediğini gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Dolayısıyla, kurumsal ve pedagojik farklılıkların iletişim becerilerinin

şekillenmesinde rol oynadığı söylenebilir. Akyol (2019), çalışmasında benzer sonuçlar bulmuştur. Fakültelerdeki öğrencilerde iletişim becerileri puanlarında anlamlı farklılıklar tespit etmiş ve cinsiyete göre farklılık olduğu sonucuna varmıştır. Yine başka bir çalışmada, müzik eğitimi bölümünde okuyan öğrencilerinin iletişim beceri puanlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Milli ve Yağcı, 2017). Üniversitede yapılan bir çalışmada, öğretim üyelerinin etkili iletişim becerileri ile öğrencilerin akademik başarısı arasındaki ilişki incelenmiş; öğrencilerin büyük kısmı, öğretmenlerinin samimi ve anlayışlı iletişim kurmasının akademik başarılarını olumlu etkilediğini belirtmiştir (Al-Madani, 2015).

Anne ve baba birliktelik durumu değişkenine ilişkin bulgular, ebeveynleri birlikte olan öğrencilerin iletişim becerileri puanlarının anlamlı şekilde farklılaştığını göstermiştir. Ebeveyn birlikteliğinin aile içi iletişim kalitesini ve duygusal destek düzeyini etkileyebildiği bilinen bir durumdur. Aile yapısındaki bütünlük, bireyin kendini ifade etme biçimini, duygu düzenleme kapasitesini ve kişilerarası iletişime yönelik güvenini güçlendirebilir. Bu sonuç, aile içi ilişkilerin öğrencilerin sosyal ve iletişimsel gelişiminde önemli bir rol oynayabileceğine işaret etmektedir. Bunu destekleyen çalışmalar mevcut olup Zhang (2020) çalışmasında, ebeveyn-çocuk iletişiminin kalitesinin çocukların akademik performansı ile pozitif bir ilişki içinde olduğu sonucuna varmıştır. Başka bir çalışma, anne-baba ile ergenin iletişim/ problem çözme becerileri, aile yapısı (örneğin ebeveyn birlikteliği, aile yapısı) ve bilişsel faktörler arasındaki ilişkileri incelemiştir; aile yapısı (örneğin çekirdek aile, anne-baba beraberliği vb.) bağlamında iletişim becerilerinin niteliğine dikkat çekmiştir (Eryüksel, 1996).

Bununla birlikte baba eğitim düzeyi, anne eğitim düzeyi, baba çalışma durumu ve anne çalışma durumu değişkenlerinde anlamlı bir farkın bulunmaması dikkat çekicidir. Bu bulgu, iletişim becerilerinin yalnızca ebeveynlerin eğitim veya çalışma durumuna bağlı olmadığını, daha çok aile içi iletişim örüntüleri, ebeveyn-çocuk etkileşiminin niteliği ve bireyin sosyal çevresiyle olan deneyimleriyle şekillendiğini düşündürülebilir. Literatürde ebeveyn eğitim düzeyleri ile iletişim becerisi arasında tutarlı bir ilişki bulunmadığını gösteren araştırmalarla uyumludur. Bu durum, iletişim yetkinliğinin yalnızca sosyoekonomik göstergelerle açıklanamayacak kadar çok boyutlu bir yapı olduğunu ortaya koymaktadır. Literatürdeki bazı çalışmalar, anne-baba eğitim düzeyine göre okul öncesi çocuklarının sosyal-duygusal yeterliklerini (empati, öz-düzenleme, sosyal yeterlik vb.) incelemiştir; sonuçlar anne-baba eğitim düzeyinin anlamlı farklılıklar yarattığını göstermiştir (Ogelman, 2022). Başka bir çalışmada, annenin eğitim düzeyi ve babanın eğitim düzeyi ile ailenin sosyoekonomik statüsü (anne/baba çalışma durumu ve diğer göstergeler) “ebeveyn katılımı, ebeveyn iletişimi, özerklik desteği” vb. değişkenlerle ilişkilendirilmiştir. Anne-baba sosyoekonomik durumu yükseldikçe aile katılımı ve iletişimin daha aktif olduğu bulunmuştur (Kurt ve Taş, 2019).

Araştırmanın dikkat çeken bir diğer bulgusu, öğrencilerin arkadaşlık kurmada güçlük yaşama durumuna göre iletişim becerilerinin anlamlı şekilde farklılaşmasıdır. Arkadaşlık ilişkilerinde zorlanan bireylerin iletişim becerilerinin daha düşük olabileceği veya iletişim becerisi zayıf bireylerin sosyal ilişkilerde daha fazla problem yaşayabileceği düşünülebilir. Bu bulgu, iletişim yetkinliği ile sosyal uyum arasındaki yakın ilişkiyi desteklemektedir. Özellikle

“Evet-Hayır” ve “Bazen-Hayır” grupları arasındaki fark, sosyal ilişkilerde yaşanan güçlüğün iletişim becerisinin önemli bir belirleyeni olduğunu göstermektedir. Bu sonuç, üniversite öğrencilerinin sosyal destek sistemlerini güçlendirmeye yönelik psikososyal müdahalelerin önemini vurgulamaktadır. Literatürdeki çalışmalar, ortaokul öğrencilerinin sosyal duygusal öğrenme becerileri ile arkadaşlık kurma (friendship-making) becerilerinin çeşitli demografik ve davranışsal değişkenlerle ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim sosyal duygusal yeterlik düzeyi yükseldikçe öğrencilerin arkadaşlık kurma becerilerinin de arttığı belirlenmiştir (Öngören ve Yılmaz, 2024). Benzer biçimde, genç yetişkinler üzerinde yapılan başka bir araştırma, bağlanma stili, iletişim becerileri ve arkadaşlık kalitesi arasındaki ilişkileri incelemiştir; iletişim becerilerinin arkadaşlık kalitesi üzerinde aracılık rolü üstlendiğini göstermiştir. Buna göre, kişilerarası iletişim yetkinliği yüksek olan bireylerin daha nitelikli arkadaşlık ilişkileri kurma olasılıkları artmaktadır (Khoo ve Yueh, 2022).

Genel olarak bakıldığında, araştırmada elde edilen bulgular iletişim becerisinin çok boyutlu, bireysel ve çevresel faktörlerden etkilenen bir yapı olduğunu göstermektedir. Fakülte farklılıklarının belirgin olması, eğitim ortamlarının iletişim yetkinliğini geliştirmede kritik bir rol oynadığını ortaya koyarken; aile birlikteliği ve sosyal ilişkilerde güçlük yaşama gibi faktörlerin de iletişim becerisini etkileyebildiği görülmektedir. Öte yandan ebeveyn eğitimi veya çalışma durumunun anlamlı sonuçlar vermemesi, iletişim becerisinin yalnızca sosyodemografik değişkenlerle açıklanamayacak karmaşık bir süreç olduğunu düşündürmektedir.

Bu araştırmada kadın üniversite öğrencilerinin iletişim becerileri çeşitli demografik ve sosyal değişkenler açısından incelenmiş ve elde edilen bulgular literatürdeki çalışmalarla büyük ölçüde paralellik göstermiştir. Fakülte değişkenine göre iletişim becerileri puanları arasında anlamlı farklılıkların saptanması, öğrenim görülen akademik ortamın ve mesleki hazırlığın iletişim yeterliliklerinin gelişiminde önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Buna karşılık, anne ve baba eğitim düzeyi ile ebeveynlerin çalışma durumuna ilişkin bulgular, öğrencilerin iletişim becerilerinin aile sosyoekonomik yapısından bağımsız olarak şekillenebildiğine işaret etmektedir. Bu durum, iletişim becerilerinin yalnızca aile kökenli değişkenlerle açıklanamayacağını, bireysel, sosyal ve eğitimsel etkileşimlerin daha güçlü belirleyiciler olabileceğini düşündürmektedir.

Araştırmada, anne-baba birliktelik durumu ile iletişim becerileri arasında anlamlı fark bulunması, aile bütünlüğünün öğrencilerin sosyal işlevselliği ve kişilerarası iletişim tarzları üzerinde etkili olabileceğini göstermektedir. Ayrıca, arkadaşlık kurmada güçlük yaşayan öğrencilerin iletişim becerilerinin anlamlı düzeyde düşük olması, kişilerarası etkileşim kalitesinin iletişim yeterliliğiyle doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonuçlar, literatürde iletişim becerilerinin sosyal uyum, arkadaşlık ilişkileri ve psikolojik iyilik hâli ile yakından bağlantılı olduğunu belirten çalışmalarla uyumludur.

Araştırma bulguları incelendiğinde elde edilen sonuçların literatürde yer alan benzer çalışmalarla büyük ölçüde paralellik gösterdiği görülmektedir. İlgili çalışmalar, bireylerin

demografik özellikleri ve eğitim düzeyleri gibi değişkenlerin iletişim becerileri ve ilgili tutumlar üzerinde etkili olabileceğini ortaya koymaktadır. Bu çalışmada elde edilen bulgular da söz konusu sonuçları destekler niteliktedir. Bununla birlikte bazı değişkenlerde ortaya çıkan farklılıkların örneklem grubunun özelliklerinden kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda elde edilen sonuçların literatürdeki bulgularla birlikte değerlendirilmesi araştırmanın alan yazına katkı sağlaması açısından önem taşımaktadır.

Bu araştırma bazı sınırlılıklar çerçevesinde değerlendirilmelidir. Çalışma yalnızca tek bir üniversitede ve kadın öğrencilerle sınırlıdır; bu nedenle bulguların genellenebilirliği kısıtlıdır. Ayrıca kesitsel desende yapılan bu araştırma, değişkenler arasındaki nedensel ilişkilerin belirlenmesine olanak vermemektedir. Verilerin öz bildirim dayalı olması da ölçümlerde yanlılık olasılığını beraberinde getirmektedir.

Gelecek araştırmalarda farklı üniversitelerde öğrenim gören ve her iki cinsiyeti de kapsayan daha geniş örneklemle çalışmalar yapılması önerilmektedir. İletişim becerilerinin gelişimini etkileyen faktörlerin daha derinlemesine incelenmesi için nitel ve karma araştırma desenlerinden yararlanılabilir. Ayrıca, spor bilimleri gibi iletişim puanlarının daha düşük olduğu fakültelerde, iletişim becerilerini geliştirmeye yönelik müfredat düzenlemelerinin etkileri deneysel çalışmalarla sınanabilir. Aile yapısı değişkeninin daha ayrıntılı ele alındığı, aile içi iletişim kalitesi ve ebeveyn tutumlarını da kapsayan araştırmaların alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, kadın üniversite öğrencilerinin iletişim becerilerinin, bireysel ve sosyal deneyimlerle şekillendiği; özellikle öğrenim görülen fakülte ve sosyal ilişki dinamiklerinin belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. Bu araştırmadan elde edilen bulgular, üniversite öğrencilerinin iletişim becerilerinin yalnızca demografik özelliklerle açıklanamayacağını ortaya koymakta ve iletişim becerilerinin gelişiminde sosyal çevre, eğitim ortamı ve bireysel deneyimlerin de önemli rol oynayabileceğini göstermektedir. Bu yönüyle çalışma, üniversite öğrencilerinin iletişim becerilerinin geliştirilmesine yönelik yapılacak eğitim ve uygulamalara katkı sağlayabilecek niteliktedir.

Kaynakça

- Akyol, P. (2019). Farklı fakültelerdeki öğrencilerin iletişim becerilerinin karşılaştırılması. *Spor Eğitim Dergisi*, 3(3), 71-77.
- Al-Madani, F. M. (2015). Relationship between teachers' effective communication and students' academic achievement at the Northern Border University. *European Journal of Educational Research*, 4(2), 90-96.
- Ansari, S., Kumar, P., Jain, V. ve Singh, G. (2022). Communication skills among university students. *World Journal of English Language*, 12(3), 103-109.
- Balcı, S. ve Ersanlı, K. (2006). İletişim becerileri envanterinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türk Psikolog Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(10), 7-12.
- Balcı, Ş. ve Yılmaz, M. (2019). Aile içi iletişim ve sosyal beceriler arasındaki ilişki. *Aile ve Toplum Dergisi*, 15(2), 45-62.
- Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 231-274.
- Bingöl, G. ve Demir, A. (2011). Amasya Sağlık Yüksekokulu öğrencilerinin iletişim becerileri. *Göztepe Tıp Dergisi*, 26(4), 152-159.
- Dökmen, Ü. (2008). *Sanatta ve günlük yaşamda iletişim çatışmaları ve empati*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Durualp, E. ve Aral, N. (2018). Çocukların ince ve kaba motor gelişimlerine oyun etkinliklerinin etkisinin incelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(1), 243-258.
- Ergüney, M. ve Tepe, N. (2023). Üniversite öğrencilerinin iletişim becerileri ile öğrenci bağlılığı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (33), 163-181.
- Eryüksel, G. N. (1996). *Ana-baba ve ergen ilişkilerinin problem çözme iletişim becerileri, bilişsel çarpıtmalar ve aile yapısı açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Gündüz, R. (2023). *Üniversiteye devam eden öğrencilerin algılanan anne-baba tutumları ve çocukluk çağı narsisizminin iletişim becerilerini yordama gücü* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Arel Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Hawamleh, M. S. ve Al-Mafraq, J. (2019). Communication skills in practice. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*, 18(6), 1-19.
- Iksan, Z. H., Zakaria, E., Meerah, T. S. M., Osman, K., Lian, D. K. C., Mahmud, S. N. D. ve Krish, P. (2012). Communication skills among university students. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 59, 71-76.
- Kaya, M. ve Sarıcam, H. (2020). Anne eğitim düzeyinin üniversite öğrencilerinin iletişim becerilerine etkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 10(55), 78-92.
- Kelley, M. L., French, A., Schroeder, V., Bountress, K., Fals-Stewart, W., Steer, K. ve Cooke, C. G. (2008). Mother-daughter and father-daughter attachment of college student ACOAs. *Substance Use & Misuse*, 43(11), 1559-1570.
- Khoo, E. E. ve Yueh, R. E. (2022). Attachment style, friendship quality and the mediating effect of communication skills in young adults friendship: Literature review. *Jurnal Psikologi Malaysia*, 35(3), 26-39.
- Korkut, F. (1996). İletişim becerilerini değerlendirme ölçeğinin geliştirilmesi: Güvenirlik ve geçerlik çalışmaları. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(7), 18-23.

- Kurt, U. ve Taş, Y. (2019). Ebeveynlerin sosyoekonomik düzeyleri ile çocuklarının okul hayatına katılımları arasındaki ilişki. *Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi*, 12(3), 978–991
- Milli, M. S. ve Yağcı, U. (2017). Öğretmen adaylarının iletişim becerilerinin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 286-298.
- Ogelman, H. G., Yüce, G. ve Yüce, A. (2022). Social-emotional competence of pre-school children by their parent's education level. *Aurum Journal of Social Sciences*, 7(2), 143–159
- Owen, F. ve Bugay, A. (2014). İletişim becerileri ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(2), 51-64.
- Öngören, H. ve Yılmaz, A. (2024). Investigation of secondary school students' social-emotional learning and friendship-making skills in terms of various variables. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (60), 1135-1153.
- Shahri, M., Moeinikia, M., Zahed, A. ve Narimani, M. (2014). Investigation the impact of paint therapy on communication skills of shyness girl students. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 128, 327-331.
- Shalian, J. (2021). Relationship between teachers' communication skills and students' academic well-being with emphasis on the mediating role of academic adjustment in girls' high schools in Kashmar. *Management and Educational Perspective*, 3(1), 167-195.
- Tezdiğ, M. (2025). *Üniversite öğrencilerinde manevi iyi oluş, iletişim becerileri ve algılanan anne tutumu arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Türk Dil Kurumu (2025). Türkçe sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu. <https://sozluk.gov.tr/>
- Vatankhah, H., Daryabari, D., Ghadami, V. ve Naderifar, N. (2013). The effectiveness of communication skills training on self-concept, self-esteem and assertiveness of female students in guidance school in Rasht. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 84(9), 885-889.
- Wu, Y., Xu, L. ve Philbin, S. P. (2023). Evaluating the role of the communication skills of engineering students on employability according to the outcome-based education (OBE) theory. *Sustainability*, 15(12), 9711.
- Zhang, Y. (2020). Quality matters more than quantity: Parent-child communication and adolescents' academic performance. *Frontiers in Psychology*, 11, 1203.

